

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ömer EREL

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ SÜLEYMAN-NÂME (56. CİLT) İNCELEME
TRANSKRİPSİYONLU METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2023

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ömer EREL

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ SÜLEYMAN-NÂME (56. CİLT) İNCELEME
TRANSKRİPSİYONLU METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi İhsan ŞEHİTOĞLU

MUŞ-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
ÖN SÖZ.....	IX
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	2
1.2. ESERLERİ	4
1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr	4
1.2.2. Kutb-nâme.....	9
1.2.3. Da'vet-nâme.....	9
1.2.4. Hayât u Memât.....	9
1.2.5. Satranç-nâme-i Kebîr	9
1.2.6. Silahşor-nâme.....	10
1.2.7. Münâzara-i Seyf ü Kalem	10
1.2.8. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm.....	10
1.2.9. Tercüme-i Câme-şûy-nâme.....	10
1.2.10. Teşhîsü'l-İnsân.....	11
1.2.11. Tuhfetü'l- Hâdî, Hadîkatü'l-Hakâyık, Hakâyık-nâme	11
1.2.12. Hakikat-nâme	11
1.2.13. Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi.....	11
1.2.14. Firasetname	11
1.2.15. Pendame-i Eflatun.....	11
1.2.16. Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme	12
1.2.17. Hadîs-i Ahsen.....	12
1.2.18. Tecnîsât-ı Süleymân.....	12
1.2.19. Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr.....	12
1.2.20. Gülistan Tercümesi	12
1.2.21. Kitabü'l Mevaiz	12

1.2.22. Terceme-i Hadîs-i Erbain	12
1.2.23. Muhtâr-nâme	13
1.2.24. Tûtî-i Şehiristân-ı Tarikat.....	13
1.2.25. Kur'an-ı Kerim'den Tefeüle Dair Bir Risâle	13
1.2.26. Kasas	13

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR ÜZERİNE İNCELEME (CİLT 56)

2.1. ESERİN İMLÂ, ŞEKİL, DİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	14
2.1.1. İmlâ Özellikleri	14
2.1.2. Şekil Özellikleri	17
2.1.3. Dil Özellikleri.....	19
2.1.4. Muhteva Özellikleri	25
2.2. DİNİ UNSURLAR.....	32
2.2.1. Kutsal Kitaplar	32
2.2.1.1. Kur'an-ı Kerim.....	32
2.2.1.2. Zebur	33
2.2.1.3. Tevrat	34
2.2.1.4. İncil	34
2.2.2. İktibaslar.....	35
2.2.3. Melekler	38
2.2.3.1. Azrail.....	38
2.2.3.2. Cebrail.....	39
2.2.3.3. Mikail	39
2.2.3.4. İsrail	39
2.2.3.5. Harut-Marut.....	40
2.2.4. Şeytanlar/Cinler.....	41
2.2.4.1. Şeytan.....	41
2.2.4.2.Hannas.....	43
2.2.4.3. Efarit.....	43
2.2.4.4. Caca-i Ehremen.....	43
2.2.5. Peygamberler ve Kutsal Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar.....	44
2.2.5.1. Hz. Adem ve Hz. Havva	44

2.2.5.2. Hz. Danyal.....	45
2.2.5.3. Hz. Davud	45
2.2.5.4. Hz. Evyaser	46
2.2.5.5. Hz. Eyüb.....	46
2.2.5.6. Hz. Harun	46
2.2.5.7. Hz. İbrahim	46
2.2.5.8. Hz. İdris.....	47
2.2.5.9. Hz. İsa	47
2.2.5.10. Hz. İshak	48
2.2.5.11. Hz. Muhammed.....	49
2.2.5.12. Hz. Musa	50
2.2.5.13. Hz. Lokman Hekim.....	51
2.2.5.14. Hz. Nasen	51
2.2.5.15. Hz. Nuh	52
2.2.5.16. Hz. Rec‘a.....	52
2.2.5.17. Hz. Salih.....	53
2.2.5.18. Hz. Süleyman	53
2.2.5.19. Hz. Şit.....	54
2.2.5.20. Hz. Yunus.....	54
2.2.5.21. Hz. Yusuf	55
2.2.6. Sahabeler	56
2.2.6.1. Hz. Hüseyin.....	56
2.2.6.2. Dört Halife (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali).....	56
2.2.7. Tasavvufi Unsurlar.....	57
2.2.7.1. İnsan-ı Kamil.....	57
2.2.7.2. Marifet-i Nefs ve Marifet-i Hakikat	57
2.2.7.3. Vahdaniyyet	57
2.2.7.4. Kalp	58
2.2.7.5. Nefis	58
2.2.7.6. Nefs-i Emmare	58
2.2.7.7. Levh-i Mahfuz.....	59
2.3. TARİHİ ŞAHSİYETLER.....	59

2.3.1. Abdullah bin Abdülmuttalip	59
2.3.2. Asaf Bin Berhiya.....	60
2.3.3. Batlamyus.....	60
2.3.4. Batşeba Hatun	61
2.3.5. Celaleddin	61
2.3.6. Ebu Cehil.....	61
2.3.7. Ebu Leheb	62
2.3.8. Eflatun	62
2.3.9. Firavun	62
2.3.10. Habil ve Kabil	63
2.3.11. Karun.....	63
2.3.12. Nemrud.....	64
2.3.13. Yıldırım Han	64
2.3.14. İran Mitolojisi (Şehnâme) Menşeli Kahramanlar	65
2.3.14.1. Efrasiyab	65
2.3.14.2. İskender	65
2.3.14.3. Sam-ı Süvar.....	66
2.3.14.4. Sultan Keykavus.....	66
2.4. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR	67
2.4.1. Canavar	67
2.4.2. Ejderha	67
2.4.3. Dabbetü'l-Arz	67
2.4.4. Huri	68
2.4.5. Peri	68
2.4.6. Sahir	69
2.4.7. Şahmaran.....	69
2.5. TABİAT	70
2.5.1. Yıldızlar ve Gezegenler.....	70
2.5.1.1. Utarid Yıldızı	70
2.5.1.2. Yıldız.....	70
2.5.1.3. Zühre	70
2.5.1.4. Mirrih	71

2.5.1.5. Müşteri	71
2.5.1.6. Zühal	71
2.5.1.7. Şems	72
2.5.1.8. Kamer	72
2.5.2. Hayvanlar	72
2.5.2.1. Bülbül	72
2.5.2.2. Hühüd	73
2.5.2.3. Simurg	73
2.5.2.4. Tavus	73
2.5.2.5. Tavşan	74
2.5.2.6. Arap Atları	74
2.5.2.7. Katır, Gergedan, Sığır, Deve, Kaplan, Koyun	74
2.5.2.8. Güvercin	75
2.5.2.9. Akrep, Yılan	75
2.5.2.10. Hüma	75
2.5.2.11. Turna	75
2.5.2.12. Kebk, Ördek, Kaz	76
2.5.3 Yiycek/Bitki	76
2.5.3.1. Nesteren, Nergis, Benefşe, Gül, Gülzar, Erguvan, Narenc	76
2.5.3.2. Hurma	76
2.5.3.3. Gül	76
2.5.3.4. Şeker	77
2.6. TOPLULUKLAR	77
2.6.1. Evliyalar, Alimler, Hekimler, Amirler, Vezirler	77
2.6.2. Mülk-i Rum	77
2.6.3. Mülk-i Alamut	77
2.6.4. Ümmet	78
2.6.5. Yunani	78
2.6.6. Süryani	78
2.6.7. Türkmen	78
2.7. MEKAN	79
2.7.1. Ülkeler	79

2.7.1.1. Cezayir	79
2.7.1.2. Hindistan	79
2.7.1.3. Mısır	79
2.7.1.4. Çin	80
2.7.1.5. İran	80
2.7.1.6. Turan	80
2.7.2. Şehirler	80
2.7.2.1. Sinop	80
2.7.2.2. Kudüs	81
2.7.2.3. Bağdad	81
2.7.2.4. Magrib	81
2.7.2.5. Antakya	82
2.7.2.6. Buhara	82
2.7.2.7. Taif	82
2.7.2.8. Sinop	82
2.7.3. Dağ, Ova, Vadi, Kale	83
2.7.3.1. Taif Kalesi	83
2.7.3.2. Tur Dağı	83
2.7.3.3. Sinop Kalesi	83
2.7.3.4. Sahra	83
2.7.3.5. Kuhistan	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ (CİLT 56)

3.1. NÜSHA TAVSİFİ	85
3.2. TRANSKRİPSİYONLU METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL	85
3.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	87
3.4. METİN	88
SONUÇ	337
KAYNAKÇA	339

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ SÜLEYMAN-NÂME (56. CİLT) İNCELEME
TRANSKRİPSİYONLU METİN

Ömer EREL

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İhsan ŞEHİTOĞLU

2023, 351 sayfa

Süleymân-nâme-i Kebîr , 15 ve 16. yüzyıllarda Firdevsî Rumi tarafından yazılan ve 81 ciltten meydana gelen oldukça hacimli, Hz. Süleyman'ın hayatı ile mucizelerini ele almakla birlikte konu çeşitliliği fazla olan ve aynı zamanda manzum ve mensur karışık şekilde yazılmış bir eserdir. Firdevsî, edebiyat dünyasında asıl ününü bu eser ile elde etmiştir. Ele aldığımız çalışmamızda Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1534'te kayıt altında olan 56.cilt transkribe edilmiş ve Latin alfabesine dönüştürülmüştür.

Çalışmamız üç bölümden meydana gelmektedir: Birinci bölümde Firdevsî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, çalışmamızda ele aldığımız Süleymân-nâme-i Kebîr'in 56. cildinin imlâ, şekil, dil özellikleri ve üslubu üzerine bazı incelemeler yapılmakla birlikte metinde yer alan dini, tarihi, coğrafi, astronomi ile ilgili unsurlar üzerine çeşitli tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise 56. cildin nüsha tavsifi yapıp metnin oluşturulmasında nasıl bir yol izlendiğine dair bilgilendirme yapıldıktan sonra metnin çevirisine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eski Türk Edebiyatı, Süleymân-nâme-i Kebîr, Hz. Süleyman, Firdevsî, 56. Cilt.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ SÛLEYMAN-NAME (VOLUME 56) REVIEW TEXT WITH
TRANSCRIPTED

Ömer EREL

Advisor: Assistant Prof. İhsan ŞEHİTOĞLU

2023, Page: 351

Süleymân-nâme-i Kebîr , written by Ferdowsi Rumi in the 15th and 16th centuries and consisting of 81 volumes, is a very voluminous book of Hz. Although it deals with the life and miracles of Solomon, it is a work that has a wide variety of topics and is also written in a mixed verse and prose. Firdevsî achieved his real fame in the world of literature with this work. In our study, the 56th volume, which was registered in the Topkapı Palace Museum Library Treasury in 1534, was transcribed in the form of a critical text and converted into the Latin alphabet.

Our work consists of three parts. In the first chapter, various information about Ferdowsi's life and works are given. In the second part, some examinations are made on the spelling, shape, language features and style of the 56th volume of Süleymân-nâme-i Kebîr , which we discussed in our study, and various determinations and evaluations on the religious, historical, geographical and astronomical elements in the text are included. As a matter of fact, as a result of including such a variety of sciences, the work has gained an encyclopedic nature. In the third and last part, after the copy of the 56th volume was classified and the way was followed in the creation of the text, the critical text was included.

Key Words: Old Turkish Literature, Süleymân-nâme-i Kebîr, Hz. Suleiman, Ferdowsi Rumi, Vol 56.

ÖN SÖZ

Eski Türk edebiyatı, neredeyse bin yıllık bir geçmişi olan, nazım ve nesir olarak yazılan binlerce kıymetli eserin verildiği son derece zengin ve güçlü bir edebi dönemdir. Yapılan ve yapılmaya devam eden araştırmalar ile bu edebi dönemin değeri her geçen gün daha da gün yüzüne çıkmaktadır.

Ele aldığımız çalışmada Firdevsî-i Rûmî'nin, adını edebiyat dünyasında en çok duyuran, en kapsamlı ve hacimli eseri olan 81 ciltlik *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 56. cildi incelenmiş ve bu inceleme neticesinde çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmamıza konu olan 56.cilt, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1534'te kayıt altındadır. Süleymân-nâme-i Kebîr'de Hz. Süleyman'ın hayatı ve mucizeleri, olağanüstülüklerle örülü bir şekilde anlatılmaktadır. Eserin genelinde görülen bu olağanüstülükler, esere destansı bir içerik de katmıştır. Eserde birçok kişi, olay ve ilim iç içe geçmiş bir şekilde ve hem nazım hem nesir olarak anlatılmıştır.

Çalışmamızda ilk olarak Özet, sonrasında ise Kısaltmalar, İçindekiler ve Ön söz bölümlerine yer verilmiştir. Daha sonra ise Giriş kısmına ve ardından da 3 ana başlığa yer verilmiş, son olarak da Sonuç, Kaynakça ve Öz Geçmiş başlıkları ile çalışmamız nihayete erdirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde önce Firdevsî'nin doğduğu yer ve yılına, yaşamı boyunca bulunduğu şehirlere, atalarının nerelere dayandığına, hakim olduğu ilimlere, kısaca hayatına yer verilmiştir. Sonrasında ise sanatçının eserlerine ve eserlerinin içeriklerine dair bilgiler yer almıştır. Eserleri hakkında bilgiler verilirken Süleymân-nâme-i Kebîr eserinin anlatıldığı kısımda bu eserin ciltlerinin kayıt altında olduğu yerlerin ardından eser üzerine yapılan akademik çalışmalar ifade edilmiştir.

Süleymân-nâme-i Kebir Üzerine İnceleme (C.56) adını taşıyan ikinci bölüm en kapsamlı bölümdür. Bu bölüm, “Eserin İmla, Şekil, Dil ve Muhteva Özellikleri”, “Dini Unsurlar”, “Tarihi Şahsiyetler”, “Olağanüstü Varlıklar”, “Tabiat” ve “Topluluklar” alt başlıklarından meydana gelmektedir. İlk olarak metnin imla, şekil, dil ve üslup özellikleri ayrı ayrı ele alınıp incelenmiş ve çeşitli tespitlerde bulunulmuştur. Eser hakkında hem şekil hem içerik açısından çeşitli bigilere yer verilmiştir. Ayrıca inceleme esnasında metinde tespit ettiğimiz kusurlar da imla özellikleri başlığı içerisinde belirtilmiştir. “Dini Unsurlar” başlığı altında kutsal kitaplar, ayetler ve hadisler,

melekler, şeytanlar, cinler, kutsal kitaplarda adı zikredilen peygamberler, sahabeler ve dört halife hakkında çeşitli bilgilere yer verilmiştir. “Tarihi Şahsiyetler” bölümünde, bu bölüme uygun kişiler ile birlikte Şehname menşeli kahramanlar ifade edilmiştir. “Olağanüstü Varlıklar” başlığının ardından yıldızlar ve gezegenler, hayvanlar, bitkiler hakkında bilgilerin yer aldığı “Tabiat” başlığı gelmektedir. Evliyalar, alimler, hekimler, veziler, ülke ve şehir gibi unsurlara yer verilen “Topluluklar” bölümü ile ikinci bölüm sonlanmaktadır.

Üçüncü ve son bölüm ise “Nüsha Tavsifi”, “Transkripsiyonlu Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol” ve “Transkripsiyon Alfabeti” alt başlıkları ve sonrasında metnin çevirisine yer verilen “Metin” bölümü olmak üzere “Süleymân-nâme-i Kebîr’in Transkripsiyonlu Metni (Cilt 56)” adını taşımaktadır.

Oldukça hacimli, bir o kadar da değerli olan 81 ciltlik bu büyük eserin ciltlerinden birinin daha edebiyat bilimine kazandırılıp ilerleyen dönemlerde Süleymân-nâme-i Kebîr’in bir bütün olarak incelenebilmesine katkı sağlamanın asıl amaç olduğu bu çalışmada, bugünlere gelip hayallerimi yaşama yolculuğumda en büyük destekçilerim olan çok kıymetli annem ve babam Kezibe EREL ile Turgut EREL’e, çalışmam boyunca ilgi ve yardımlarını her an hissettiğim danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın İhsan ŞEHİTOĞLU’na ve özellikle çalışmamın son yılında en büyük destekçim ve motivasyon kaynağım olan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Semiha DEDE’ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Muş-2023

Ömer EREL

KISALTMALAR DİZİNİ

A.	:	Arapça
as.	:	Aleyhisselam
b.	:	Bin (oğlu)
Bk.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
F.	:	Farsça
İA	:	İslam Ansiklopedisi
Haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
nr.	:	Numara
Nüs.	:	Nüsha/Nüşası
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
T.	:	Türkçe
TDEA	:	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	:	Tercüme
Vb.	:	Ve benzerleri
Yay.	:	Yayını, yayınları
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı Devleti en parlak dönemini 16. yüzyılda yaşamıştır. Ekonomik, siyasi ve kültürel yönden son derece güçlü ve başarılı bir yüzyıl yaşanmıştır. Bu yüzyılın hemen öncesinde İstanbul'un fethedilmesi Osmanlı Devleti'ni son derece güçlü ve hakim bir konuma getirmiş, 16. yüzyılda da bu durum artarak gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişim devam ederken edebiyat alanında da hem nazım hem nesirde etkili eserler ortaya konmuştur. Bu dönem ve önceki dönemlerde her ne kadar şiir ön planda olsa da nesir türünde önemli eserler de verilmiştir. Firdevsî de nesir türünde dönemin önemli isimlerinden biridir. Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eseri de bu konuda en dikkat çekenler arasındadır. O dönemde Süleyman-nâme adı ile çok sayıda eser yazılsa da en dikkat çeken ve ilgi gören Süleyman-name, Firdevsî'ye ait olmalıdır. Fatih Sultan Mehmet döneminde yazılmaya başlanan 81 ciltlik bu hacimli eser, 2. Bayezid'e sunulmuştur. Eserin yazım süreci 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısını kapsamaktadır.

Hız. Süleyman'ın hayatı ve mucizeleri etrafında şekillenen olağanüstülüklerle süslenmiş olaylar, iç içe geçmiş bir yapıda anlatılırken felsefe, astronomi, din, tarih, coğrafya gibi birçok alana dair bilgilere de yer verilmiştir. Esere ansiklopedik bir nitelik kazandıran en önemli etken budur. Her ne kadar nesir türünde bir eser olsa da çok sayıda manzum parçalara da yer verilmiştir. Beş bölüm ve bu beş bölümün içinde yer alan alt başlıklardan oluşan eserde her başlıktan sonra manzum bir parçaya yer verilmesi dikkat çekicidir. Asıl işlevi, anlatılan olayları özetlemek olan bu manzum kısımlar aynı zamanda metni tekdüzelikten de kurtaran bir mahiyettedir.

Firdevsî'nin en değerli eseri olan Süleymân-nâme-i Kebîr'in bir diğer yönü de oldukça uzun olmasıdır. Ele aldığı olayların yanında bu olaylarla ilişkili çok sayıda ilim dalı hakkında detaylı bilgiler içermesi uzunluğunda en önemli etken olmuştur. Eserin bu denli hacimli ve uzun olması Firdevsî'ye Taviil (Uzun) unvanının verilmesine neden olmuştur. Bu uzun eserde Hız. Süleyman'ın yaşamı, destansı bir şekilde Şehname kahramanları ve diğer birçok tarihi şahsiyet ile olay birliği içinde nazım nesir karışık şekilde anlatılmıştır. Yazar bu anlatımlarda dinî unsurlardan da bolca yararlanmış ve böylece eserin inandırıcılığını ve gerçekliğini artırmayı amaçlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

15. yüzyılın ikinci yarısında özellikle 2. Bayezid adına yazmış olduğu *Süleymân-nâme* isimli eseri ile ün kazanmış bir yazar, aynı zamanda şairdir. İsmi ile ilgili bugüne kadar çok çeşitli bilgilere rastanmaktadır. Firdevsî-i Rûmî ya da Firdevs-i Tavail (Uzun Firdevsî) adları ile anılmasının yanında Gülistan nüshasının sonunda yer alan bir imzadan yola çıkarak Bursalı Tahir Bey yazarın isminin İlyas olduğunu öne sürmüştür (Köprülü, 1969: 649).

Müellifin ismi Şerefeddin Musa olarak bilinse de bu konuda oldukça çeşitli bilgilere rastlamaktayız. Yusuf Babür'ün *Süleymân-nâme* üzerine yapmış olduğu çalışmanın 7. cildinin sonunda Firdevsî'ye ait olan "...*Lokmân Hakim kavlince Eflâtûn-ı Yunânî naklince bu üç yüz altmışaltı mücelled kitâb-ı Süleymân-nâme'nin müellifi bu bin sekiz yüz otuz altı matla' dâsitanun musanniifi kim Firdevsî-i hakîr Orhân fakîrdür...*" ifadelerden hareketle, sanatçının adının Orhan olması en güçlü ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır (Babür, 2013: 1).

M. Fuad Köprülü, İslam Ansiklopedisi'nde Firdevsî'nin hayatına dair bize çok daha detaylı bilgiler sunmaktadır. Köprülü, bu bilgileri de *Süleymân-nâme*'nin 75. cildinin 20. cüzündeki uzun mukaddime kısmında yazarın hayatını anlatan bölümden elde ettiğini ifade etmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak şunları ifade etmemiz mümkündür: Firdevsî'nin atası Selçuklu Devleti mensublarından Gazi Genek Bey'dir. Osman Gazi'nin, Bilecik'i fethettiği dönemde Gazi Genek Bey'e padişah tarafından devlet hizmeti görevi verilmiştir. Orhan Gazi döneminde vefat eden Gazi Genek Bey'in oğlu ise Gelibolu sancak beyi olan İlyâs Bey'dir. İlyas Bey'in oğlu olan Hızır Bey, tahtta 1. Murad'ın oturduğu dönemde Sultan Öyüğü'ne sancak beyi olarak gitmiştir. Hızır Bey'in oğlu Bazarlı Bey, Yıldırım Bayezid döneminde çeşitli başarılar elde etmiş ve onun oğlu olan Hacı Genek Bey de İstanbul'un fethi sürecinde çeşitli görevlerde bulunmuş, fetih sürecine katkıları olmuştur. Bu katkılarından dolayı da kendisine tımar olarak Aydıncık verilmiştir. Gazi Genek Bey'in oğlu olan Firdevsî de bu topraklarda, Aydıncık'ta, 1453 yılında dünyaya gelmiştir (Köprülü, 1969: 649).

Latifi ve bazı araştırmacılar, Firdevsî'nin Bursalı olduğu öne sürmüşlerdir. Sanatçının Bursa'da öğrenim görmesi sebebi ile böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Sanatçı Bursa'da öğrenip görüp aruzu da aynı şehirde Bursalı Melihi'den öğrenmiştir (Canım, 2018; 403).

Balıkesir'de dünyaya gelen sanatçı buranın dışında Bursa, Manisa, İstanbul gibi vilayetlerde de bulunmuştur. Çok küçük yaşlardan itibaren tarih, hendese, nücüm, felsefe, din, tasavvuf gibi konulara oldukça fazla ilgi göstermiştir.

Nazma göre nesirde çok daha başarılı bir kalem olan Firdevsî, son derece üretken bir müelliftir. Telif ve tercüme, kırktan fazla esere imza atmasının yanında bu eserlerde açık ve anlaşılır bir dil kullanması dikkat çekicidir.

Latifi'nin tezkiresinde Firdevsî için kullanmış olduğu:

“...Tevârîh ilminde mütebahhîr ve cemi'-i cihâtı mehbî-ü müstahzır kimesne idi. Sultân Bâyezîd Hân emriyle nâm-ı şerîflerine Süleymân-nâmeyi nazm ü nesr üzre cem' idüp kütüb-i Münzelede ve şuhûf-ı semâviyyede ne kadar kışaş u ahbâr ve âlemde ne kadar tevârîh ü esmâr u âsâr varsa 'ilm-i hikmet ü hendese ve 'ilm-i nücûm ve tabâyi' anda derc ve 'ilm-i evvelîn ü âhîrîni anda harc idüp üçyüz altmış cild kitâb itmîşdi...” (Canım, 2018; 403).

sözlerine baktığımızda sanatçının ne kadar üretken ve bu üretkenliği neticesinde ortaya koyduğu eserlerden yola çıkarak astronomi, tarih, hendese gibi ilim alanlarında ne kadar bilgili olduğunu açık bir şekilde görmekteyiz. Nitekim sanatçının gecesini gündüzüne katıp ömrünü öğrenmeye ve öğrendiklerini yazmaya adadığı Latifi tarafından da açıkça ifade edilmiştir.

Yazarın nerede vefat ettiği bilgisi ise tıpkı doğum yerinde olduğu gibi ihtilaflı bir konudur. Sanatçının ömrünün sonlarında doğu ülkelerinden birinde bulunduğu ve burada yaşamının sonlandığı muhtemeldir (Köprülü, 1996: 128). Bu doğu ülkesinin de İran olduğu ve sanatçının 1512 yılında bu ülkeye gidip kısa süre sonrada burada yaşamının sona erdiği söylenmektedir ancak bu bilginin doğruluğu tartışmalıdır.

Süleymân-nâme adlı eserin 75. cildinin ön sözünde, sanatçının hayatına dair kapsamlı bilgiler bulunmaktadır.

1.2. ESERLERİ

Firdevsî, tarih, felsefe, tıp, tasavvuf gibi çeşitli alanlarda yetmişten fazla eser veren bir sanatçıdır. Bugün varlığından haberdar olduğumuz eserleri ise şunlardır:

1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdesi'nin en bilindik eserlerinin başında gelmektedir. Sultan 2. Bayezid'in emriyle *Süleymân-nâme* adlı eserini tamamlayan sanatçı bu önemli eserinde dinî öğretiler, rivayetlerin yanında hendese, felsefe, tıp, nücüm gibi çok çeşitli bilim dallarına dair bolca bilgiye yer vererek esere ansiklopedik bir özellik de kazandırmıştır. Asıl şöhretini de bu eser sayesinde elde etmiştir. Yazar, Fatih Sultan Mehmet'in isteği üzerine başladığı eserinin 7. cildini bitirdiği aşamada padişah vefat edince 2. Bayezid'in tahta geçip Firdevsî'den, Fatih döneminde başladığı eserini devam ettirmesini istemesi üzerine 2. Bayezid'e ithafen *Süleymân-nâme*'yi yazmaya devam etmiştir.

Hız. Süleyman'ın hayatı, mücadeleleri ve mucizeleri, eserin asıl konusunu oluşturmakla birlikte tarih, astronomi (ilm-i nücüm), hendese (geometri), felsefe, tıp, ahlak, tasavvuf gibi çok çeşitli ilim alanlarına dair bilgiler içermesi yönüyle ansiklopedik bir özellik de gösterdiğini söyleyebiliriz.

Katip Çelebi *Süleymân-nâme*'nin 330, Latifi 360, Bursalı Mehmed Tahir 366, Beyani ve Şemseddin Sami ise 380 cilt olduğunu öne sürmüştür. Bunun yanında Sultan 2. Bayezid eserin çok uzun olduğunu ve ciltler arasından yalnızca seksenini seçip gerisinin yakılmasını istemiştir. Firdevsî'nin 2. Bayezid'i bu olay üzerine hicvettiği de rivayet edilmektedir (Köprülü, 1996: 128). Latifi de tezkiresinde aynı bilgileri dile getirmiş, eserin büyük bir kısmının padişah tarafından yakıtıldığını belirtmiştir.

Nazım nesir karışık olarak oluşturulan eserde özellikle nesir kısımlarında son derece açık ve anlaşılır bir dil kullanımları dikkat çekicidir. Sanatçı nesirde nazma göre daha yeteneklidir. Nitekim ele aldığımız çalışmamızda nazım kısımlarında oldukça fazla aruz kusuru vardır.

Firdevsî'nin *Süleymân-nâme-i Kebîr* adlı eserinin, Türkiyede bugüne kadar tespit edilip kayıt altına alınmış olan nüshaları ise şunlardır:

6-13. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525

6-20. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1527

- 21-23. Ciltler İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 9884
24. Cilt İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 9884
25. Cilt İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 9884
- 30-36. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1528
- 37-42. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1529
- 43-48. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1530
- 49-54. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1532
- 55-60. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1533
- 61-66. ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1534
- 67-71. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi K. 892
72. Cilt İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Kitaplığı 4008
73. Cilt Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1536
- 74-76. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1231
- 77-80. Ciltler Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1537
81. Cilt Fatih Millet Kütüphanesi Tarih, 317

Süleymân-nâme-i Kebîr üzerine yapılan akademik çalışmaları ise şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Asuman Akay, Firdevsî Süleymân-nâme (44.cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Hamdi Güleç, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme'si 42.cilt Dâsitân-ı Ceng-i Ahengi Efrasiyab-ı Türk Üzerine Bir Metin İncelemesi, İzmir Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Halil İbrahim Usta, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr, (43-44-45-46.ciltler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Gülnaz Genç, Firdevsî-i Rmî Süleymân-nâme (25-26.cilt), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Mustafa Aksoy, Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sinde Destan Unsurları, İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Sezer zyaşamış Şakar, Firdevsî-i Rumî'nin *Sleymaname* Yazmasının (81. cilt, 28 yk) Bilimsel Yayını ve üzerinde Dil İncelemesi, İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81.cilt 54b - 82a, 28 yk.) Yayını ve üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Yasemin Abul, Süleymân-nâme-i Kebîr (47. cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Murat Vanlı, Firdevsî-i Rmî Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9.ciltler), (İnceleme Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Yusuf Babür, Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7.ciltler İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

İbrahim Kz, Fidevsî-i Rmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt 7a-54byk.) Bilimsel Yayını ve üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

M. Dursun Erdem, Kitab-ı Kısâ-nâme-i Süleymân Aleyhisselam zerine Söz Dizimi Çalışması (*Süleymân-nâme* 74. cilt), Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

İlhama Jafarova, Firdevsî-i Rumî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63.cilt) İnceleme Metin-Dizin, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Zeynep Çelik, Firdevsî-i Rmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını ve üzerinde Dil İncelemeleri, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Yaşar Şimşek, Firdevsî-i Rumî, Süleyman-name-i Kebîr (76. Cilt), Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Himmet Büke, Firdevsî-i Rumî, Süleymannâme (38. Cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Rabia Aksu, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (10.cilt) İnceleme-Metin-Dizin, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Halis Aydın, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 68. cildi (İnceleme-tenkitli metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Süleymân Anıl Tombak, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 67. cildi (İnceleme-tenkitli metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Ömer Semiz, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 70. cildi (İnceleme-tenkitli metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Esra Kirik, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâmesi 75. cilt (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Serap Ekşioğlu, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme 11. cilt Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Zeynep Yeşim Köşüre, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-nâme-i Kebîr (80. Cilt, 390 b/451 b) Adlı Eseri (Tenkitli Metin-Dil Özellikleri-Dizin-Tıpkıbasım), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Hulusi Eren, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr-34-35. ciltler (İnceleme-Tenkitli metin-Dizin), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Mehmet Burak Çakın, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-Nâme Adlı Eseri (14 - 15. Ciltler) Metin – İnceleme, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Metin Sami, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 69. cildi (İnceleme-Tenkitli Metin), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Savaş Kaplan, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (29 ve 30. Ciltler) (Giriş - İnceleme – Metin – Dizin - Tıpkıbasım), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Adem Gök, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (37. Cilt), İnceleme, Tenkitli Metin, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Nesibe Gürakar, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleyman-Nâme-i Kebîr'i (40. Cilt) İnceleme-Metin, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Aytan Şan, Firdevsî-i Rumî, Süleyman-Nâme (39. Cilt) İnceleme-Transkripsiyonlu Metin, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Emre Cihan, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-Nâme'sinin 71. Cildi (İnceleme-Tenkitli Metin), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Merve Toksöz, Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-Nâme-i Kebîr'i: 41. Cilt (İnceleme-Metin), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Ahmet Özhan Sucu, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (67-68. Cilt) İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Gizem Evbaşı, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (72. Cilt), (İnceleme-Metin), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Seyfettin Demir, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr - 65-66. ciltler (İnceleme-Metin-Dizin), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Abdulsamet Demirbağ, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr 78. cilt (İnceleme-Metin-Dizin), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Esrarur Er, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (1. Cilt) Giriş, Metin, Dizin, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

1.2.2. Kutb-nâme

1503 yılında mesnevi tarzında yazılan eserde Fransız, Venedik ve İspanyollardan meydana gelen bir donanmanın Midilli Adası'na taarruzu ve 2. Bayezid, Şehzade Korkut, Hamza Bey ve Kemal Reis'in kahramanlıkları abartılı bir anlatımla dile getirilmiştir. Eserin tek nüshası vardır ve Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 643 numarada kayıt altındadır (Köprülü, 1996: 129).

Firdevsî'nin 2. Bayezid'i, devrinin kutbu olarak görmesinden kaynaklı olarak eserine bu adı verdiğini söyleyebiliriz. Eserin başlıkta da ifade edildiği gibi ikinci bir adının olması ise eserin yazıldığı aynı yıl içinde eseri istinsah eden Muhammed bin Resul-i Sarayı'nın bu adı vermiş olmasından dolayıdır (Jafarova, 2010: 7).

1.2.3. Da'vet-nâme

Eserin mukaddimesinden yola çıkarak 1488 yılında tercüme yoluyla oluşturulan eser 2. Bayezid'e sunulmuştur. İçerisinde çeşitli burçlara ait çok sayıda görselin de bulunduğu bu mensur eser "ilm-i nücum" ve "ulum-ı garibe"ye dairdir (Köprülü, 1996: 128).

1.2.4. Hayât u Memât

Mensur olarak kaleme alınan eser, ahlak ve tasavvuf konularını ele almaktadır. Eser, 1508 yılında Farsça'dan tercüme yoluyla edebiyatımıza kazandırılmıştır. Aynı zamanda eser, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 2333 numarada kayıtlıdır (Köprülü, 1996: 129).

Eseri, hayatının son zamanlarında İstanbul'da yazan müellif, eserin başlarında, *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 82. cildini bitirdiğini ifade etmiştir (Jafarova, 2010: 4).

1.2.5. Satraç-nâme-i Kebîr

Manzum ve mensur karışık bir şekilde, 1503 yılında Balıkesir'de yazılan bu eser, müellifin kaleme aldığı diğer eserlerden farklı olarak satraç oyununun tekniği ve bu oyunun tarihçesi hakkında bilgi vermektedir. Firdevsî bu eserinde okuyucusuna, kırk kadar daha kitabının olduğunu söylemiştir. Eserin Nur-i Osmaniye Kütüphanesi 3553, Münih Kütüphanesi 250 ve Berlin Kütüphanesi 1631 numaralarında birer nüshası mevcuttur (Köprülü, 1996: 129).

1.2.6. Silahşor-nâme

77 varaktan meydana gelen ve silahlarla ilgili olan eser Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş olup, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 625 numarada kayıtlıdır (Jafarova, 2010: 6).

Schlechta Washard tarafından Almancaya tercüme edilen eserin Türkçesi Wickerhauser tarafından neşredilmiştir. Eseri 2. kez Türkçe neşreden isim ise İtalyan Bonelli'dir (Köprülü, 1969: 651).

1.2.7. Münâzara-i Seyf ü Kalem

Eserin sonunda verilen bilgiye göre müellif tarafından 1485 yılında kaleme alınmıştır. Bir nüshası da Millet Kütüphanesi Ali Emiri manzum 576. Numara da kayıtlıdır (Köprülü, 1996: 129).

Müellifin Balıkesir'de yazmış olduğu ve kılıç ile kalemin kıyaslamasının yapıldığı eserin mukaddimesinde, *Tecnîsât-ı Süleymân, Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr, Hadîs-i Ahsen, Firâset-nâme, Belkıs-nâme, Satranç-nâme-i Kebîr, Hadîkatu'l-Hakyık* gibi müellife ait çok sayıda eser hakkında bilgi verilmiş olması eserin en dikkat çekici yönüdür (Jafarova, 2010: 5).

1.2.8. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Daha önce yapılmış olan bir çalışmada müstakil bir eser olarak değerlendirilen eserin (Köprülü, 1996: 128) başka bir araştırmacının yapmış olduğu çalışma neticesinde müstakil bir eser değil *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 74,75 ve 76. ciltlerinin bulunduğu yazma eser olduğu ortaya konmuştur (Erdem, 2005:1).

1.2.9. Tercüme-i Câme-şûy-nâme

Eserin sonunda yer alan bir manzumeden yola çıkarak eserin 1508'de Türkçeye çevrildiğini söyleyebiliriz. Çeşitli kumaşların lekelerinin nasıl çıkarılabileceğinin eserin aslı Nasıreddün-i Tusi'ye aittir. Sanatçı bu asıl esere yalnızca bir bab ekleyerek Farsçadan tercüme etmiştir (Köprülü, 1996: 129). Eser Manisa İl Halk Kütüphanesi 2730 numarada kayıtlıdır (Jafarova, 2010: 4).

1.2.10. Teşhîsü'l-İnsân

Yazarın, 1481 yılında Farsçadan Türkçeye tercüme edip Ahmet Paşa'ya sunduğu eser, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı'nda kayıtlıdır (Jafarova, 2010: 4).

1.2.11. Tuhfetü'l- Hâdî, Hadîkatü'l-Hakâyık, Hakâyık-nâme

Hadîkatü'l-Hakâyık, Hakâyık-nâme ve *Tuhfetü'l-Hâdî* çeşitli adlarla da anılan eser, müellifin daha önce yazmış olduğu *Münâzara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde *Tuhfetü'l-Hâdî* adıyla geçmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 1399/2 numarada kayıtlıdır. Eserin bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, 2587/2 numarada kayıtlıdır. *Firdevsî-i Rûmî*, bu eseri Hazine Darbaşı Ali Ağa'nın oğlu Mehmed Bey için yazmıştır. Eserde, o dönemin bilinen isimlerinden Şeyh Abdullah-ı İlahî'nin hayatına ve tasavvufa dair bilgilere yer verilmiştir (Jafarova, 2010: 7). Ayrıca eserin, Abdullah İlahî'nin menkıbelerine dair olduğunu ifade edebiliriz (Köprülü, 1996: 129).

1.2.12. Hakikat-nâme

Tasavvuf ile ilgili bilgilerin yer aldığı eser 22 varaktan oluşmuş olmakla birlikte İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi 2587/2 numarada kayıtlıdır (Jafarova, 2010: 8).

1.2.13. Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi

Velâyetnamelerin hemen hemen tüm özelliklerini taşıyan eser içerdiği tarihi bilgiler bakımından oldukça zengin olmakla birlikte, eserin *Firdesî*'ye ait olup olmadığı kesin değildir (Biçer, 2005: 258).

1.2.14. Firasetname

Münâzara-i Seyf isimli eserlerde yer alan bilgilere göre 2. Bayezid'in tahta geçmesinin öncesinde Balıkesir'de kaleme alınan eserin 114 varaktan oluşan nüshası Milli Kütüphane 06 Mil YZ A 5151 numara ile kayıt altındadır (Büke, 2015: 494).

1.2.15. Pendame-i Eflatun

Eser, Farsçadan Türkçeye çevrilmiş olmasının yanında sağlık ve temizlik gibi konularda bilgi veren hacmi fazla olmayan bir yapıdadır (Köprülü, 1996: 129).

M. Fuad Köprülü, eseri Bursalı Tahir Bey'in gördüğünü ifade etmektedir (Köprülü, 1969 651). Bu görüşün aksine Arkeoloji Müzesi 164 numarada kayıtlı olan eserin Farsça olduğu ve ortada bir isim benzerliğinin olduğu, eserin Firdevsî'ye ait olmadığı ortaya konmuştur (Genç, 1995: 19).

1.2.16. Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme

Adı, *Münâzara-i Seyf ü Kalem ve Satranç-nâme-i Kebîr*'de geçen ve yedi bin beyitten meydana gelen eserin nüshası bulunamamıştır (Jafarova, 2010: 8).

1.2.17. Hadîs-i Ahsen

Bu eser *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'de adı geçen ancak nüshası tespit edilemeyen eserlerdendir.

1.2.18. Tecnîsât-ı Süleymân

Bu eser *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'de adı geçen ancak nüshası tespit edilemeyen eserlerdendir.

1.2.19. Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr

Bu eser *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'de adı geçen ancak nüshası tespit edilemeyen eserlerdendir.

1.2.20. Gülîstan Tercümesi

Eserin, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesinde bulunan nüshasının sonunda yer alan bir imzadan yola çıkarak Firdevsî'ye ait olduğunu belirten Bursalı Tahir Bey'in aksine, bir yanlış anlama olduğunu ifade eden Fuat Köprülü, adı geçen kitabın başka bir Firdevsî'ye ait olduğu düşüncesindedir (Köprülü, 1945: 649).

1.2.21. Kitâbü'l Mevaiz

Eserin, İstanbul Büyükşehir Kütüphanesi Muallim Cevdet Bölümü nu. 297.9'da kayıtlı tek bir nüshası olduğu ifade edilse de adı zikredilen kütüphanede yapılan tarama sonucu bu numarada kayıtlı bir eserin varlığı tespit edilememiştir (Büke, 2015: 32).

1.2.22. Terceme-i Hadîs-i Erbain

Kırk hadis tercümesi olan eserde hadisler Arapça, açıklamalar ise Farsça ifade edilmiştir. 5 varak ve 17 satırdan meydana gelen eser, 297.3 arşiv ve AEfrs6 demirbaş

numarasıyla Millet Yazma Eser Kütüphanesinde kayıt altındadır. Eserin ayrıca Himmet Büke tarafından tespit edilen Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 34 Atf 2846/9 arşiv numarasıyla kayıtlı 226-227 yaprak olan bir nüshası da vardır. Bu nüsha Firdevsî adı ile Millet Kütüphanesindeki nüsha ise Firdevs-i Rumî, İlyas b. Hızır adıyla kaydedilmiştir (Büke, 2015: 32).

1.2.23. Muhtâr-nâme

Nüshası bulunamayan bu eserin adı müellife ait bir diğer eser olan *Hakikat-nâme*'de geçmektedir (Jafarova, 2010: 5).

1.2.24. Tûtî-i Şehiristân-ı Tarikat

Nüshası bulunamayan bu eserin adı Firdevsî'nin bir diğer eseri *Hakikat-nâme*'de geçmektedir (Jafarova, 2010: 5).

1.2.25. Kur'an-ı Kerim'den Tefeüle Dair Bir Risâle

89 varaktan oluşan eserin tek nüshası olmakla birlikte bu nüsha İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde 297.7 yer ve NEKTY00816 arşiv numarasıyla kayıtlıdır (Büke, 2015: 32).

1.2.26. Kasas

Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi'nde 43 Ze 689/1 numarada kayıtlı olan eserin henüz tespit edilen bir nüshası yoktur (Büke, 2015: 498).

Hakkında bilgi verdiğimiz eserlerden *Süleymân-nâme*, *Hayat u Memat*, *Silahşorname*, *Satrançname-i Kebir*, *Kutbname*, *Teşhisü'l-İnsan*, *Davetname*, *Münazara-i Seyf ü Kalem*, *Firasetname*, *Hakayknâme (Hadikatü'l Hakayık, Hakikatname, Tuhfetü'l Hadi)*, *Tali-i Mevlud-i Kebir*, *Tercüme-i Cameşuynâme*, *Tecnisat-ı Süleyman u Belkısname*, *Şerh-i Hadis-i Erbain*, *Kur'an-ı Kerim'den Tefeüle Dair Bir Risâle*, *Süleymannâme Muhtasarı*, *Kasas* adlı eserler Firdevsî'ye ait olduğu konusunda şüphe duyulmayanlardır; *Hadis-i Ahsen*, *Pendnâme-i Eflatun*, *Gülistan Tercümesi*, *Velâyetnâme* ve *Barak Baba Risalesi* adlı eserlerin ise müellife ait olup olmadığı konusunda kesinlik yoktur (Büke, 2015: 500).

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR ÜZERİNE İNCELEME (CİLT 56)

2.1. ESERİN İMLÂ, ŞEKİL, DİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1.1. İmlâ Özellikleri

Ele aldığımız metin, tarihi net bir şekilde bilinmese dahi 15 ve 16. yüzyılı içine alan bir dönemde ortaya konmuştur. Bu nedenle metin, Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil özelliklerine sahiptir. Arap alfabesi ile kaleme alınan metinde, Türkçe kelimelerin yazımında muhtelif kullanımlara rastlamaktayız.

O dönemde oldukça yaygın şekilde kullanılan nesih yazı türü ile harekeli şekilde, oldukça açık ve anlaşılır bir dil ile karşımıza çıkmaktadır.

Metinde tespit ettiğimiz dil özelliklerini ise şöyle sıralayabiliriz:

Kelime başında kimi ünsüzlerin düştüğü görülmektedir:

 imdi (47b/14)

 ıldız (78b/9)

 ıldırım (78b711)

Metinde kelimelerin başında kimi zaman kalın kimi zamansa ince harflerin tercih edildiği görülmektedir:

 (88a/7)

 (20a/15)

 (89a/11)

 (89a/11)

 (56b/2)

 (56b/3)

Metinde, bazı kelimelerde hareke kullanımında birlik olmadığı görülmektedir:

ركعت (48a/18)

ركعت (48a/21)

مصر (52b/3)

مصر (52b/17)

خطاب (76a/3)

خطاب (76a/6)

Yazımında ikilik tespit ettiğimiz çok sayıda kelimedenden bazıları ise şunlardır:

موسي Musi (42b/21)

موسا Musa (43a/21)

بولت bulut (77b/5)

بليت bulut (77b/9)

بنم benim (53b/4)

منم benim (53b/6)

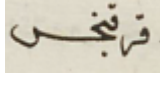
اوله ola (78b/9)

اولا ola (78b/10)

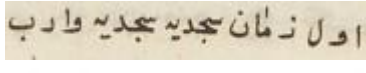
Belirttiğimiz farklı kullanımlar dışında, incelememiz sonucu 60'tan fazla kelimenin kullanımında ikilikler olduğu tespit edilmiştir.

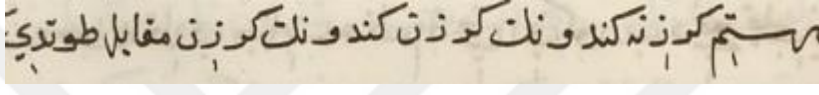
Metinde tespit ettiğimiz bazı kusurları ise şöyle sıralayabiliriz:

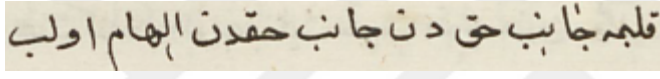
Kırk birinci varakta metnin anlamsal bütünlüğü gereği kırk birinci yazılması gerekirken “kırkinci” yazılmıştır:

 (45a/20)

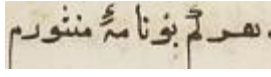
Bazı kelimeler gereksiz yere tekrar edilmiştir. Örnekte görüldüğü gibi “secdeye, kendünün gürzin, Canib-i Hak’dan” ifadelerinden biri gereksiz kullanılmıştır. Bunun benzeri örnekler metinde zaman zaman karşımıza çıkmaktadır:

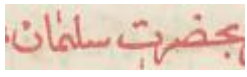
 (74b/10)

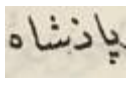
 (82b/13)

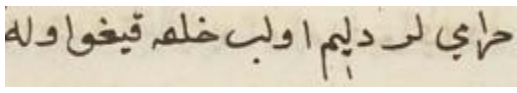
 (59b/19)

Kimi kelimelerin yazımında yanlışlıklar tespit edilmiştir. “Bu, hazreti, padişah, halk” sözcüklerinin yazımında gereksiz nokta kullanımları, “haber” sözcüğünün yazımında ise eksik nokta kulanımı ile söz konusudur:

 (74a/3)

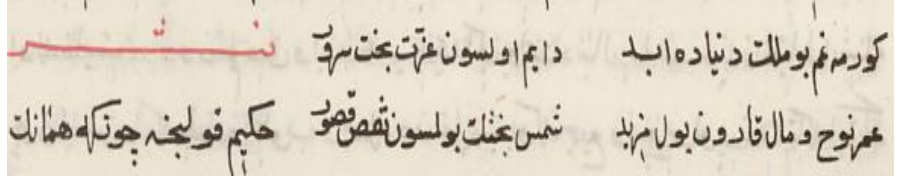
 (64a/1)

 (86b/16)

 (78b/19)

 (77b/6)

Müellif, eser boyunca nazım bölümlerinden önce nazm, nesir bölümlerinden önce nesir ifadelerini kullanıp anlatımına devam etmiştir ancak 26. varakta bir hata yapıp nesir demesine rağmen anlatıma şiir şeklinde devam etmiştir. Bu durum, eser boyunca yalnızca bu varakta görülmüştür:

(26b/13-14)

2.1.2. Şekil Özellikleri

Süleymân-nâme, manzum ve mensur şekilde kaleme alınan bir eserdir. Çalışmamıza konu olan 56. cilt 276, 277, 278, 279 ve 280. Meclis olmak üzere beş meclisten meydana gelmiştir. Bu beş meclis ile birlikte eserde toplam 46 başlık mevcuttur.

İncelediğimiz çalışmada adı geçen başlıkları şu şekilde sıralayabiliriz:

Süleymân-nâmenüñ İki Yüz Yitmiş Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür

Der-Beyân-ı Āmeden-i Hümâ Be-Ĥazret ü Ĥizmet-i Süleymân ‘Aleyhi’s-selâm

Der-Beyân-ı Mürgân-ı Kurre-i Nesîm Ameden-i Hüma-yı Hümâyün Be-Ĥazret-i Süleymân

Der-Beyân-ı Edvâr-ı Felek Be-Kavl-i İdrîs ‘Aleyhi’s-selâm Naql Kerden-i Batlamiyüs-ı Ĥakîm

Ender Şıfat-ı Ahkâm-ı Āfitâb Der-Burc-ı Sereţân

Der-Beyân-ı Temşilât-ı Destân Mâzî

Meclis-i Āĥir

Süleymân-nâmenüñ İki Yüz Yitmiş Yedinci Muĥlisiniñ Zikriñdededür

Der-Beyân-ı Āmeden Mürgân Kurre-i Nesîm Hümâ ve Hümâyün Āmeden Bedirgâh Süleymân ‘as.

Der-Beyân-ı Hümâ Mürgân Kurre-i Nesîm Āhdan Bedirgâh-ı Süleymân ve Kıssa-yı Eşyân

Kıssa-ı İblîs-i La‘în ve Kıssa-ı Züriyyât-ı Şeyâţin ‘Aleyhim Yestihâk ve Ĥâlî İşân

Der-Beyân-ı Amedin Süleymân Bırakdı Dâvud ‘Aleyhi’s-Selâm

Der-Beyân-ı Amedin Süleymân Bırakdı Davūd ‘Aleyhi’s-Selâm

Der-Beyân-ı Temşilât-ı Dâstânı Mâzî Bıtrîk Taşavvuf

Der-Beyān-1 Meclis Āḥir

Süleymān-nāmenüñ İki Yüz Yitmiş Sekizinci Meclisinüñ Zikrindedür

Der-Beyān-1 Aḥkām-1 Zebūr-1 Dāvud ‘Aleyhi’s-Selām

Tefsīr-i Kitāb-1 Zebūr ‘An Sūre-i Evvel

Der-Beyān-1 Vefāt Mādur Süleymān ‘as.

Der-Beyān-1 Āgāh Şedin Süleymāb Ez-Za‘îf Māzur ve Fersitādın Loḡmān-1
Ḥekīm Berā-yı Me‘ālce

Der-Beyān-1 Mu‘azzen Aşaf Bin Berḥiyā Bā Ḥikāmer Zebūr

Resīden-i Name-yi Māzer-i Ḥazret-i Süleymān ‘as.

Der-Beyān-1 Temşilāt

Der-Beyān-1 Meclis-i Āḥir

Süleymān-Nāmenüñ İki Yüz Yitmiş Toḡuzuncı Meclisinüñ Zikrindedür

Der-Beyān-1 Āgāh Şeddin Süleymān Ez-Maraż-1 Mevt-i Māzer ‘as.

Der-Beyān-1 ‘Acāyibhā Kefeteyn-i İsrāfil A‘zam ‘Aleyhi’s-selām

Der-Beyān-1 Cevāb Dādın ‘Azrā’ıl Ḥazret-i Süleymān Bıtrıḡ Ḥikmeti ‘Aleyhi’s-
selām

Der-Beyān-1 Amedin Ta‘ziyat-name Be Piş-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām

Der-Beyān-1 Emr-i Kerden Süleymān Namāz Ġāib Kezārdan Berā-yı Rūḡ-1 Māzir
Ḥūd

Der-Beyān-1 Amedin Mühendis-i Kāmile Peş Süleymān ‘Aleyhi’s-selām

Der-Beyān-1 Temşilāt-1 Dāsītān

Der-Beyān-1 Meclis-i Āḥir

Süleymān-nāmenüñ İki Yüz Sekseninci Meclisinüñ Zikrindedür

Der-Beyān-1 Aḥkām Ṭālī ‘Mevlūd

Der-Beyān-1 ‘Ömr-i Müvekkil Sünbüle ve Didin ‘Acāyibhā Goften-i Üst

Der-Beyān-1 Hey’et-i Burc Sünbüle

Der-Beyān-ı Hey’et Burc Sünbüle Baķuñ Hükemā-yı Mütēkaddimîn

Der-Beyān-ı Ahkām-ı Şemiyye

Der-Beyān-ı Ahkām Mevlūd bi Hük-m-i Seyr Āfitāb

Ķışsa-yı Cenk Rüstemi ve Āhengi Cabbārı A’zım ve Ķazıyye-yi İşān

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsıtān-ı Māzî

Ez-murād-ı Du’ā-yı Firdevsîdür Ķatem-i Kitāb

Der-Du’ā-yı Pādişāh Alā Selām Ve’l-Müslimîn

Fî Medh-i Nazm

Nazım nesir karışık oluşturulduğunu ifade ettiğimiz eserde, 276. mecliste 27, 277. mecliste 35, 278. mecliste 12, 279. mecliste 19 ve 280. mecliste 20 olmak üzere toplam 113 tane nazım bölümü vardır. Eserin nazım nesir karışık bir özelliğe sahip olması, anlatımı zengileştiren ve anlatıma ahenk katan bir durumdur.

Nazım bölümlerinin, anlatılan olayların sonunda, olayı sanatsal bir ifade ile özetleyici bir yönünün olduğunu da belirtmeliyiz. Nazım ile kaleme alınan bu bölümlerde en çok “fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün” aruz kalıbının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Nazım şekli olarak ise gazel, kaside, mesnevi ve kıt’anın kullanıldığını görmekteyiz. Müellif, en çok da “aa ba” uyak düzenine sahip nazımlara yer vermiştir. Bu şekilde yer verilen nazm sayısı 54’tür.

Müellif, nesirde nazma göre daha ustadır. Nazım konusunda yeteneğinin olmadığını ifade eden Firdevsî, sanatını nesir alanında göstermek istemiştir (Çakın, 2018: 36). Sanatçının güçlü ve akıcı bir anlatımla oluşturduğu nesir bölümlerinde başarısının şiirde de sürdüğünü söylemek pek mümkün değildir. Nitekim manzum bölümlerde oldukça fazla aruz kusuruna rastlanmaktadır.

2.1.3. Dil Özellikleri

Firdesî’nin, eseri oluştururken açık ve anlaşılır bir dil kullandığını söylememiz mümkündür. Kullanılan kelimelerde Arapça ve Farsçaya nazaran Türkçe olan kelimelerin sayısı çok daha fazladır.

Eserde yer yer astronomi, coğrafya ve tarih ile ilgili bilgilere, dolayısıyla didaktik bir üsluba da rastlamaktayız. Bazı bölümlerde bu didaktik üslup, tasvirler ile zenginleştirilip sayfalarca sürmüştür.

Sanatçının, nesri nazma göre çok daha fazla kullanması, ustalığını daha başarılı olduğu nesirde gösterme çabasından ileri gelmektedir. Açık ve anlaşılır bir dil kullanmasının yanı sıra, anlatılan hikâyenin içeriğine göre sanatçının dilinin yer yer ağırlaştığını, Arapça ve Farsça sözcükleri yoğun kullandığı bölümlerin var olduğunu da ifade edebiliriz.

Eserin nesir bölümlerinin çok büyük bir kısmının kalıplaşmış ifadelerle başlaması yönüyle Firdevsî'nin anlatımı halk hikâyelerini andırmaktadır. En çok kullanılan kalıp ifade ise “ḥakīm ḳavlince” ifadesidir. Eser boyunca neredeyse tüm nesir bölümleri bu kalıp söz ile başlamaktadır:

“...Ḥakīm ḳavlince cinn ü perrī ‘askerī zeyn olduğdan ⁽²⁰⁾şoñra dīvler ...” (3b)

“...Ḥakīm ḳavlince hümā ḳuşı bu vechle du ‘ā ḳılup dañı ağızından...” (24a)

“...Ḥakīm ḳavlince Süleymān peygamberüñ ‘aleyhi’s-selām anası ⁽⁶⁾vefāt idüp tabüt ile ṭırmaḳda...” (53a)

“...Ḥakīm ḳavlince cünkim ol gice geḳüp ‘alī eş-şabāḥ oldı. Ol ṭarafdan Cabbār-ı A ‘zam ⁽¹⁴⁾şabāḥ olduğın...” (84a)

Eserin nesir bölümleri arasında, anlatımı zenginleştirmek ve anlatıma ahenk katmak, aynı zamanda anlatılan olayı derleyip toparlamak maksadı ile bolca küçük manzum parçalara rastlamaktayız. Bu manzum kısımların çoğu ise aruzun kısa kalıpları ile ve iki beyit şeklinde oluşturulmuş halde karşımıza çıkmaktadır:

“Hey ne heybetlü olur bunlar ‘aceb

Kim bulardan ḥavfa vardum bü’l-‘aceb

Muhtelif eşkâldür bunlar ḳamu

Bunlarıñ aḥvāline nedür sebep “ (7b)

Eserin içerisinde bolca yer verilen bu iki beyitlik kısa nazım bölümlerinin aksine, beş meclisin tamamı uzun manzum parçalar ile başlamaktadır.

Müellifin, dil konusunda öne çıkan bir diğer özelliği ise nazım bölümlerinde oldukça fazla aruz kusuru görülmesidir. Şiirlerin çok büyük bir kısmı ölçü bakımından kusurludur.

Firdevsî, bazı Arapça sözlerden, özellikle de ayetlerden hemen sonra bu ifadelerin Türkçe açıklamasını da vermiştir:

“...*Bismillahirrahmānirrahīm* ⁽⁵⁾ *İnnellezī* ‘inde mefātihü’l-ğayb *lā ya’lemuhā ba’d*e Muḥammedin *ğayrı ana bi-küllü şey’in ‘alīm. Ya’ni Allah te’ali* ⁽⁶⁾ *ider ki: Ol fettāḥ Allahım ki ğaybım ḥazīnelerinüñ kilidi benim yanımdadır. Ḥabībim Muḥammed’d*en ⁽⁷⁾ *ğayrı kimse anı bilmez...*” (43b)

“...Üçüncü āyetde *ider ki: İnn*e’l *ḥacerü’llezi tefeccere minne ünsete ‘aşrete ‘aynā. Ya’ni ider kim benim* ⁽¹¹⁾ *ol ḥallāk- a’zīm kim kudretimle Mūsā peygāMBER çün taşdan on iki çeşme ağıtdum.* ⁽¹²⁾ *Dördüncü āyetde ider: Kim inne’llezi ‘indi ḥātem-i Süleymān. Ya’ni ben ol Allahım ki benim katımda* ⁽¹³⁾ *ğayb ḥazīnesinde idi. Ol ḥātem ki Süleymān’a virdüm. Beşinci āyetde ider ki: İnnellezī’t-tevelle* ⁽¹⁴⁾ *ḥisābü’l-ḥalāyık. Ya’ni men ol Allahım ki cemī’ ḥalāyıkıñ, ḥisābın bilürüm...*” (43b)

Eserin oldukça abartılı ve olağanüstülikle örülü bir dil ve anlatım özelliğine sahip olması dikkat çekmektedir.

Metinde aynı sözcüklerin farklı şekillerde de kullanıldığını görmekteyiz. Hatta sanatçının, bu farklı kullanımları art arda kullandığı da olmuştur:

“...*hareketinde nedir zühreniñ felek tedvīrinde her biş yüz seksen dört gününde bir kerre olan hareket* ⁽¹³⁾ *ve merrīḥin her yidi yüz seksen gününde bir kerre olan hareket ider ol nesnel*e *bigi şıbyānlar gibi* ⁽¹⁴⁾ *ve feḥātinisler bigi ve şāḥib-i lezzātlar gibi ve şāḥib mizāclar...*” (17b)

Bile diyip anda Batlamyus ḥakīm

Şāh o günde sākin oldı ol nedīm

Şeh Süleymān diñleyüben sözünü gāh gāh

İtdi aḥsen ‘ilmine gāyet dilīni” (19b)

İncelediğimiz çalışmamızda çeşitli atasözü ve deyimlere de rastlamaktayız:

“... ol vakit res’et Süleymān ḥazretine varmayup ‘ömrī zāyi’ geçirdüm. Fırsat ve devlet ⁽³⁾ murğı başıma konmuşken sehven ile ḥaṭā kılup redd idüp uçardım...” (8b)

“... Şimdi ki hâlde kâhır kuyusunda başı aşağıya kudret zinciriyle bağlı aşılmışızdır. ‘Azāb ⁽¹⁵⁾ odına cigerimüz tağlu. Bu çāh-ı miḥnet içinde tā kıyāmete dek kalmışızdır. Bilmezüz ki ol ⁽¹⁶⁾ dünyāda hālimiz ne olacağdur...” (36b)

Metin açık ve anlaşılır bir dille ve ağırlıklı olarak Türkçe kelimeler kullanılarak meydana getirilmiştir. Bununla birlikte sanatçının yer yer aynı anlama gelen kelimelerin hem Türkçe hem de Arapça halini kullanması dikkat çekicidir:

“...eyitdi: Yā hümā! Ehlen ve sehlen merḥabā hoş geldün ki mübārek yüzüñi görmekle müşerref⁽¹⁹⁾ olduk...” (25a)

Eserin bazı bölümlerinde “ya ... ya” bağlacının oldukça fazla tekrarlanması dil yönüyle dikkat çeken bir başka noktadır:

“... kim anlaruñ velādeti on sâ‘at ya yigirmi sâ‘at bir gün ya kırk gün ya dört āy ya beş ⁽²⁾ ay ya yidi ay ya tokuz ya on ay ya on bir ay ya bir yıl ya iki yıl daḥı eksik olur. Ol nev‘in ⁽³⁾ ‘ömr-i ṭab‘iyyesi felekde ol müteḥarrikdür tamām erince bākī kalan olur...” (15a)

Eserin bir diğerk dil özelliği ise “gah ... gah” edatının sözcük gruplarını bağlama göreviyle sıkça karşımıza çıkmasıdır:

“...Yidi başlu evrānlayın eşkāl gāh ⁽¹⁴⁾ çevrim çevrim olur ḥalka-ı mār-şifat ve gāh uzanur mināre biği ol dūd-ı nār-ı hey‘et...” (7a)

“...ba‘zı daḥı ṭāvus-veş şehper ⁽¹⁰⁾ açup gāh rāst gāh geçer ve uçup hevā-yı gögercīn-şifat rakş ⁽¹¹⁾ urup gāh rast gāh geçer ve uçup hevā-yı gögercīn-şifat rakş ⁽¹²⁾ urup döner...” (7b)

Ele aldığımız çalışmamızda, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait çeşitli dil özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Metinde tespit ettiğimiz bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Gelecek zaman eki olarak kullanılan –ısar, -iser eki:

“Rabbine dilden iden dāīm niyāz

Buısar rahmet-i Ḥüdādan serfirāz” (8b)

Birinci çoğul şahıs eki olarak kullanılan –vuz, -vüz eki:

“...fāriğ olındısa dilerüz ki ol ⁽¹³⁾ kıranātdan hāşıl olan havādişi zikr idevüz...”
(11a)

“...Bu faşıl şerh-i tavīle ⁽¹⁰⁾ muhtācdur. Ammā ba‘zısın şimdi dilerüz ki bildirevüz...” (11b)

“... çok serencām geçmişdür. İnşā’ allah anları zikr idevüz...” (25b)

“Ger ecelden Hāḫ virirse mehātı

Bākisinde söyleyevüz neyse kāl” (42b)

“...getürüp imlā-yı hadīs-i muhtārıla ⁽²⁰⁾ ebyāt-ı eş‘ārla kaleme yaturup inşā kılup tamām idevüz...” (91b)

Emir eki olarak kullanılan –gil, -gil:

“...Ya nebiyy’allāh! Bilgil ki felegün ve mülkün eşhāşınıñ erkān-ı ⁽¹⁷⁾ erba‘a havlinde ol kadar edvārdur...” (9a)

“...Yā nebiyy’allāh! Bilgil ki devrān-ı felek ekrem-i ef‘āldür pes ⁽⁵⁾ anuñ fā‘ilinüñ garezi eşref-i a‘rāzdur...” (14a)

“...Yā hākīm! Haber vir baña ki edvār-ı felek hareketinden hadīs olan muhtelif-e-i beyān eylegil ⁽¹⁹⁾ işidelüm diyecek...” (15a)

“Okıyana diñleyene yazın

Eylegil hayr du‘ā kıılma şitāb” (58b)

Eşitlik eki görevinde kullanılan, gibi ve göre anlamlarıyla da karşımıza çıkan –layın, -leyin:

“...kavm-i mahşer gibi biñ ayāk bir ⁽¹⁷⁾ ayāk başup nār dānesileyin bir bir şıķıp tirkeşe koyılmış okılayın ayāğ üzere kalkıp tırdılar. ⁽¹⁸⁾ ...” (4b)

... kimi putperest ⁽²⁰⁾ belinden gelüp Halīlü’l-raḥmān olur. Āteş-i Nemrūd anı yakmayup nār-ı ‘ulvī aña gülistān ⁽²¹⁾ olur. Kimi Yūsufılayın Mısır şehrine sultān olur...” (35b)

“...Yā nebiyy’allāh vaḳtiñe şabāh olsa on iki ilduz toğar nite güneşleyin ⁽³⁾ bir dāire buludur nūrdan...” (33a)

“...yir yüzine inse indüğü yir kırk kulāc çīnī pūlād olsa toğundığı yiri mumleyin eridüp ⁽⁸⁾ kırk kulāc yir altına girüp gider...” (70a)

Eden ve edici anlamında kullanılan –kār eki:

“Böyle diyüp anda İsrāfīl yār

Sākin oldı ol müvekkil kām-kār” (60a)

-lı, -li anlamı veren –nāk eki:

“...virenler kurre-i nesīm mürgāniymiş eyle olsa kılup ferah-nāk olup görmesine ⁽¹⁵⁾ müştāk intizār olup turmakda...” (6a)

“...Kābil ⁽⁴⁾ Hābili helāk itdi. Ādem-i şafīnūñ çeşmini nem-nāk etdi. Ammā şimdi Süleymānuñ elinden hātemi...” (38b)

“...Rabbike zū'l-celāli vel-ikrām.” diyecek. Melā'ike-i cümleñin hayrata varan ⁽¹⁴⁾ sākin olup ğam-nāk oldu. Ve cemī' kerrūbiyyūñ buldılar ki Allah'dan ğayrı kim varsa ⁽¹⁵⁾ ölüm şerbetin tatsa gerek imiş...” (62a)

lā, bī, nā olumsuzluk ön ekleri:

“...Melekler hāmdine hāmid felekler ⁽¹⁴⁾ rükū' da aña secde lā-şerīk ve lā-vezīr lā-yemūt ve bī-nazīr ve hüve 'alā külli şey'in kādīr ⁽¹⁵⁾ olduğına hālīk-ı 'ālem...” (27a)

“Kādīr olaña bī-'adeddür kudreti

Şāhid anuñ birliğine hīlkatı “ (33b)

“Kendi medhūñ mişli şirīn kanda bulur nā-şükūr

Görmeye bir tūḫī mence ol şeker-hā kalemūñ” (20b)

Bu, şu anlamlarındaki “şol” zamiri:

“...İntikāmı andan alıyo yire yine şol kadar tazarru' itdiği Hārūtile ⁽²⁾ Mārūt eşer koyup rūḥum eytdiler...” (37b)

“... ve mülk ve maḳām tutarsa çok fāide bula ve eger şol yirde gerek kim bunu kālbiye bakar ulu yol ⁽¹³⁾ ve ulu yol üstiye...” (87a)

Metinde ikilemelere de bolca rastlanmaktadır:

“...yitişüp yönlerin Süleymân’dan yaña tutup ⁽¹⁰⁾ ol dürlü dürlü eşkâlile ba‘zı zişt ba‘zı hûb cemâlile felek yüzünde...” (3b)

“...Yidi başlu evrânlayın eşkâl gâh ⁽¹⁴⁾ çevrim çevrim olur halka-ı mâr-şıfat ve gâh uzanur minâre bigi...” (7a)

“... Nühdur ki görünür ve bir taht bu ki zulumât içre kara kara bulutlar görünür ve bulut ⁽¹⁰⁾ arasında şimşekler...” (7a)

2.1.4. Muhteva Özellikleri

Firdevsî, oldukça üretken bir yazar olmasının yanında kaleme aldığı eserlerin hacimce fazla olması dikkat çekmektedir. Nitekim bunun en bariz örneğini 81 ciltlik *Süleymân-nâme* adlı eserinde görmekteyiz. Bu kadar hacimli bir eserin derli toplu bir şekilde bütün olarak incelenebilmesi de pek mümkün olmamıştır. *Süleymân-nâme*’nin daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesine katkı sunacak olması yönüyle çalışmamız bu konuda önem arz etmektedir.

Klasik edebiyata ait olduğu bilinen eser, Neml suresinin 30-31. ayetleri ile başlamaktadır. Bu ayetin sonrasında ise “Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Fe ü lün” aruz kalıbı ile yazılan bir manzum tevhide yer verilmekte ve bu manzum tevhide Allah’ın varlığı, yüceliği, kudreti ile beraber dört halife, dört kutsal kitaptan da söz edilmektedir. Nitekim eserin ilerleyen bölümlerinde muhtelif yerlerde dört kutsal kitabın adı zikredilmektedir. Ayrıca ifade edilen manzum tevhid, kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

Ele aldığımız çalışmamızda beş meclis bulunmakla birlikte ilk dört meclis “Meclis-i Ahir” veya “Der-Beyan-ı Meclis-i Ahir” başlığı altında, beşinci meclis ise “*Fî Medh-i Nazm*” adı verilen bir mazmun parça ile sonlanmaktadır. Meclislerin sonunda yer verilen bu manzum parçaların ve anlatılan olaylardan sonra sıkça yer verilen manzum bölümlerin, hikayeleri derleyip toparlayan, özetleyen bir yönü olduğunu da ifade etmemiz mümkündür.

İfade edildiği gibi ele aldığımız 56. cilt, toplam 46 başlıktan meydana gelmektedir ve çoğu başlıktan sonra kalıp ifadelere rastlandığı görülmektedir. “Hakim kavlince,

Hükema kavlince, Lokman Hekim kavlince” ifadeleri, neredeyse her başlıktan sonra karşımıza çıkmaktadır.

Mensur olan bölümler “Nesr”, manzum olan bölümler ise “Nazm” başlığı ile verilmiştir.

56. cildin ilk meclisi olan 276. cilt bir kaside ile başlamaktadır. Eserin genelinde olduğu gibi bu bölümde de Hz. Süleyman’ın mucizeleri, mücadeleleri, insan ve insan dışındaki varlıklarla kurduğu ilişki, olağanüstülüklerle örülü bir şekilde anlatılmaktadır.

Eserin önemli kurgusal özelliklerinden biri Hüdhüd’ün Hz. Süleyman’a haber veya müjde getiren yönü ile sık sık karşımıza çıkmasıdır. Ayrıca Hüdhüd ile Hz. Süleyman’ın birçok yerde diyalog halinde oldukları görülmektedir:

“...Hüdhüd gelüp haber virdi ki: ⁽⁷⁾ Yâ nebiyyallâh! Kurre-i nesîm mürğân-ı emîri hümâ vezîri hümâyunile gelürken simurğ-ı kâfla tāvûs cennetî ⁽⁸⁾ yırtıcı tırtıcı kuşlar re’isleriyle karşı varup ‘izzet idüp emrünü mücibince ta’zîmle alup ⁽⁹⁾ geliyorlar...” (3a)

“...Hüdhüd mürğân peyk-i Süleymân perrân olup geldi. Müjde olsun yâ nebiyyallâh ki ⁽⁵⁾ devâm-ı devletünde ve eyyâm rif’atünde kurre-i nesîm mürğânı dağı hüküm-i sübhâni taqdîr-i yezdânî birle tapuña gelüp ⁽⁶⁾ fermân uluyurlar diyüp haber virince...” (6a)

“...Süleymân Hâzreti su’âl etdi ki: Yâ Hüdhüd-i etyâr ⁽⁷⁾ ve câsus-ı ahyâr! Bu kuşlar arasında görünen bu aydınlık envâr-ı şu’le-i şemse beñzer yir yir ⁽⁸⁾ ziyâ-ı edvârına ne nesnedür cevâb virüp aytdı ki: Yâ nebiyyallâh ol yed-i beyzâ bigi görünen ⁽⁹⁾ kurre-i nesîm mürğânıdır. Bu nefh-i ‘îsâ- şıfat enfâs-ı mu’aşşar kılan koşular ol kuşlaruñ ⁽¹⁰⁾ nefsi tesbîhidür ki anlara bahşîş-i rahmândur diyüp haber virdi. Zîrâ ki: Yâ nebiyyallâh! ⁽¹¹⁾ Anlaruñ per ü bâli hâş muraşşa’ altun rengine beñzer vakti ki güneş tolana pürtäb virür ⁽¹²⁾ ve bir ‘aceb dağı bu kim nefesleri misk-i anberlîn dimâğı mu’aşşar ider diyüp ⁽¹³⁾ Hüdhüd cevâb viricek. Hâzreti Süleymân bildi ki ol görünenler ziyâ...” (6a)

Hz. Süleyman’ın huzuruna gelenlerin, onunla konuşmadan önce Allah’ı tesbih edip dua ettikleri, Hz. Muhammed ve geçmiş peygamberlere salavat getirdikleri görülür. Bu durum yalnızca eserin nesir kısımlarında değil, nazım bölümlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Böylece anlatımı dinî unsurlar ile zenginleştirilmiştir:

“...Bülbül tarrâc kumrı laţîf elhânile ser-âgâz idüp ⁽¹⁶⁾ şakmağa ve hezâr destân Allahuñ biñ bir adın dilince tesbîh idüp okumağa başladı...” (5a)

“...Yine nübüvvet tahtının sağında serîr⁽³⁾ üzere on iki mu‘cizâtı zâhir olmuş enbiyâ ile on iki biñ vilâyete kadem başmış evliyâ mihrâplu⁽⁴⁾ mihrâbına seccâde şalup oturdılar. Allahı tesbîh ve tahlîl idüp evvel âdem âhir Muhammed cemî‘ peygamberler⁽⁵⁾ ervâhına şalavât getirdiler andan sonra...” (4b)

Cümle etyâr ötüşürdi elhân ile

Bülbül ü derrâc zâr efğân ile

Dillerince Hakkâ tesbîh eyleyüp

Ötüşürlerdi hezâr destânile (5a)

Eserin birçok yerinde güçlü ve uzun tasvirlerin varlığı dikkat çekmektedir. Nitekim Firdevsî’nin nesirde daha usta olması biraz da bu tasvir yeteneğinin kuvveti ile ilgilidir. Bu durum eserin en ön plana çıkan kurgusal özelliklerinden biridir. Hz. Süleyman’ın tahtının sağ ve sol tarafına, varlıkların nasıl sıralandığının anlatıldığı bölümde, yazarın güçlü, akıcı ve başarılı tasvirini net bir biçimde görmekteyiz:

“... Hakkîm kavlince hümâ-yı hümâ-yı vezîr-i hümâyün nazar kılup gördiler ki bu serîr-i a‘zmiñ⁽⁶⁾ taht-ı mu‘azzamiñ şol cānibinde baħr-ı zulümât görünür. Nitekim bu zikr olan cānibinde⁽⁷⁾ deryâ-yı envār görünürdi. Ammâ ki bu tahtının şol cānibinde anuñlayın zulümât baħrı⁽⁸⁾ var ki şanasın ki zulümât ab-ı hayvān ve sāye-i zalîl-i kâināt anda döşemiş veyâ tūfān-ı⁽⁹⁾ Nūh’dur ki görünür ve bir taht bu ki zulümât içre kara kara bulutlar görünür ve bulut⁽¹⁰⁾ arasında şimşekler şakıyup berkler bırakır ve ra‘d-ı felek avāzası gibi şavāt-ı peleng ve āheng-i şadā-yı⁽¹¹⁾ nehengler işidilür şöyle ki: Ol korkunc avāzelerden dehrler çāk olup na‘ralardan⁽¹²⁾ yidi kat gök taşı çinlayup oturdu bir ‘aceb daħı bu ki ol kara bulutlar içinden⁽¹³⁾ küllhān dutun gibi kara kara tütünler zencirile göke çekülür. Yidi başlu evrānlayın eşkāl gāh⁽¹⁴⁾ çevrim çevrim olur. Halka-ı mār-şifāt ve gāh uzanur mināre bigi ol dūd-ı nār-ı hey‘et ve daħı⁽¹⁵⁾ ol serîr-i mel‘āniñ ‘akabinde kehkeşān mülk bigi baħr-ı ‘ummān içinde olan tennin semekleyin⁽¹⁶⁾ yidişer başlu, sekizer başlu yidişer kanadlu, cehennem zebānisi şüretlü, heybetlü, şalābetlü eşkaller⁽¹⁷⁾ gözlerin açup yalabıtıkca şanasın ki şimşek şakır ve daħı ağızları nefesinden gökde güneş kızarup⁽¹⁸⁾ olmuş aħmer bākır...” (7a)

“...Ve yine tahtının sağ cānibinde eşkāl-i maħlūkāt görünür ki elvān elvān şüretleri⁽⁶⁾ var ve kimi melek-şüret güneş tulu‘at kanātları var uçar gördüm ve kimsenüñ daħı⁽⁷⁾ müseddes ve murabbā‘ taşviri var nefesleri vücūdun götürür hevâ-yı fenāda segirdüp⁽⁸⁾ birbirin geçer gördüm. Ba‘zı daħı burāk kanatlu düldül şifātlu Hink-i İshāk⁽⁹⁾ heybetlü atlara mālİKāne biz gördüm ve ba‘zı daħı tāvus-veş şehper⁽¹⁰⁾ açup gāh rāst gāh geçer ve uçup hevâ-yı gögercīn-şifāt rakş⁽¹¹⁾ urup gāh rast gāh geçer ve uçup hevâ-yı gögercīn-şifāt rakş⁽¹²⁾ urup döner gördüm. Baña haber vir ki nedür ve daħı yā simurg-ı ‘ankā!⁽¹³⁾ İy seyyid-i mürgān vey re‘is-i perrendegān bu serîr ‘ālīniñ tāk-ı a‘lāda mu‘allağ⁽¹⁴⁾ hevāniñ taraflı çep ki turur tūfān-ı nūh mişāli baħr-ı zulümāt⁽¹⁵⁾ gördüm. Kara bulutlar şeklinde korkunc eşkāl-i maħlūkāt gördüm. Sadāları⁽¹⁶⁾ ra‘d-ı feleke beñzer...” (7b)

Anlatımda en sık yer verilen unsurlardan biri olan kuşların, kendi aralarında selamlaşıp konuşması sebebi ile metinde teşhis ve intak sanatlarına yoğun şekilde rastlamaktayız:

“...simurg-ı kaf cennetden ⁽⁷⁾ çıkan fāvusile yırtıcı ve tartıcı kuşlarla kürre-i nesīm mürğān-ı re’is-i hümā ile hümāyūnı qarşulayup kanad kanada ⁽⁸⁾ virüp merhabālaşup şehper şehpere şarup güreşdiler. Mantıku’t-ı tayrca hāl ve hātır şoruşdılar...” (5b)

Süleymān-nāme’de Hz. Süleyman’ın hayatı dışında gezegenler, gezegenlerin hareketleri, bu hareketler sonucunda meydana gelenler ve burçlar hakkında da çeşitli bilgilere bolca yer verilmektedir. Bu durum eseri tekdüzelikten kurtarıp eserin daha ilgi çekici hale gelmesine de katkı sunmaktadır:

“...bilgil ki edvārı biş dürlüdür: Birisi kevākib seyyāre ⁽²⁾ edvārıdır. İkincisi eflākūñ merkeziniñ felegi hāmildeği edvārıdır. ⁽³⁾ Üçüncüsü eflākı hāmileniñ burclar felegindeki edvārıdır. ⁽⁴⁾ Ve dördüncüsü kevākib-i şābiteniñ felegi burūcda olan edvārıdır. Beşincisi ⁽⁵⁾ felegi muhitiñ erkān-ı havlindeki edvārıdır. Ammā ekvār-ı kevākib ⁽⁶⁾ mevzū’lu mevzū’una birikür ve ‘avdet idüp rücū’ etdügidür merreten ⁽⁷⁾ ba’ d ahrā ammā ki yā nebiyyallāh kırānātı kevākibiñ derecātı burūcda ⁽⁸⁾ ictimā’idir ol kırānāt altı cinse yüz yigirmi nev’idir . Yigirmisi ⁽⁹⁾ kırānātı senāniyyedür otuz beşi kırānātı şelaşıyyedür. Ve otuz ⁽¹⁰⁾ bişi dahı kırānātı rubāiyyedür. Ve yigirmisi kırānātı hamāsiyyedür. ⁽¹¹⁾ Ve yidisi kırānātı sedāsiyyedür. Ve biri kırānātı sebā’iyyedür. ⁽¹²⁾ Cümlesi yüz yigirmi kırān-ı nev’iyye olur. Üçyüz altmış ⁽¹³⁾ dereceye darb olunup cümlesi iki biñ üçyüz kırān-ı ⁽¹⁴⁾ şahşıyye olur ammā yā nebiyy’allāhü’l-vefik edvārı dört dürlüdür. ⁽¹⁵⁾ Ba’zısı yidi biñ yıldır ve ba’zısı on iki biñ yıldır ve ⁽¹⁶⁾ ba’zısı elli bir yıldır biñ ve ba’zısı üçyüz altmış biñ ⁽¹⁷⁾ yıldır ve bilgil ki yā nebiyy’allāh! Ol edvārūñ ve kırānātūñ ⁽¹⁸⁾ ba’zı zamān-ı favilde bir kez olur ve ba’zı zamān ⁽¹⁹⁾ kaşırde bir kez olur kevākib-i şābiteniñ ⁽²⁰⁾ edvārıdır. Ol zamān-ı favilde bir kez olan kevākib-i⁽²¹⁾ şābiteniñ edvārıdır altmış yılda ve otuz yılda [10a] ⁽¹⁾ bir kez olur. Ve zamān-ı kaşırda olan felek muhitiñ erkān-ı havlinde devrdür. Her yigirmi dört ⁽²⁾ sātde bir kerre olur. Nite ki bārī ta’ālā buyurur kavle ta’ālā ve külli fī felegin ⁽³⁾ yescündür. Ve ammā bākī edvār bu eksenüñ ortasında olur. ⁽⁴⁾ Ve kırānātūñ ba’zısı her altmış biñ ve dahı otuz yılda bir kerre ⁽⁵⁾ olur. Bu kırānāt-ı kevākib-i seyyāre cümle burcunuñ evvel ⁽⁶⁾ dakīkasında cem’ olmağdur. Bu devresinde zıhabında hendesi ‘ālimdirler. ⁽⁷⁾ Ve ba’zı kırānāt her ayda bir kerre olan ⁽⁸⁾ kamer kevākib-i seyyāreniñ her birisiyle ictimā’idir. Ve ammā ⁽⁹⁾ bākī kırānāt bu iki ve katıñ ortasında olandır. Yigirmi dört ⁽¹⁰⁾ günde bir kerre olan devr-i edvārı kaşırdaandır. Eşşah dahı ⁽¹¹⁾ budur. Bu müddetde kamer tedviriniñ merkeziniñ devrisidür. ⁽¹²⁾ Ve ba’zısı her yigirmi yidi günde ve yidi buçuğ sātde bir kerre ⁽¹³⁾ olandır. Bu devr-i kamer edvārıdır. Cevv-i zehrūñ ⁽¹⁴⁾ yüz sekizi dahı ikiyüz yigirmi tokuz günde bir kerre ⁽¹⁵⁾ olandır. Edvār-ı kaşırdaandır ve ba’zısı her yüz on ⁽¹⁶⁾ altı günde bir kerre olur. Bu edvār ‘utāriddür. ⁽¹⁷⁾ Ve ba’zısı her üçyüz altmış biş günde ve dahı rub’-ı yevmde bir ⁽¹⁸⁾ kerre olur. Bu şemsüñ ve zührenüñ ve kamerüñ ve ‘utāridüñ ⁽¹⁹⁾ edvārıdır. Ve ba’zısı her üçyüz yetmiş sekiz günde ⁽²⁰⁾ bir kerre olur. Bu zuhāl edvārıdır. Felek tedvirinde ⁽²¹⁾ ba’zısı her üçyüz toksān tokuz günde bir kerre olur. [10b] ⁽¹⁾ Ol müşterī edvārıdır felek tedvirindendir. Ve ba’zı her yidi ⁽²⁾ yüz seksen sekiz günde bir kerre olur. Ol mirrih edvārıdır. ⁽³⁾ Felek tedvirinde ve ba’zısı altı yüz seksen yidi günde bir kerre

olur. ⁽⁴⁾ Ol mirriḥ edvāridur felek-i burūcda ve ba'zı her dört ⁽⁵⁾ biñ üçyüz otuz günde bir kerre olur. Ol müşterinüñ merkezi ⁽⁶⁾ devridür felek-i burūcda ve ba'zı her on biñ yidi ⁽⁷⁾ yüz daḥı kırk bir günde bir kerre olur. Ol zūhaliñ ⁽⁸⁾ merkezi edvāridur. Felek-i burūcda pes bu zıkr olan ⁽⁹⁾ edvāruñ cümlesi on dört nev' olur. Ammā ⁽¹⁰⁾ ki zamān-ı kaşırda olan kırānātuñ ba'zısı her yüz on ⁽¹¹⁾ altı yılda iki kerre olur. Ol kırānāt ⁽¹²⁾ şemsün 'utārid ile olan iktirānidur. Ve ba'zısı her ⁽¹³⁾ ikiyüz toḳsān günde bir kerre olur. Ol şemsün ⁽¹⁴⁾ ve zūhrenün ve 'utāridün zūhale iktirānidur. Ve ba'zı ⁽¹⁵⁾ her üçyüz toḳsān toḳuz günde bir kerre olur. Ol ⁽¹⁶⁾ müşterinüñ ve zūhrenün ve 'utāridün iktirānidur. ⁽¹⁷⁾ Ve ba'zı her yidi yüz seksen biş günde iki kerre olur. ⁽¹⁸⁾ Ol zūhrenün şemle iktirānidur. Ve ba'zı her ⁽¹⁹⁾ yevmde her yidi yüz seksen günde bir kerre olur. Ol ⁽²⁰⁾ mirriḥün iktirānidur. Ve ba'zısı her altmış yevmde ve nişf ⁽²¹⁾ yevmde bir kerre olur. Ol mirriḥün zūhale ve müşteriyle [IIa] ⁽¹⁾ iktirānidur. Ve ba'zısı her yigirmi yılda bir kerre olur. Ol ⁽²⁾ zuḥal ile müşterinüñ iktirānidur şol her ikiyüz kırk yılda ⁽³⁾ bir kerre olan istināfi zamān-ı tavilde kırānātdandır. Ol ⁽⁴⁾ zuḥal ile müşteri müselleşen vāhıde de on iki ⁽⁵⁾ kırānı istināf itmekdür. Ve ba'zısı her toḳuz yüz altmış ⁽⁶⁾ yılda bir kerre olur. Ol zuḥal ve müşteri ⁽⁷⁾ kırk sekiz kırānı istināf itmekdür. Müselleşāt-ı erba'ada ⁽⁸⁾ ve ba'zı her üçbiñ yidi yüz kırk yılda bir kerre olur. ⁽⁹⁾ Ol zuḥal ve müşteri kırānı istināf ⁽¹⁰⁾ itmekdür. Müselleşātta bunuñ şerhi tavildür ve ⁽¹¹⁾ katı ki felegün edvāruñ kemiyetinden ve kevākibün kırānātınun ⁽¹²⁾ 'adedinden ve istināfatından fāriğ olndısa dilerüz ki ol ⁽¹³⁾ kırānātdan ḥaşıl olan ḥavādişi zıkr idevüz...” (9b,10a,10b-11a)

Devamında ise önceki anlatılanlara bağılı olarak yiyecek ve çeşitli madenlerin oluşum süreci anlatılmaktadır:

“...merkez-i felek ḥāmilde bir kerre devr eyler ve lākin kamer ol nūrla mümtelī olur. Vechle merkez araşından felek ⁽¹²⁾ 'Uḫārid'e müteveccih olur. Ve felek bu müddetde bir kerre gerü devr eyler bu 'ālemde olan kāināddan ol ⁽¹³⁾ ḥarekete tābi olanlardur eşyā' nāminun züyülī ve hazālī noḳsān ve tamāma yetişen dānelerün ve yemişlerün ⁽¹⁴⁾ nefc ve cüffā kadar pes ol zıkr olan şan'at işler. Bu didiğimiz nesnelereñ şıḥhatini bilürler ba'zı ⁽¹⁵⁾ cevāhir-i ma'deniyye daḥı bu müddet içinde vücūda gelir...” (14a)

Metinde en sık karşılaştığımız kurgusal özelliklerden biri de anlatımın inandırıcılık gücünü artırmak amacıyla kahramanların, konuşmalarından önce söyleyeceklerini evliya, enbiya ve ulemaya dayandırıp ifade etmeleridir:

“...Ḥāzır olan enbiyā vü evliyā vü ḥükemā vü 'ulemā vüzerā ⁽¹⁹⁾ ümera vü zürefā şu'arā taḥsīn kırup istiḥsān kılduḳdan şoñra Süleymān ḥazret-i 'aleyhi's-selām yine suāl ⁽²⁰⁾ kırup didi...” (15a)

“...Ḥakīm ḳavlince Batlamyus-ı ḥakīm-i pür-hüner bile diyecek cemī' ḥükemā ⁽¹⁷⁾ ve 'ulemā taḥsīn kırup istiḥlādān itdükden şoñra yine Süleymān Ḥazreti 'aleyhi's-selām su'āl ⁽¹⁸⁾ idüp der...” (16a)

“...Ḥakīm kavlince ⁽²¹⁾ Batlamyus şād u ol ḥakīm-i ḥāzık böyle diyecek cemī‘ erkān-ı devlet ve a‘yān-ı ḥazret işidüp taḥsīn ⁽¹⁾ taḥsīn kı lup istiḥsān etdikden sonra yine Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’ s-selām eyitdi...” (16b-17a)

“...Batlamyus şādık olur. ⁽³⁾ Ḥakīm-i ḥāzık böyle diyecek cemī‘ ‘ulemā ve ḥükemā ve zürefā taḥsīn kı lup istiḥsān etdikden sonra Süleymān ⁽⁴⁾ ‘as. su’āl dedi...” (17b)

“...Ḥakīm kavlince Batlamyus ḥakīm böyle diyecek cemī‘ ‘ulemā ve ḥükemā ve zürefā ve ‘arfā taḥsīn kı ldukdan ⁽²⁰⁾ sonra yine Süleymān Ḥazreti ‘aleyhim suāl edüp eyitdi...” (18a)

Sık karşılaştığımız bir diğer kurgusal özellik ise Hz. Süleyman’ın çeşitli olaylardan sonra ve özellikle de Hüdühüd’ün getirmiş olduğu müjdelere sonrasında şükür namazı kılmasıdır:

“...Hüdühüd cevāb viricek. Ḥazreti Süleymān bildi ki ol görünenler ziyā vü şu‘le ⁽¹⁴⁾ virenler kurre-i nesīm mürğānıymış eyle olsa kalıp ferahnāk olup görmesine ⁽¹⁵⁾ müştāk intizār olup tırmağda. Anlarıñ daḥı fermān olduğına secde-i şükr idüp ⁽¹⁶⁾ el yüze sürmekde...” (6a)

“...Secdeye varup Süleymān ḥazreti

Qıldı Ḥaḳḳa ḥamd u şükr ü minneti “ (6a)

“...zıkr olunan maḥlūḳāt gördi. Ta‘acüb idüp daḥı ol cevher-i cihān ḥümā eline gördüğüne ḡāyet ⁽²⁾ feraḥ olup ḥālıḳa secde-i şükr itdi...” (26a)

Çeşitli benzetme ögelerine de sıklıkla yer verilen eserde, çok çeşitli varlıkların ve olayların “kara bulut”a benzetilmesine bolca rastlamaktayız:

“...diyü ‘Efārīt ‘askerinüñ perendesesi evrenler bigi ḳanadlar açışup ağızlarından bāb-ı cehennem bigi āteşler saçup ⁽²⁾ kara bulutleyin yönlerin Süleymāndan yana döndürüp tırdılar...” (4a)

“...ḳuşlar daḥı hevā-yı fenāda ⁽¹³⁾ ḳanad ḳanada çatup tırdılar. Birinci ḳuşlar tāifesi ḳara bulut gibi ḳanadların şalup pervāz ⁽¹⁴⁾ urdılar... (5a)

“...tūfān-ı Nūḥ mişāli baḥr-i zulümāt ⁽¹⁵⁾ gördüm. Ḳara bulutlar şeklinde ḳorḳunc eşḳāl-i maḥlūḳāt gördüm. Şadāları ⁽¹⁶⁾ ra‘d-ı feleke beñzer...” (7b)

“...Henüz Mu‘teber yanında otururken ⁽¹⁹⁾ anı gördüğü kendüñ diyü kara bulutleyin gök yüzünden inüp içerü hâş perdeye girüp...” (58b)

Ele aldığımız eserde yazar, anlatmayı sürdürdüğü olayı devam ettirirken birden başka bir kıssaya geçiş yapmaktadır. Bu durum 56. cilt boyunca çok sık görülür. Müellif, hikâyeler arası bu geçisi de “ez ân cānib” ifadesi ile yapmaktadır:

“...cildinden iki yüz yetmiş altıncı meclisden haber virüp iderler ki Sām-ı Süvar Kış bahrinde ⁽¹⁸⁾ on iki sibṭun begleriyle ‘Arab ‘Arba serverleri ve İrān ve Tūrān mihterleriyle oturmakta bād-ı pā-yı ⁽¹⁹⁾ ‘ayyārı Hindusitān’a cāsūsluğa gönderüp gelmesine intizārda **ez ân cānib** Zāl-ı Destān dahı nāme-i ⁽²⁰⁾ Süleymānī alup Sām Süvar’e gitmekde **ve dahı ol** tarafdan Rüstem-i Tehemten Cabbār-ı A‘zamile ⁽²¹⁾ ve Edinyā bin Dāvud‘la Süleymān’a ‘āsi olup kaçan mefsūdla muḳābil olup cezīre-i kübrāda ḳal‘a [3a] ⁽¹⁾ öninde cenk ü cidāl itmegde **bu yañadan İblīs-i pür-telbīs ḥannāsile vesvāsile zürriyātın** ⁽²⁾ cem‘ idüp Surḥbād-ı Cinnīye gitmekde **ammā ki bizim kıssamız ez-ân cānib** Ḥazreti Süleymāna ⁽³⁾ geldi ki yıl tahtını ‘Anṭākıyya şehrinden getirüp yirle gök arasından hevā-yı fenāda ⁽⁴⁾ maḳām-ı ‘alāda merḳad-ı Dāvuda ṭoḡru giderdi ve Ḥazreti Süleymān ‘aleyhi’s-selām cinniler serhengi...” (2b)

“...Ve dahı Şah Süleymān ḥümānuñ sergüzeştine güş ⁽¹⁸⁾ urup diñleyüp ḥālūkn ḥilḳatin ve şāni‘in şan‘atın ṭınlayup nefesine inşāf virmekde. Ammā ki ⁽¹⁹⁾ bizim kıssamız **ez ân cānib** iblīs pür telbīs ḥālīne geldi ki Süleymānuñ saltanatın görüp ḥased iltüp ⁽²⁰⁾ ḥannāsıla vesvāsile ṭanişup ben bu Dāvud oğlu Süleymānuñ ḥātemin elinden aldirmayınca ḳomazım diyüp ⁽²¹⁾ lāf urdu...” (33b)

“...Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥazretine ṭālī‘ sünbüle-yi merdān ⁽²⁰⁾ şerḥ itmekde. Ammā ki bizim kışşamız ez-ân cānib Rüsteme ⁽²¹⁾ geldi. Nite cezīre-yi kübrāda heftomīn ḳal‘esi önünde...” (80a)

Metinde uzaklık ölçüsü, çeşitli kelimeler ile ifade edilmiştir. Bunlardan en sık kullanılanları ise menzil, mil, bir ok atım miktarı, adım miktarı, pertab ifadeleridir:

“...Yavru başdıḡı ⁽⁹⁾ dereceye ay gerü gelmege ṭoḳuz menzil ve yüz yigirmi derece bāḳī ḳalmış pes bu nesne dünyāda her derece ⁽¹⁰⁾ muḳābiline ‘ömr bir ay olur...” (14b)

“...müvekkiline ḥükm ⁽⁷⁾ itmez. Ḥākī ṭuyūrdan dört mil miḳdārı yuḳaru hevā-yı fenāda illā ⁽⁸⁾ bağlayuz...” (31b)

“...ṭāifesi başarur. Rızā ki ⁽⁶⁾ yiryüzünden hevā-yı aḡup on iki mil miḳdārı yuḳsekden naḡar ḳılıp ...” (57a)

“...Saña lāzım gelen budur ki ⁽⁶⁾ çün nübuḅvet tahtına yaḳın vere vezīr yerden yuḳaru bir ok atım miḳdārı Süleymān naḡarına ḳarşu serīrden ⁽⁷⁾ yuḳaru...” (23b)

“...A‘vānelerine ⁽¹²⁾ ya‘ni kurre-i nesīm mürġānlarına bir pertāb yer miqdārı hevāda nazar-ı Süleymāniyye karşı...” (23b)

Ele aldığımız 56. ciltte öne çıkan bir diğer kurgusal özellik ise müellifin konuyu uzatmadan, özetleme çabasında olduğu kısımların varlığıdır:

”... hānçerlerin pencelerine almışlardı. Muhaşşıl kelām kışşa-i ⁽¹⁰⁾ dırāz itmeyelüm. Eger dīvān-ı Süleymānī ser cümlesin takrīr iderseñ...” (5a)

“...Hülāşşan-kelām hākīkat-i kār budur ki: ⁽¹⁶⁾ Vücūd-ı mutlak ki Hāk sübhānehu ve te‘āladur. Fā‘il-i mutlakdur. Yef‘alu māyeşā’ ve yuhkimu ma yürīd ⁽¹⁷⁾ diledigün işler ve istedüğün hüküm kıılır her gün ve her sâ‘at iş içindedür...” (12b)

“...Ne kim sū‘āl erderse aña ⁽¹¹⁾ göre cevāb verirsiz diyüp sīmurġ naşihat eyledi. Me‘āl-i kışşa hümā dahı nübuvvet tahtına tekvīn emritdi...” (23b)

“...ammā ki kuşlar ⁽²⁾ cinsinde evvel tūtiler nazarına mışrī şekerpārelerin kıismet itdiler. Fi‘l-cümle ⁽³⁾ kışşa dırāz kıalmıyalım. Süleymān nazarına dahı ‘avd ağācından düzülmüş...” (41b)

2.2. DİNİ UNSURLAR

2.2.1. Kutsal Kitaplar

Ele aldığımız metinde dört kutsal kitabın tamamının adı zikredilmiştir. Kur’an-ı Kerim ve Tevrat’ın adı daha sık geçmekle birlikte bu iki kutsal kitaptan oldukça fazla iktibas yapılmıştır.

2.2.1.1. Kur’an-ı Kerim

Kur’an, dört kutsal kitabın en sonuncusu olup Hazreti Muhammed’e, dolaylı olarak tüm insanlığa inmiştir. Eski edebiyata ait eserlerin oluşumunda en önemli kaynaklarının başında gelen Kur’an, *Süleymān-nāme* için de oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yazar, metnin oluşumunda Kur’an-ı Kerim’den sıklıkla yararlanmıştır. Bazen Kur’an bazen ise Furkan isimlerini kullanmıştır. Firdevsî, hem kutsal kitabın adını bolca zikretmiş hem de çok sayıda ayete yer vermiştir. Yalnızca ayetlere yer vermekle kalmamış Kur’an’da ifade edilen birçok kıssa ve peygamber isimlerini de sıklıkla belirtmiş, anlatımını kuvvetlendirip zenginleştirmiştir.

Yazar ayetleri, olayın anlatımına oldukça uygun yerlerde kullanmış ve çoğu zaman da ayetlerin açıklamasını, hemen akabinde kendisi yapmıştır. Bu durum sanatçının anlattıklarında inandırıcılık unsurunu artırmaktadır.

Neml, İnşirah, Yasin, Kasas, Ali İmran, Fatiha, Mülk, Nahl ve Maide surelerinden çeşitli ayetler tespit edilmiştir. Çok sayıda sureden bolca ayete yer verilmesi, eserin yazımında Kur'an'ın son derece önemli bir yer edindiğini açıkça göstermektedir.

Metinde Kur'an'ın ve diğer üç semavi kitabın indirilmesinden bahsedilmektedir:

“...Ol iki cihān ⁽⁸⁾ faḥri daḥi kılacakdur Furkān u Kurān. Aña nāzil olacaḫdur...”
(37b)

“...Menim ol Allah ki adım esmāü'l ḫüsnā- ⁽¹⁸⁾ dūr. Ḳullarım aduleyin diñle ki 'ālī olmaya. Ve daḥi ider ki: İñne şāḫibü 't-ḫūr ana el-kitāb ⁽¹⁹⁾ el-meşṫūr. Benim ol şāḫib Ṭūr. Ben ol Allah ki dört kitāb ittim: Biri Tevrāt, ⁽²⁰⁾ biri Zebūr'dur ki saña münzil oldı. Biri İncıldür ki 'īsā nām mürsel peygāmbere ⁽²¹⁾ nāzil olsa gerek. Atāsöz devretsem gerek. Ādem-i şaf ī gibi ve emrimle uluları [47a] ⁽¹⁾ didi kılsa gerek 'azīz gibi daḥi göge ağdırsam gerek 'azerleyin ve daḥi yā Dāvud ⁽²⁾ dördünci kitāb ki Furkāndur. Anuñ şāḫib şāfi ' her dev cihāndur. İsmi Aḫmed ve ⁽³⁾ Maḫmūd ola ...” (46b, 47a)

Yukarıda ismi anılan surelere ait ayetler, çalışmamızın sonraki başlıklarında belirtilmiştir.

2.2.1.2. Zebur

Hz. Davud'a indirilen kutsal kitaptır. Diğer kutsal kitaplardan hacimce daha az olmakla birlikte, *Süleymān-nāme*'de adı sıklıkla zikredilmektedir. Eserde, Hz. Süleyman'ın annesinin, vefatından önce Zebur'dan ayetler okuduğu ifade edilmiştir:

“...Ḥakīm kavlince kaçan kim Süleymān ⁽²⁾ Nebīnūñ vālidesi geçmiş peygāmbەرler ervāḫına şalavāt virüp yetmiş āyet Tevrāt okuyup ⁽³⁾ ve yetmiş āyet daḥi Zebürdan okuyup imāniyla cān ki teslīm itdi...” (52a)

Metinde Zebur'un indirilmesinin yanı sıra kutsal kitaba ait ayetlere de yer verildiği aşağıdaki örnekte görülmektedir:

“...Ḥakḫ-ı sübhāni ve te'ālā 'afv itmeyince uyḫuya varmadı. Yemek yiyüp ⁽¹⁸⁾ şu içmedi. Andan soñra Ḥak te'ālā yarlıgayıp Zebūr kitabın gönderdi. Daḥi niçe dürlü va'z ⁽¹⁹⁾ ve naşīḫat itdi. İkinci sürede Dāvuda ider ki: İy Dāvud! Seni baña tesbīḫ ⁽²⁰⁾ idici kıldum...” (55b)

Ayrıca Zebur'un sure ve ayet sayısı ile ilgili de bilgilere rastlamaktayız:

“...dağı Dāvud peygāmbere kitāb-ı Zebūr ⁽²⁾ münzil oldu ki yüz elli süredür. Her süresi yüz elli āyetdür...” (43b)

2.2.1.3. Tevrat

Hz. Musa'ya indirilen, dört semavi kitaptan biridir.

Firdevsî'nin, *Süleymân-nâme*'yi yazarken en sık yararlandığı kaynaklardan biri Tevrat'tır. Özellikle 56. cildin sonlarına doğru Tevrat'tan birçok alıntı yapmış, eserin anlatımına zenginlik ve inandırıcılık katmıştır:

“...Öñince ƙara mumlar ⁽⁴⁾ yaƙup ‘arabanuñ üstine siyāh atlās örtüp huffāzlar Tevrāt zebūr āyetin okıyup ⁽⁵⁾ ve ‘araba ‘aƙibince hoş-hānlar merşiyyeler idüp ta‘zīm ve tekrīmle alup Ƙudūs-i mübārek cānibine gitdiler...” (69a)

Metinde, Hz. Süleyman'ın annesinin ölümünden hemen önce Tevrat ve Zebur'dan 70 ayet okuduğu ifade edilmiştir:

“...Hakīm ƙavlince ƙaçan kim Süleymān ⁽²⁾ Nebīnūñ vālidesi geçmiş peygāmberler ervāhına şalavāt virüp yetmiş āyet Tevrāt okuyup ⁽³⁾ ve yetmiş āyet dağı Zebūrdan okuyup ĩmānıyla cān ki teslīm itdi...” (52a)

Ayrıca Tevrat'ın Hz. Musa'ya münzil olduğu ve ayet sayısı hakkında da bilgi verilmektedir. Müellifin, Tevrat'ın on iki bin sureden, her surenin on iki bin ayetten ve her ayetin de on iki bin kelimededen meydana geldiğini iddia etmesi dikkat çekicidir:

“...dört peygāmbere dört kitāb ⁽²¹⁾ münzil oldu ve olacakdur. Nite Mūsā'ya Tevrāt münzil oldu ki on iki biñ süredür. Her süresi [43b] ⁽¹⁾ on iki biñ āyet. Her āyet on iki bin kelimedür...” (43a, 43b)

2.2.1.4. İncil

Hz. İsa'ya indirilen semavi kitaplardan bir diğeri İncil'dir. Metinde, İncil'in Hz. İsa'ya indirilmesinden söz edilmektedir:

“...saña münzil oldu. Biri İncıldür ki ‘īsā nām mürsel peygāmbere ⁽²¹⁾ nāzil olsa gerek...” (46b)

Bazı kısımlarda, anlatımın inandırıcılığını artırma adına İncil, şahid gösterilmiştir:

Şāhid anuñ şıdkına İncil ü Zebür

⁽³⁾Şek kılubdur mu ‘cizeyle māhtāb (58b)

2.2.2. İktibaslar

Firdevsî eserinde, Kur’an-ı Kerim’den çeşitli ayetlere, konunun bağlamına uygun bir şekilde yer vermiştir. Bu ayetler, eserin hem manzum hem de mensur kısımlarında karşımıza çıkmaktadır.

Eserde, ilgili ayetlerin bazen tamamına yer verilirken bazen ise bir ayetin bir kısmına yer verildiği görülmektedir. Ayrıca incelemiş olduğumuz 56. cilt de Neml suresinin 30 ve 31. ayetleri ile başlamaktadır.

Bununla birlikte yalnızca sure isimlerinin zikredildiği yerler de vardır:

1. “**İnnehu min Süleymāne ve innehu bi’smi’l-lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ellā ta ‘lū a ‘leyyen ve’tūni müslimīn lehu ellezīn**” (1b)

”Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, ‘Bismillahirrahmanirrahim’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir.” (Neml, 27/30-31)

2. Muhammeddür resül-i her dü ‘ālem

Anuñçün ḥilkāt oldı ‘ulvī ḡabrā

Şacı ve’l-leyl yüzi ve’d-duḡā ider

Kaşı Yāsīn adıdur Sād u Tāhā

Elem neşraḡlekedür şadı anuñ

Me’an mi’rācı subḡāne’l-lezī esrā (1b)

”Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” (İnşirah, 94/1)

3. ⁽¹⁷⁾Nite ki bārī te’ālā celle zikrehu **fī** ⁽¹⁸⁾**felekün yesbeḡūn** dedi. Ol oldur ki bu ‘ālemde ⁽¹⁹⁾gice gündüz onuñ birle olur. (11b)

“Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.” (Yasin, 36/40)

4. ⁽¹⁸⁾ Bu hareket bārī te‘ālānuñ ‘azīm-i ni‘metlerindendir. ⁽¹⁹⁾ Nitekim bārī te‘ālā buyurur celle zikrehu **kul erāeytum⁽²⁰⁾ inne ce‘alallāhu ‘aleykümü’l-leylü sermeden ilā yevme’l-kıyame** ve bu müddet ⁽²¹⁾ içinde olan havādīs birisi ba‘zı nebātātdur. (12a)

”De ki: Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah’tan başka hangi ilah size bir aydınlık getirir? Hala duymayacak mısınız?” (Kasas, 28/71)

5. “... Hülāşşan-keām haqīkat-i kār bu der ki: ⁽¹⁶⁾ Vücūd-ı muṭlaḡ ki haq sübhānehu ve te‘ālādur. Fā‘il-i muṭlaḡdur. **Yef‘alu māyeşā’** ve hükim ⁽¹⁷⁾ māberidür. Yıldugun işler ve istediğün hüküm kıılır her gün ve her sâ‘at iş içindedür...” (12b)

“Zekeriya, ‘Ey Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?’ Allah, ‘Öyledir, ama Allah dilediğini yapar.’ dedi” (Ali İmran, 3/40)

6. “...her gün ve her sâ‘at iş içindedür. ⁽¹⁸⁾ **Kulli yevmin huve fī şe‘en** ve daḡı semavāt ve arzın...” (12b)

“Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır.” (Rahman, 29)

7. “...muḡarrrik ⁽²⁰⁾ ola sāye daḡı muḡarrrik ola **elem tera ila Rabbike keyfe meddezzille Haq şā’** ve lica‘le sākinen elāyete ⁽²¹⁾ ve daḡı bilmek gerek ki...” (13a)

“Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? İsteseydi onu sabit kılardı. Sonra biz güneşi gölgeye delil kıldık.” (Furkan, 45)

8. “...Daḡı ⁽¹⁵⁾ ve cebāķile celle senā’a beķā bulup cinneti haqīķide fī muḡ‘ād-ı şıdķin ‘inde melīkin muḡtedirün ebeden illā bedi’in ⁽¹⁶⁾ muḡim olurlar Allahümme arz kanā **şırāt-elmusteķim şırāt-ellezine en‘amte ‘aleyhim ġayrilmāğzüb-i** ⁽¹⁷⁾ ‘aleyhim **velāzzālīn amīn...**” (13b)

“Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapkınlarınkine değil.” (Fatıha, 1/6-7)

9. "...hiç ešeri almaz ⁽³⁾ ve dađı **ve m min dbbetin illa hve ađız bin Őitih.** Ya'ni hibir vcd-ı hdiŐ yođdur ki anu hareketi..." (13b)

"İŞte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yeryznde bulunan hibir canlı yoktur ki, Allah, onun pereminden tutmuş olmasın. Őphesiz Rabbim dosdoğru bir yol zerindedir." (Hud, 56)

10. "...muğtezsınca mi'da 'avdet idp ⁽¹⁴⁾ **innallahe ye'murukum entu'add'l-emneti il ehlih** mcibince emneti ehline ed iderler..." (13b)

"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hkmettiğiniz zaman adaletle hkmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne gzel ğt veriyor! Őphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla grendir." (Nisa, 58)

11. "...nr-ı tevfiğ birle rŐen ılmıŐdur. **Ve men ⁽¹⁰⁾ lem yec'allahu lehu nran femlehu min nrin** anlar bu msivya ki nazar ılurlar..." (13b)

"Yahut (inkarların kfr iindeki halleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. (Bir deniz ki) onu dalga stne dalga kaplıyor, stnde de bulutlar var. Karanlıklar stne karanlıklar. İnsan elini ıkarırsa neredeyse onu bile gremez. Kime Allah nur vermezse, onun iin nur diye bir Şey yoktur." (Nur, 40)

12. ⁽¹⁾Bu kint mevcd olup mutaşavvur br te'l bir nesneye **ve'l-amere addernhe menzile atta 'adak-⁽²⁾ el'urcnil-adm** dedi ki: avli birle iŐaret eyledi. Ve dağı y nebiyy'allh bilgil kim hayvntu ve nebttu ⁽³⁾ kllisi ol harekeddendir. (14b)

"Ayın dolaşımı iin de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur." (Yasin, 36/39)

13. "... Ulvv ekberi a' asib ⁽⁵⁾ **ef'l el-'ibd minel-ayru'Ő-Şerre cezen lafe'lehm nitekim Br te'l zalike bim addemet eydkm ve ennal ⁽⁶⁾ lahe leyse bi-zllmi'l-lil'abiddir..." (19b)**

"(Ey kafirler!) Bu, sizin ellerinizin nceden yaptğımın karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir." (Enfal, 51)

14. Drdnci fda Şemsi seyr ⁽¹⁶⁾ idp on sekiz bi 'lem 'aksini ol udret ayinasında grp Sleymnlğını unudup ⁽¹⁷⁾ yz yire urdı. lellahu te'l **tebrekellez bi yedihi'l-mlk ve hve 'ala klli Şeyin adr** ayetin oğudu. (24a)

“Hükümrânlık elinde olan Allah, yücedir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”
(Mülk, 67/1)

15. Evvel vaşiyetüm budur ki dâimâ Allahuñ kullarına ‘adl ü dâd eyleye. Tâ kim haq te‘âli ⁽²⁰⁾ andan hoşnûd ola. Zâlimler elinden mazlûmları hâlâş kırup gönüllerin ⁽²¹⁾ şâd eyleye. Nitekim Haq te‘âlâ buyurur: **İnnellahe ye’muru bi’l-‘adli ve’l-ihsâni.**
(50b)

“Şüphesiz ki Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.
(Nahl, 16/90)

16. Bu du‘â bereketinde ol du‘â budur kim Allahu’r-rahmânu’r-rahîm ⁽⁸⁾ **inne şerrü’d-devâbbei ‘indallah şümmü’l-bükmüllezi lâ ya‘kilün.**

“Allah katında canlıların en aşağı derece olanları, sağır, dilsiz ve düşünemez olanlarıdır.” (Enfal, 22)

2.2.3. Melekler

Dört büyük melek olarak da bilinen Cebrail, Mikail, Azrail ve İsrâfil’in isimleri, eserde çok defa zikredilmektedir. Mikail çeşitli doğa olaylarının idaresi ile görevli iken Azrail varlıkların canını almak, İsrâfil sura üfleyip kıyameti bildirmek ve Cebrail’de peygamberlere Allah katından vahiy getirmek ile görevlendirilmiştir.

2.2.3.1. Azrail

Metinde Azrail’in yalnızca diğer canlıların değil sonunda kendi ruhunu da kendisinin alması, Allah tarafından emredilmektedir:

“...Ammâ ki bizim dahı rûhlarımızı ki kabz ider Allah te‘âlâ eyitdi ki: Şöyle taqdîr itdim ki: ⁽²⁰⁾ Cemî‘ gözüñ rûhunu ‘Azrâ’îl kabz ide. ‘Âkıbet ‘Azrâ’îlün dahı rûhunu celâlim şıfat birle qahrum ⁽²¹⁾ hükmiyle emr iderüm. Kendü kendünün rûhunu kabz ide.”
(63a)

Azrail, can alma mükellefiyetinin dışında metinde farklı olaylarda da karşımıza çıkıyor. Örnekte görüleceği gibi Hz. Süleyman ağlayarak Azrail’e annesinin iman ile öbür âleme gidip gitmediğini soruyor:

“...Andan Süleymān eyitdi: Yā qarındaşım! ‘Azrā’īl ‘āli Ḥazretūnden temennām budur ki: Vālidem dünyādan īmān ile ⁽⁵⁾ gitti mi yoḥsa gitmedi mi? Baña diyüviresin diyecek. ‘Azrā’īl cevāb virüp eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! Bu sözi ⁽⁶⁾ Ḥazreti İsrāfīl bilür...” (59b)

2.2.3.2. Cebrail

Metinde, Cebrail’in Hz. Süleyman’ın huzuruna gelip ona annesinin vefatını bildirdiği ve Hz. Süleyman’ı teselli ettiğini görmekteyiz. Bu teselli sırasında Cebrail’in Bakara suresinden bir ayeti de telaffuz etmesi dikkat çekicidir. Nitekim daha önce ifade ettiğimiz üzere *Süleymān-nāme*’de bir zaman birliği söz konusu değildir. Olaylar ve farklı zamanda varlık göstermiş şahıslar iç içedir. MÖ 900’lü yıllarda yaşamış olan Hz. Süleyman’a, Cebrail’in, 7. yüzyılda nazil olmaya başlayan Kur’an’dan ayetler okuması zaman konusunda birlik olmadığını en açık göstergesidir:

“...Anı gördüler ki Cebrā’īle ⁽⁸⁾ Mikā’īl ‘aleyhi’s-selām geldiler. Süleymānuñ vālidesi dünyādan gitdiğiçün evvel Ḥazret-i Cebrā’īl ⁽⁹⁾ eyitdi: Yā Resūlallah! Sen sağ ol ki vālideñ vefāt itdi. ḥükm Allahuñdur. Nitekim gerek ⁽¹⁰⁾ diyüp ‘azā virüp didi ki: El-ḥükmallah el-vāhidü’lkahhār ve Mikā’īl daḥu ‘azā virüp dedi ki: ⁽¹¹⁾ Yā nebiyy’allāh! Cihān fānīdür. Bākī āḥirdür. Fenādan bekāya īmān ile rihlet itmek ‘ayn-ı ⁽¹²⁾ sa ‘ādetdür. Bi-ḥamdullah ki ol āḥiret ḥātūni īmān ile gitdi. “İnna lillahi ve innā ileyhi ⁽¹³⁾ rāci ‘ün.” diyüp gırā viricek...” (60a)

2.2.3.3. Mikail

Meleklerin, yalnızca Hz. Süleyman ile değil kendi aralarında da diyalog kurdukları görülmektedir. Özellikle de Cebrail ile Mikail’in metinde çoğu zaman birlikte kullanıldığı görülmektedir:

“...cihetden ḥazreti Cebrā’īl ‘as. ḡabrā-yı zemīne merḥamet idüp ḥazreti ‘izzete gelüp ḥālını ‘arz ⁽⁹⁾ itdi. Andan Mikā’īl emretti ki: Var yiryüzinden bir avuc toprak getir toprak eyitdi: İy ⁽¹⁰⁾ Cebrā’īl! Beni nidersin? Mikā’īl eyitdi: Seni ḥazrete iletsem gerek senden bir ḥalīfe ḥilḳat itse ⁽¹¹⁾ gerek ki beytü’l-esrār ola. Andan toprak eyitdi: Bi’-‘izzeti zū’l-celāl beni iletme ki benim ḳurba ⁽¹²⁾ ḫākatim yoḳdur. Ben anuñ ḥürmete lāyık degilüm...” (61b)

2.2.3.4. İsrail

Meleklerin kendi aralarında diyalog kurmasının yanında şeytan ile de konuştukları, şeytanın İsrail’den çeşitli haberler almaya çalıştığını müşahede etmekdeyiz:

“...ḥālet-i süflīden pes ol cihetden Ādem-i şafīye secde itmedüm. La’net ḳabül itdüm. Ammā ki ⁽²⁾ Yā İsrāfīl senden dilerimki baña ḥaber viresin. Ādem-i

şafîyenüñ ve Süleymân bin Dâvuduñ⁽³⁾ ve Muḥammed ibn-i ‘Abdullahuñ hiç cihân serâyında bir incinmeleri ola mı? Cevâb⁽⁴⁾ virdi ki: Yâ la‘în! Qalanını baturduḡ. Şimdi bir yüzden gelüp baña iğvâ virüp⁽⁵⁾ taḡdîr-i Haḡḡa muḡḡali‘ olmak istersin...” (38a)

Metnin ilerleyen bölümlerinde dört büyük meleğin, Hz. Süleyman’ın tahtının sağ ve sol tarafında bulunup onunla sohbet ettikleri görülmektedir:

“...Süleymân ḡazreti daḡı bunlara ta‘zîm tekrîm kı lup⁽¹⁴⁾ ḡâyetde ‘izzet etdi. Şaḡ ḡarafına ḡazret-i Cebrâ‘îl ve anuñ altına Mikâ‘îl oturdi.⁽¹⁵⁾ Ve şol ḡarafına ḡazret-i İsrâfîl ve anuñ altına ḡazret-i ‘Azrâ‘îl oturdi.⁽¹⁶⁾ Haḡḡ gözinden nihân-ı Süleymân ‘aynında ‘ayân dert melek-i muḡarrible cân şoḡbetin itdi...” (60a)

Ayrıca meleklerin Allah’a secde ederken şeytanın secde etmeyip lanetlenmesi hadisesine de yer verilmektedir:

“...‘âkıbet yaradup secde buyurup evvel [61a]⁽¹⁾ Cebrâ‘îl secde kı lup andan Mikâ‘îl andan ben andan ‘Azrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm secde kı lup Haḡ te‘âlâdan⁽²⁾ ‘izz u ḡurbet bulup İblîs-i la‘în secde kı lmayup la‘net olacak...” (60b, 61a)

Metnin en dikkat çekici bölümlerinden biri de meleklerin “Her nefis ölümü tadacaktır.” ayetini duyunca nefislerinin olmadığını, dolayısıyla ölmeyeceklerini düşünüp sevinmeleri, sonrasında ise Allah’ın Rahman suresinin 26 ve 27. ayetlerini onlara hatırlatması üzerine kendilerinin de ölümü tadacaklarını öğrenmeleridir:

“...diyüp eyitdi ki: “Küllî nefsin zâ‘ikâtü’l-mevt.” diyecek. Melâike-i kerrübiyyün ve men kimesne daḡı bu yanımda⁽¹⁰⁾ oturan ḡazret-i Cebrâ‘îl ve Mikâ‘îl ve İsrâfîl şalavât Allahu te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în⁽¹¹⁾ işidiüp şâd olup eyitdiler ki: Çok şükür yâ Rabbi. Bu ölüm ve elem nefsi olana yimiş biz de⁽¹²⁾ hiç nefsin yok. Bu ‘aşşadan Emîn olduḡ diyecek. Haḡ te‘âlâ celle celâlüh buyurdi ki: “Küllü min⁽¹³⁾ ‘aleyhâ fân. Ve yebḡa vechu Rabbike zü‘l-celâli ve‘l-ikrâm.” diyecek. Melâ‘ike-i cümleñin ḡayrata varan⁽¹⁴⁾ sâkin olup ḡam-nâk olduḡ. Ve cemî‘ kerrübiyyün buldılar ki Allahdan ḡayrı kim varsa⁽¹⁵⁾ ölüm şerbetin tatsa gerek imiş. Dünyâdan âhirete intikâl itse gerek imiş. Daḡı⁽¹⁶⁾ yüz Haḡḡa ḡutup eyitdiler ki: Yâ ḡayy! Bâkî lâ-yemût bî-zevâl Allah ki...” (63a)

2.2.3.5. Harut-Marut

Kur’an’da yalnızca Bakara suresinin 102. ayetinde Harut ve Marut kelimelerine rastlanmaktadır.

Yaptığı büyülerle ve genellikle arkadaşı olan Marut ile beraber anılan bir melektir. Bakara suresinde de adları geçmektedir. Haklarında çeşitli rivayetler olmakla birlikte en bilindik olanı; insanların sürekli günahlar işlemesi üzerine Allah’a şaşkınlıklarını dile getirmeleri ve Allah’a kendilerinin bu günahları işlemeyeceklerini söylemeleri üzerine sonrasında Allah’ın da nefis ve şehvet duygusu kendilerinde olmadıkları için günah

işlemediklerini söylemesi üzerine ısrar eden Harut ile Marut imtihan için yeryüzüne gönderilir. Ancak yenilip Zühre adlı bir kadına rast gelip onun yönendirmesi ile içki içmiş, kadının kocasını öldürmüş ve puta tapmışlardır. Yani Allah'a karşı vermiş oldukları sözü tutamayıp nefislerine yenilmişler, insanlar gibi çeşitli hata ve günahlara bulaşmışlardır. Nihayetinde ise pişmanlık duyup Hz. İdris'den yardım istemelerinden sonra Babil'de içinde ateş olan bir kuyuya baş aşağı bir şekilde asılıp kendilerine gelen insanlara sihir ve büyü öğretmeye başlamışlardır (Pala, 2002: 205).

Metinde Harut ile Marut'un bu durumunun aynen ifade edildiğini görmekteyiz:

“...Hārūt ile Mārūta daḥi her ne kim olmuşdur. ⁽¹⁰⁾ Bir zühre adlu ḥātūn ucundan oldi. Öyle olsa bunlaruñ maḳāmına ki geldim. Ben beni ⁽¹¹⁾ unuttum diyüp efgān itdi. İblīs-i la‘īn bu muşībet ki gördi biraz zārlik ⁽¹²⁾ idiüp andan ol delikden içerü girdi. Gördiği Hārūt ile Mārūt ayaḳlarından ⁽¹³⁾ ḳudret zincīrler aşılış. Ve ḳuyu dibinde iki zebāni ṭurmuş...” (36a)

Çeşitli olaylar anlatılırken metinde, Harut ile Marut'tan sihir yapanların reisi olarak bahsedilmektedir:

“...Biñ bir ümmetüñ ⁽¹⁹⁾ cengin temāşā itdik. hiç sāḥirlerden ḳuvvetlü kimse görmedik. Öyle olsa sāḥirlerüñ re‘īsi ⁽²⁰⁾ Hārūt ile Mārūtdur. Ve senüñ ḳadīmden dostdur. Anlarda melāike-yi muḳarrabīnden ⁽²¹⁾ idiler. Delilleri ḳazāsına uğrayup miḥnet ḳuyusunda maḥbūs olup şiddet çekerler...” (35a)

2.2.4. Şeytanlar/Cinler

2.2.4.1. Şeytan

Şeytan, metinde İblis, Lain, Şeytan-ı lain, İblis-i lain gibi isimlerle, çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen meleklerden bir haber alma durumunda bazen ise lanetlenmesi hususu ile karşımıza çıkar:

“...secde itmedüm. La‘net ḳabūl itdüm. Ammā ki ⁽²⁾ Yā İsrāfīl senden dilerim ki baña ḥaber viresin. Ādem-i şafīyenüñ ve Süleymān bin Dāvuduñ ⁽³⁾ ve Muḥammed ibn-i ‘Abdullahuñ hiç cihān serāyında bir incinmeleri ola mı? Cevāb ⁽⁴⁾ virdi ki: Yā la‘īn! Ḳalanımı baturduḳ. Şimdi bir yüzden gelüp baña iğvā virüp ⁽⁵⁾ taḳdīr-i Haḳḳa muṭṭali‘ olmaḳ istersin...” (38a)

“...Haḳ te‘ālā’dan ⁽²⁾ ‘izz u ḳurbet bulup İblīs-i la‘īn secde ḳılmayup la‘net olacak...” (61a)

Metinde şeytanın adının geçtiği birçok yerde Harut ile Marut isimli cezalandırılan meleklerin adı ile bir arada geçmekte, aralarında çeşitli diyaloglara yer verilmektedir. Harut ile Marut'un içine düştüğü durumdan iblise dert yanıp serzenişte bulunmaları, çaresizliklerini dile getirmeleri dikkat çekicidir:

“...*Hakīm kavlince iblīs-i la‘īn ol kadar şabrettiği ezine* ⁽⁷⁾ *gicesi oldu. Bunlar ‘azābdan emīn olup gözlerin açdılar. İblīs gördiler* ⁽⁸⁾ *eytdiler. Gördün mi yā la‘īn ki nefsi emmāre ucundan ne belāya giriftār olmuşuzdur. Bizi* ⁽⁹⁾ *seyrān itmege mi geldik yoksa katımızda maksūdumı var? Hārūt ile diyecek Mārūt* ⁽¹⁰⁾ *eyitdi: Yā recīm! Biz bu belāya şataşıldan hīç gelüp hātrımız şormaduñ. Şimdi nite oldı ki* ⁽¹¹⁾ *geldüñ kanı ol zamān ki Ādem-i şafī hilkat olmadın nesli insān ile cihān serāyı tolmadın* ⁽¹²⁾ *senüñle mülk-i mukarrib idük. Kudret kanadların açup gāh ‘ālem-i ‘ulvīye çıkup* ⁽¹³⁾ *gāh ‘ālem-i süfīye inüp göñlümüz istediği yerde olup tā‘at-i Hak̄ ile geçerdük.* ⁽¹⁴⁾ *Şimdi ki hālde kahır kuyusunda başı aşığıya kudret zinciriyle bağlu aşılmışızdır. ‘Azāb* ⁽¹⁵⁾ *odına cigerimiz tağlu. Bu cāh-ı mihnet içinde tā kıyāmete dek kalmışızdır. Bilmezüz ki ol* ⁽¹⁶⁾ *dünyāda hālimiz ne olacaqdur...*” (36b)

Metnin devamında ise yine iblis ve Harut ile Marut arasındaki konuşmalar, bu konuşmalar neticesinde Allah’ın onları affetmesi konusunda birbirleri ile atışmaları ve iblisin bir dua bildiğini, ömrünün sonunda o duayı okuyup Allah’ın affına mazhar olup cennete gideceğini dile getirmiş olmasına rağmen Allah’ın kıyamet gününden kırk gün önce ona, okuyup cennete gideceğini düşündüğü duayı unutturacağına ifade edilmesi ilginçtir:

“...*Hārūt* ⁽⁵⁾ *Mārūt bile diyecek. İblīs dahı Ādem-i şafī elinden ve oğlanları elinden ve Süleymān-ı* ⁽⁶⁾ *Hāzretinden ol kadar şikāyet kıldı. Hārūt u Mārūt iblīs esirüñdiler eyitdiler: Yā la‘īn!* ⁽⁷⁾ *Senüñ hālün gāyet müşkildür. Hele bizim hālimiz saña nisbet āsāndur. Zīrā sen muhallid* ⁽⁸⁾ *fī‘l-ennārsın. Biz nihāyet bu dünyāda ‘azabda āhiretde yine melāike-i mukarribinle haşr* ⁽⁹⁾ *oluruz. Ammā ki senüñ hālün irkasidur diyecek. İblīs eyitdi: Benim işüm āsāndur. Biz* ⁽¹⁰⁾ *hem bu dünyāda murādımca olurum. Vakt-i āhirde bir du‘ā bilürüm okurum. İtduğim günāha* ⁽¹¹⁾ *tövbe iderüm. Ol ism-i a‘zimüñ yüzi şuyuna Hak̄ te‘āli günāhumı ‘afv ider. Toğru* ⁽¹²⁾ *uçmağa girürim. Anuñ işi āsān...*” (37a)

“...*Hāberi yokdur ki* ⁽³⁾ *kıyāmet yakīn olacağ olmazdan kırk gün evvel ol du‘āyı Allahu te‘ālā aña unutdura okumayup* ⁽⁴⁾ *dünyādan āhirete imānsız gidecekdür...*” (36b)

Ayrıca iblisin Hz. Süleyman’a “düşmanım” diye hitap etmesi bir diğer dikkat çekici unsurdur:

“...*ola diyüp yir yir şeyātīn* ⁽⁶⁾ *nesli iblīse ta‘n dilin uzadup serzeniş itdiler. İblīs ‘aleyhü’l-la‘ne ‘acze varup* ⁽⁷⁾ *zelīl ü ħor olacağ cevāb virdi ki: İy benim zürriyātım şöyle oldugı ben fikr iderüm. Ol* ⁽⁸⁾ *fikirde düşmanım Süleymān mülkine hālel gelmeye...*” (34a)

İblisin, Hz. Süleyman’a düşmanım diye hitap etmesinin gerekçesini de aşağıdaki ifadelerden göreceğimiz üzere Süleyman Peygamber zamanında düştüğü zor durumlardan dolayıdır:

“...benim zürriyatım Süleymān zamānında ayağā düşdi. ⁽¹⁵⁾ hīç rahatlık virmez oldı. Şeyātin...” (37a)

2.2.4.2.Hannas

Metinde geçen, diğere canlıları kötüleğe sevkette gayretinde olan ve onlara vesvese veren cinlerdendir. İblis ile aralarında geçen çeşitli konuşmalara metinde yer verilmiştir:

“...Eger şöyle ki sözüm tursuñ bu tedbiriñ üzerine olalım. İblīs nesli eyitdiği nedür? Hannās ⁽⁹⁾ cevāb virdi ki: Bu göñlüme gelür ki bu salṭanat-ı Süleymānī ki...” (35a)

2.2.4.3. Efarit

Metinde geçen cin türlerinden biri de İfrit’in çoğul biçimi olan Efarit’tir. Hain ve kurnaz olmaları ile öne çıkmaktadırlar:

“...şoñra dīvler re’isi Ca’ca’-i Ehremen u ‘Efārīt, reīs-i Cābir bin Ḳahḳahāni-ı ‘ifrīt ve güller ⁽²¹⁾ ulusu Ḳahḳāşı Ğül dahı nübüvvet tahtınuñ şol tarafında emritdiler diyü ‘Efārīt [4a] ⁽¹⁾ ‘askeriniñ perendesı evrenler bigi kanadlar açışup ağızlarından bāb-ı cehennem bigi āteşler saçup...” (3b,4b)

2.2.4.4. Caca-i Ehremen

Eski Fars Mecusilerinin, karanlık ve kötülük ilahı olarak inandıkları şeytandır. Hayrı ve gündüzü temsil eden Hürmüz ile aralarındaki çekişmeler neticesinde dünyada var olan hayır ve şerlerin ortaya çıktığı söylenir ve Ehremen’in bir gün yenileceği ve dünyanın saadet bulacağına inanılmış (Onay, 2021: 134).

Adı genellikle Efarit ile birlikte kullanılmıştır:

“...Andan şoñra Süleymān ‘as. Ca’ca’a diyü ki: ⁽¹⁷⁾ Oñ biñ Ehremen ‘efārīt gürbüzlerin seçüp melekü’l-mevte ⁽¹⁸⁾ hizmetkār virdi. Ol...” (70a)

Metinde Ehremen çoğu kez kara buluta ve ağızından saçtığı ateş de cehennem ateşine benzetilmiştir. Bu durumda onun bir çirkinlik simgesi olduğunun göstergesidir:

“...re’isi Ca’ca’-i Ehremen u ‘Efārīt, reīs-i Cābir bin Ḳahḳahāni-ı ‘ifrīt ve güller ⁽²¹⁾ ulusu Ḳahḳāşı Ğül dahı nübüvvet tahtınuñ şol tarafında emritdiler diyü ‘Efārīt [4a] ⁽¹⁾ ‘askeriniñ perendesı evrenler bigi kanadlar açışup ağızlarından bāb-ı cehennem bigi āteşler saçup ⁽²⁾ kara bulutlayın yönlerin Süleymāndan yana döndürüp turdılar...” (3b/4a)

Ayrıca metinde Ehremen’den cinlerin en güçlüsü, devı olarak bahsedilmiştir:

“Anların şoñunda uçan encümen

Dīv-i ‘ifrīt aşlı adı Ehrimen” (8a)

2.2.5. Peygamberler ve Kutsal Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar

2.2.5.1. Hz. Adem ve Hz. Havva

Ebu’l-beşer, Safiyyullah gibi adlarla da anılan Hz. Adem’in dünyaya getiriliş, cennete girişi ve sonrasında bedeninden Hz. Havva’nın yaratılacak olması, ikisinin yasak olana teşebbüs edip bu yasağı çiğnemeleri ve neticesinde cennetten çıkarılmaları birçok tefsir ve peygamber menkıbelerinde dile getirilir (Tökel, 2016: 216).

İncelediğimiz metinde Hz. Adem’in adı sıkça “Adem-i safi” olarak zikredilmektedir.

Yaratılışından sonra Allah’ın emri ile meleklerden kendisine secde etmesi istendiğinde tüm melekler Allah’a secde ederken Azazil (İblis) ise “Adem topraktan ben ise ateşten yaratıldım.” diyerek secde etmeyip lanetlenmiştir (Pala, 2002: 4).

Hz. Adem cennette iken sol eğe kemiğinden Hz. Havva yaratılmıştır. Her ikisine de cennetteki tüm nimetlerden faydalanabilecekleri ancak yasak meyveden uzak durmaları gerektiği söylenmiştir. İblis’in hile ve kötülükleri neticesinde yasak meyveyi yemeleri sonucu cennetten çıkarılmışlardır. Hz. Adem Hindistan, Hz. Havva ise Cidde’ye indirilmişlerdir. Yaklaşık iki yüz yıl birbirlerinden ayrı kalmışlar ve bu süre zarfında bolca tövbe ve istiğfar etmişler, Allah’tan bağışlanma dilemişler ve neticede Allah tarafından bağışlanmışlardır. Bunun üzerine Hz. Adem’e bin yıllık bir ömür ile birlikte Allah’ın dinini insanlığa tebliğ etme görevi yani peygamberlik verilmiştir (Pala, 2002: 5).

Metinde Hz. Adem’e secde etmeyenlerin Allah tarafından lanetleneceği hususu dile getirilmiştir:

“...benim la‘net olduğım Ādem-i şafī vü Ḥavvā ucundan ve bunların zecr ü bende çekildiği ⁽¹⁵⁾ zehren zehrā ucundan āh bu nesl-i Ādem elinden ki kimi Ādem-i şafī aña secde ⁽¹⁶⁾ etmeyenleri Allahu te‘ālā dergāhından sürüp la‘net ider...” (35b)

2.2.5.2. Hz. Danyal

Hirekyel'in oğlu olan ve Babil'de yaşayan Hz. Danyal, bulunduğu yerde Hz. Adem'in hikmetlerini sakladığı sırlı bir kuyu olduğu ve Hz. Danyal'ın hikmetleri kuyudan çıkardığı söylenmektedir. Bu sebeplerle hikmetin timsali olarak anılır (Pala, 2002: 115).

Verilen bilgide her ne kadar Hirekyel'in oğlu olduğu ifade edilse de incelediğimiz metinde Danyal, Hz. Evyaser'in oğlu olarak tanıtılmıştır:

“...Yūsuf ⁽²⁰⁾ peygāmbere neslinden Evyāser oğlu Dāniyāl-i mu'teberi kıgırtıdı. Hālvetine girüp...” (57a)

Metinde Hz. Danyal'ın Sinop Kalesi'nin yıkılması üzerine Hz. Süleyman ile aralarında geçen diyaloga yer verilmiştir:

“...Andan Süleymān eyitdi: Yā Dāniyāl-i mu'teber! Bir 'aceb ⁽²⁾ vākı'a gördüm. Ta 'bīr eyle diyecek. Dāniyāl-i mu'teber ider: Buyuruñ yā nebiyy'allāh! İşidelüm. Süleymān ⁽³⁾ eyitdi: Vākı'anda görürüm ki Sinop Kal'ası içindeki sarāyıñ tāk sūtünü şındı ⁽⁴⁾ muğarrib cānından yaña kubbessinüñ bir tarafı yıkılup ins ü cinn binālarını ne kadar ki cem' ⁽⁵⁾ idüp yapıdumise yine yıkıldı. 'Aķıbet 'Arab tarafından bir kara bulut ⁽⁶⁾ kopdı. Üzerime yakın...” (57b)

2.2.5.3. Hz. Davud

Kudüs'ü fetheden ve orayı başşehir yapan ve kutsal kitaplardan biri olan Zebur'un indirildiği peygamberdir. Sesi oldukça gür ve güzel olan ve bu özelliği ile bilinen Hz. Davud edebiyatımızda çoğu zaman bu yönüyle kendine yer bulmuştur. Adı Kur'an'da da zikredilmektedir. Aynı zamanda Hz. Süleyman'ın da babasıdır (Pala, 2002: 118). Metinde de Hz. Süleyman'ın adı çoğu yerde “Davud oğlu Süleyman” olarak ifade edilmiş, babası Hz. Davud sık sık vurgulanmıştır.

Hz. Davud'a Zebur'un indirilmesi hususu, metinde karşımıza çıkmaktadır:

“...dalı Dāvud peygāmbere kitāb-ı Zebūr ⁽²⁾ münzil oldı ki yüz elli sūredür. Her sūresi yüz elli āyetdür. Ya cemā'at-i Müslimīñ. Bu muķaddimedēn ğaraż olki ⁽³⁾ Zebūr-ı Dāvud sūre-i evveldeñ yüz elli āyeti tamām tefīr idüp dilince naķl idelüm mübtedīlere āsān olmaķ için...” (43b)

Ayrıca Hz. Davud'un adına ayrı bir başlığın verildiği bir bölüm de bulunmaktadır:

“Der-Beyān-ı Aħkām-ı Zebūr-ı Dāvud 'Aleyhi's-Selām” (42b)

2.2.5.4. Hz. Evyaser

Adı Kur'an'da geçmeyen ancak daha önce de *Süleymân-nâme*'nin 39. cildinde söz edilen peygamberdir (Şan, 2019: 68). *Süleymân-nâme*'nin 14. cildinde Hazreti Davut'un kız kardeşinin oğlu olarak geçen (Çakın, 2018: 87) Evyaser peygamber, bizim çalışmamıza konu olan 56. ciltte ise Hz. Süleymanın dedesi olarak zikredilmektedir:

“...‘Ulemā bir pīre cem’ olup şalā itdiler ⁽⁶⁾ ve Süleymānuñ dedesi Evyāşer Peyğamber hātūniyla pāk şoyıyla Süleymān anasın büyüp...” (52a)

2.2.5.5. Hz. Eyüb

Metinde, anlatılan konunun bağlamına uygun olarak Zebur'dan art arda 58 ayetin açıklaması ile verildiği bölümde Hz. Eyüb'ün adı, Allah'ın ona şifa vermesi yönüyle yalnızca bir defa geçmektedir:

“...Otuzuncu āyetde ider ki: İinne şāhib Eyyüb el-mübtelā ve şāfiye. ⁽¹⁷⁾ Ya'ni benim ol Allah ki Eyyübe şifā virdüm. Otuz birinci āyetde ider ki ...” (44b)

2.2.5.6. Hz. Harun

İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden biri olan Hz. Harun, aynı zamanda Hz. Musa'nın da kardeşidir. Hz. Musa Tur dağına çıktığında, yerine vekil olarak kardeşi Harun'u bırakmıştır (Pala, 2002: 348). Metinde de Hz. Musa'nın kardeşi olarak zikredilmiştir:

“...kabr-i Dāvud üzere ⁽⁵⁾ mütemekkin olan Mūsā Peyğāمبر qarındaşı Hārūn neslinden sādāt kim varsa anlara bahş ⁽⁶⁾ idüp zāiden fuqarāya taqşīm...” (42a)

2.2.5.7. Hz. İbrahim

Kur'an'da Bakara, En'am, Enbiya, Saffat gibi surelerde Hz. İbrahim'in hayatı hakkında çeşitli bilgiler vardır.

Nemrut'un bir rüyadan yola çıkarak iki yıl içinde doğan tüm çocukları öldürttüğü bir dönemde annesi tarafından gizlice dünyaya getirilip mağarada büyütülmüştür. Daha küçük yaşlarda insanların puta tapmasına hayret eden Hz. İbrahim Babil'deki putları kırması üzerine Nemrut tarafından ateşe atılıp öldürülmek istenmişse de Cebrail'in vesilesi ile ateş İbrahim'i yakmamış ve kendisini bir gül bahçesinde bulmuştur. Bu olayın da çeşitli kesimler tarafından Urfa'da meydana geldiğine inanılmaktadır.

Ayrıca, verdiği söz neticesinde oğlu İsmail'i kurban etme hazırlığında iken gökten bir melek ile koçun inmesi ve oğlu İsmail'i değil onu kesmesi de Hz. İbrahim'in hayatına dair dikkat çekici hadiselerdendir (Pala, 2002: 202).

Hız. İbrahim'in ateşe atılması hadisesinden metinde bahsedilmekle birlikte Allah'ın Hz. İbrahim'e dost olduğunun da vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'i dost edinenlere İslam ile şereflendiği ifade edilmiştir:

“...İbrāhīm-Ḥalīl el-evvel ḥayne'l-kāfi'n-nūrī. Ya'ni benim ol Allah ki İbrāhīm⁽⁵⁾ baña dost dutundım. Düşmüş anı o da ancak odı aña bostān eyledim. On ikinci āyetde⁽⁶⁾ ider ki ana...” (44a)

“...Ya'ni benim ol Allah ki İbrāhīmi dost⁽³⁾ dutanlara İslām rŭzı kıldım. Daḥı 'ālemleri besleyici pādīşāhım ve rahmım añandur ki fazlıma⁽⁴⁾ ikrār...” (45a)

2.2.5.8. Hz. İdris

Hız. Şit'ten sonraki peygamberdir. Rakamları ve yazıyı ilk kez kullanan ve ilk kez elbise diken peygamber olarak bilinir. Hz. İdris'in elbise dikmesinden önce insanların elbise olarak hayvan derilerini giydiği söylenmektedir. Üç yüz altmış yıl ölmür sürdüğü söylenen Hz. İdris, ilk defa tıp ve nŭcum bilgilerinin yayılmasını sağlayan ve Cebrail tarafından ilk defa vahiy getirilen peygamber olarak anılmaktadır (Pala, 2002: 204).

Metinde Hz. İdris gibi olanların onun gibi göge çıkıp cennete gireceğinden söz edilmiştir:

“...Allahu te'ālā dergāhından sürüp la'net ider. Ve kimi daḥı İdrīs⁽¹⁷⁾ olur. Göge çıkar cennete girer. Ḥŭriler ḥizmet ider. Ve kimi daḥı...” (35b)

2.2.5.9. Hz. İsa

İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. İsa'ya, İncil indirilmiştir. Hz. Meryem'den mucizevi bir şekilde, babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsa ölüleri diriltme, çamurdan yapılan hayvanlara can verme, görmeyenlerin gözünü görür hale getirme, doğar doğmaz konuşma gibi çeşitli mucizeler göstermiştir. Onun bu mucizeleri edebiyatımızda yıllarca dile getirilip birçok eserde anlatılagelmiştir.

Kendisine otuz yaşında peygamberlik verilmiş olmakla birlikte ilk üç yıl inananların sayısı havari de denilen on iki kişiden ibaret olmuştur. Yahudiler onu

öldürmeye teşebbüs edince Allah'ın emri ile melekler tarafından göğe yükseltilmiştir. Göğe yükseldiğinde üzerinde dünya malı olarak bir iğne bulunmuş ve bu nedenle hesaba çekilmiştir. Bu iğne nedeniyle dördüncü kat gökten ileri gidemediği söylenmektedir. Mesih lakabı ile de bilinen Hz. İsa'ya "Ruhu'l- Kudüs" de denir ve kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne (Şam'a) inip insanları İslamiyet'e davet edecektir (Pala, 2002: 248).

Metinde Hz. İsa'ya ait mucizelerin, olayların anlatımına uygun yerlerde geçtiğini görmekteyiz:

"...Yā nebiyyallāh! Ol yed-i beyzā bigi görünen ⁽⁹⁾ kurre-i nesīm mürgāmıdır. Bu nefh-i 'İsā-şıfat enfās-ı mu 'athtar kılan қоһular ol қушlarıñ ⁽¹⁰⁾ nefsi tesbīhidür ki anlara baһşış-i rahmāndur diyüp.." (6a)

Kur'an'ın 19. suresi olan Meryem suresinde Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı dünyaya getiriş süreci anlatılmaktadır. Metinde de Meryem suresinin ilk ayetine yer verilerek, devamında Hz. İsa'nın doğumu hadisesi dile getirilmiştir:

"...enā lmütekellimu 'alā lisāni 'İsā fi'l-mehdi. Benim Қāf Hā Yā 'Ayn Şād daһı benim ⁽¹²⁾ 'İsā dili üzere söyleyen beşikde. Ve daһı ider ki enā lmütekellimu 'alā lisāni'ş-şabiyyü fi'l-mehdi..." (54a)

2.2.5.10. Hz. İshak

Hız. İbrahim'in oğullarındandır. Daha sonra peygamber olacak olan Hz. Yakup'un da babasıdır. Annesi tarafından oldukça ileri yaşta bir mucize olarak dünyaya gelmiştir.

Günümüzde Filistin (Kenan) olarak bilinen bölgede yaşam süren Hz. İshak'ın soyundan çok sayıda peygamber gelmiştir. Kur'an'da on altı ayette kendisinden söz edilmektedir (Pala, 2002: 249).

Metinde dört yerde ismi zikredilen İshak peygamberin, genellikle kalabalık ve heybetli bir at ordusu ile beraber anıldığı görülmektedir:

"...Amma ki һınk-i İshāk ile on biñden ziyāde 'Arap ⁽⁴⁾ atları tavīlelerle тұrmışlardı eyle atlar ki her birisi uşağı ve irsī қамыш ⁽⁵⁾ қулақлу, қатır тоynaқлу gergedan şıғırlu..." (5a)

“...dahı burāk kıanatlu dūldūl ŧıfatlu Ħink-i İŧhāk ⁽⁹⁾ heybetlü atlara mālİKāne biz gördüm ve ba‘zı dahı ŧāvus-veŧ ŧeher...” (7b)

2.2.5.11. Hz. Muhammed

571 yılında dūnyaya gelen İslam peygamberidir. Hz. Adem’den bugüne gelen son peygamberdir. Muhammed “çokça hamd ve sena olunmuŧ; çokça övülmüŧ” anlamına gelir. Henüz altı yaŧında hem anne hem de babasız kalmıŧ ve dedesi Abdūlmüttalib tarafından büyütlmüŧtür.

Hz. Muhammed’e kırk yaŧında peygamberlik verilmiŧ, o günden vefatına kadar tam yirmi üç yıl boyunca insanları doğru yola sevk etmek, İslamiyet’i anlatmak için çabalamıŧtır. Ona karŧı olan, zalimce davranan dūŧmanları tarafından bile “Emin” unvanı ile anılacak kadar güven veren bir peygamberdir. Alemde O’nun kadar sevilen, sayđı duyulan, ahlaklı bir kimse daha olmamıŧtır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’in Kalem suresinde Allah, kendisine ”Sen yüce bir ahlak üzerindesin.” diye buyurmuŧtur.

Hakkında çokça na’t yazılan, Fahr-i Cihan, Mahmud, Rasul, Rasulullah, Habibullah gibi birçok adla anılan Hz. Muhammed 632 yılında vefat etmiŧtir. Vefat ettiği günden bu yana ise O’nun yolunda gitme gayretinde, O’nu seven, peygamberliği süresince yaymıŧ anlattığı İslamiyet’i yaŧamaya çalıŧan insanların sayısı her geçen gün daha da artarak devam etmiŧtir, etmektedir (Pala, 2002: 343).

Alemlerin, O’nun yüzü suyu hürmetine yaratıldığı inancının yansımaları metnin birçok yerinde müşahede etmekteyiz:

“...cümlesin bu ⁽¹⁵⁾ ‘ālem-i kāinātı ve cemī‘ halk-ı mevcūdātı bir nebi-yi efaızluñ Resūl-i Ekmelūñ Ħabīb-i Ħudānuñ ya‘ni ki ⁽¹⁶⁾ aħir zamān peygāmbere iki cihān faħri Muħammed Muŧtafānuñ ŧallallah-ı ‘aleyhi ⁽¹⁷⁾ ve sellem yüzi ŧuyuna yaradılmıŧdur...” (43a)

“Muhammedür Resūli her dū ‘ālem

Ānuñçün ħilķat oldu ‘ulvī ħabrā” (1b)

“...aħir zamān ⁽⁹⁾ peygāmbere ki kılacaktır ‘aleyhi’s-ŧalavat ve’s-selām imāmū’l-mürselīn ve ħātīmū’l-nebiyyīn ⁽¹⁰⁾ olsa gerekdir Ħaķ subħānehu ve te‘ālā bu ‘ālemi anuñ dostlıđına yaratmıŧdur. Ol Ħabībūñ ⁽¹¹⁾ ħaķķına levlākū’l mā ħalaķatū’l mā felak diye yā Muħammed sen olmasañ yaradılmazdı melek melekūt ⁽¹²⁾ emlāk...” (24b)

Bunun yanında müellif, Zebur'da Hz. Muhammed'in ahir zamanda gelip son peygamber olacağını müjdelendiğini, ayeti de dayanak göstererek ifade etmiştir:

“...*Ya cemā'at-i Müslimīn. Bu muḳaddimeden ğaraḓ ol ki* ⁽³⁾ *Zebūr-ı Dāvud sūre-i evvelden yüz elli āyeti tamām tefīr idüp dilince naḳl idelüm mübtedīlere āsān olmaḳ için* ⁽⁴⁾ *diyüp andan bařlayup beyān etdi. Tefsīr-i Kitāb-ı Zebūr 'An Sūre-i Evvel Bismillahirrahmānirrahīm* ⁽⁵⁾ *İnnellezī 'inde mefātiḥü'l-ğayb lā ya 'lemuhā ba 'de Muḫammedin ğayrı ana bi-küllü şey'in 'alīm. Ya 'ni Allah te 'ali* ⁽⁶⁾ *ider ki: Ol fettāḫ Allahum ki ğaybım ḫazīneleriniñ kilidi benim yanımdadır. Ḥabībim Muḫammedden* ⁽⁷⁾ *ğayrı kimse anı bilmez. řol Muḫammed ki āḫir zamānda gelüp ḫātemü'l-enbiyā olacaḫdur...*” (43b)

Ayrıca metinde, özellikle de bölümlerin sonunda en sık rastladığımız hususlardan biri Hz. Muhammed'in övülüp adının sürekli zikredilmesi, O'na salavat getirilmesi tavsiyesinde bulunulmasıdır. Hem sık sık bu tavsiyede bulunulmuş hem de metin içinde kahramanların bu tavsiyelere kendilerinin de uyup Hz. Muhammed'e salavat getirip O'nu andıkları görülmüştür.

2.2.5.12. Hz. Musa

Mısır'da bir kahin Firavun'a “İsrailoğullarından doğacak olan bir çocuk senin saltanatını sonlandıracak.” demiş ve bunun üzerine Firavun İsrailoğullarından dünyaya gelen ve erkek olan çocukları öldürtmeye başlamıştır. İşte Hz. Musa böyle bir dönemde doğmuştur.

Kutsal kitaplardan Tevrat, Hz. Musa'ya inmiştir. Tur dağında Allah ile aralarında geçen konuşma neticesinde kendisine peygamberlik verilmiştir. Allah ile bu görüşme sonucunda Hz. Musa, “Kelimullah” adıyla da anılır olmuştur (Pala, 2002: 347).

Birçok mucize ile anılan Hz. Musa'nın Kızıldeniz'de, Firavun ve beraberindekilerin sular altında kalması ile sonuçlanan hadise, esasının yılan dönüşmesi ve yed-i beyza, en bilenen mucizelerindendir.

Hz. Musa'ya ait mucizelerin birçoğunun metinde karşımıza çıktığını görüyoruz:

“...Benim ol Allah ki Mūsā 'aşasıyla gelme itdi. Benim emrimle ol vaḳit ki Fir'avūn ⁽⁶⁾ öñünde ejderhā oldı. Ḳavmi ḳorḳdı. Ṭut didim ṭıtdı. Ol 'aşā ser ejderhā ⁽⁷⁾ oldı ki alnında depesinde şaçları var. Otuz altıncı āyetde...” (45a)

Hz. Musa'dan munis, yani sıcakkanlı, cana yakın olarak söz edilmiştir. Allah'ın Hz. Musa'yı inananlara bir dost, kolayca yakınlık kurabilecekleri bir kişi olarak gönderildiği ifade edilmiştir:

“...fettāh ola sebab. Ya‘ni benim ol Allah ki Mūsāyı ⁽⁷⁾ yaratdım. Müminlere münis olmak için benim ol Allah ki sebebler kapusını açarak. On ⁽⁸⁾ üçüncü āyetde...” (44a)

Kur’an’ın dört yüz altmış bir ayetinde kendisinden bahsedilmektedir (Pala, 2002: 348).

2.2.5.13. Hz. Lokman Hekim

Halk geleneğinde çok çeşitli şekillerde rastladığımız tarihi bir kişiliktir. Kur’an’da bu adın verildiği bir de sure vardır. Bu surede kendisine ilim ve anlayışın verildiği ifade edilmektedir.

Araplar arasında da bilinen biri olan Lokman Hekim hakkında çeşitli rivayetler bulunsa da çoğunlukla onun bir peygamber olduğundan ziyade salih bir kul olduğu düşüncesi kabul görmektedir. Hikmet ve tıp ilminin ustası olarak bilinir. Bitkilerin dilini de bildiği ve hangi bitkinin ne tür hastalıklara şifa olacağına yönelik ilim sahibi olduğu, ölümsüzlüğü sağlayacak olan otu bulduğu ancak bir yılan tarafından otun kapılıp götürüldüğü rivayet edilmektedir (Tökel, 2016: 336).

İncelediğimiz metinde belki de Hz. Süleyman’dan sonra adına en sık rastladığımız isim Lokman Hekim’dir. Birçok başlıkta söze onun adı zikredilerek başlanmıştır. Bununla birlikte anlatılan olayların içinde de kendine yer bulmuş, söz sahibi olmuştur.

Örnekte, anlatılan olaylar sırasında Hz. Süleyman ile aralarında geçen çok sayıda konuşmadan birine şahit olmaktayız:

“...Süleymān ‘aleyhi’s-selām su‘āl ⁽¹⁷⁾ itdi ki: Bu ne cevherdür ki niçe yıllık yolda ‘ulvīde şekil gösterir? Loḳmān cevāb virdi ki: Yā nebiyy’allāh! ⁽¹⁸⁾ Bu cevher kānī degildir. Ve çār ‘unşurdan daḥı terkīb olmuş degildir. Cevher-i ma‘denī illā ki cevherdür ⁽¹⁹⁾ ma‘denī...” (25b)

2.2.5.14. Hz. Nasen

Kur’an’da adı zikredilmeyen ancak incelemiş olduğumuz ciltte adı geçen peygamberlerden biridir. Metinde, Hz. Süleyman ile olan diyaloguna yer verilmiştir:

“...Süleymān peygāmber ‘as. baş kaldırıp Nāşen ⁽²⁾ peygāmberi ‘as. eyitdi: Yā ekmāl-i enbiyā! Beni isrā’īl Zebūr-ı Dāvud ki ma‘lūmuñuzdur...” (43a)

2.2.5.15. Hz. Nuh

Hz. İdris'den sonra gönderilen peygamberdir. Kavmini sürekli doğru yola iletse de Hz. Nuh'a inanan kişi sayısı oldukça azdır. Hatta oğulları arasından bile kendisine ianmayanlar oldu. Bu duruma oldukça üzülen Hz. Nuh kavmine beddua etti ve neticede Allah tarafından kendisine gemi yapması emredildi. Gemi yapmaya başlayan Hz. Nuh, kendisine inananları ve her tür hayvandan bir çifti gemiye aldı. Sonrasında yaşanan büyük tufan ile gemiye binenler dışında kalan insanlar ve hayvanlar sular altında kalıp öldü. Yaklaşık altı ay sürdüğü söylenen tufan sonucunda gemi –bir rivayete göre- Cudi dağının üzerine konumlandı ve gemidekiler tufandan kurtulmuş oldu.

Hz. Nuhun bin yıla yakın bir ömür sürmesi sebebi ile “Nuh ömrü” sözü halk ağzında oldukça yaygınlaşmıştır (Pala, 2002: 374).

Metinde yaşanan olayların bazıları, şiddeti ve büyüklüğü nedeniyle Nuh tufanına benzetilmiştir:

“...hevānuñ tarafı çep ki turur tūfān-ı Nūh mişāli baħr-i zulümāt ⁽¹⁵⁾ gördüm. Kara bulutlar şeklinde korkunc...” (7b)

Firkatüñden gözlerim kan baş digeri çü şefik

Şanki Nūh tūfānidur ki baħr-ı ‘ummān dökülür (42b)

Allah'ın Hz. Nuh'u düşmanlarından kurtarması durumu ifade edilmiştir:

“...Menim şol Allah ki Nūh-ı nebīnūñ düşmanların ⁽¹⁶⁾ ğarķa virdüm. Kendüsi ħalāş itdüm...” (44b)

2.2.5.16. Hz. Rec'a

Metnin yalnızca bir yerinde, namaz bahsinden söz edilirken adına rastladığımız peygamberdir:

“...koyup muşallā yirine getürüp ⁽⁹⁾ Şādık Ķaħan Ķarındāşı Rec'ā peygamber 'aleyhi's-selām namāzın kılup namāzdan ⁽¹⁰⁾ niyāzdan fāriğ olacaķsın. Ķazup tabütun emānet koyup ...” (52a)

2.2.5.17. Hz. Salih

Yanlış işler yapan Semud kavmine gönderilen peygamberdir. Bir kayanın içinden gebe bir deve çıkarması mucizesi ile bilinir. Halkına yeni doğan deveye sahip çıkmalarını nasihat etmesine rağmen Semud kavmi padişahı dinlemeyip deveyi öldürmüştür. Allah, Hz. Salih ve ona inananlar dışında, haddini aşır ileri giden bu kavmi helak etmiştir (Pala, 2002: 403).

Hz. Salih'in mucizelerinden olan kayadan canlı deve çıkarması hadisesine metinde de iki yerde karşımıza çıkmaktadır:

“...tūfān kılup müşrikleri fenāya virür. Ve kimi Şālih Peygamber olur. ⁽¹⁹⁾ Mu‘cizeyle kayadan nāke çıkarır...” (35b)

“...Benim ol Allah ki Şālih Peygamber için ⁽⁹⁾ taşdan nāke çıkardım ve dağı ider ki...” (54a)

2.2.5.18. Hz. Süleyman

Hz. Davud'un oğlu ve ondan sonra tahta geçecek olan hükümdar ve peygamberdir. Henüz on iki yaşında tahta geçen Hz. Süleyman'a Allah'ın izni ile birçok mucize verilmiş ve bu mucizeleri ile adından söz ettirmiştir. İnsan dışındaki varlıklarla, hayvanlarla konuşup iletişim kurabilmesi ile cinler ve rüzgara emir verebilmesi en bilinen mucizelerindendir. Özellikle de Hüdhd adlı kuş, Hz. Süleyman'ın en önemli yardımcılarındandır.

Hz Süleyman'ın, Allah'ın isimlerinin yazılı olduğu mühürlü yüzüğü sayesinde hayvanlar onun emri altına girerlermiş. Bir gün yüzüğünü, kendi şekline giren bir cine kaptırmış ve daha sonra bu cin yüzüğü denize atmıştır. Hz. Süleyman, bir balıkçının verdiği balığı yerken balığın içinde, kayıp olan yüzüğünü bulmuştur. Bir bakıma balık, yüzüğü sahibine teslim etmiştir. Halk arasında dilden dile dolaşan “Mühür kimdeyse Süleyman odur.” sözü de bu hadiseden meydana gelmiştir (Pala, 2002: 425).

Hz. Süleyman, mucizelerinden biri olan cinlere, hayvanlara ve çeşitli varlıklara emretme özelliğini metinde de bolca görmekteyiz:

“...geldiler nazar kıl diyince Süleymān Peygāmbere am. ins ü cin meleklerine ⁽¹⁰⁾ div-i ifrīt ve gūl serhenglerine perīler mihterlerine ve mürgān re'islerine ve hayvanāt ulularına ⁽¹¹⁾ biñ bir ümmet yüzi şulularına yetmiş iki milletün huş hülularına hükm itdi ki: Hevā-yı ⁽¹²⁾ fenāda serīr üzre dīvān-ı Süleymāni tezyīn ola

cerendeler serīrde perendeler hevāda ⁽¹³⁾ şaf bağlıya kanad kanada çatup dem deme çeküp sāyebān bağlıyalar...” (3a)

Metnin birçok bölümünde karşımıza çıkan bir diğer durum ise olaylardan önce Hz. Süleyman’ın huzurunda nebilerin, alimlerin, evliyaların, hakimlerin, sultanların, padişahların ve bunun gibi önemli isimlerin toplanmasıdır. Hz. Süleyman huzurunda bulunan bu birbirinden önemli zatların karşısında emirlerini iletmeye başlamaktadır:

“... Yine nübüvvet tahtınuñ şağında serīr ⁽³⁾ üzere on iki mu‘cizātı zāhir olmuş enbiyā ile on iki biñ biñ vilāyete kadem başmış evliyā mihrāplu ⁽⁴⁾ mihrābına seccāde şalup oturdılar. Allah’i tesbīh ve tahlīl idüp evvel Ādem āhir Muħammed cemī‘ peygamberler ⁽⁵⁾ ervāhına şalavāt getürdiler andan şoñra Süleymān tahtınuñ şol tarafında on iki biñ dersini ⁽⁶⁾ tamām görmüş ‘ulemā ve dört biñ dört yüz ‘ilm-i ħikmetde maħir ħükemā ve müneccimīn zürefā ve emlah-ı şu‘arā ⁽⁷⁾ ‘āc u abnūs kürsilerde geçüp oturdılar ve andan şoñra ikinci tabakada şağ tarafda on ⁽⁸⁾ dört bin dünyā pādişāhları server selātīnler geçüp oturdılar. Ba‘zı ācem Sulţān-ı Keykāvus ⁽⁹⁾ ve Tūrān meliki Efrāsiyāp ve ‘Ameliķa sulţānı Sehrāb Şāh ve Mısır sulţām Celāleddīn Mālikū’r-riķāb ⁽¹⁰⁾ idi her birisinin ħükminde biñ pāre kal‘a-i keyvānī ve biñ pāre şehr-i zamāni ve yüz bin āsker ⁽¹¹⁾ insanı ve yedi biñ yidi ħukm iderlerdi...” (4b)

Hz. Süleyman ile ilgili metinde sıkça rastladığımız bir diğer durum ise Hüdhüd ile aralarında geçen konuşmalardır. Hüdhüd, genellikle Hz. Süleyman’a müjdelere veren, ona çeşitli konularda haberler getiren bir konumda ele alınmıştır:

“...Hüdhüd mürġān-ı peyk-i Süleymān perrān olup geldi. Müjde olsun yā nebiyyallāh ki ⁽⁵⁾ devām-ı devletüñde ve eyyām rif‘atüñde kurre-i nesīm mürġānı dahı ħükmi sübhāni taķdīr-i Yezdānī birle tapuña gelüp ⁽⁶⁾ fermān uluyururlar diyüp haber virince Süleymān Ĥazreti su‘āl etdi ki: Yā Hüdhüd-i etyār...” (6a)

2.2.5.19. Hz. Şit

Hz. Adem’in yaratılışından 120 yıl sonra dünyaya gelip 912 yıl yaşayan Hz. Şit, 50 sayfalık bir kitap ile insanlara Allah’ın emirlerini yaymıştır. Kabe’yi taşıyan bina eden ve kılıçla kafirlere karşı savaş veren ilk kişidir. İsmi Kur’an’da geçmemektedir (Pala, 2002 :447).

Metinde Hz. Şit mürsel peygamberler arasından zikredilmiştir:

“... Cennetü’l-me’vā’da şimdi ⁽²¹⁾ ħāk-i ġabrāda yaturlar. Bī ser ü pā ķani Şīt veyā Nūħ veyā İbrāhīm-i Ĥalīl her biri mürsel peygāMBER...” (66a)

2.2.5.20. Hz. Yunus

Ninova halkına uyarıcı olarak gönderilmiştir. İlahi emre uymadığı için denizde yakalandıkları büyük fırtınada kura çekimi sonrası gemiden atılan Hz. Yunus, üç gün

boyunca bir balığın karnında yaşamış ve sonrasında Allah'ın, duasını kabul etmesi neticesinde kurtuluşa ermiştir.

Metinde Hz. Yunus'un başından geçen bu hadiseye yer verildiğini görmekteyiz:

“...āyetde ider ki: İne şāhib bulan ⁽¹⁸⁾ ve münecciye. Ya'ni benim ol Allah ki Yūnusı bālīk ƙarnından ƙurtarup ħalāş itdüm...” (44b)

2.2.5.21. Hz. Yusuf

Hz. Yakub'un oğullarındandır. Yusuf suresinde Hz. Yusuf'un başından geçenler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca bu sure en güzel sure anlamına gelen “Ahsenü'l-Kasas” olarak anılmıştır.

Hz. Yakub'un on iki oğlu vardı ancak Hz. Yusuf'u diğer kardeşlerinden çok daha fazla severdi. Hz. Yusuf'un gördüğü on bir yıldızı, güneşi ve ayı kendisine secde ederken gördüğü rüyayı babasına anlatmasıyla Hz. Yakub ona peygamberlik verileceğini anladı.

Kıskançlık neticesinde kardeşleri tarafından bir kuyuya atılan ve sonrasında bir kervana köle olarak satılmış olan Hz. Yusuf daha sonra Mısırlı bir Aziz tarafından satın alınmıştır. Çok yakışıklı olması ile bilinen Hz. Yusuf'un bu güzelliği, Mısırlı Aziz'in eşi Züleyha'yı çok etkilemiştir. İlerleyen günlerde ona ahlaksız bir iftira atan Züleyha, Hz. Yusuf'un zindana atılmasına neden olmuştur.

Zindanda tabir ettiği rüyaların doğru çıkması sonucu herkesi oldukça etkileyen Hz. Yusuf bu tabirleri neticesinde zindandan çıkarılmış ve maliye bakanı yapılmıştır. Hz. Yusuf'un önce kuyuya atılıp köle olarak satıldığı, zindana düştüğü ve sonrasında ise Mısır sultanlığına uzanan bu hayret verici yolculuğu sebebi ile edebiyatımızda adından en sık söz edilen peygamberlerden biri olmuştur (Pala, 2002: 496).

Metinde Hz. Yusuf'un zorluklarla başlayıp Mısır'a sultan oluşuna uzanan sürece çeşitli göndermeler yapılmıştır:

“...Nemrūd anı yaƙmayup nār-ı 'ulvī aña gülistān ⁽²¹⁾ olur. Kimi Yūsufayın Mısır şehrine sultān olur. Halkı içre 'azīz 'ālem emrine...” (35b)

2.2.6. Sahabeler

2.2.6.1. Hz. Hüseyin

Hz. Muhammed'in torunu ve Hz. Ali'nin oğludur. 12 imamın üçüncüsüdür. 628 yılında dünyaya gelen Hz. Hüseyin, yanındaki yetmiş iki kişi ile birlikte Kerbela'da acı bir şekilde şehit edilmesi ile bilinir.

Edebiyatımızda bu hadise nedeniyle birçok eser verilmiş ve bu eserler Maktel-Hüseyin denmiştir (Pala, 2002: 230).

Metinde, nazım bölümlerin birinde şehidlerin güzel şahı olarak anılmıştır:

Hüsn-i şāhı şehidān cāy-ı cennet

Hüseyin olur sa'īd-i hān-ı 'uqbā (2a)

2.2.6.2. Dört Halife (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali)

Dört halifenin ilki Hz. Ebubekir'dir. Cennet ile müjdelenen on kişiden biridir. Hem İslamiyet öncesi hem de sonrasında Hz. Muhammed'in en yakınında, O'na en çok destek olanlardan biri oldu. Savaşlarda dahi yarıdan hiç ayrılmamıştır. Hz. Muhammed'in vefatı sonrası halife olup İslamiyet'e büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ayrıca Kur'an'ı bir araya ilk kez toplayan kişi de yine Hz. Ebubekir'dir (Pala, 2002: 141).

İslam'ın, Hz. Ebubekir'den sonraki ikinci halifesi ise Hz. Ömer'dir. O da aşere-i mübeşşeredendir. Yirmi altı yaşında İslamiyet'i kabul edip müslüman olan kırkıncı kişidir. Doğruluk ve adalet timsali olmasıyla bilinen Hz. Ömer, on yıllık halifeliği süresince adaletten bir kez olsun ayrılmamıştır (Pala, 2002: 322).

İslam'ın üçüncü halifesi ise Hz. Osman'dır. Soyu, dördüncü kuşaktan Hz. Muhammed'e dayanmaktadır. Malını, inandığı din uğruna feda eden varlıklı bir tüccar olan Hz. Osman, aynı zamanda Hz. Muhammed'in kızı olan Rukiye ve Ümmü Gülsüm ile evlenmesinden dolayı "iki nur sahibi" olarak da anılır. Utangaçlık ve haya timsalidir (Pala, 200: 321).

Dördüncü büyük halife olan Hz. Ali, aynı zamanda Peygamberimizin damadıdır. İslamiyet'i kabul eden ilk kişilerdendir. "Allah'ın aslanı" lakabı ile bilinir. Cennet ile

müjdelenenler arasında yer alır. Hz. Muhammed'in yanında birçok savaşa katılmış, başarılar göstermiştir. Hariciler tarafından şehit edilmiştir (Pala, 2002: 28).

Metinde, dört İslam halifesinin adları, yalnızca nazım kısımlarının birinde birlikte zikredilmiştir. Bunun dışında metnin herhangi bir yerinde adları anılmamıştır:

Ebübekr ü 'Ömer 'Osmān u Haydar

Resül aşhābıdur aḥbāb-ı aḳvā (1b-2a)

2.2.7. Tasavvufi Unsurlar

2.2.7.1. İnsan-ı Kamil

Metinde, Allah'ın vahdaniyyetinin ve eşyanın hakikatini bulanlar, kamil insan olarak nitelenmiştir:

“...Bil ki cemī' māsivā Ḥakk'uhn⁽⁸⁾ kudreti deryāsında ğarīkdür hiçbir şey' kendü zātından ḥaberdār degıldür. İllaki insān-ı kāmil⁽⁹⁾ ile olsa ḥaḳḳun vahdāniyyetün ve ferdāniyyetin 'azametin ve celāletin daḥı eşyānuñ ḥaḳīḳatin⁽¹⁰⁾ insān-ı kāmil bulur...” (13a)

2.2.7.2. Marifet-i Nefs ve Marifet-i Hakikat

Bilmek, tanımak gibi çeşitli anlamlara gelen marifet-i nefis felsefi anlamda insan zihninin var oluşu anlayıp kavrama serüveninin, insanın ruhsal olarak kötülüklerden temizlenip kamil bir mümin olma çabasının; tasavvufta ise Allah'ın bilgisini elde etme gayreti olarak ifade edilir.

Metnin yalnızca bir bölümünde geçen tasavvufi unsurlardır:

“... 'azametin ve celāletin daḥı eşyānuñ ḥaḳīḳatin⁽¹⁰⁾ insān-ı kāmil bulur ancak zīrā ma'rifet-i nefis ma'rifet-i ḥaḳīḳati eşyāya sebebdür. Ve 'irfān-ı⁽¹¹⁾ ḥaḳāyık eşyā ma'rifetullaha sebebdür...” (13a)

2.2.7.3. Vahdaniyyet

Allah'ın birliğini ifade eder. Tasavvufta göre gerekli olan vahdet, kesret içinde olan vahdettir. İnsanlar arasında çeşitli işlerle meşgulken bile gerçekleşen her şeyin Allah'ın izni ve kudreti ile meydana geldiğini idrak etmektir. Bu ifade edilenlerden, bütün mevcut olan şeylerin Allah'ın isimleri ve sıfatlarından ibaret olduğuna inanan ve bir tür tasavvuf yolu olan vahdet-i vücud anlayışı doğmuştur (Pala, 2002: 406).

Kamil insan olanların Allah'ın birliğini ve eşyanın hakikatini bileceği dile getirilmiştir:

“...hiçbir şey' kendü zātından haberdār degildir. İllaki insān-ı kāmil ⁽⁹⁾ ile olsa haqqun vaḥdāniyyetün ve ferdāniyyetin 'azametin ve celāletinin daḥı eşyānuñ ḥaḳīḳatin ⁽¹⁰⁾ insān-ı kāmil bulur ancak...” (13a)

2.2.7.4. Kalp

İncelenen metinde kalp, Kur'an-ı Kerim'de yer alan Gaşiye suresinin iki ayetin de örnek verilerek, Allah'ın nazargahı olarak ifade edilmiştir:

“...inne canibAllah inne ḳalbellah inne ileynā iyābehüm şümme inne 'aleynā ḥisābehüm. Ya 'ni ⁽¹⁷⁾ ider ki: Men ol ḳalb-i ḥilḳati iden Allahım ki mü'miniñ ḳalbi nazargāhımdur. Ve bu ḥalāyık ki ⁽¹⁸⁾ yaratdım. Cemī'si bedreseti 'ilmimden maḥf degildir. Ya 'ni ne kim itdi idecekdür. Ma'lūmumdur...” (43b)

2.2.7.5. Nefis

Nefis, insanların iç alemleri için kullanılmaktadır. Ruhla aynı anlamda kullanılır. İnsan iyi ve güzel şeylere yönelirse ruh; kötülöklere yönelirse de nefis adını alır (Pala, 2002: 368).

Eserde Allah'tan nefis dileyen ve bunun neticesinde bir kadının avına düştüklerini ifade eden Harut ile Marut'un cennetten çıkarılması dile getirilmiştir:

“... İkinci bu ki Ḥaḳ te'ālādan nefis diledik. Üçüncü nefis-i emmāre ⁽¹⁹⁾ muḳteżāsın gözedüp bir ḥāḳūnuñ şaydına giriftār olduk. Bahr-ı ḥāl Ādeme ḥased ⁽²⁰⁾ iletmekten ve Ādeme öykünüp nefis dilemekden ve Ādem-i şaf ī gibi Ḥavvā sözüne uymaḳdan ⁽²¹⁾ bulduḳ ki ol cennetden çıḳdı...” (36b)

2.2.7.6. Nefs-i Emmare

Tasavvufa göre nefis insanın kötü özellikleri için kullanılır. Nefs-i emmare de yedi türü olan nefsin bir çeşididir ve insanı kötülük yapmaya sevkeden nefistir (Pala, 2002: 368).

Ele aldığımız çalışmamızda nefis-i emmareye uyan Harut ile Marut türlü belalara giriftar olduğu ve bu durum neticesinde şeytana serzenişleri dile getirilmiştir:

“...iblis-i la'īn ol ḳadar şabretdiği ezine ⁽⁷⁾ gicesi oldı. Bunlar 'azābdan emīn olup gözlerin açdılar. İblīs gördiler ⁽⁸⁾ eytdiler. Gördünmi yā la'īn ki nefis-i emmāre ucundan ne belāya giriftār olmuşuzdur. Biz ⁽⁹⁾ seyrān itmege mi geldik yoksa ḳatımızda maḳsūdımı var Hārūt ile diyecek Mārūt ⁽¹⁰⁾ eyitdi: Yā recīm! Biz bu belāya şataşıldan hiç gelüp ḥāḳrımız şormadıñ. Şimdi nite oldı ki ⁽¹¹⁾ geldüñ...” (36b)

Çeşitli nazım bölümlerinde de nefis-i emmareye uyulmaması öğütlenmektedir:

“Ger dilerseñ idesin eger cihād

Virme nefis-i emmāreye göz murād” (91a)

2.2.7.7. Levh-i Mahfuz

Allah’ın izni ve kudreti ile gerçekleşecek şeylerin üstünde yazıldığı korunmuş levhadır. Büruc suresinin 22. ayetinde Kur’an’ın, levh-i mahfuzda tesbit edildiği ifade edilmektedir. Allah ilk olarak levh ve kalemi yaratmış ve kainat içinde meydana gelecek her şeyi kaleme almıştır.

Tasavvuf anlayışına göre levh Allah’ın bilgisini, kalemse Allah’ın iradesini ifade eder. Tüm insanların yaşayacağı kader, levh-i mahfuzda yazılı haldedir. Yazılanlar eksiksiz bir şekilde günü ve zamanı geldiğinde gerçekleşecektir.

Göğün yedinci katında bulunan levh-i mahfuz, İsrâfil’in sorumluluğundadır (Pala, 2002: 255).

İncelediğimiz metinde levh-i mahfuzda her şeyin yazılı olduğu hususu açık bir şekilde ifade edilmektedir:

“...Eger çe ki levh-i mahfûzda dest-i kudretile olup ⁽⁶⁾ olacağı yazılmışdur. Tā hatt-ı kıyāmete dek ne kadar kaṭarāt-ı yağmur yir yüzine yağsa ⁽⁷⁾ gerek. Ve ne kadar nebātāt bitüp bitse gerek. Ve ne kadar güneş toğup tolundukca her seher ⁽⁸⁾ tā şām. Ne kadar zerre-i şu’lesi ‘ālem mülküñe ziyā virse gerek. Cemī‘ levh-i mahfûzda ma’lûmdur...” (38a)

Ayrıca Zebur’da geçen bazı ayetlere ve bu ayetlerin açıklamalarına yer verilen bölümde, Allah’ın hafız olup levh-i mahfuzu sakladığı ifade edilmiştir:

“...Altıncı āyetde ider ki: İñne ⁽¹⁵⁾ levh-i mahfûzı ya’ni ider ki: Men ol Allahım ki levī-i mahfûzı şaklayup hıfz iderüm. Hāfızım...” (43b)

2.3. TARİHİ ŞAHSİYETLER

2.3.1. Abdullah bin Abdülmuttalip

Hz. Muhammed’in babasının adıdır. İncelediğimiz metinde adı iki kez zikredilmiştir:

“...ve Süleymān ibn-i Dāvuda virilen saltanata ḥased iletdüm. Ve Muḥammed ibn-i ‘Abdullah ki āḥir ⁽¹⁸⁾ zamān peygāmbéri olsa gerek. Anuñ fażīletine...” (37b)

2.3.2. Asaf Bin Berhiya

Hız. Süleyman peygamberin oldukça akil ve ilim sahibi biri olan vezirinin adıdır. Aynı zamanda Hız. Süleyman'ın en önemli yardımcılarından biridir.

İnsanlara nasihat eden ve Zebur'dan bazı ayetleri açıklayan bir kişi olarak karşımıza çıkan Asaf bin Berhiya'nın ağızından birçok olay da anlatılmıştır:

“...Zebûrı ki yüz elli süredür. ⁽¹⁷⁾ Ve her süresi yüz elli âyettür. Ma'ni-yi âyete ser cümlesi mev'ize naşîhatdür. ⁽¹⁸⁾ Süre-i evvelden ibditâ kı lup Āşaf bin Berhiyâ âyete ma'nisin okıyup va'z ⁽¹⁹⁾ itmekde. Ammâ ki bizüm...” (47b)

2.3.3. Batlamyus

2. yüzyılda İskenderiye bölgesinde yaşam süren ve astronomi, coğrafya ve matematik ilimlerinde mahir bir alimdir. Yazmış olduğu eserler İslami çevrede büyük ilgi görmüştür. Dünyanın bir merkez olduğu ve bu merkezin üzerinde yer birinde yıldızlar bulunan dokuz kat daha gök olduğunu ilk kez ortaya koyan kişi olduğu söylenir. İlmî bilgisi ile birçok eserde kendine yer bulmuş, alimliği takdir edilmiştir (Pala, 2002: 69).

Batlamyus'un adına metinde sık sık yer verilmiştir. Astronomi ve coğrafya ilimleri üzerindeki bilgisiyle tanıdığımız Batlamyus, metinde de bu yönüyle kendine yer bulmuştur.

Metinde, Hız. Süleyman'ın astronomi alanında imtihana tabi tuttuğu alimler arasında zikredilen Batlamyus, Hız. Süleyman'ın feleğin devri üzerine sormuş olduğu soruya uzunca bir cevap verip bu alandaki maharetini gösterdiğini görmekteyiz:

“...hakîmlerden felek ⁽⁶⁾ edvârını ve kevâkib-i seyyâreyi teftîş ide ve hem hakîmleri imtiyhân ⁽⁷⁾ kıla göre ki 'ilm-i hikmetde kanķısı mâhirdür andan hakîm tevhi'diye ⁽⁸⁾ ver ric 'â-i zâhîde bakup dahî andan gözi Baţlamyus hâkime ⁽⁹⁾ tuş oldu istediğim anı dahî 'ilm-i hikmetde ne hadde idüğini imtiyhân ⁽¹⁰⁾ kıla ana göre 'izzet ve 'itibâr ide andan Süleymân hazreti ⁽¹¹⁾ eyitdi ki: Yâ Baţlamyūs-ı şâdik! Ve iy hakîm-i hâzîk haber ⁽¹²⁾ vir baña kim edvâr-ı felek ne vechledür kırânâtdan hâşıl ⁽¹³⁾ olan havâdişi rûzgâr sebât nice ider diyüp ⁽¹⁴⁾ şordi Süleyman Hazreti 'aleyhis-selâm bile diyüp ⁽¹⁵⁾ suâl idicek Baţlamyūs-ı hakîm dahî cevâb virüp ⁽¹⁶⁾ dedi ki: Yâ nebîyy'allâh! Bilgil ki felegüñ ve mülküñ eşhâşinuñ erkân-ı ⁽¹⁷⁾ erba 'a havlinde ol kadar edvârdur kim anuñ şağışını ⁽¹⁸⁾ Allah te'âlâdan gayrı kimse bilmez ve edvârınuñ dahî felegüñ ⁽¹⁹⁾ ve kevâkibüñ dahî edvârında ve ekvârında çok kırânât var. Her ⁽²⁰⁾ devrde ve her kırânâtda havâdişden...” (9a)

2.3.4. Batşeba Hatun

Çalışmamızın en önemli şahsı olan Hz. Süleyman'ın annesinin adıdır. Bedşaye, Bat-Şeva gibi isimlerle de anılır. Tevrat'a göre ismi Bat-Şeva olmakla birlikte (Çakın, 2018: 90) çalışmamızda Batşeba Hatun adı ile geçmektedir.

Batşeba Hatun'un özellikle vefatı ve vefatının sonrasında yaşananlar uzun uzun anlatılmıştır:

“...itmekde. Ammā ki bizüm kışşamız Süleymān-ı nebīnūñ ‘aleyhi’s-selām anası Batşebā’ Hātūn-ı⁽²⁰⁾ mu ‘azzama Sinop ƙal’asında...” (47b)

2.3.5. Celaleddin

Mısır sultanlarından biridir. Metinde adına çok az rastlanır ve olaylara müdahil isimlerden değildir:

“...Tūrān meliki Efrāsiyāp ve ‘Ameliƙa sultānı Sehrāb Şāh ve Mışır sultānı Celāleddīn Mālīkū’r-riƙāb⁽¹⁰⁾ idi her birisinūñ hükminde biñ...” (4b)

Hz. Süleyman'ın annesin, ölümünden vasiyette bulunurken Mısır sultanı olan Celaleddin'in kızının, Hz. Süleyman'a layık olan kızlar arasında olduğunu ve onunla nikahlandığını söylediğini görmekteyiz:

“...Beşinci vaşiyyetim oldur ki: Oğlum ulu pādīşāhdur. Her ne deñlü⁽¹⁹⁾ hātūn olursa aña lāyıƙdur. Velākin evvel gözin açup gördüğü Bağdād hālīfesi⁽²⁰⁾ Tebba’ bin Aşda’ kıızıdur. Ve andan soñra nikāh idüp aldığı Mışır sultānı Celāl-⁽²¹⁾ eddīn kıızıdur...” (51a)

2.3.6. Ebu Cehil

Kureyş şehrinin reisi olup Hz. Muhammed'e düşmanlık edenlerden biridir. Hayatı boyunca İslam dinine karşı zalimce bir tavır içerisinde olmuştur. Bu düşmanca tavrı neticesinde Hz. Muhammed tarafından kendisi “cehaletin babası” olarak nitelendirilmiştir (Pala, 2002: 142).

Metinde de Ebu Cehil'den Hz. Muhammed'e sıkıntı veren bir kafir olarak söz edilmektedir:

“...Süleymān kırk gün balıkcı şākirdi olsa ⁽¹⁷⁾ gerek. Ve dahı āhir zamān peygāmbəri ‘aleyhi’s-şalavatü’s-selām Ebū Cehil nām bir kāfir ⁽¹⁸⁾ elinden çok dilese perişān olasır...” (38a)

2.3.7. Ebu Leheb

Hız. Muhammed’in amcası olmasına rağmen İslamiyet’e karşı düşmanca tutumu ile bilinir. Tebbet suresinde kendisinin ve karısının boynu zincirli bir şekilde cehenneme gireceklerinden bahsedilmektedir. Çiçek hastalığı nedeniyle ölen Ebu Leheb, edebiyatımızda sıkça kötü ve olumsuz benzetmelerin konusu olmuştur (Pala, 2002: 142).

Ele aldığımız metinde Ebu Leheb’in adı bir defa geçmektedir:

“...Tā hattā Ebu Leheb ucundan arada çok ceng ⁽¹⁹⁾ kıran olasır. İmdi yā recīm bir lu‘ble benden bu esrārı aldıñ. Zīrā baña Allahuñ ⁽²⁰⁾ ‘azametine...” (38a)

2.3.8. Eflatun

Aristo’nun hocası, Sokrat’ın öğrencisi olan Eflatun, Mısır’da eğitim görmüş ve sonrasında Yunanistan’a geri dönerek orada Akademia’yı kurmuş ünlü filozoftur. MÖ 430 yılında dünyaya gelip 348’de vefat eden Eflatun, aklın ve hikmetin temsilcisi anılır (Pala, 2002: 145).

Metinde olayların inandırıcılığın ve gerçekliğini artırmak adına çok çeşitli isimlerin adına yer verilmiş, anlatılan bazı olayların bu isimlerin ağzından naklediği ifade edilip okuyucuya güven verilmiştir. Bu amaçla adına yer verilen isimlerden biri de Eflatun’dur:

“...Loqmān Hekīm kavlince sūhan-ı mendān ⁽¹⁷⁾ hükemā ve Eflātūn-ı Yunānī naqlince hüner mendānı recmā ol vechle bu Süleymān- ⁽¹⁸⁾ nāme-i kebīrden ve bu tārīh-i a‘zam dil-peziirden ol vechle şah hikāyet ⁽¹⁹⁾ ve melīh-i rivāyet kılup iderler ki...” (42b)

2.3.9. Firavun

Mısır kavimlerinden olan Amalika hükümdarlarına verilen takma isimdir. Bu kavme ait çokça Firavun yaşayıp ölmüştür ancak en akılda kalanı Hız. Musa ile aynı zamanda yaşamış olandır. Hız. Musa’nın inanmaya davetini reddedip kendisinin tanrı olduğunu öne süren Firavun Mısır’dan ayrılırken takip ettiği Hız. Musa’nın peşinden

giderken Kızıldeniz’de boğulup can verir. Edebiyatımızda daha çok zalimliği ve kötülükleri ile kendine yer bulmaktadır. (Pala, 2002: 167).

Metinde birden çok defa Hz. Musa ile Firavun arasında geçen hadise zikredilmiştir:

“...men ol Allahım ki Mūsāya deñizden yol virdüm. Fir‘avun’ı ⁽¹⁷⁾ ğarğ itdüm. Dağı ider ki...” (53b)

“...Benim ol Allah ki Mūsā ‘aşāsıyla kelime itdi. Benim emrimle ol vaķit ki Fir‘avūn ⁽⁶⁾ öñünde ejderhā oldu. Kavmi kōrkdı...” (45a)

“...şoñra Süleymān ‘as. Ca‘ca‘a dīvle ⁽¹⁷⁾ oñ biñ Ehremen ‘afārīt gürbüzlerin seçüp melekü’l-mevte ⁽¹⁸⁾ hizmetkār virdi. Ol gür-hāne tamām olunca hizmet ideler. ⁽¹⁹⁾ Muħaşşıl-ı kelām mi‘mār insān işleyin ‘afārīt Ehremen kırk gün tamām olunca...” (70a)

2.3.10. Habil ve Kabil

Adem peygamberin oğullarıdır. Bu iki oğul Allah’a birer kurban adar ancak Kabil isimli kardeş, adadığı kurbanın kabul edilmemesi nedeniyle kardeşini çok kıskanır ve bu kıskançlık sonucu kardeşini öldürüp toprağa gömer ve neticede katil olur. Dünyadaki ilk cinayet, dolayısıyla ilk kötülük bu hadisedir. Bu olaydan sonra edebiyatımızda Kabil kötülük, Habil ise masumiyet simgesi olmuştur.

Kur’an-ı Kerim’im Maide suresinde bu acı hadiseden bahsedilmektedir (Pala, 2002: 190).

İncelediğimiz metinde Habil ve Kabil arasında geçen hadiseye yer verilmiştir. Kabil’in kardeşini öldürmesi üzerine ateşperest olduğu ve buna mukabil Hz. Adem’in de elem ve gam sahibi olduğu vurgulanmıştır:

“...Ādem-i şafīnūñ elem ü ğamı bu ola ki oğlı ⁽¹⁴⁾ Kābil Hābil’i depeleye bī-ğünāh kanın yir yüzine sepile ve Kābil āteş-perest olup Kābilūñ oğlları ⁽¹⁵⁾ kāfir olduğına Ādem ‘aleyhi’s-selām ziyāde ğam çeke. Ve dağı Süleymān bin...” (38a)

2.3.11. Karun

Mü’min suresinde adı Firavun ve Haman ile beraber anılan oldukça zengin ancak zalim bir kişidir. Hz. Musa tarafından ilm-i kimyayı öğrenmiş ve büyük bir servet sahibi olmuştur. Allah’ın vermiş olduğu servete şükredip servetini Allah yolunda harcamak

yerine kibre kapılmıştır. Zengin olduğu kadar cimri de biridir. Hz. Musa'nın duası neticesinde tüm serveti ile beraber yerin dibine geçmiştir (Pala, 2002: 271).

Metinde Karun'un adına Hz. Salih'in de yer aldığı bir olayın içerisinde rastlamaktayız. Eserin genelinde Karun'a oldukça az yer verilmiştir:

“...ve atlarıñ dağı sağ tarafında Şālih Peygamber devesiyle Q̄arun katırı turlardı ve şol ⁽⁸⁾ tarafda dağı pārsile üşek Hindī begler cevşenlerin Rüstemāne kaplān pūş çuqalların ⁽⁹⁾ çiginlerine şalmışlardı...” (5a)

2.3.12. Nemrud

Babil'de kule yaptıran kral olan Nemrud, Hz. İbrahim'i ateşe attırmış ve sonrasında iman etmemiş olması ile hafızalarda yer etmiştir. Hz. İbrahim ile olan ilişkisi eserlere sıkça konu edilmiştir.

Anlatınlanlara göre burnundan giren bir sineğin verdiği rahatsızlık sonucu tokmakçının, başının pamuğa sarılı olduğu bir gürzle başına vurması sonucu ölmüştür (Pala, 2002: 369).

Allah'ın, Hz. İbrahim'i Nemrud'un ateşinden kurtarmasından ve ateşim Hz. İbrahim'i yakmayıp bir gülistana dönmesinden metinde söz edilmektedir:

“...İbrāhīm ‘an nār Nemrūd ve mūnisihi. ⁽⁵⁾ Benim ol Allah ki İbrāhīmi kurtardum. Nemrūd odundan dağı anuñ yoldaşım. Ya‘ni ⁽⁶⁾ rehber olup necāt virdüm...” (46b)

“...peygamber olup odla kāfirleri yaqar. Ve kimi putperest ⁽²⁰⁾ belinden gelüp Hālīlū'l-Raḥmān olur. Āteş-i Nemrūd anı yaqmayup nār-ı ‘ulvī aña gülistān ⁽²¹⁾ olur...” (35b)

Ayrıca metinde okuyucuya nasihat verilirken kötü örnek olarak Nemrud yine karşımıza çıkmaktadır:

Göñül alçaq tüt cihānda çün Hālīl

Olma çün Nemrūd saqın özin görür (72b)

2.3.13. Yıldırım Han

Sultan Yıldırım'ın adına metnin nazım bölümlerinde iki yerde rastlamaktayız. Aynı zamanda “dünyanın sultanı” olarak ifade edildiğini görmekteyiz:

“Ne sultān-ı ibn-i sultān-ı sultān

Melik hān-ı İldırım sultān-ı dünyā” (2a)

2.3.14. İran Mitolojisi (Şehnâme) Menşeli Kahramanlar

2.3.14.1. Efrasiyab

Alp Er Tunga'nın Firdevsî'nin *Şehname*'sinde geçen ismidir. Maveraünnhehir civarına hükmetmiş büyük bir hakandır. İran ile yaşadığı mücadeleler Şehname'de uzun uzun anlatılmaktadır. Kahramanlıkları ile hafızalara kazınan Türk hakanının yaşamına Keyhüsrev tarafından son verilmiştir (Pala, 2002: 145).

Eserde Efrasiyab'ın, Hz. Süleyman'ın düşmanları ile olan mücadelesinde ona yardımcı olduğunu görmekteyiz:

“...‘Ākıbet kâmusuna Süleymān ⁽¹²⁾ muzaffer oldu. Ve lîkin ğayyürcâz u Efrâsiyâbla intikâl idüp Sinop Qal‘asında üzerine ⁽¹³⁾ varup ol kadar ceng itdiler ki Süleymān ‘âciz...” (35a)

Ayrıca Efrasiyab'dan “turan meliki” olarak söz edilmesi de dikkat çekici bir diğer noktadır:

“...ve Tūrān meliki Efrâsiyâb ve ‘Ameliqa sultānî Sehrâb Şâh ve Mısr sultānı Celâleddīn mālîkū’r-riqâb ⁽¹⁰⁾ idi her birisinin hükminde biñ päre...” (4b)

İğnç olan bir nokta da Hz Süleyman'ın annesinin vasiyet ettiği bölümde, Hz. Süleyman'a layık olan kızlar arasında Efrasiyab'ın kızına da yer vermesidir:

“...Mısr sultānı Celâl- ⁽²¹⁾ eddīn kıızıdır. Ve andan sonra Efrâsiyâb kıızıdır. Bu üçü dağı ğāyet [51b] ⁽¹⁾ muqbile, muhsine, müşfikedir. Ve ben bunlardan rāziyim ki her birisi benim hizmetimde yüz sürmüşlerdür. ⁽²⁾ Bunları terk itmeye ne kadar hātūn dağı olursa cemī’sinüñ bunlar üst yanında oturalar...” (51a, 51b)

2.3.14.2. İskender

Metinde aleme baştan başa hükmeden bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...Tūr Tağına çıqup Mūsālîk ider. Kimi dağı İskender olur ‘āleme ⁽²⁾ kâfdan kâfa hüküm kıılır. Kimi dağı Cālüt’ı öldürüp...” (36a)

“...olur. Kimi dağı Tūr Tağına çıqup Mūsālîk ider. Kimi dağı İskender olur ‘āleme (36a)

Mısır'ı fethedip İskenderiye şehrini kurmuştur. Efsanevi bir şahıs olan İskender'in Yecüc ile Mecüc'ün fitnelerine karşılık yaptırdığı sete sedd-i İskender denir. Uzak yerleri yakın gibi gördüğü tılsımlı aynasına ise ayine-i İskender adı verilir (Ünver, 2000: 558). Sedd-i İskender benzetmesi metinde yaşanan bazı olaylarda benzetme unsuru olarak ifade edilmiştir:

“...İldırım mişâli ⁽²⁰⁾ kazâ ve kader gibi yetişüben eyleyin çevirüp sedd-i İskender bigi karşusun alup ⁽²¹⁾ tırdı. Ammâ kim bu Sām-ı Süvâr aşıl nesli pehlivân ve kahramân...” (81a)

2.3.14.3. Sam-ı Süvar

Çok güçlü olması ile bilinen Feridun döneminde yaşamış ve *Şehname*'de de adından söz edilen kahramandır. Hz. İsa'nın mucizelerinden biri olan ölüleri diriltme mucizesinin yaşandığı üç kişiden biri olarak kabul edilir. Hz. İsa tarafından diriltildiğinde, kıyametin koptuğunu sanıp mahşer yerine geldiğini sanmasından dolayı saç ve sakalı beyazlamış bir halde diriltildiği söylenmektedir. Nitekim Hz. İbrahim zamanına kadar insanların saç ve sakallarının ağarmadığı rivayet edilmektedir (Pala, 2002: 403).

Hz. Süleyman'ın, ona karşı gelenlerle yaptığı mücadelelerde Sam-ı Süvar'ın büyük yardımları olmuştur. Nitekim, metinde “cihan pehlivani” olarak anılan ve onu bugüne kadar kimsenin yenemediği ifade edilen Sam-ı Süvar olmasa Hz. Süleyman'ın tahtının ve tacının elinden gidebileceği belirtilmiştir:

“...Süleymân mağlûb ⁽¹⁴⁾ düşeceğine yakın Sām-ı Süvâr irişüp eger ki müdded kalmasa Süleymân elinden tâc u taht giderdi. ⁽¹⁵⁾ Ve bir dağı sām-ı süvâr ki cihân pehlivânıdır. Anası Nerîmân ibn-i Kerrîmândur. Cedd-i a'zîm Kahramândur. ⁽¹⁶⁾ Ana dağı kimse ceng içinde kimse gâlib olmadı. Yidi başlı yıl evrenleri ⁽¹⁷⁾ ve diger ejderhâları aña zafer bulmadılar...” (35a)

2.3.14.4. Sultan Keykavus

İncelediğimiz metinde dünya padişahlarından söz edilirken Sultan Keykavus'un da adı zikredilmiştir:

“...dört bin dünyâ pâdişâhları server selâtînler geçüp oturdılar. Ba'zı acem Sultân-ı Keykāvus ⁽⁹⁾ ve Tūrân meliki Efrâsiyâp ve 'Ameliķa sultânı Sehrâb Şâh ve Mısır sultânı...” (4b)

2.4. OLAĞANÜSTÜ VARLIKLAR

2.4.1. Canavar

Metinde, pençeleri olan yırtıcı bir canlı olarak karşımıza çıkan olağanüstü varlıklardan biridir. Ayrıca metnin bazı bölümlerinde çeşitli varlıkların da canavara benzetilip anlatıma etkileycilik ve olağanüstülük katıldığı görülmektedir:

“...ve biçin eyü ola. Eger işbu ayda hevâda cānverleyin nesne görünse ⁽⁷⁾ hayırlar dilim ola. Halk kayguya düşeler. Bir ulu...” (78b)

2.4.2. Ejderha

Metinde karşımıza çıkan bir diğer olağanüstü nitelikteki kahramandır. Ejder, ejderha, büyük yılan gibi adlarla anılmaktadır.

Ejder de denilen ve Acemlerin dört ayağı yedi başı olan kanatlı bir yaratık olarak tasvir ettikleri gaddar bir canlıdır (Onay, 2021; 134).

Büyük yılan anlamına da gelen ejderha inanişâ göre 100 yıl yılan olarak yaşayınca ejderha olur, ejderha olunca da ağzından ateşler saçıp diğer yaratıkları nefesiyle yutarmış. Bunun üzerine melekler onu Kaf Dağı'nın ardına atarmış. Daha sonra ise başının sayısı artar ve ayakları çıkarmış (Pala, 2002: 146).

Eserde ejderha, Hz. Musa ile Firavun arasında geçen hadisede Hz. Musa'nın bir mucize sonucu dönüştüğü asası ve korkutucu bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır:

“.... Benim ol Allah ki Mūsā ‘aşāsıyla kelime itdi. Benim emrimle ol vaķit ki Fir‘avūn ⁽⁶⁾ öñünde ejderhā oldı. Kavmi kōrkdı. Tūt didim tūtdı. Ol ‘aşā ser ejderhā ⁽⁷⁾ oldı ki alnında depesinde saçları var...” (45a)

Ayrıca ejderha, bazı olaylarda bir benzetme unsuru olarak da müellif tarafından kullanılmıştır:

“...Hoş cenk kıldılar. Şanasın iki ejderhā ⁽¹⁵⁾ birbirine şarmışdı diyüler. Anlaruñ cengini gördiler ve hem alup şöyle tūrdılar...” (80b)

2.4.3. Dabbetü'l-Arz

Kur'an-ı Kerim'in Neml ve Sebe surelerinde de adı geçen kıyamet gününe yakın bir zamanda ortaya çıkıp kıyamet alametlerinden biri olacak olan yaratığın adıdır.

Metinde yalnızca bir yerde, bir ayetin içerisinde adı zikredilmiştir:

“...Allah ki yüce göklerde ve alçak yirlerde benim hüccetimle şâlih ‘amel kılurlar. Yigirmi birinci âyetde ider ki: Ana dâbbetu’l [44b] ⁽¹⁾arz inne’r-râcifete inne’r-râdifete. Ya’ni dir ki: Kim men ol Allahım ki yer yüzünde ne kadar dâbbe varısa...” (44a)

2.4.4. Huri

Gözlerinin ak kısmı kara kısmından çok olan ceylan gözlü cennet kızıdır. Kur’an’da, hurilerin cennete girenlere hizmet edecekleri Ali İmran (15) Bakara (25) ve Nisa (57) surelerinde ifade edilmiştir (Pala, 2002: 224). Aynı zaman eski şiirimizde sevgilinin sıklıkla huriye benzetildiği de bilinmektedir.

Hurilerin cennette hizmet etmesi yönü metinde karşımıza çıkmaktadır:

“...Allahu te’âlâ dergâhından sürüp la’net ider. Ve kimi dağı İdris ⁽¹⁷⁾ olur. Göge çıkar cennete girer. Hüriler hizmet ider. Ve kimi dağı ⁽¹⁸⁾Nüh...” (35b)

2.4.5. Peri

Cinlerden dışı olanlara verilen isimdir. Büyüyle ortaya çıkarılabilen perilerin oldukça güzel olduklarına inanılır. Kimi insanları kendilerine aşık edip bazı zamlarda ortaya çıkıp çeşitli şekillerde görünebilmeleri, perilerin özelliklerindedir (Pala, 2002: 380).

Metinde, ifade edilenlerin dışında, perilerin uçabilmelerinden de söz edilmektedir:

“Anlaruñ ardınca uçandur perî

Hüsni gögçek açup uçarlar perî” (8a)

Perilerin cinlerden olduğu da metinde ifade edilmektedir:

“...görünmek hâtır nesne istememek ve ağız aňlamak ve el ayak tutmamak. Bu deñli cinnîler ⁽²⁰⁾ perîler anlaruñ gibi yirlerde olur. Şaķına emîn ola ammâ anlardan bir hâl olsa bir kara...” (87a)

Ayrıca Hz. Süleyman’ın perilere de hükmettiğini görmekte birlikte perilerinde kendi içinde türleri olduğu ve daha büyük perilerin var olduğunu metinde görmekteyiz:

“...Süleymān Peygāmber am. ins ü cin meleklerine ⁽¹⁰⁾ div-i ‘ifrīt ve gūl serhenglerine perīler mihterlerine ve mürgān re’islerine ve hayvanāt ulularına ⁽¹¹⁾ biñ bir ümmet yüzi şulularına yetmiş iki milletün huş hūlūlarına hūkmetdi ki...” (3a)

2.4.6. Sahir

Metinde büyücülerden ve onların resileri olduğundan da bahsedilmektedir. Büyü ve sihir yapanların güçlü kimseler olmadıkları, onların en güçlüleri kabul edilen Harut ile Marut’un bile azap çektikleri dile getirilmektedir:

“...cihāni başdan seyrān itdik. Biñ bir ümmetüñ ⁽¹⁹⁾ cengin temāşā itdik. hiç sāhirlerdern kuvvetlü kimse görmedik. Öyle olsa sāhirleriñ re’isi ⁽²⁰⁾ Hārūt ile Mārūtdur. Ve seniñ kadīmden dostdur. Anlarda melāike-yi muqarrabīnden ⁽²¹⁾ idiler. Delilleri kazāsına uğrayup miñnet kuyusunda mahbūs olup şiddet çekerler...” (35a)

2.4.7. Şahmaran

Yılanların şahı olarak bilinir. Birçok efsane ve anlatılarda sıklıkla adına rastlarız.

Rivayete göre Hz. Danyal zamanında, bir mağarada Zebercet isimli değerli bir taştan yapılan tahtta oturan Yemliha isimli insan başlı bir yılan varmış. Hz. Danyal’ın Cemşasb isimli oğlu bir gün mağaraya yakın bir yerde iken yağmurdan kaçmak için bu mağaraya sığınıp orada Yemliha görmüş, Yemliha ona iyi davranmış ve 7 yıl burada yaşamışlardır.

Sonrasında Şahmaran, yerini hiç kimseye söylememek şartı ile Cemşasb’ın yeryüzüne gitmesine izin vermiş ancak padişahın hastalığı sürecinde vezirin iyileşmesinin tek çaresinin Şahmaran’ın etini yemesi olduğunu söyleyince Cemşasb Şahmaran’ın yerini söylemek zorunda kalmış nihayetinde ise padişahın tedavi edilmesine vesile olması sonucu vezir olup hayatını sürdürmüştür (Pala, 2002: 430).

Metinde Şahmaran’dan cennet kapıcısı olarak söz edildiğini görmekteyiz:

“...şāh mühresi üzerinde götürdi. Ol cennet kapıcısı olan şahmarān ⁽¹⁴⁾ dañı zerrīn sīnīnūñ üzerinde la‘līn tabağ içinde bunu Süleymāna kılup tırdı. Ne kadar...” (4a)

2.5. TABİAT

2.5.1. Yıldızlar ve Gezegenler

2.5.1.1. Utarid Yıldızı

Güneşe yakın olan yıldızlardandır. Yeri, ikinci kat gök olmakla birlikte şiirin, sohbetin, nutkun ve kitabetin ustası olarak bilinir. Hatta dilimizde “Onun kalemi Utarid rakamı” gibi benzetmeler yer almaktadır. Şiirin ve insanın örneğidir. Ayrıca Merkür yıldızının da diğer adıdır (Onay, 2021; 373).

“Kayzer sikkesi sīmīn müşteri hūb

‘Utārid defterine yazar imzā” (2a)

2.5.1.2. Yıldız

Sitare, kevkeb, necm gibi isimlerle de anılır. Yuvarlak ve parlak olarak bilinen yıldız daha çok parlak olması yönü ile benzetmelerde sıkça kullanılmıştır. Ayrıca nücüm ilminin doğmasına sebep olması ve insan karakteri üzerinde etkili oldukları inancı ile ilgi çekmektedir (Pala, 2002: 495).

Metinde yıldız değil ıldız şeklinde kullanılmıştır:

“...nūrānī ve mücellādur ki ⁽¹⁰⁾ felegūñ ıldızları burūcları birbirine dāhīl hūrūcları aẓhar mine’ş-şems ⁽¹¹⁾ ‘ayān görünür...” (32b)

2.5.1.3. Zühre

Venüs, Çobanyıldızı ve Nahid isimleriyle de bilinir. Bu gezegen etkisine doğanlar oldukça hisli ve sanatkar ruhludurlar. Üçüncü felektedir. Yeşil rengi temsil eden yıldızın bakmanın insanı ferahlatıp neşelendirdiğine inanılır (Pala, 2002: 507).

Zühre, genellikle diğer yıldızlar ile birlikte kullanılmış ve “ıldız” şeklinde ifade edilmiştir:

“...Ve ba‘zısı her ⁽¹³⁾ ikiyüz toḫsān günde bir kerre olur. Ol şemsūñ ⁽¹⁴⁾ ve Zührenūñ ve ‘Utāridūñ zühalle iḫtirānıdır. Ve ba‘zı ⁽¹⁵⁾ her üç yüz toḫsān toḫuz günde bir kerre ...” (10b)

2.5.1.4. Mirrih

Mars gezegeninin adıdır. Behram da denir. Bu gezegen “küçük uğursuzluk” olarak bilinmektedir. Mirrih, oldukça ateşli ve kuru bir yapıdadır. Azap, kahramanlık, güç, öfke gibi unsurların onunla ilgili olduğu söylenir. Elinde kılıç ya da hançer ile tasavvur edilen Mirrih, feleğin başkomutanı derecesindedir.

Ayrıca Yunan mitolojisinde savaş tanrısıdır. Beşinci felekde yer alan gezegen, kırmızı rengi temsil etmektedir (Pala, 2002: 336).

Metinde Mirrih’in çeşitli bitki ve hayvanlar üzerindeki etkisi dile getirilmiştir:

“...ba‘zı nebatda sür‘atle neşve ve ziyādan ve ba‘zı hayvanāt ziyāde kuvvet ba‘zı nāslarda zuhūr ⁽²⁾ devlet ve ba‘zı selātinde ziyāda kuvvet ve hurūc-u havāric ve bunlara beñzer nesnelere hādīs olur. ⁽³⁾ Bu nesnelere küllisi mirrih kuvvet te’sir altındadır. Ve bu ‘āleme zuhūrundandır. Ve bunda kâinātuñ şānına ⁽⁴⁾ şalāh vardır. Bundan ‘arz-ı tamāma ve kemāle eblāğdur. Ve az...” (18a)

2.5.1.5. Müşteri

Altıncı felekde yer alan gezegen olup Jüpiter’in diğer adıdır. Müşteri etkisinde doğanlar alçak gönüllü ve terbiyeli kişilerdir. Felekde kadı ve hatib olarak bilinmektedir. Mavi renk ile özdeşleşen bir yıldızdır. Dost olan yıldızları Mirrih ve Kamer, düşman olanları ise Zühre ve Utarid’dir. Edebiyatımızda medhedilen kişiler olumlu yönleri ile Müşteri’ye benzetilmektedir (Pala, 2002: 357).

Bu gezegenin hareketi ve hareketi sonucunda ortaya çıkanlara metinde yer verilmiştir:

“...Müşterinüñ felek-i hāmilde olan her dört ⁽¹⁷⁾ biñ üç yüz otuz dört günde bir kerre olan hareketi ol hareketden bu ‘ālemde i’tidāl-i ahūya ⁽¹⁸⁾ ve imāret ba‘zı bukā‘ ve tekvīn-i me‘ādın ve neşv ü nebāt ve dükā‘ ba‘zı semere ve şalāh-ı hāl ba‘zı ⁽¹⁹⁾ hayvanāt ve tecdīdū‘n-ni‘am ve bunlara beñzer nesnelere hāşıl olur...” (17b)

2.5.1.6. Zühal

Satürn gezegeninin diğer adı olan gezegen, yedinci felektedir ve en büyük uğursuzluk olarak anılır. Bu gezegen tesirinde doğanlar kötü micazlı olmaktadır. Zaman tanrısı olarak da bilinir. Feleğin hazinedarı kabul edilen yıldız, siyah renk ile özdeşleşmiştir (Pala, 2002: 507).

Metinde bu gezegenin devri ve bu devrin sonucu ortaya çıkanlara yer verilmiştir. Birçok yerde de Müşteri ve Mirrih gibi diğer gezegenlerle olan ilişkisinden söz edilmiştir:

“...Ol zūhālūñ ⁽⁸⁾ merkezi edvārıdur. Felek-i burūcda pes bu zıkr olan ⁽⁹⁾ edvāruñ cümlesi on dört nev´ olur. Ammā ⁽¹⁰⁾ ki zamān-ı қаşırda olan қırānātuñ ba´zısı her yüz on ⁽¹¹⁾ altı yılda iki kerre olur...” (10b)

2.5.1.7. Şems

Eski edebiyatta, afitab, mihr, hurşid gibi adlarla anılıp parlaklığı, rengi ve dördüncü kat felekte yer alması yönüyle çok çeşitli benzetmelere konu olan şems, metinde de çoğu zaman bir benzetme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...kušlar arasında görünen bu aydınlık envār-ı şu‘le-i şemse beñzer yir yir ⁽⁸⁾ ziyā-ı edvārına ne nesnedür...” (6a)

“Her birinūñ şems-i enver tācı var

Şems u meh envārına muhtācı var” (8a)

2.5.1.8. Kamer

Parlaklığı yönüyle çok çeşitli benzetmelere konu olan kamerin bu yönü metinde de geçmektedir. Yıldızların parlaklığının derecesi ayın parlaklığı ile kıyaslanmıştır:

“...yidi ılduzlaruñ şavķı ol on iki ılduzlar қadar degil. Envār-ı қamer қadar ancaқ. ⁽¹¹⁾ Pes gice olduğın...” (33a)

2.5.2. Hayvanlar

Eserin hem nazım hem de mensur kısımlarında çok çeşitli hayvan isimlerine yer verildiği görülmektedir.

2.5.2.1. Bülbül

Eski edebiyatımızda özellikle güzel sesi ile kendine yer bulan hayvanlardandır.

Genellikle manzum eserlerde sıklıkla kullanılır ancak metinde birkaç yerde yalnızca benzetme amacıyla bülbüle yer verilmiştir:

“Melek bülbül-şıfat itdükçe tesbīh

Felek gülzārı gül açdıқca zībā” (2a)

2.5.2.2. Hüdhdüd

İbibik adıyla da bilinir ve Hz. Süleyman'ın hizmeti altındadır. Uzak mesafelerden suyu görüp keşfedebilme özelliği vardır. Su bulmak için havalandığı bir günde Sebe ülkesini görmüş ve Hz. Süleyman'a bu durumu haber vermiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman Hüdhdüd'ü, Belkıs'a elçi yapmıştır (Pala, 2002: 228).

Ele aldığımız metinde Hüdhdüd daha çok Hz. Süleyman'a çeşitli müjdelere getiren bir rol ile karşımıza çıkıyor. "Hüdhdüd gelüp haber virdi" şeklindeki ifadeye, eserin birçok başlığında bolca rastlamaktayız. Bu yönüyle Hüdhdüd, Hz. Süleyman'ın en önemli yardımcılardan, hizmetçilerinden biridir:

"...Hâzreti Süleymân 'aleyhi's-selâm cinnîler serhengi ⁽⁵⁾ Müflîz Cinnîle ki kelimât iderdi. Nite kaçan ki Müflîz Cinnî Süleymân-ı hâtemiñ sergüzeştin ⁽⁶⁾ 'Aķlemün-ı Dîvle olan қаziyyesin bu araya getirince nāgāh Hüdhdüd gelüp haber virdi ki: ⁽⁷⁾ Yā nebiyyallāh! Kurre-i nesīm mürgān-ı emîri hümā vezîri hümāyunile gelürken simurg-ı kâfla tāvüs cennetî ⁽⁸⁾ yırtıcı tartıcı kuşlar re'isleriyle karşı varup 'izzet idüp emriñüz mücibince ta'zîmle alup ⁽⁹⁾ geliyorlar..." (3a)

2.5.2.3. Simurg

Anka kuşu olarak da bilinen simurgun, Elburz dağında yaşadığına inanılır. Üzerinde tüm kuşlardan bir eser yer almasından dolayı bu adı almıştır (Pala, 2002: 418). Bir efsaneye göre ise otuz kuşun hepsinden bir adet tüy alması nedeniyle "Sireng" olarak da adlandırılır (Yıldırım, 2008: 623).

Metinde de "Simurg-ı Kâf" olarak sıklıkla adı geçen simurgun Hz. Süleyman ve diğer kuşlarla olan ilişkisine yer verilmiştir:

"...Hâzreti Süleymân 'aleyhi's-selâm cinnîler serhengi ⁽⁵⁾ Müflîz Cinnîle ki kelimât iderdi. Nite kaçan ki Müflîz Cinnî Süleymân-ı hâtemiñ sergüzeştin ⁽⁶⁾ 'Aķlemün-ı Dîvle olan қаziyyesin bu araya getirince nāgāh Hüdhdüd gelüp haber virdi ki: ⁽⁷⁾ Yā nebiyyallāh! Kurre-i nesīm mürgān-ı emîri hümā vezîri hümāyunile gelürken simurg-ı kâfla tāvüs cennetî ⁽⁸⁾ yırtıcı tartıcı kuşlar re'isleriyle karşı varup 'izzet idüp emriñüz mücibince ta'zîmle alup ⁽⁹⁾ geliyorlar..." (3a)

2.5.2.4. Tavus

Güzel olmasının yanında sesinin pek de güzel olmadığı bilinen kuşun ötüşü de güzelliğinin gururu sebebiyle "ah!" şeklindedir. Şeytanın cennete girmesine etkisi olan tavus kuşu, Hz. Adem ile Hz. Havva'nın yasak meyveyi yemesiyle cennetten çıkarılmasından sonra o da cennetten kovulduğu için de her ah diye ötüşünde cenneti düşünürmüş (Pala, 2002: 456).

Şeytanın hilesine kanıp şeytanı yılanla tanıştırap böylece şeytanın cennete girmesine neden olmuştur. Şeytan tavusun sayesinde cennete girip Hz. Adem ile Hz. Havva'yı kandırımıŖ ve cennetten kovulmalarına sebep olmuştur (Ceylan, 2007; 229).

Eserde adına sıklıkla rastladığımız tavus kuşunun cennetten çıkarılması hadisesine metinde de yer verildiğini görüyoruz:

“...dārāt ile hevā-yı fenāda ki mu'allak tırdı. Ez ān cānib Simurğ-ı Kaf cennetden ⁽⁷⁾ çıkan tāvusile yırtıcı ve tartıcı kuşlarla kürre-i neşim mürğān-ı re'is-i hümāyile hümāyūnı karşılayup kanad kanada ⁽⁸⁾ virüp merhabālaşup...” (5b)

2.5.2.5. Tavşan

İncelediğimiz metinde adına bir yerde rastlamaktayız:

“...tehemten bıyıkların burup ⁽²⁾ kulāklarına iltüp ādl-i Süleymānī havfından āhūya yāhū diyüp kardāş okışup gorbe mūşuñ ayağın ⁽³⁾ yalayup tavşan tāzınuñ koltığın koķulardı...” (5a)

2.5.2.6. Arap Atları

Metinde Arap atları oldukça güçlü, kuvvetli olarak tasvir edilip genellikle Hz. İshak ile birlikte zikredilmiştir:

“...Amma ki hınk-i İshāķile on biñden ziyāde 'Arap ⁽⁴⁾ atları tavīlelerle tırmışlardı eyle atlar ki her birisi uşadı ve irsī ķamış ⁽⁵⁾ kulaklı, ķatır toynaķlı gergedan şığırlu deve göğüslü tinnīn tıtaķlı atlar ki her biri ⁽⁶⁾ senüñ boyını kemeri elegüm şadımaya tönmişdi...” (5a)

2.5.2.7. Katır, Gergedan, Sığır, Deve, Kaplan, Koyun

Metinde, Arap atlarının gücünü tasvir ederken birer benzetme unsuru olarak kullanılan hayvanlardır:

“...Amma ki hınk-i İshāķile on biñden ziyāde 'Arap ⁽⁴⁾ atları tavīlelerle tırmışlardı eyle atlar ki her birisi uşadı ve irsī ķamış ⁽⁵⁾ kulaklı, ķatır toynaķlı gergedan şığırlu deve göğüslü tinnīn tıtaķlı atlar ki her biri ⁽⁶⁾ senüñ boyını kemeri elegüm şadımaya tönmişdi. Anlaruñ hakkında ve El'ādiyāt sūresi inmişdi ⁽⁷⁾ ve atlaruñ dağı şadı tarafında Şālih peyđamber devesiyle Kārun ķatırı tıurlardı ve sol ⁽⁸⁾ tarafda dağı pārsile üşek Hindī begter cevşenlerin rüstemāne ķaplān pūş ķuķalların ⁽⁹⁾ ĉiginlerine şalmışlardı ve kavşī hanĉerlerin pencelerine almışlardı...” (5a)

2.5.2.8. Güvercin

Çeşitli hayvanlar, güvercinlerin uçuş özelliklerine benzetilerek kullanılmıştır:

“...ve ba‘zı dahı tāvus-veş şehper ⁽¹⁰⁾ açup gāh rāst gāh geçer ve uçup hevā-yı gögerc̄in-şifat raqs ⁽¹¹⁾ urup gāh rast gāh geçer ve uçup hevā-yı gögerc̄in-şifat raqs ⁽¹²⁾ urup döner gördüm...” (7b)

2.5.2.9. Akrep, Yılan

Yılana çeşitli benzetmelerde zaman zaman yer verilirken akrep, eserde bir defa geçmektedir:

“Şeh Süleymān emrinüñ mā’-ı mevrdür

‘Askerī zenbūr ve ‘akreb mürdur” (8a)

2.5.2.10. Hüma

Kaf dağında ya da Çin ülkesinde yaşadığı söylenen, talih, devlet veya cennet kuşu olarak da bilinen kuştur. Aynı zamamanda huzur, mutluluk ve kudret simgesidir (Pala, 2002: 228).

İncelediğimiz metinde adına sıkça rastladığımız hüma kuşu, Hz. Süleyman ve simurg gibi diğer kuşlarla yaptığı çeşitli konuşmalarla karşımıza çıkmaktadır:

“...hümā ta‘accüb idüp dönüp s̄imurğa su‘āl etdi ki yā ‘anķā-yı k̄āf ve yā [7b] ⁽¹⁾ ve yād-ı anā‘a ‘arāf-ı bi’llāhü’l-‘azīm bu qarşumuzda görinen... (7a,7b)

Hz. Süleyman’a getirdiği müjdelerle de metinde kendine yer bulmuştur:

“...‘ikābile selv-i kuşı gelip Süleymāna mantıku’t-tayrca du‘ā kılup ⁽¹⁷⁾ ittiler ki hümā kuşı gelip yaklaşdı diyüp müjde andılar. Süleymān dahı anlar hūş gördi mantık...” (20b)

2.5.2.11. Turna

Son derece pürüzsüz ve berrak gözleri ile bilinen turnaların bu özelliğinin metne de yansıdığını görmekteyiz. Hüma kuşunun Hz. Süleyman’a bahar tasviri yaptığı bölümde turna gözü benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

“...Hümā eyitdi: Evvel ‘acāyib budur ki ol ‘ālim hümāda bir baħr ⁽⁸⁾ vardur ki şuyı kardan aħdur. Ve şekerden taħludur. Ve fūrna gözinden arıdur. ⁽⁹⁾ Ne artar ve ne eksilür ve ne mevc urur....” (32b)

2.5.2.12. Kebk, Ördek, Kaz

Metinde yalnızca nazım bölümlerinden bir beyitte ismine rastladığımız hayvanlardır:

“Kebk uçardı barışup şebbāzile

Sabr ederdi ‘āciz ördek k̄āzile” (40a)

2.5.3 Yiyecek/Bitki

Metinde çeşitli bitki ve yiyecek isimlerine, çok sık olmamakla beraber yer verilmiştir. Genellikle de bu isimler benzetme amacıyla kullanılmıştır:

2.5.3.1. Nesteren, Nergis, Benefşe, Gül, Gülzar, Erguvan, Narenc

“...ol şahrānuñ sünbülüdür semenidür. Za ‘ferān u şakāyık u lāle u zaymerāndur. Ve nesteren, ⁽¹⁷⁾ nergis, benefşe ve gül ve gülzārdur. Ve ağaçları ser ü ‘ar‘ar u nārenc u erguvāndur. Dördüncü ⁽¹⁸⁾ ‘acāyib bu ki t̄āğları taşları zümürüddür. Ve zeberced ...” (32b)

2.5.3.2. Hurma

Metnin başında yer verilen kasidede Allah’ın övüldüğü, yüceltildiği bölümde bir benzetme unsuru olarak kullanıldığını görmekteyiz. Allah’ın, dilerse toprağı altın, balçığı ise hurma gibi tatlı hale getirebilceği ifade edilip O’nun kudreti vurgulanmıştır:

“Ānuñ luṭfi kılur toprağı altun

Ānuñ fazlı ider balçığı ħurmā” (1b)

2.5.3.3. Gül

Eski Türk edebiyatında gül ile bülbül sıklıkla birlikte kullanılır. Çok çeşitli benzetmelere konu olan gül metinde Allah’ın övüldüğü bir şiirde felek ile benzetme unsuru olarak birlikte kullanılmıştır:

“Melek bülbül-şıfat itdükçe tesbīħ

Felek gülzārı gül açdıķca zībā” (2a)

2.5.3.4. Şeker

Şeker metinde bildiğimiz özelliği yani tatlı olması ile karşımıza çıkar. Hüma kuşunun Hz. Süleyman'a bahar tasviri yaptığı bir bölümde şekeri bir benzetme unsuru olarak kullandığını görmekteyiz:

“...Hümā eyitdi: Evvel ‘acāyib budur ki ol ‘ālim hümāda bir baħr ⁽⁸⁾ vardır ki şuyı kıardan aқdur. Ve şekerden ıatlıdur. Ve ıurna gözinden arıdur. ⁽⁹⁾ Ne artar ve ne eksilür ve ne mevc urur....” (32b)

2.6. TOPLULUKLAR

2.6.1. Evliyalar, Alimler, Hekimler, Amirler, Vezirler

Hz. Süleyman'ın huzurunda toplanan birçok topluluktan bazıları da evliyalar, alimler ve vezirlerdir. Metin boyunca birçok başlıkta bu isimler, topluluklar zikredilmiştir. Kimi zaman Hz. Süleyman'ın huzurunda toplanmış bir şekilde karşımıza çıkarken kimi zaman da “hükema kavlınce, ulema naklınce” gibi ifadelerle isimleri, anlatıma inandırıcılık katmak için kullanılırken karşımıza çıkmaktadır:

“...şoñra Allah tekb̄rũ gelmiş gelecek ⁽¹⁸⁾ mürsel peyḡamberler ervāhına şalavāt getürdiler. Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ⁽¹⁹⁾ imāmlık idüp şağ tarafında on iki biñ enbiyā, şol tarafında on ⁽²⁰⁾ iki biñ evliyā, ikinci şafda ‘ulemā ve hükemā, üçünci şafda ümerā vüzerā, dördünci ⁽²¹⁾ şafda perriler cinniler serhengleri...” (41b)

“...ħakīm kılañlar edvārını ve kevākib ⁽¹³⁾ seyrānı ve bürüc ħurüc aħbārını tamām tafşil birle hükemā kavlınce şerħ ider. Pes yağmur naklınce...” (20b)

2.6.2. Mülk-i Rum

Sultan Bayezid'in Mülk-i Rum'a şah olmasından bahsedilen nazım kısımların yalnızca birinde adı anılan yerlerden biridir:

“Mülk-i Rūma şāh oluldan Bāyezīd

Baħt u devlet oldı Ĥaқdan mezīd” (40a)

2.6.3. Mülk-i Alamut

Metinde, Hz. Süleyman'ın Alamut'a izzet etmesinden söz edilmektedir:

“...melekü'l-mevt ‘azā ʔonın giyüp siyāh-püş olup ⁽¹⁸⁾ Süleymān nazārına gelüp selām virdi. Anı görecek kendüñ diyü nā-bedīd oldı. Andan ⁽¹⁹⁾ melekü'l-mevte Süleymān Һazreti ‘izzet itdi...” (59a)

2.6.4. Ümmet

Yalnızca müslümanlar için kullanıldığı düşünülecek olsa da metinde çok çeşitli topluluklar için ümmet adı kullanılmıştır. Genellikle de “binbir ümmet” şeklinde kullanıldığı görülmektedir:

“...ser cümlesin taḫrīr iderseñ biñ bir ümmetiñ eşkālını tamām tafşıl ⁽¹¹⁾ birle şerḫ iderseñ... (5a)

“Biñ bir ümmet ne ki var fermāndur

Pādişāhlardur ki derbānıdur” (8a)

2.6.5. Yunani

Yunan filozof ve bilge, Eflatun adı ile de bilinen Platon’a metinde çeşitli olayların içerisinde rastlamaktayız. Metinde adı sürekli Yunanlı olması ile birlikte, “Eflatun-ı Yunani” olarak geçmektedir. Bazı olaylar, hikayeye inandırıcılık katmak amacıyla Eflatun’un ağzından nakledilmiştir:

“...şahīḫ ḫikāyet kııurlar ki ve Eflāṭun-ı Yunānī bu kıtāb-ı Süryāni ⁽¹⁵⁾ dilden Yunān diline tercüme iden cihānuñ ‘irfānı ḫavlince şahīḫ rivāyet kıırup...” (2b)

“...ḫükemā ve Eflāṭun-ı Yunānī naḫlince ḫüner mendānı recmā ol vechle bu Süleymān- ⁽¹⁸⁾ nāme-i Kebīrden ve bu tāriḫ-i a‘zam dil-peziirden ol vechle şah ḫikāyet ⁽¹⁹⁾ ve melīḫ-i rivāyet kıırup iderler ki...” (42b)

2.6.6. Süryani

Süryani isminin metinde yalnızca bir defa geçtiği görülmektedir:

“...vechle şahīḫ ḫikāyet kııurlar ki ve Eflāṭun-ı Yunānī bu kıtāb-ı Süryāni...” (2b)

2.6.7. Türkmen

Metinde yalnızca bir defa, benzetme unsuru olarak yer verilmiştir:

“...daḫı taḫşışatın bıyıḫıların burup ⁽¹⁵⁾ Türkmān-veş ḫulaḫlarına alup ṭurur. Ve kāḫ Süleymān ḫorḫusundan müşek elin ayaḫın yalayup (21b)

2.7. MEKAN

2.7.1. Ülkeler

2.7.1.1. Cezayir

Kuzey Afrika ülkesi olan Cezayir'in adına metinde, Hz. Süleyman'ın huzurunda hazır bulunan gruplar sıralanırken yalnızca bir yerde rastlamaktayız:

“...biñ dünyā pādişāhları yidi iklīm serverleri biñ dört yüz kırk sekiz Cezāyir ⁽⁹⁾ mālikleri rub‘ meskūn hānları iden Tūrān şehriyārları meğārib meşāriķ...” (21a)

2.7.1.2. Hindistan

Edebiyatımızda daha çok uzak ve gizemli bir yer olarak anılan Hint ülkesidir. Hz. Adem cennetten kovulunca Hindistan ülkesine indirilmiştir. Ayrıca yakut ve incileri ile ünlü olan Hindistan'da tavus ve papağan kuşu da oldukça çok bulunur (Pala, 2002: 221).

İncelediğimiz metinde Hz. Süleyman tarafından Hindistan'a casusluğa gönderilen kimselerden söz edilmektedir:

“...mihterleriyle oturmakta bād-ı pā-yı ⁽¹⁹⁾ ‘ayyārı Hindusitāna cāsūsluğa gönderüp gelmesine intizārda...” (2b)

2.7.1.3. Mısır

Başkenti Kahire olan ülkedir. Hemen herkes tarafından az çok bilinen Hz. Yusuf ve Züleyha arasında geçen hadise, burada yaşanmıştır. Bunun yanında Nil nehri ile de bilinir. Nitekim bu nehir Mısır ülkesinin en önemli yaşamsal kaynağıdır (Pala, 2002: 327).

Hazreti Yusuf'tan söz edilen bölümlerde, Mısır ülkesinin adı sık sık geçmektedir. Ayrıca Mısır sultanlarından olan Celaleddin'den söz edilirken de Mısır'ın adı zikredilmiştir:

“...Nemrūd anı yaķmayup nār-ı ‘ulvī aña gülistān ⁽²¹⁾ olur. Kimi Yūsufayın Mısır şehrine sulţān olur. Halkı içre ‘azīz ‘ālem emrine...” (35b)

“...ve Tūrān meliki Efrāsiyāp ve ‘Ameliķa sulţānı Sehrāb Sāh ve Mısır sulţānı Celāleddīn mālīkū’r-riķāb...” (4a)

2.7.1.4. Çin

Türklerinde bir zamanlar benimsemiş olduğu Mani dininin en yaygın olduğu yerlerden biridir. Çin, “büklüm ve kıvrım” gibi anlamlara gelmektedir.

Edebiyatımızda uzaklığı ve Mani'nin bir ressam olması nedeniyle güzel yüz ile anılmaktadır. Resim sanatının merkezi dahi sayılan Çin, resimle ilgili kelimelerle sık sık yan yana kullanılır (Pala, 2002: 113).

Metinde, simurg tarafından Mısır'a gönderilip oradan nafe-i ahu denen güzel koku dolu kaseleri toplayıp getirmesi düşünülen kuşlardan söz edilmektedir:

“...Simurğ katına aqıdı. Eyitdi ki: Yā sultān-ı mürğān ⁽³⁾ atyār canından qankı tāife ola ki Çin diyārına varup nāfe-i āhu cem ' idüp...” (57a)

2.7.1.5. İran

Metinde İran ülkesinin adına, Sam-ı Süvar ile oturan beylerin adı zikredilirken bir defa rastlamaktayız:

“...iderler ki Sām-ı Süvar kış baħrinde ⁽¹⁸⁾ on iki sıbtun begleriyle 'Arab 'Arba serverleri ve ĩrān ve Tūrān mihterleriyle oturmaqda bād-ı pā-yı ⁽¹⁹⁾ 'ayyārı...” (2b)

2.7.1.6. Turan

Eskiden İranlıların, Orta Asya'da Türklerin en eski yurtlarına verdikleri ad olan Turan adına, Sam-ı Süvar ile oturan beylerin adı zikredilirken bir defa rastlamaktayız:

“...iderler ki Sām-ı Süvar kış baħrinde ⁽¹⁸⁾ on iki sıbtun begleriyle 'Arab 'Arba serverleri ve ĩrān ve Tūrān mihterleriyle oturmaqda bād-ı pā-yı ⁽¹⁹⁾ 'ayyārı...” (2b)

2.7.2. Şehirler

2.7.2.1. Sinop

Metinde Hz. Süleyman'ın, annesinin halini görmek için Batlamyus'u gönderdiği şehirlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...Loqmān-ı Ĥekīmüñ ⁽³⁾ sözi Süleymāna güc gelüp gitmedüğine incinüp Batlamyus-ı Ĥekīm kığırub kendüñ diyü emr ⁽⁴⁾ itdi. Ĥekīm getürüp Sinoba ilette vālidesi ĥālin göre. Ammā ki...” (49a)

2.7.2.2. Kudüs

Filistin’de bulunan, müslümanlar dışında diğer iki büyük inanış için de kutsal kabul edilmesi yönüyle oldukça önemli şehirlerden biridir.

Hz. Süleyman’ın annesi vasiyetinde, Hz. Davud’un çok kan akıttığı için Kudüs şehrinin yapımının tamamlanmasını oğlu Süleyman’ın sağlayacağını, buna oğlunun mazhar olacağını ifade etmektedir:

“...birlik itsün. Üçüncü vaşiyetim dahı ⁽⁸⁾ budur ki: Atası Dāvud Peygāmbere, Kudüs-i mübāreki yapmağa binā uracak haṭṭāb izzet ⁽⁹⁾ geldi ki yā Dāvud! Sen çok kan idüp turursın. Kudüs’ün itmāmı saña müyesser ⁽¹⁰⁾ degildür. İllā kim oğluñ Süleymān tamām idecekdür diyü tenbīh oldı. İmdi ⁽¹¹⁾ tevaḳḳu’ iderüm ki Kudüs-i mübāreküñ bināsına meşgūl ola. Anuñ itmāmını kendüye ⁽¹²⁾ farz-ı ‘ayn bile...” (51a)

2.7.2.3. Bağdad

Önceleri Abbasilerin idare edildiği yer de olan Bağdad, Irak’ın en büyük şehri olmasının yanında başkentidir. Kumaşları ile ünlü olan şehir, 16. yüzyılda Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girmiştir (Pala, 2002: 64).

Metinde Bağdad, baki kalacak bir yer olarak geçmektedir:

“Pes gerek binā bigim üstād ola

Yapduğı bākī ḳalup Bağdād ola” (69b)

Ayrıca Hz. Süleyman’ın annesinin vasiyeti sırasında Bağdad halifesinin kızının da yanında yer alıp ona yardımcı olması dikkat çekici bir durumdur:

“...Ḥatūn ‘aqlını başına cem’ idüp yatduğı yirden ⁽¹¹⁾ işāret kıldı ki ḳoltuğını görüp ḳalduralar. Pes sağ eline ⁽¹²⁾ Mıṣr sultānı kızını yapışdı şol eline Bağdād ḥalīfesi ⁽¹³⁾ kızını yapışdı. Yapuşup cāme- ḥvāb üzere ḳaldırup ⁽¹⁴⁾ ḳoltığına...” (50b)

2.7.2.4. Magrib

Daha önceden Mısır dışında Afrika’nın kuzey bölgelerindeki Cezayir, Fas, Tunus gibi ülkelere verilen isimdir. Çok uzakta bulunan yerlerin yerine de magrib ifadesi kullanılabilir (Pala, 2002: 306).

Metinde daha çok güneşin gökyüzündeki hareketi sonucu bu bölgede bulunan yerlerin nasıl etkilendiği hususu dile getirilmiştir:

“...ol yılda la Çīn ilinde kıızıllık ola. Eger ⁽²¹⁾ mağribden yaña görünse fitne ve şerr dilim ola ve bir ulu pādişāhı...” (78a)

“...maşrıqda tolanur. Nite ki güneş maşrıqdan toğub mağribde tolandığı bigi velī yā Süleymān ol ⁽¹⁰⁾ yidi ılduzlaruñ şavkı ol on iki ılduzlar kadar degil...” (33a)

2.7.2.5. Antakya

Metinde Hz. Süleyman’ın tahtının getirildiği şehirlerden biri de Antakya’dır:

“...Hāzreti Süleymāna ⁽³⁾ geldi ki yil tahtını ‘Antākiya şehrinden getürüp yirle gök arasından hevā-yı fenāda ⁽⁴⁾ maqām-ı ‘alāda merkad-ı Dāvuda toğru giderdi...” (3a)

2.7.2.6. Buhara

Adı daha çok Semerkand ile beraber anılan, Özbekistan sınırları içerisinde yer alan önemli şehirlerden biridir (Pala, 2002: 85).

Metinde yalnızca bir beyitte adı geçmektedir:

“Le’imī baḥşīşidür mülk-i Kārun

Nedīmī manşıb-ı dovvom u Buḥārā” (2a)

2.7.2.7. Taif

Metinde Mikail, Allah’ın emri gereğince getirdiği toprağı Arabistan’da bir şehir olan Taif’e döktüğünden söz edilmektedir:

“...Mikā’ıl daḥı ⁽¹³⁾ dönüp ḥāzreti Ḥaḳka rücū’ idicek. Eyitdi ki: Ḥadā ondan sen a’lamsın ki toprāḳ ⁽¹⁴⁾ el virmez. Pes Allah te’ālā men kimisine ḥiṭāb itdi ki: Var sen daḥı ⁽¹⁵⁾ toprāḳ getür eytdüm. Yā Rabbü’l’ālemīn! Benden a’zam olan kullarıñ varup getürmediler. ⁽¹⁶⁾ Men kimisine ne vechle getüreyüm diyecek. Sen elbette getür diyü emr olundu. Emr mücibince rü-yı ⁽¹⁷⁾ zemīne and bir avuc toprāḳ almağa ḳaşd idicek. Baña daḥı and virdi. Ben daḥı ⁽¹⁸⁾ Emrullah mücibince yiriñ andına muḳayyed olmayup bu avuc toprāḳ alup ḥāzrete ⁽¹⁹⁾ geldüm. Ḥāzrete ‘arz itdüm. Andan emrullahla ol toprağı Mekke ile Tāif arasında dökdüm. ⁽²⁰⁾ Ḥaḳ te’ālā kemāl-i ḳudretiyle...” (62a)

2.7.2.8. Sinop

Metinde Hz. Süleyman’ın ile annesinin görüştüğü bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır:

“...Süleymāna güc gelüp gitmedüğine incinüp Batlamyus-ı Hekīm kığrab kendün diyü emr ⁽⁴⁾ itdi. Hekīm getürüp Sinoba iletđi vālidesi hālin göre. Ammā ki қазиyyesine nāme yazup... “49a)

2.7.3. Dağ, Ova, Vadi, Kale

2.7.3.1. Taif Kalesi

Taif Kalesi’nden ve bu kalenin bekçisinden söz edilmektedir:

“...peygāمبر ‘as. Tāif kal‘esinün dizdārını Antākiyya meliki Ya‘reb bin Hüdhād altında ⁽²⁾ mertebesince qarār...” (41a)

2.7.3.2. Tur Dağı

Sina çölünde yer alan bir dağdır. Hz. Musa’nın Allah ile konuştuğu dağ bu dağdır. Allah’ın tecellisinin belirđiği ve sonrasında parçalanan dağ da Tur Dağı’dır (Pala, 2002: 474).

Tur Dağı ile ilgili bu hususa metinde de rastlamaktayız:

“...olur. Kimi dağı Tūr Tağına çıqup Mūsālīk ider. Kimi dağı İskender olur ‘āleme ⁽²⁾ kāfdan kāfa hüküm kılrur. Kimi dağı...” (36a)

2.7.3.3. Sinop Kalesi

Sinop Kalesi, Batlamyus’un dinlendiği bir yer olarak ifade edilmiştir:

“...vağtinde merqad-ı Dāvuddan hekīm getürüp vağt-i ‘aşr olmadın. Sinob ⁽¹²⁾ kal‘asına gelüp yatdı. Dağı çünkim ... “(49a)

2.7.3.4. Sahra

Çöl veya yerleşim yerleri dışındaki büyük boş araziler için kullanılan sahra, metnin çeşitli yerlerinde kullanılan mekanlardan biridir:

“...bu ki ⁽¹⁴⁾ ol ‘azīm-i deryāyı bir ulu ‘azametlü şahrāyı ihāta itmişdür. Şöyle ki ol ⁽¹⁵⁾ deryā ol şahrā arasında bir evā içinde bir қаşıқ şu қadar ola yā olmaya cemī‘ nebātātı ⁽¹⁶⁾ ol şahrānuñ sünbülüdür... (32b)

Bazı bölümler özel isimle birlikte de kullanılmıştır:

“...keyvāna gözleri ‘Arap sahrāsında yanar ocağa ⁽⁶⁾ beñzer ve ba‘zısınıñ dağı başları қubbe-i harmāna қolları dal gibi ileri...” (4a)

2.7.3.5. Kuhistan

Dağlık yerler için kullanılan bir ifadedir.

Metinde hüma aleminde bulunan bir Kuhistan'dan söz edilmektedir:

“...Yidinci ‘acāyib bu ki ol biz olduğumuz hümā ‘āleminde bir kūhistān⁽¹⁶⁾ vardır ki қalleleri kūh-1 қāfdan yūcelmişdür. Ve bād-1 nesīm...” (33a)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ (CİLT 56)

3.1. NÜSHA TAVSİFİ

Çalışmamızda incelemiş olduğumuz nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1533 envanter numarası ile kayıtlıdır.

Eser, başlıklarının kırmızı ile yazıldığı 91 varaktan meydana gelmiş olup her sayfasında 21 satır bulunmaktadır.

Eserde bölüm başlıkları, bazı ayetler ve bazı özel isimler kırmızı renkle yazılmıştır.

Başlangıç: İnnehu min Süleymâne ve innehu bi'smi'l-lâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm ellâ ta 'lû a'leyyen ve'tûni müslimîn lehu ellezîn

Bitiş: Emîn yâ mu'în bi-ḥürmet-i Muḥammedü'l-emîn

3.2. TRANSKRİPSİYONLU METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

Metinde geçen ayet ve hadislerin anlamları dipnotta belirtilmiş ve her sayfada yeni bir dipnot numarası ile devam edilmiştir.

Metindeki meclisler ve bu meclislerde yer alan başlıklar kalın ve ilk harfleri büyük olacak biçimde yazılmıştır.

Nesir bölümlerinden hemen sonra gelen nazım bölümlerinin başında, şiirin aruz veznine yer verilmiştir.

Özel isimler büyük harfle başlamakla birlikte bu isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır.

Bazı kelimelerin sonu, dönemin dil özelliğine uygun olarak, elif harfi ile bitmiş ancak söz konusu kelimeler uzun okunmayıp kelimenin doğru yazılışı göz önüne alınmış ve metinde bu şekilde kullanılmıştır.

Özellikle metnin nesir kısımlarında karşımıza çıkan ve kırmızı renk ile yazılan kelime ve kelimeler kalın şekilde gösterilmiştir. Bunun yanında “Ayetler ve Hadisler” bölümünde yer verdiğimiz ayetler ve hadisler kalın yazı tipi ile belirtilmiştir.

Metnin çevirisinde anlam veremediğimiz kelime ve kelime gruplarının yanına “?” konmuştur.

Metinde aynı sözcüğün farklı şekillerde kullanıldığı durumların karşımıza çıktığı görülmüş ve bu sözcükler tek tip okunmak yerine metnin harflerine, harekelerine dolayısıyla yazım özelliklerine dikkat edilerek okunmuştur.

91 varaktan oluşan metnin her bir varak numarası koyu köşeli parantez şeklinde yazılmıştır. Her satır da numaralandırılıp üst simge şeklinde belirtilmiştir.

Metnin daha akıcı ve anlaşılır olmasını sağlama adına imla ve noktalama kuralları, uygun şekilde kullanılmıştır.

İnceleme bölümünde metne yapmış olduğumuz atıflar cilt ve varak numarası esas alınarak ifade edilmiştir.

Çalışmamızın metin kısmında transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

Metinde olmayan ancak anlam bakımından olması lüzumlu olan ve metne eklenen ifadeler köşeli parantez işareti içerisinde gösterilmiştir.

Metnin çevirisinde Eski Anadolu Türkçesi imla özelliklerine dikkat edilmiştir.

3.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (آ)	a, ā	ص	s
ا (أ)	. a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ء	'	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p	ع	'
ت	t	غ	ğ
ث	s	ف	f
ج	c, ç	ق	q
چ	ç	ك	g, k, ñ
ح	h	ڭ	ñ
خ	h	ل	l
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	و	v, o, ö, u, ü, ū, ō
ز	z	ه	h, a, e
ژ	j	لا	la, lā
س	s	ی	y, ı, i, ī
ش	ş		

3.4. METİN

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR

56. CİLT

[1b] ⁽¹⁾ “İnnehu min Süleymâne ve innehu bi’smi’l-lâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm ellâ ta ‘lû
a‘leyyen ve’tûni müslimîn lehu ellezîn” ¹

Nazm:

[. - - - / . - - - / . - -]

⁽²⁾ Hüdâvend-i hüdâvendân-ı dâñâ

Ḳadîm u ḳâdir ü ḥayy u tüvânâ

Zihî sulṭân nezîr yok ne mânend

⁽³⁾ Zihî ḥannân müşîrî yok ne hem-pâ

Yaratdı kün dimekden kevñ ü âlem

Düzetdi ferşi alçaḳ arşı a‘lâ

⁽⁴⁾ Eger ḳahr itse yok olur bu varlık

Ve ger mihr [ü] varlık bular eşyâ

Ḥayâtı zülmetile virdi ğaybda

⁽⁵⁾ Nebâtı nâye ider baḥş âşikârâ

¹ Kur’an-ı Kerim: 27/30,31: ”Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, ’Bismillahirrahmanirrahim’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir.”

Hevā-yı murğa deryādan virür küt

Şedefde şuyı ider lü'lü'-i lālā

⁽⁶⁾Anuñ luṭfı kılur toprāğı altun

Anuñ fazlı ider balçığı hurmā

Odur ḥāki şafī Ādem yaradan

⁽⁷⁾Odur bādi iden nefḥiyle 'isā

Devriden kıtreden Firdevsīyi ol

Virüp fehm ü 'aql eyledi güyā

⁽⁸⁾Muhammedür resül-i her dü 'ālem

Anuñçün ḥilḳat oldı 'ulvī ḡabrā

Şaçı ve'l-leyl yüzi ve'd-duḥā ider

⁽⁹⁾Çaşı Yāsīn adıdur Sād u Tāhā

Elem neşrahlekedür² şadrı anuñ

Me'an mi'rācı subḥāne'l-lezi esrā

² Kur'an-ı Kerim: 94/1: "Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"

⁽¹⁰⁾ Resül-i‘ aķib ü ħāşir vahīd ol

Ĥabīb ü ŧayyib ü ŧāhir muşaffā

Dü kevnüñ ħ‘ācesiyken giydi ol līf

⁽¹¹⁾ Ögüdüp arpayı yir idi ħurmā

Adın ümmī ķodı saķladı sırr ħaķ

Mu‘allimken añā ‘allām u mevlā

⁽¹²⁾ İşāretle felek ayın idüp şaķ

Beşaretle añā şāhid seng-i ħārā

Dü kevnüñ cüdü anuñla buldı mevcüd

⁽¹³⁾ Maķām-ı ķāb-ı ķavseyñ añadur cā

Güneş mişli yire şalmadı sāye

Ki ol ser-tā-ķadem nūr idi maĥzā

⁽¹⁴⁾ Zebūr içre añupdur anı Dāvud

Anuñ na‘tı durur Tevrāt-ı Mūsā

Ebübekr ü ‘Ömer ‘Osmān u Ĥaydar

[2a] ⁽¹⁾ Resül aşĥābıdur aĥbāb-ı aķvā

Hüsn-i şāhı şehidān cāy-ı cennet

Hüseyn olur sa'īd-i hān-ı 'uqbā

⁽²⁾ Muḥammed āline ola dīne ḥaḳdan

Taḥiyyatla şalavāt vāşıl ola

Muhācirler cemī' enşār u gāzī

⁽³⁾ Ḳamudan rāzı olsun Ḥaḳ Te'alā

Bi'ḥamdillāh bugün sulṭān-i gāzī

Ḥüdāvend-i ḥüdāvendān-ı a'lā

⁽⁴⁾ Süleymān-ı dovvom Cemşīd şānı

Senindür ma'celet ḥāḳān-ı Dārā

Müḳerrem muḫterem ḥāḳān-ı a'zam

⁽⁵⁾ Ḥüdānuñ zıll u sulṭān-ı 'ulyā

Ne sulṭān-ı ibn-i sulṭān-ı sulṭān

Melik hān-ı İldırım sulṭān-ı dünyā

⁽⁶⁾ Nesebde āl-i Osmān mālīkū'l-mülk

Oğuzhān nesli 'ādil şāh-ı yektā

'Aṭası ḥabbesidür toköz eflāk

⁽⁷⁾ Seḥāsı kaṭresidür yidi deryā

Anuñ ḳahrı odıdur nār-ı dūzah

Anuñ luṭfi şuyıdur mā'-ı me'vā

⁽⁸⁾ Ṭolar kevkeb bigi birce çerisi

Ṭoköz çarḥın ḥişārın kılsa yaǧmā

Çeker rezminde tīgi ḥalkā mirriḥ

⁽⁹⁾ Çalar bezminde zühre 'ūd u şeştā

Melek gökde oḳur ismine ḥuṭbe

Felek hangisine urur zerrīn tamǧa

⁽¹⁰⁾ Ḳayzer sikkesi sīmīn müşteri ḥūb

'Uṭārid defterine yazar imzā

Eşigi tozıdur iksîr-i cevher

⁽¹¹⁾ Mübârek hâk-i pâsı kühl-i bînâ

Güneş kaçırında ber-câm mu'allak

Çamer şadrında micmer-i 'anberi se'â

⁽¹²⁾ Le'imî bahşîşidür mülk-i Çârun

Nedîmî mansîb-ı dovvom u Buğârâ

Kim añlaşır emânında meger kebk

⁽¹³⁾ Kim âh ider zamânında mekr-i nisâ

Beşer yokdur ider şirret mekrimi

Güci çekmez gine illâ ki zihyâ

⁽¹⁴⁾ Çanîdür devletinde halk-ı 'âlem

Meger Firdevsî bî-zer zersiz ammâ

Zeri ucında mün'im çeşm-i nergis

⁽¹⁵⁾ Tutar la'lîn tabağ elinde lâlâ

Balık pulunca yok destinde dirhem

Sehāvet-i sulṭān açsa aya

⁽¹⁶⁾ Sözi şekker gibi şīrīn ü nāzik

Şükrle itmiş meger dāye mürebbā

Çıkardı baḥr-ı ṭab‘ım mevci bir dūr

⁽¹⁷⁾ Ki ğayretten şu olur lü‘lü’-i lālā

Gönülden bağlayup bil ḥāme bigi

Şehūñ medḥi durur başımda sevdā

⁽¹⁸⁾ Bu nazmım ṭonlamada rişte-pervīn

Bu şī‘rim dinlemede māh u şu‘arā

Ne şeh medḥi bigi var şehd ü şekker

⁽¹⁹⁾ Ne Firdevsī bigi ṭūṭī şeker-ḥā

Yidi reñgīn ṭabaḳ kāğıd-ı çarḥā

Mihr mihre urup k’ider mücellā

⁽²⁰⁾ Çeküp kav̄s-ı kuzah̄ pergāre orak

Güneş efşān ider altun muḥannā

‘Uṭarid medḥini dīvān içinde

⁽²¹⁾ Du^{cā} kı̄lup bu vechle³ itdi imlā

Melek bülbül-şifat itdükçe tesbīḥ

Felek gülzārı gül açdıķca zībā

[2b] ⁽¹⁾ Devām-ı devletin olsun ziyāde

Ḥaṭarden saķlasun Allāh te‘ālā

Süleymānsın begüm mūra nazar kı̄l

⁽²⁾ Güneşsin zerreye bir minnet eyle

Süleymān-nāmesine ṭutaben gūş

Nazar ḥ^ānenendeye kı̄l kī itdi peydā

⁽³⁾ Velī luṭf it şalavāt Resūl’e

Ki maķsūdun edā ide o Mevlā

³ Vechle: Vechile

Bu medhūñ düŕecek târiḥ efâzıl

⁽⁴⁾ Didi taḥsîn idüp cümle mollā

Süleymān-nāmenün İki Yüz Yitmiş Altıncı Meclisinün Zikrindedür

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Nergis-i mestāne çeşmiñ nāz-ı ḥ'āb içindedir

⁽⁵⁾ Ğamzeñ āfet 'āşıkā 'ayn-ı 'ikāb içindedür

Zülfünün dāmına düŕdi murğ-ı cān bulmaz ḥalāş

⁽⁶⁾ 'Aşkıñā meftün olup büyünı ṭannāb içindedür

La'l-i mey-gūnuñ emelden dil-berā la'līn ḳadeḥ

Ḳanlu başım bādeye beñzer şarāb içindedür

⁽⁷⁾ Süznākım birle cān u dilden sāzla

Beñzer ol efgāna kim ceng-i rübāb

Yoḳdı ḥicriñ urdı baḡrım dil kebāb oldı nidem

⁽⁸⁾ Dil virelden dilbere cānım 'azāb içindedür

Çıkdı ḥaddiñ ḥayālī la'linile dildān

Zīrā kim kān kahr ḥāli ḥarāp içindedür

⁽⁹⁾ Şefkat-ı Firdevsîye kıılma cefâ didim didi

Meyl iden maḥbûba lâbüd ol ğazâb

Bu Süleymân-nâmesinden diñle didim şaḥ ḥaber

⁽¹⁰⁾ Didi n'ola cümle ma'ni çün kitâb içindedür

Didim imdi istimâc it bu 'acâyip kıssayı

Kim ğarâyib sözine varısa işbu bâb

⁽¹¹⁾ Diñle imdi kıssa ne der vir şalavât Aḥmede

Kim şalavât virirse dâim ol şevâb içindedür

Der-Beyân-ı Âmeden-i Hümâ Be-Ḥazret ü Hizmet-i Süleymân 'Aleyhi's-selâm

⁽¹²⁾ Loḳmân ibn-i 'Âd ol ḥakîm ḥâziḳ üstâd naḳlınce ⁽¹³⁾ Sûḥan-mendân-ı ḥükemâ u hüner-mendân-ı recmâ vü nâḳilân-ı i'zâ vü râvyân-ı iclâ ol ⁽¹⁴⁾ vechle şaḥiḥ ḥikâyet kıılurlar ki ve Eflâṭûn-ı Yunânî bu kıtâb-ı Süryâni ⁽¹⁵⁾ dilden Yunân diline tercüme iden cihânuñ 'irfânı ḳavlınce şaḥiḥ rivâyet kıılup tevâriḳ dânen-de-i ⁽¹⁶⁾ üstâd-ı dîvânî ḥânende-i inşâd mütekellimân-ı müşaddıḳ mu'allimân-ı muḥaḳḳıḳ bu Süleymân-nâme-i kebîruñ ⁽¹⁷⁾ elli altı cildinden iki yüz yetmiş altıncı meclisden ḥaber virüp iderler ki Sâm-ı Süvar kış baḥrinde ⁽¹⁸⁾ on iki sıbtun begleriyle 'Arb 'Arba serverleri ve ĩrân ve Tûrân mihterleriyle oturmaḳda bād-ı pâ-yı ⁽¹⁹⁾ 'ayyârı Hindusitân'a cäsüsluğa gönderüp gelmesine intizârda **ez-ân cānīb** Zâl-ı Destân daḫı nâme-i ⁽²⁰⁾ Süleymânı alup Sâm Süvar'e gitmekde **ve daḫı ol** taraftan Rüstem-i Tehemten Cabbâr-ı A'zamile ⁽²¹⁾ ve Adonyâ bin Dâvud'la Süleymâna 'âsi olup ḳaçan mefsûdla muḳâbil olup cezîre-i

kübrâda Ʒal‘a [3a] ⁽¹⁾ öninde cenk ü cidâl itmegde **bu yañadan İblīs-i pür-telbīs** ħannāsile vesvāsile zürriyatın ⁽²⁾ cem‘ idüp Surĥbād-ı Cinnīye gitmekde **ammā ki bizim kıssamız ez-ān cānib** Ĥazreti Süleymāna ⁽³⁾ geldi ki yil taĥtını ‘Anĥāĥiya Őehrinde getirüp yirle gök arasından hevā-yı fenāda ⁽⁴⁾ maĥām-ı ‘alāda merĥad-ı Dāvud’a toĥru giderdi ve Ĥazreti Süleymān ‘aleyhi’s-selām cinnīler serhengi ⁽⁵⁾ Müflīz Cinnīle ki kelimāt iderdi. Nite Ʒaçan ki Müflīz Cinnī Süleymān-ı ĥātemiñ sergüzeŐtin ⁽⁶⁾ ‘Aĥlemün-ı Dīvle olan Ʒazıyyesin bu araya getirince nāĥāĥ Hüdhüd gelüp ĥaber virdi ki: ⁽⁷⁾ Yā nebiyyallāĥ! Kurre-i nesīm mürĥān-ı emīri ĥümā vezīri ĥümāyunile gelürken sīmurĥ-ı Ʒāfla ĥāvūs cenneti ⁽⁸⁾ yırtıcı ĥartıcı ƷuŐlar re’isleriyle ƷarŐu varup ‘izzet idüp emriñüz mūcibince ĥa‘zīmle alup ⁽⁹⁾ geliyorlar. UŐ yaĥīn geldiler nazār Ʒıl diyince Süleymān Peyĥāmbere as.⁴ ins ü cin meleklerine ⁽¹⁰⁾ div-i ‘ifrīt ve ĥül serhenglerine perīler mihterlerine ve mürĥān re’islerine ve ĥayvanāt ulularına ⁽¹¹⁾ biñ bir ümmet yüzi Őulularına yetmiş iki milletün ĥuŐ ĥülūlarına ĥükm itdi ki: Hevā-yı ⁽¹²⁾ fenāda serīr üzre dīvān-ı Süleymāni tezyīn ola cerendeler serīrde perendeler hevāda ⁽¹³⁾ Őaf baĥlıya Ʒanad Ʒanada Ʒatup dem deme Ʒeküp sāyebān baĥlıyalar. Yirle gök arasında dīvān baĥlıyalar ⁽¹⁴⁾ ve āndan Őoñra Ʒerrende ve revendeler behāya ĥayvanāta serīr üzre mevcūd olan maĥlūĥāta ⁽¹⁵⁾ Őöyle buyurdi ki: Cins cins birle serhengā-yı serhengi yanına varup Őāf-be-Őāf ‘ādetlerince ⁽¹⁶⁾ Ʒalb u cenāĥ āreste Ʒılıp meymune ve meysire her sū yiksire dārātile Őecā‘atile Őalābatile dīvānı ĥutup ⁽¹⁷⁾ emr-i Süleymānī mūcibince serīr-i ĥāĥāni yetmiş iki milletle ve yüz yigirmi dōrt dürlü Őıfat-ı maĥlūĥātile ⁽¹⁸⁾ ve denizde, Ʒaruda dūdın biñ bir dürlü ümmetle dīvān-ı Süleymānī zeyn olmaĥa ĥükm idüp daĥı Ĥazreti ⁽¹⁹⁾ Süleymān ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i bād-ı na‘maĥā’il melege ĥükm itdi. Yil taĥt-ı Süleymānīyi yirden yuĥaru dōrt ⁽²⁰⁾ mīl miĥdārı hevāda mu‘allaĥ ĥutarken sekiz mīl miĥdārı hevā-yı fenāya daĥı Ʒıĥıp yirden yuĥaru on ⁽²¹⁾ iki mīl

⁴ Bu kısaltma metinde bazen “am.” Şeklinde yazılmıştır. Bizim ƷalıŐmamızda ise yazım birliĥi olması adına “as.” Şeklinde ifade edilmiştir.

miḳdārı hevā-yı fenāya ƙaldurup götürdi ve mu‘allaḳ-ı taḫt-ı Süleymānī ƫurgurdu. [3b]

(1) Ya‘nī kurre-i nesīme dōrt menzil yir ƙala ƙarār itdi tā ki mürġān-ı nesīm helāk olmayalar me‘ā’l-ƙıṣṣādan yirden (2) göġe on iki fersaḫ miḳdārı hevā-yı fenāda mu‘allaḳ ki ƫurdu. Taḫt-ı Süleymānuñ dōrt köşesinüñ (3) altına bād-ı ƙıble bād-ı ūimāl, bād-ı maġrib bād-ı maşriḳ ƫutup ƫurgurdular. Andan perendeler taḫt-ı Süleymānī (4) hevā-yı fenāda ihāṫā itdiler. Nite taḫt öñince rūḫānī ervāḫ-ı ḫākim Ruḫṣāḫ-ı Cinn ‘askerī (5) dem ƙeküp alāyı baġlayup ƫurdular. Perrīler mālīk-i hümāyün rūḫānı perrī daḫı perrī leşkerine (6) emritdi. Őol terkeşe ƙoyılmış oḳ gibi yilek yilege ƙanād ƙanāda virüp hevā-yı fenāda ƫurdular. (7) Her biri melek-şüret-i hümāyün şāḫıñ ūaġında ve ūolunda ūaff alāyı baġlayup dīvān ƙurdular. (8) Ve āndan ūoñra cinnīler serveri Elhenc-i Cinnī emretti ne ƙadar cinn-i ƙerīsī varsa nübüvvet (9) taḫtınıñ ūol ƫarafında hevā-yı fenāda dem ƙekişüp birbirine yitişüp yönlerin Süleymāndan yaña ƫutup (10) ol dürlü dürlü eşkālile ba‘zı zışt ba‘zı ḫüb cemālile felek yüzünde mu‘allaḳ ƫurdular (11) perrīler deminden felek yüzü ābnūs ‘āca ƫutdı ve ba‘zı cinnīler daḫı ve perrīler daḫı (12) serhengler ile perrīler atlarına süvār olup ‘askerlü ‘askerin cem‘ ƙılup ƙalb ve cenāḫ meymene (13) meysīreye geġerlerdi. Ol atlara zer meḫāmīz degdikce ƙanadlu ƙanadın aġup burāḳ-veş (14) pervāza ƙalkup uġarlardı. Āñuñ bigi berk-rū bād-ı seyr perrī atlar idi ki ƫurfetü’l-‘ayn (15) içinde meġāribe ve meşārıka geġerlerdi. Anlaruñ ġidāsı yine kendülere kendülerüñ nefisleridür. (16) Şanma ki anlar yiyüp iġerlerdi ve sār atlar bigi ot otlamak iġin ṫāġ u şahrāya (17) geġerlerdi ya sār ḫayvanātile ƙonup göġerlerdi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Bu ūıfaṫla muttaşıfdur anla ey cān

(18) Anları bil bile sen geġek inān

Cümle cinnî bir degildür pür-hüner

Her biriniñ farkı vardır bî gümân

⁽¹⁹⁾ **Nesr:** Hâkîm kavlince cinn ü perrî ‘askerî zeyn olduğdan ⁽²⁰⁾ soñra dîvler re’îsi Ca‘ca‘-i Ehremen u ‘Efârît, reîs-i Câbir bin Qahqahâni-ı ‘ifrît ve güller ⁽²¹⁾ ulusu Qahkâşî Gûl dahı nübüvvet tahtınıñ şol tarafında emritdiler diyü ‘Efârît **[4a]** ⁽¹⁾ ‘askerinüñ perendesı evrenler bigi qanadlar açışup ağızlarından bāb-ı cehennem bigi āteşler saçup ⁽²⁾ kara bulutlayın yönlerin Süleymāndan yana döndürüp tırdılar ve revendeler dahı dem çekişüp demleri ⁽³⁾ vücūdların getürüp feleğın bir katına yaturup mu‘allaq tırdılar. Anlar dahı yidişer başlu evren ⁽⁴⁾ mişāli şeh Süleymāndan yaña çeşm u gūş oldular. Öyle ‘ifrîtlerdür ki her biriniñ qadd ü qāmeti tımān ⁽⁵⁾ çökmüş kara tāğa beñzer, başları qubbe-i keyvāna gözleri ‘Arap sahrāsında yanar ocağa ⁽⁶⁾ beñzer ve ba‘zısınıñ dahı başları qubbe-i harmāna kolları dal gibi ileri hırmāna gövdesi ⁽⁷⁾ kara üveyk gibi ağızları megāribe ve gözleri yanar külhāna ve barmaqları digerine ve sevgāne beñzer. ⁽⁸⁾ Buñların nefsinden gögde güneş yüzi ‘adese ve tinnēne ‘arş bunlarıñ heybetinden şararup megese döndi. ⁽⁹⁾

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Şan zebānîdür bularuñ şüreti

Her birisi Tañgrınıñ bir āfeti

⁽¹⁰⁾ Gökde mirrih bunları qorqar görüp

Hışm-ı haqdur bunlaruñ pes hey’eti

Neşr: ⁽¹¹⁾ Hākīm kavince yine nübüvvet tahtınuñ kafasında beyne's-semā [vü] arzıñ fenāsında şehmarān sekiz kanadlu ⁽¹²⁾ yıl evreni kara bulut kāmetslü ol memleket bu dağı şu'ban kızıl altun sīnī içinde başına ⁽¹³⁾ alup şāh mühresi üzerinde götürdi. Ol cennet kapucusı olan şehmarān ⁽¹⁴⁾ dağı zerrīn sīnīnüñ üzerinde la'līn tabak içinde bunu Süleymāna kırup tırdı. Ne kadar kanadlu ⁽¹⁵⁾ yıl evreni varsa şağında ve şolunda qarār kıldılar. Bākī kanadsuz ejderhālar ⁽¹⁶⁾ serīr-i Süleymānuñ üzerinde şehmarān leşkeriyle tırup başların birinci ⁽¹⁷⁾ kāt felege kıldırıp tıurlardı. Kürenüñ zühresi çāk olurdu ⁽¹⁸⁾ ve andan soñra Süleymān peygamberüñ 'aleyhi's-selām emri mūcibince çerrendeler ⁽¹⁹⁾ ve sār hayvanāt ve bahrī maḥlūkāt ve yetmiş iki millet cinslü cinsi inslü ⁽²⁰⁾ insi birle maḳāmlu maḳāmında tırup Süleymāna qarşu dīvān bağlayup şaf tıutup tırdılar ⁽²¹⁾ Süleymān-ı Nebīnüñ 'aleyhi's-selām melāike-i müvekkilūn ve ervāḥ-ı rūḥānīnün tahtı kafasında emri **[4b]** ⁽¹⁾ emirīz dānī ve ḥükmi subḥānī ve fermān-ı Süleymānī birle tırmışlardı. Nazar-ı Süleymānuñ cemāli ⁽²⁾ bir kemāline tıutup elfāzıdurur. Bād ne göz ve kulāk urmışlardı. Yine nübüvvet tahtınuñ şağında serīr ⁽³⁾ üzere on iki mu'cizātı zāhir olmuş enbiyā ile on iki biñ vilāyete kadem başmış evliyā miḥrāplu ⁽⁴⁾ miḥrābına seccāde şalup oturdılar. Allāh'ı tesbīḥ ve tahlīl idüp evvel ādem āḥir Muḥammed cemī' peygamberler ⁽⁵⁾ ervāḥına şalavāt getürdiler andan soñra Süleymān tahtınuñ şol tarafında on iki biñ dersini ⁽⁶⁾ tamām görmüş 'ulemā ve dört biñ dört yüz 'ilm-i ḥikmetde maḥir ḥükemā ve müneccimīn zürefā ve emlaḥ-ı şu'arā ⁽⁷⁾ 'āc u abnūs kürsilerde geçüp oturdılar ve andan soñra ikinci tabakada şağ tarafda on ⁽⁸⁾ dört bin dünyā pādīşāhları server selātīnler geçüp oturdılar. Ba'zı acem Sulṭān-ı Keykāvus ⁽⁹⁾ ve Tūrān meliki Efrāsiyāp ve 'Ameliḳa sulṭānı Sehrāb Şāh ve Mışır sulṭānı Celāleddīn Mālikü'r-riḳāb ⁽¹⁰⁾ idi her birisinüñ ḥükminde biñ pāre ḳal'a-i keyvānī ve biñ pāre şehri zamāni ve yüz bin āsker ⁽¹¹⁾ insanı ve yedi biñ yidi ḥükmi iderlerdi. Tabl u 'alem çeküp ḥayl u ḥaşemle deldikleri yire giderlerdi. ⁽¹²⁾ Buñların şaffi ni'ālinde üçüncü tabakada

yine şol qolda Sām-ı Süvār oğlı Qāhır-ı Nerīmān kürsīsinde ⁽¹³⁾ cihān pehlivānlıđ şandalında Qahramān-ı Qātil gibi geqüp oturdı ki anuñ tığ-ı havfı birle mirrīh yidi ⁽¹⁴⁾ kāt qarhı qalkān idüp omuzına şāgup götürdi. Sekiz biñ sekiz yüz seksen iki ‘ādi ⁽¹⁵⁾ pehlivānlar ve şeddād-ı şāhip-qırānlar pūlād kürsīlere diz qöküp tūrdılar. Ellerin ol seng-i asiyābı ⁽¹⁶⁾ gürz girānlara urdılar ve kırk kez yüz biñ ādemi-zād leşkeri dağı qavm-i maşşer gibi biñ ayāq bir ⁽¹⁷⁾ ayāq başup nār dānesileyin bir bir şıqıp tirkeşe qoyılmış oqlayın ayāđ üzere qalkıp tūrdılar. ⁽¹⁸⁾

Naqm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Tığ-ı zenden şaf-şikenden ittifaq

Gökyüzi tobtolu oldu bā-vifaq

⁽¹⁹⁾ Şañki düz haşrdı ol gün tamām

Bir ayāq üzere başardı biñ ayāq

Neqr: ⁽²⁰⁾ Hakīm qavlince ādemi-zād leşkeri tamām tūtacaq hayvanāt-ı re’is seb^c esed qün Sikender anı ⁽²¹⁾ sedd-i serīr üzere qarār qılıp quyruğın qenber idüp tūrmışdı. Bebr ü pelenk şır ü neheng egreşüp [5a] ⁽¹⁾ gümreşüp pencelerin tennīn-veş serīre urup gögüs görüp Tehemten bıyıqların burup ⁽²⁾ qulāqlarına iltüp ādl-i Süleymānī havfindan āhūya yāhū diyüp qardaş oqışup gorbe mūşuñ ayağın ⁽³⁾ yalayup tavşan tāzınuñ qoltığın qoqlardı. Amma ki hınk-i İşhāqile on biñden ziyāde ‘Arap ⁽⁴⁾ atları tavīlelerle tūrmışlardı eyle atlar ki her birisi uşadı ve irsī qamış ⁽⁵⁾ qulaqlı, qatır toynaqlı gergedan şığırlı deve göğüslü tinnīn tūtaqlı atlar ki her biri ⁽⁶⁾ senūñ boyını kemeri elegüm şağmaya tönmişdi. Anlaruñ haqqında ve El‘ādiyāt⁵ süresi inmişdi ⁽⁷⁾ ve

⁵El‘ādiyāt: Mekke döneminde inmiş bir surenin adıdır. 11 āyettir. Ādiyāt, hızlı koşan atlar demektir.

atlaruñ dağı sađ tarafında Őālih peygamber devesiyle Kārun katırı tururlardı ve Őol ⁽⁸⁾ tarafda dağı pārsile üŐek Hindī begter cevŐenlerin Rüstemāne kaplān pūŐ uallarıñ ⁽⁹⁾ iginlerine ŐalmıŐlardı ve kavŐi ħanerlerin pencelerine almıŐlardı. muĥaŐŐıl kelām kıŐŐa-i ⁽¹⁰⁾ dırāz itmeyelüm. Eger dīvān-ı Süleymānī ser cümlesin taķrīr iderseñ biñ bir ümmetiñ eŐkālını tamām tafŐıl ⁽¹¹⁾ birle Őerĥ iderseñ Őöz uzanur bir nie mücelled kitāb olur. Eceldür pāyımızca der kıŐŐa-i ⁽¹²⁾ Süleymān nā-tamam kıılır me‘a’l- kıŐŐa. ünkü serīri Süleymānī tamām zeyn oldı kuŐlar dağı hevā-yı fenāda ⁽¹³⁾ kanad kanada atup turdılar. Birinci kuŐlar tāifesi kara bulıt gibi kanadların Őalup pervāz ⁽¹⁴⁾ urdılar. Őāhīn Őeh-bāz kāzile barıŐup sāzkār urdılar ve tūṭiler fasīĥ lisān birle Őīrīn ⁽¹⁵⁾ zebān birle ötüŐmege baŐladılar. Bülbül tarrāc umrı laṭif elĥānile ser-āgāz idüp ⁽¹⁶⁾ Őaķmađa ve hezār destān Allāh’ıñ biñ bir adın dilince tesbīĥ idüp oķumađa baŐladı.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁷⁾ Cümle eṭyār öṭŐürdi elĥānile

Bülbül ü derrāc zār efgānile

Dillerince Ĥaķķa tesbīĥ eyleyüp

⁽¹⁸⁾ Ötüşürlerdi hezār destānile

Der-Beyān-ı Mürġān-ı Kürre-i Nesīm Ameden-i Hüma-yı Hümāyün Be-Ĥazret-i Süleymān

⁽¹⁹⁾ Ĥakīm avlince unki dīvān-ı Süleymānī yir yüzinden yuķaru on iki mīl mīl miķdārı yuķsekde beyne’l-‘arz ⁽²⁰⁾ ve’s-semāda, hevā-yı fenāda kim turdı. Andan Süleymān ĥükm itdi: Müvekkil-i bād-ı Őabā yilini aheste aheste ⁽²¹⁾ esdirmege başladı ve ra‘d-ı

felek daħı ebr-i hafif seħab-ı lafif cem' idüp ab-ı nısanı az az yağdırmağa [5b] ⁽¹⁾ hevâyı
‘afvânı def' idüp kürre-i nesime agdırmağa başladı egerçi ki nısân dīvân-ı
Süleymānī'de şebnem mişālī ⁽²⁾ def' idüp kürre-i nesime agdırmağa başladı egerçi ki
nısân dīvân-ı Süleymānī'de şebnem mişālī az uz yağıp ⁽³⁾ haşnāk-ter eyledi. Ve ammā ki
şabā esmeğle biñ ümmetiñ dimāğın tayyib enfāsile mu'aṭṭar eyledi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁴⁾ Çün eser taht üstine bād-ı nesim

Hayy olup andan kamu kalıp selim

Her dimāğı eyledi bād-ı şabā

⁽⁵⁾ Cān buldı andan kamu 'azim-i remim

Neşr: Hakim kavlince çünki dīvân-ı ⁽⁶⁾ Süleymānī tamām-ı 'azimet ve dārātile hevā-yı
fenāda ki mu'allak ṭurdu. Ez-ān cānib simurğ-ı kaf cennetden ⁽⁷⁾ çıkan ṭāvusile yırtıcı ve
ṭartıcı kuşlarla kürre-i nesim mürğān-ı re'is-i hümāyile hümāyünü qarşulayup kanad
kanada ⁽⁸⁾ virüp merhabālaşup şehper şehpere şarup güreşdiler. Mantıku't-tayrca hāl
ve hāṭır şoruşdılar ve daħı ⁽⁹⁾ hümānuñ sağ tarafında simurğ-ı káf ve şol tarafında
ṭāvus-ı cennetī hümāya buñlar idüp 'izzeti olup ⁽¹⁰⁾ gelüp şu yüzinden Süleymāna
girdiler. Nite hazreti Süleymān nite hazreti Süleymān ins ü cin serhenglerle ⁽¹¹⁾ diyü
perrī melikleriyle gül ve 'afārīt re'isleriyle perrende ve çerrende ⁽¹²⁾ re'isleriyle hevā-yı
fenāda beyne's-semā-i ğayrāda nazar kılup gözleşürler ki ⁽¹³⁾ kürre-i nesimde olan
kuşlarla hümāyı hümāyün ne vechle dergāh-ı Süleymānī'ye gelürler. ⁽¹⁴⁾ Teferrüc
kılalar ānı gördiler kürre-i nesimden aşgā aklı qaralu bir bir etyār arasından ⁽¹⁵⁾

beyne's-semā-i velarḍ burasından simurgile ṭāvus kuşu yırtıcı ve tartıcı eṭyār ulūları⁽¹⁶⁾ nāghihān zāhir olup göründi. Kim ḵanāt açup baş feleḡe ḵaldırup açup gelürler⁽¹⁷⁾ ve lākin bu yırtıcı ve tartıcı kuşlar mābeyninde ıldırım mişāli nesnelere bıraḵdı ve güneş ziyāsı⁽¹⁸⁾ mişāli şu'leler zāhir oldu ve yed-i beyzā-yı Mūsā manendi ziyā ve envārı şu'be-i⁽¹⁹⁾ kevkeb sitāri zāhir oldu. Şöyleki lāciverd āsumān içinden ol hevā-yı duḡhānī⁽²⁰⁾ arasından şanasın ki āfiṭāb yiri a'zam-ı ṭulu' idüp 'ālemi nūr ve envārile münevver iyledi.⁽²¹⁾ Yā ṭāvus-ı ḵuddusidür ki cemāl-i pür kemālıyla cihānı enver ve zamān ve zemīn için ḵudret-i şehperleriyle [6a]⁽¹⁾ per ü bāl ṭāvusı zeyn idüp zīver eyledi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Zeyn olup ṭāvusla sīmurḡ perī

⁽²⁾ Gök yüzün ṭutup uçarlar her biri

Gök yüzü dönmiş yileginden göge

Perr üretmiş mihr u māh aḡteri

⁽³⁾ **Neşr:** Ḥakīm ḵavlince 'acabā bu kuşları ne ola ki zer ü zīverdür⁽⁴⁾ diyüp gözleşüp gelürken Hüdhüd mürḡān-ı peyk-i Süleymān perrān olup geldi. Müjde olsun yā nebiyyallāh ki⁽⁵⁾ devām-ı devletünde ve eyyām rif'atünde kurre-i nesīm mürḡānı daḡı ḡükm-i sübhāni taḡdīr-i Yezdānī birle ṭapuña gelüp⁽⁶⁾ fermān uluyururlar diyüp ḡaber virince Süleymān ḡazreti sū'āl itdi ki: Yā Hüdhüd-i eṭyār⁽⁷⁾ ve cāsus-ı aḡyār! Bu kuşlar arasında görünen bu aydınlık envār-ı şu'le-i şemse beñzer yir yir⁽⁸⁾ ziyā-ı edvārına ne nesnedür cevāb virüp aytdı ki: Yā nebiyyallāh! Ol yed-i beyzā bigi görünen⁽⁹⁾ kurre-i nesīm mürḡānidur. Bu nefḡ-i 'īsā- şıfat enfās-ı mu'aṭṭar ḵılan ḵoḡular ol kuşlarıñ⁽¹⁰⁾

nefsi tesbīhidür ki anlara bahşîş-i raḥmāndur diyüp ḥaber viridi. Zīrā ki yā nebiyyallāh!
(11) Anlaruñ per ü bālī ḥāş muraşsa‘ altun rengine beñzer vaqtā ki güneş ṭolana pürṭāb
virür (12) ve bir ‘aceb daḥı bu kim nefesleri misk-i anberleyin dimāğı mu‘aṭṭar ider
diyüp (13) Hüdhüd cevāb viricek. Ḥazreti Süleymān bildi ki ol görünenler ziyā vü şu‘le
(14) virenler kurre-i nesīm mürğānıymış eyle olsa ıalıp ferah- olup görmesine (15) müştāk
inṭizār olup ṭurmaḳda. Anlaruñ daḥı fermān olduğına secde-i şükr idüp (16) el yüze
sürmekde.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Secdeye varup Süleymān ḥazreti

Kıldı Ḥaḳḳa ḥamd u şükr ü minneti

(17) Diñle imdi pes ḥikāyet niyetidür

Vir şalavāt Muştafāya ümmeti

Neşr: (18) Hümā daḥı vezīri hümāyūnla ve eṭyārı kurre-i nesīmle muraşsa‘ per ü bāl laṭīf
cismiyle (19) per açup perrān olup simurgile ve cennetden çıkān ṭāvusla göz kanad açup
uçup (20) cānib-i Süleymāna gelüp giderken yirle gök arasına hevā-yı fenāda bulutlar
yöresinde (21) baḳup Süleymān taḥtını gördiler. Nite beyne’t-tebek ve iltimāk bir serīr-i
a‘zam [6b] (1) göründi. Be-fevḳu’l-a‘lā birinci ḳāt felek altında ‘ilm-i peykerler ve güher
şeb çerāğlar ve burc-ı (2) keyvānī mişāli ḳubbeler zücācī livangāhlar ve ṭāḳlar ve
ḳıymet-i cevāhīrden kemerler ve saraylar (3) mābeyninde manzaralar andan şems
ṭulū‘-ı bedr aylar göründi. Bir ‘aceb daḥı bu ki bu ‘alāimle (4) görünen ṭāḳ-ı serīrün çār
sūnda ya‘nī kim dört ṭarafında dört dürlü ‘alāmetler zāhir (5) oldu. Nūrānī ḳulmānī
ḳudreti ve ḥikmeti nite ol serīr-i a‘zamuñ öñünde mīr-i a‘zam (6) mişāli yir yir nūr u

enver şu'lesi berķ urup bir ķuru aralarında ķavs-i ķuzah mişāli ⁽⁷⁾ve yidi yıldır mānendi yeşillü, kıızıllu ve şarılu aķlu laciverdi ve esmāni ve gül-gūnī ve rummānī ⁽⁸⁾ reñgārenk, dürlü dürlü elvān envā' peykerler her biriniñ başlarında tāc u la'ı cevahirle zīverler ⁽⁹⁾ yeşil zeberced yāķūt aķmerler görüendi. Ammā ki anuñ gibi şevk-envār-pürtāb urur ki nūri ⁽¹⁰⁾ güneşi ħayra ider.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Her birinüñ ħüsni aĥsen çün melek

Yüzlerinden nūr alur şems u felek

⁽¹¹⁾ Her birinüñ perri çün 'anķa-yı ķāf

Niçe 'anķā ķadısı mişli hoş-yīlek

Neşr: ⁽¹²⁾ Ĥakīm ķavlince andan yine hümā ol mu'azzam serīrūñ saġ tarafına nazar itdi. Gördü ki dürlü dürlü eşķaller⁽¹³⁾ ħüb u zışt cemāller zāhir olup görüendi. Ba'zınuñ şehperi var melek-şüret ⁽¹⁴⁾ uçurani vaķt içre meġāribe meşāriķe geķer ve andan şoñra ba'zı daĥı dem çeküp bī-bāl u ⁽¹⁵⁾ per vücūdun nefesī getürüp gidici Turfetü'l-'ayn içinde 'ālemi seyr edici ba'zı şāhāne perri ⁽¹⁶⁾ atlarına süvār olup başlarına zerrīn tāc şalmış eginlerine muraşsa' zer-yāfet yidi ⁽¹⁷⁾ iķlim ħarācı diger ħil'atlar alup gitmişler vaķtā kim bendeñi atlarına işāret ķılup hevā-yı ⁽¹⁸⁾ fenāda ki uçarlar ıldırım mişāli anı vaķt içinde meġāribe meşāriķe cenüb şimāl āfāķa ⁽¹⁹⁾ geķerler ve bir 'aceb daĥı bu kim egerçi kim zıştlerinüñ dem şiddeti ziyāde kendü nefesi kendü vücūdun ⁽²⁰⁾ götürür ve lākin beñzer şarşar bāda ve ammā ki ol güneş tūlū' ķamer hey'et perrendeler ki ⁽²¹⁾ melek-veş perri'leri var başlarında zerrīn tācları zīber olmuş la'ı gevherleri [7a] ⁽¹⁾

yākūt aḥmerden ser ḥamlesi anuñ bigi ḥūblardur ki cān virir yüzün görmege maḥbūb.

⁽²⁾Şanasın ki ḥüsn içinde her birisidür Yūsuf ibn-i Ya‘qūb ki zerre kadar noḡsānı yok ⁽³⁾
bī-ma‘yūb.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Her biri evren bigi uçup gelür

Birbirini şarmaşup kuçup gelür

⁽⁴⁾Eyle perrān olmuş anlar hemçü bâz

Yaraşup birbirini geçüp gelür

Neşr: ⁽⁵⁾Ḥakīm kavlince hümā-yı hümā-yı vezīr-i hümāyūn nazar kı lup gördiler ki bu serīr-i a‘zmiñ ⁽⁶⁾taht-ı mu‘azzamiñ şol cānibinde baḥr-ı zulumāt görünür. Nitekim bu zıkr olan cānibinde ⁽⁷⁾deryā-yı envār görünürdi. Ammā ki bu tahtınuñ şol cānibinde anuñlayın zulumāt baḥrı ⁽⁸⁾var ki şanasın ki zulumāt ab-ı ḥayvān ve sāye-i zalīl-i kāināt anda döşemiş veyā tūfān-ı ⁽⁹⁾Nūḥ’dur ki görünür ve bir taht bu ki zulumāt içre kara kara bulutlar görünür ve bulut ⁽¹⁰⁾arasında şimşekler şaḳıyup berkler bırakır ve ra‘d-ı felek avāzası gibi şavāt-ı peleng ve āheng-i şadā-yı ⁽¹¹⁾nehengler işidilür şöyle ki: Ol korḳunc avāzelerden dehrler çāk olup na‘ralardan ⁽¹²⁾yidi kat gök taşını çınlayup oturdu bir ‘aceb daḫı bu ki ol kara bulutlar içinden ⁽¹³⁾külḥān dutun gibi kara kara tütünler zencīrile göke çekülür. Yidi başlu evrānlayın eşkāl gāh ⁽¹⁴⁾çevrim çevrim olur ḥalka-ı mār-şifat ve gāh uzanur mināre bigi ol dūd-ı nār-ı hey’et ve daḫı ⁽¹⁵⁾ol serīr-i mel‘āniñ ‘aḳabinde kehkeşān-ı mülk bigi baḥr-ı ‘ummān içinde olan tennīn semekleyin ⁽¹⁶⁾yidişer başlu, sekizer başlu yidişer kanadlu, cehennem zebānisi şüretlü,

heybetlü, şalābetlü eşkāl⁽¹⁷⁾ gözlerin açup yalabıtdıkca şanasın ki şimşek şakır ve dağı ağızları nefesinden gökde güneş kızarup⁽¹⁸⁾ olmuş aḥmer bākır.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Şan cehennem mālīkidür her biri

Dem çekerse yuda göğüyle yiri

⁽¹⁹⁾ Kan kuşanurdi gör yidi ḳahramān

Bunlarıñ birini gör iy dīn eri

Neşr: ⁽²⁰⁾ Ḥakīm ḳavlince çün bu ‘alāyimleri gördi neydügin bilmeyüp ḥayrete vardı. ⁽²¹⁾ Andan hümā ta‘accüb idüp dönüp sīmurğa su‘āl itdi ki yā ‘anḳā-yı ḳāf ve yā [7b] ⁽¹⁾ ve yād-ı anā‘a ‘arāf-ı bi’llāhü’l-‘aẓīm bu ḳarşumuzda görinen beyne’l-ārż-ı semāda fevḳe’l-‘alāde görinen ⁽²⁾ serīrine der ki: Üstinde ṭāḳ-ı eyvān ve çār ṭāḳ-ı livān var her ḳubbenüñ üstinde yāḳūt-i ⁽³⁾ aḥmerī ve her kemerinüñ bināsında la‘l u yāḳūt ve aḥmeri ve zeberced pīrūze-i aḥḍār ⁽⁴⁾ var ve bir ‘aceb dağı bu kim bu serīr a‘ẓmiñ öñinde deryā-ı nūr görünür ki ‘ālemi münevver ⁽⁵⁾ etmiş. Ve yine tahtınuñ sağ cānibinde eşkāl-i maḥlūḳāt görünür ki elvān elvān şüretleri ⁽⁶⁾ var ve kimi melek-şüret güneş ṭulu‘at ḳanātları var uçar gördüm ve kimsenüñ dağı ⁽⁷⁾ müseddes ve murabbā‘ taşvīri var nefesleri vücūdun götürür hevā-yı fenāda segirdüp ⁽⁸⁾ birbirin geçer gördüm. Ba‘zı dağı burāk ḳanatlu düldül şıfatlu Ḥink-i İshāḳ ⁽⁹⁾ heybetlü atlara mālīkāne biz gördüm ve ba‘zı dağı ṭāvus-veş şehper ⁽¹⁰⁾ açup gāh rāst gāh geçer ve uçup hevā-yı gögercīn-şıfat raḳş ⁽¹¹⁾ urup gāh rast gāh geçer ve uçup hevā-yı gögercīn-şıfat raḳş ⁽¹²⁾ urup döner gördüm. Baña ḥaber vir ki nedür ve dağı yā sīmurğ-ı ‘anḳāl ⁽¹³⁾ İy seyyid-i mürgān vey

re'is-i perrendegān bu serīr 'ālīnūñ ṭāḳ-ı a'clāda mu'allāḳ⁽¹⁴⁾ hevānuñ ṭarafı çep ki ṭurur
ṭūfān-ı Nūḥ mişāli baḥr-i zulumāt⁽¹⁵⁾ gördüm. Qara bulutlar şeklinde qorqunc eşkāl-i
maḥlūḳāt gördüm. Şadāları⁽¹⁶⁾ ra'd-ı feleke beñzer.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Hey ne heybetlü olur bunlar 'aceb

⁽¹⁷⁾ Kim bular dan ḥavfa vardum bü'l-'aceb

Muhtelif eşkaldür bunlar kamu

Bunlaruñ aḥvāline nedür sebep

⁽¹⁸⁾ **Nesr:** Yidi ḳāt ḳāf u felekleri gümledür⁽¹⁹⁾ ve heybetleri yidi ḳāt yirde yürıyen
maḥlūḳātı bileñdür billāh yā sīmurğ-ı⁽²⁰⁾ ḳāf luṭf idüp itme ḥilāf baña bunları ḥaber vir
ki nemedür. **Nazm:**

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽²¹⁾ Ol hümāya şāh-ı mürğān kām-yāb

Bile virdi şāḥ ḥaber rāsiḥ cevāb

Didi bu gördüğüñ anla iy hümā

⁽²²⁾ Şeh Süleymān ḥayrıdur öñden şoñā

Ol yüzi nūrlu gelendür hep melek

Rūhı ḳudsī mişli götürür yilek

[8a] ⁽¹⁾ Her birinüñ şems-i enver tâcı var

Şems u meh envārına muhtācı var

Her birisi emr-i Haḳla bī-gümān

⁽²⁾ Şeh Süleymāna musahḥhardur revān

Anlaruñ ardınca uçandur perī

Ḥüsn-i gögçek açup uçarlar perī

⁽³⁾ Her birisi ḥüsn içindedür melek

Götürür rühān-veş şehper yilek

Begleri biner perīler atına

⁽⁴⁾ Cem^ç olur perīler anuñ ḳātına

Anlaruñ şaff-ı nihālinde uçan

Dem çekişüp birbirin gökde geçen

⁽⁵⁾ Dürlü dürlü şekle girür cinnīdür

Ba^çzı mü^çmin ba^çzı ḥaşm sinnīdür

Anlaruñ soñunda uçan encümen

⁽⁶⁾ Dīv-i ‘ifrīt aşlı adı Ehrimen

Her birinüñ şekli zişt ü key kabīh

Kim şeyātīn neslidür cümle şahīh

⁽⁷⁾ Ba‘zı ‘ifrīt olur anuñ ba‘zı gül

Hışm-ı insāndur kıamusı pür-füzül

Hep muhaşşal kāfir inse yağıdur

⁽⁸⁾ Kāfa gürz ursa birisi tağıdur

Kıuvvet itse yiri yirden kıaldırur

Önce kıaksa kıāfı şuya kıaldurur

⁽⁹⁾ Hālī olmaz şerlerden hīç beşer

Hışm odundan şudağı balık yaşar

Evran olur anlaruñ ardınca uçan

⁽¹⁰⁾ Dem çekerdı yiddi deryāyı içen

Yir ile gök arasında görünen

Şeh Süleymān tahtıdur degür inan

⁽¹¹⁾ ‘Arşa beñzer tahtı kaplamış melek

Emr-i Hākla götürür bādeyi felek

On iki biñ enbiyā vü evliyā

⁽¹²⁾ Kırk sekiz kez yüz biñ ādem reh-nümā

Şeh Süleymān emrinüñ me‘mürıdur

‘Askeri zenbūr u ‘aķreb mürdur

⁽¹³⁾ Biñ bir ümmet ne ki var fermāndur

Pādişāhlardur ki derbānıdur

İşbu taht üzre dutan mürgān meşāf

⁽¹⁴⁾ Seyyid-i tāvusıla ‘ankā-yı kāf

Sāyebān dutar hevāda hoş nihād

Şeh Süleymān üzre açup hoş ķanād

⁽¹⁵⁾ Var kıyās it şeh Süleymān devletin

K'artırupdur Allāh anuñ devletin

Eyle yüce kıldı ol Hāk cennetini

⁽¹⁶⁾ Yıl götürür 'asker ile tahtını

Her kimüñ ki yāveri Allāh ola

Var kıyās eyle ki ol şāh ola

⁽¹⁷⁾ Böyle diyüp ol zamān sīmurğ-ı kâf

Şah haber virdi hümāya bī-hilāf

Söz gerek ola şahīh ola mu'teber

⁽¹⁸⁾ Vir şalavāt Muştafāya nām ver

Neşr: Hākīm kavlince hümā-yı ⁽¹⁹⁾ hümāyün simurğ-ı 'ankā-yı kâf simurğ-ı re'is ⁽²⁰⁾ dānā-yı 'arrāf taht-ı salţanat-ı Süleymāniden t̄alih ü bahtı sa'idi ⁽²¹⁾ Hākāniden bu şahīh kelāmı ve şarīh peyāmı gūş edincek hayrata urup **[8b]** ⁽¹⁾ varup Süleymān kim olduğın bilüp dağı dönüp 'ankāya eyitdi: Hayf ol 'ömre ki 'ālī hazretiñle ⁽²⁾ ol vaqt rāst Süleymān hazretine varmayup 'ömrī zāyi 'geçirdüm. Fırsat ve devlet ⁽³⁾ murğı başıma konmuşken sehven ile haţā kı lup redd idüp uçardum. ⁽⁴⁾ Diyecek simurğ eyitdi: “Yā hümā! Her iş naşibe ta'alluğdur gamıma kim dāim sulţān ⁽⁵⁾ nazarında mürğān dilinden iñlüp yād olurduñ.” diyüp sīmurğla ⁽⁶⁾ tāvus cenneti alup hümā-yı ecnās-ı mürğānı

kurre-i nesīm birle Süleymān ⁽⁷⁾ cānibine alup geldiler. Ol kadar ki hümā naẓar ẓılup ⁽⁸⁾ taht-ı Süleymānı ve dīvān-ı eyvānı ve serīr üzre ⁽⁹⁾ biñ bir ümmetüñ envāʿ şıfat-ı maḥlūqāt ve yüz yigirmi dört ⁽¹⁰⁾ şıfat ve dürlü heyʿet-i maḥlūqātıñ yitmiş iki milletile ḥāzır olan ⁽¹¹⁾ ḥalk-ı mevcūdātıñ ser cümle ezher mineʿş-şems ʿayān gördi.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹²⁾ Çün hümā gördi Süleymān tahtını

Bildi Allāh yüce ẓıldı tahtını

Bildi oldur Ḥaḳ peyām-ber bī-gümān

⁽¹³⁾ Kʼol cihetden virdi devlet müsteʿān

Añladı ki Ḥaḳқа ẓılır ẓāʿati

Artı anuñcün dü cihānda ḥürmeti

⁽¹⁴⁾ Zīra artar devlet her şākirüñ

ʿİzzetī olur ziyāde zākirüñ

Ger dilerseñ devlet ola pāyidār

⁽¹⁵⁾ Ḥaḳқа ẓāʿat eylegil leyl ü nehār

Ḥaḳḳa ṭā‘at itmeyen merdūd olur

Ḥaḳḳa ‘aṣī gūne-i Nemrūd olur

⁽¹⁶⁾ Ger dilerseñ böylesin oddan necāt

Ḳıl namāz ve ṭut ṣavm vir zekāt

Ger ğanīseñ ḥacca varup bul zekāt ṣevāb

⁽¹⁷⁾ Ger gedāsan ḳıl niyāzı bī-ḥisāb

Rabbine dilden iden dāīm niyāz

Bulısar raḥmet-i Ḥüdādan serfirāz

⁽¹⁸⁾ Raḥmeti Ḥaḳdan dilerseñ bā-ṣafā

Vir ṣalavāt sen be-cān-ı Muṣṭafā

Der-Beyān-ı Edvār-ı ⁽¹⁹⁾ Felek Be-Kavl-i İdrīs ‘Aleyhi’s-selām Naḳl Kerden-i Batlamyūs-ı

Ḥakīm

⁽²⁰⁾ Ḥakīm ḳavlince sīmurg-ı ḳāfila cennetden çıkan ⁽²¹⁾ ṭāvusıla yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlar re’isleriyle ve hevāyī [9a] ⁽¹⁾ ve ḥākī mürġān-ı mūnisleriyle kurre-i nesīm ḳuşları ser neferleriyle ⁽²⁾ hümā ḳuşunu alup Süleymān ḥazretine gelmekte. Ammā ki bizim ḳışşamız bu cānibden ⁽³⁾ Süleymān ḥazretine geldi ki hevā-yı fenāda nübuvvet kürsīsi üzere otururken ⁽⁴⁾ felek yüzine baḳup hümānuñ olduġı kurre-i nesīme naḳar idüp ‘ālem-i ⁽⁵⁾ ‘ulviyeye naḳar ḳılıp dilediki ḥaḳīmlerden felek ⁽⁶⁾ edvārını ve kevākib-i

seyyāreyi teftiş ide ve hem ĥakīmleri imtiĥān ⁽⁷⁾ kıla göre ki ‘ilm-i ĥikmetde kınķısı māhirdür andan ĥakīm tevĥīdiye ⁽⁸⁾ ver ric‘ā-i zāhide baķup daķı andan gözi Baķlamyus ĥākime ⁽⁹⁾ tuř oldu istedigüm anı daķı ‘ilm-i ĥikmetde ne ĥadde idüğini imtiĥān ⁽¹⁰⁾ kıla anagöre ‘izzet ve ‘itibār ide andan Süleymān ĥazreti ⁽¹¹⁾ eyitdi ki: Yā Baķlamyūs-ı řādık! Ve iy ĥakīm-i ĥāzık ĥaber ⁽¹²⁾ vir baņa kim edvār-ı felek ne vechledür kırānātdan ĥāřıl ⁽¹³⁾ olan ĥavādiři rüzgār řebāt nice ider diyüp ⁽¹⁴⁾ şordı Süleyman ĥazreti ‘aleyhis-selām bile diyüp ⁽¹⁵⁾ suāl idicek Baķlamyūs-ı ĥakīm daķı cevāb virüp ⁽¹⁶⁾ dedi ki: Yā nebiyy’allāh! Bilgil ki felegüñ ve mülküñ eřĥāřınuñ erkān-ı ⁽¹⁷⁾ erba‘a ĥavlinde ol ķadar edvārdur kim anuñ şağışını ⁽¹⁸⁾ Allāh te‘ālādan ĥayrı kimse bilmez ve edvārınuñ daķı felegüñ ⁽¹⁹⁾ ve kevākibüñ daķı edvārında ve ekvārında çok kırānāt var. Her ⁽²⁰⁾ devrde ve her kırānātda ĥavādiřden bir ĥādiře vücūda ⁽²¹⁾ gelür. Ĥādiřelerüñ ba‘zısın yā nebiyy’allāh beyān idevüz bākīsi **[9b]** ⁽¹⁾ kıyās olana ammā bilgil ki edvārı biř dürlüdü: Birisi kevākib seyyāre ⁽²⁾ edvārıdur. İkcisi eflākıñ merkezünüñ felegi ĥāmildeği edvārıdur. ⁽³⁾ Üçüncisi eflākı ĥāmilenüñ burclar felegindeki edvārıdur. ⁽⁴⁾ Ve dördüncisi kevākib-i řābitenüñ felegi burūcda olan edvārıdur. Beřincisi ⁽⁵⁾ felegi muĥītiñ erkān-ı ĥavlindeki edvārıdur. Ammā ekvār-ı kevākib ⁽⁶⁾ mevzū‘lu mevzū‘una birikür ve ‘avdet idüp rücū‘ etdügidür merreten ⁽⁷⁾ ba‘d aĥrā ammā ki yā nebiyyallāh kırānāti kevākibüñ derecāti burūcda ⁽⁸⁾ ictimā‘ıdır ol kırānāt altı cinse yüz yigirmi nev‘idür . Yigirmisi ⁽⁹⁾ kırānāti řenāniyyedür otuz beři kırānāti şelaşiyyedür. Ve otuz ⁽¹⁰⁾ biři daķı kırānāti rubāiyyedür. Ve yigirmisi kırānāti ĥamāsiyyedür. ⁽¹¹⁾ Ve yidisi kırānāti sedāsiyyedür. Ve biri kırānāti sebā‘iyyedür. ⁽¹²⁾ Cümlesi yüz yigirmi kırān-ı nev‘iyye olur. Üçyüz altmış ⁽¹³⁾ dereceye đarb olunup cümlesi iki biñ üçyüz kırān-ı ⁽¹⁴⁾ řaĥşıyye olur ammā yā nebiyy’allāhü’l-vefik edvārı dört dürlüdü. ⁽¹⁵⁾ Ba‘zısı yidi biñ yıldır ve ba‘zısı on iki biñ yıldır ve ⁽¹⁶⁾ ba‘zısı elli bir yıldır biñ ve ba‘zısı üçyüz altmış biñ ⁽¹⁷⁾ yıldır ve bilgil ki yā nebiyy’allāh! Ol edvāruñ ve kırānātuñ ⁽¹⁸⁾ ba‘zı zamān-ı şavilde bir kez olur ve ba‘zı

zamān ⁽¹⁹⁾ aşırde bir kez olur kevākib-i s̄abitenüñ ⁽²⁰⁾ edvārıdur. Ol zamān-ı avilde bir kez olan kevākib-i ⁽²¹⁾ s̄abitenüñ edvārıdur altmış yılda ve otuz yılda **[10a]** ⁽¹⁾ bir kez olur. Ve zamān-ı aşırda olan felek muh̄itiñ erkān-ı avlinde devrdür. Her yigirmi dōrt ⁽²⁾ s̄aatde bir kerre olur. Nite ki bārī taālā buyurur avle teālā ve külli fī felegin ⁽³⁾ yescūndur. Ve ammā bākī edvār bu eksenüñ ortasında olur. ⁽⁴⁾ Ve ırānātuñ bazısı her altmış biñ ve daı otuz yılda bir kerre ⁽⁵⁾ olur. Bu ırānāt-ı kevākib-i seyyāre cümle burcunuñ evvel ⁽⁶⁾ daıasında cem olmaıdır. Bu devresinde zīhabında hendesialimdirler. ⁽⁷⁾ Ve bazı ırānāt her ayda bir kerre olan ⁽⁸⁾ amer kevākib-i seyyārenüñ her birisiyle ictimāıdır. Ve ammā ⁽⁹⁾ bākī ırānāt bu iki ve atıñ ortasında olandır. Yigirmi dōrt ⁽¹⁰⁾ günde bir kerre olan devr-i edvārı aşırdandır. Eřa daı ⁽¹¹⁾ budur. Bu müddetde amer tedvīrinüñ merkezinüñ devrīsıdır. ⁽¹²⁾ Ve bazısı her yigirmi yidi günde ve yidi buu s̄aatde bir kerre ⁽¹³⁾ olandır. Bu devr-i amer edvārıdur. Cevv-i zehrūñ ⁽¹⁴⁾ yüz sekizi daı ikiyüz yigirmi ouz günde bir kerre ⁽¹⁵⁾ olandır. Edvār-ı aşırdandır ve bazısı her yüz on ⁽¹⁶⁾ altı günde bir kerre olur. Bu edvār uārıddür. ⁽¹⁷⁾ Ve bazısı her üçyüz altmış biř günde ve daı rub-ı yevmde bir ⁽¹⁸⁾ kerre olur. Bu řemsüñ ve zührenüñ ve amerüñ ve uārıdūñ ⁽¹⁹⁾ edvārıdur. Ve bazısı her üçyüz yetmiş sekiz günde ⁽²⁰⁾ bir kerre olur. Bu zuhāl edvārıdur. Felek tedvīrinde ⁽²¹⁾ bazısı her üçyüz osān ouz günde bir kerre olur. **[10b]** ⁽¹⁾ Ol müřterī edvārıdur felek tedvīrindendir. Ve bazı her yidi ⁽²⁾ yüz seksen sekiz günde bir kerre olur. Ol mirrī edvārıdur. ⁽³⁾ Felek tedvīrinde ve bazısı altı yüz seksen yidi günde bir kerre olur. ⁽⁴⁾ Ol mirrī edvārıdur felek-i burūcda ve bazı her dōrt ⁽⁵⁾ biñ üçyüz otuz günde bir kerre olur. Ol müřterīnūñ merkezi ⁽⁶⁾ devrīddür felek-i burūcda ve bazı her on biñ yidi ⁽⁷⁾ yüz daı ır bir günde bir kerre olur. Ol zūhālūñ ⁽⁸⁾ merkezi edvārıdur. Felek-i burūcda pes bu zıkr olan ⁽⁹⁾ edvārūñ cümlesi on dōrt nev olur. Ammā ⁽¹⁰⁾ ki zamān-ı aşırda olan ırānātuñ bazısı her yüz on ⁽¹¹⁾ altı yılda iki kerre olur. Ol ırānāt ⁽¹²⁾ řemsüñ uārıd ile

olan iktirānidur. Ve ba'zısı her ⁽¹³⁾ ikiyüz toksān günde bir kerre olur. Ol şemsün ⁽¹⁴⁾ ve zührenün ve 'uṭāridün zühalle iktirānidur. Ve ba'zı ⁽¹⁵⁾ her üçyüz toksān toktuz günde bir kerre olur. Ol ⁽¹⁶⁾ müşteriñ ve zührenün ve 'uṭāridün iktirānidur. ⁽¹⁷⁾ Ve ba'zı her yidi yüz seksen biş günde iki kerre olur. ⁽¹⁸⁾ Ol zührenün şemsle iktirānidur. Ve ba'zı her ⁽¹⁹⁾ yevmde her yidi yüz seksen günde bir kerre olur. Ol ⁽²⁰⁾ mirriḥiñ iktirānidur. Ve ba'zısı her altmış yevmde ve nişf ⁽²¹⁾ yevmde bir kerre olur. Ol mirriḥün zühalle ve müşteriyle **[11a]** ⁽¹⁾ iktirānidur. Ve ba'zısı her yigirmi yılda bir kerre olur. Ol ⁽²⁾ zuḥal ile müşteriñ iktirānidur şol her ikiyüz kırk yılda ⁽³⁾ bir kerre olan istināfı zamān-ı tavilde kırānātdandır. Ol ⁽⁴⁾ zuḥal ile müşteri müselleşen vāhıde de on iki ⁽⁵⁾ kırānı istināf itmekdür. Ve ba'zısı her toktuz yüz altmış ⁽⁶⁾ yılda bir kerre olur. Ol zuḥal ve müşteri ⁽⁷⁾ kırk sekiz kırānı istināf itmekdür. Müselleşāt-ı erba'ada ⁽⁸⁾ ve ba'zı her üçbiñ yidi yüz kırk yılda bir kerre olur. ⁽⁹⁾ Ol zuḥal ve müşteri kırānı istināf ⁽¹⁰⁾ itmekdür. Müselleşātta bunuñ şerhi tavıldür ve ⁽¹¹⁾ katı ki felegün edvārıñ kemiyetinden ve kevākibün kırānātıñ ⁽¹²⁾ 'adedinden ve istināfatından fāriğ olındısa dilerüz ki ol ⁽¹³⁾ kırānātdan ḥāşıl olan ḥavādişi zıkr ıdevüz. ⁽¹⁴⁾ Pes yā Süleymān! Eydürüz ki bārī te'ālāñ ⁽¹⁵⁾ izni birle nefsi külliye ve 'akl-ı külliyenün te'yīdi ⁽¹⁶⁾ birle felek-i muḥīte dāir olur. Zīrā ki nefsi ve 'aklī ⁽¹⁷⁾ bārī bārī te'ālā icād eylemişdür. Bārī ⁽¹⁸⁾ te'ālā ol ikisinün mübde'idür ve mūcididür ⁽¹⁹⁾ ve mütememmīdür ve mükemmelidür. Fetebārekallāhu aḥsensu'l ḥālikīn ⁽²⁰⁾ ve daḥı bu 'ālemde olan ḥavādiş felegin devrānına ⁽²¹⁾ ve kevākibün ḥarekātına ve ba'zısıñ ba'zısı ḥarekātına **[11b]** ⁽¹⁾ ve ba'zısıñ ba'zısı kırānātına ittişālātına tābi'dür. Bārī ⁽²⁾ te'ālāñ izni birle ol ḥavādisün ba'zısı küll-i nāsa ⁽³⁾ celīdür zāhirdür. Ve ba'zısı bāṭındur. Ḥafīdür anı bilmekde te'emmüle ⁽⁴⁾ ve fikre muḥtācdur. Ve bilgil ki her ḥādişe ki bu 'ālemde ⁽⁵⁾ sür'atile vücūda gele beḫāsi ḳālīl ola ol nesne felegün zamānı ⁽⁶⁾ ḳaşırinde serīc ḥareketinden ḥāşıl olur. ⁽⁷⁾ Ve her ḥādisenün neşvi bāṭıyyü'l-isbāt ṭavilü'l-evvel. ⁽⁸⁾ Felegün ṭavili zamān-ı tavilde ve ba'īd

istīnāfi ⁽⁹⁾ ba‘īdde hareketinden peydā olur. Bu faşıl şerh-i tav ile ⁽¹⁰⁾ muhtācdur. Ammā ba‘zısın şimdi dilerüz ki bildirevüz ⁽¹¹⁾ tā ki Hāḡ ma‘lūm ola ve şıdk vazih ola bu murāddan ⁽¹²⁾ baḡs edicilere ḡafī olan nesnelere zāhir ⁽¹³⁾ ola pes ola zamānı ḡaşırda olan ḡarekātđan ⁽¹⁴⁾ müddet-i ḡarībde ḡaşıl olan istīnāfdan ⁽¹⁵⁾ birisi felegi muḡīḡūñ edvārıdır. Her yigirmi ⁽¹⁶⁾ dört sā‘atde bir kerre ḡaşıl olur. ⁽¹⁷⁾ Nite ki Bārī te‘ālā celle zikrehu fī ⁽¹⁸⁾ felekün yesbeḡūñ⁶ didi. Ol oldur ki bu ‘ālemde ⁽¹⁹⁾ gice gündüz onuñ birle olur. Ol ḡādişe hiḡ ⁽²⁰⁾ bir aḡde maḡfī degildir. ‘Uḡalāđan ekşer ḡayvānātuñ ⁽²¹⁾ gice ḡ’ābda olup gündüz de uyānıḡ olduḡı anuñ **[12a]** ⁽¹⁾ ḡareketindendir. Bunuñ beyānı zīrā ḡaçan güneş devrān-ı ⁽²⁾ felek birle cānib-i arz üzerine toḡsa hevā anuñ nūrıyla ⁽³⁾ rüşen olur. Yirün yūzi anuñ ziyāsiyla işrāḡda ⁽⁴⁾ olur. Ekşer ḡayvānāt uyḡusından uyanur. Harekete ⁽⁵⁾ gelür ma‘āş ḡalibine münteşir olur. Ve mezāhibinde taşarruf kıılır. ⁽⁶⁾ Ve çiçeklerüñ ekşerīnūñ ekmāmı açılır ve revāyihīnūñ nesīmi ⁽⁷⁾ fāyih olur. Ve nāslar muḡḡālibine zāhib olur ve ḡaçan ki ⁽⁸⁾ gün ḡoluna hevā ḡaranılıḡ olur. ḡayvānātuñ ekşer taşarrufātında ⁽⁹⁾ vaḡanlu vaḡanına rücu^c kıılırlar. Ve nāslar soḡaḡlardan ⁽¹⁰⁾ menzillerine gelürler. Ve üzerlerine uyḡu ⁽¹¹⁾ vāḡi^c olur. Pes ḡaçan fikreñ daḡı kimesne bu ‘ālemüñ ⁽¹²⁾ ḡālīne naḡar eylese görür kim nehār ḡüya şol bir ⁽¹³⁾ uyanuḡ ḡayvān gibidür. Ve gice ḡüya şol ⁽¹⁴⁾ bir uyuz veyāḡūd şol bir ölmüş ḡayvān gibidür. Māđam ⁽¹⁵⁾ ki bu hareket felekde maḡfūzđur bu ḡālāt ⁽¹⁶⁾ ḡayvānātđa mevcūddur. Ve ḡaçan ol hareket ⁽¹⁷⁾ sākin ola bu niḡām bozulur. Bu tertīb bāḡıl olur. ⁽¹⁸⁾ Bu hareket Bārī te‘ālānuñ ‘azīm-i ni‘metlerindendir. ⁽¹⁹⁾ Nitekim Bārī te‘ālā buyurur celle zikrehu ḡul erāeytum⁽²⁰⁾ inne ce‘alallāhu ‘aleykümü’l-leylü sermeden ilā yevme’l-ḡiyame⁷ ve bu müddet ⁽²¹⁾ iḡinde olan ḡavādīş birisi ba‘zı nebātātdur. **[12b]** ⁽¹⁾ ḡazrāyı dimen bigi ki ol gice ḡayıla hevā-yı nesīmiyle rayān olup yaş olur. ⁽²⁾ Ve ḡaçan üzerine

⁶ Kur’an-ı Kerim: 36/40: “Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.”

⁷ Kur’an-ı Kerim: 28/71: ”De ki: Ne dersiniz? Allah, üzerinize geceyi kıyamete kadar sürekli kılsaydı, Allah’tan başka hangi ilah size bir aydınlık getirir? Hala duymayacak mısınız?”

gün toğsa nehāruñ nısfı gice kıurur. Andan yārandası girü bile ⁽³⁾ olur Bu nesne eyyām-ı rabīc de olur. Hāşşāten ancılayın ol hareketten ⁽⁴⁾ olan havādişden birisi şol halka nākıs olan hayvānātdur. Zübāb ⁽⁵⁾ bigi ve berāgīs bigi anlar cufunāt hevādan re’uşda ve cıfede hāşıl ⁽⁶⁾ olur. Kaçan anlara şemsüñ harāretinden hevānuñ birüdetünden ezā irişse helāk ⁽⁷⁾ olurlar. Veyā cümle her kāin ki ol hareketden vücūda gelür. Ve her hayvān kim ⁽⁸⁾ ve her nebāt kim anuñ hilķati nākıs ve bünyesi za’if ola. Ol bir yıl bākī kıalmaz. ⁽⁹⁾ Zīrā yaz gününüñ harāreti yā kıış gününüñ birüdeti anları helāk eyler. Madem ⁽¹⁰⁾ ki bu hareket felekte maħfūz ve mevcūddur bu hādişeler ⁽¹¹⁾ andan vücūda gelür. Vaķtā ki felek sākın ola bu nizām bātıl olur. Ve bu gün ⁽¹²⁾ fāsıd olur. Kaçān nefsi külliyeye gāyetine yitişse ol hareket şeksüz ⁽¹³⁾ sākın olur. Ve bu nizām bozulup bu tertīb sākıt olur. Ammā gāyet gāraz⁽¹⁴⁾ oldur ki vehm aña sābık olur. Aña vuşul için fā’il fi’ilini kaç eyler. ⁽¹⁵⁾ İşler kaçan aña yitişse fā’il fi’ilini kaç eyler. Hülāşşan-keleām haķıķat-i kār budur ki: ⁽¹⁶⁾ Vücūd-ı muṭlaķ ki Haķ sübhānehu ve te’āladur. Fā’il-i muṭlaķdur. Yef’alu māyeşā⁸ ve yuhkimu ma yürīd⁹ ⁽¹⁷⁾ dilediğün işler ve istediğün hüküm kıılır her gün ve her sā’at iş içindedür. ⁽¹⁸⁾ Kulli yevmin huve fı şe’en¹⁰ ve daħı semavāt ve arzın ābā ve ümmühāt-ı seyyāre ve şevābet ve mevālid ⁽¹⁹⁾ ve me’ādan ve nebātāt ve cemādāt ve hayvanāt cemīc kevn ü mekān haķķuñ emrinüñ ⁽²⁰⁾ memūrıdur. Hadd-i imkānda bunlar maħbūsdur ki bir kadem ṭavr-ı imkāndan ⁽²¹⁾ ṭaşra kıomağā kıadar degıldür. Ta’yīn kıaydıyla muķayyed olmişlardur. Fe immā bu kıadar **[13a]** ⁽¹⁾ var ki ābā u ümmühāt ki eflāk ve anāşırdur. Mevālīdüñ vilādetine sebeplerdür. Ger ü müsebbībü’l- ⁽²⁾ esbāb ki Haķ te’āladur. Anuñ emrünsüz çüb deprenmez her havādiş ki harekātı ⁽³⁾ eflakiyyeden zuhūr bulur. Mużhīr-ı Haķ te’āladur. Ve mü’eşşīr-i haķıķi Haķ te’āladur. Egerçi ⁽⁴⁾

⁸ Kur’an-ı Kerim: 3/40: “Zekeriya, ‘Ey Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?’ Allah, ‘Öyledir, ama Allah dilediğini yapar.’ dedi”

⁹ Kur’an-ı Kerim: 5/1: Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin. İhramlı iken avlanmayı helāl saymamanız kaydıyla, okunacak (bildirilecek) olanlardan başka hayvanlar, size helal kııldı. Şüphesiz Allah istediği hükümü verir.”

¹⁰ Kur’an-ı Kerim: 55/29: “Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, her an yeni bir ilahi tasarruftadır.”

zâhiren mü'essir-i eflāk düşmüşdür. Erbâb-ı nücümüñ ekşeri eşeri eflâka isnâd idüp ⁽⁵⁾ mü'essir-i haqîkîden nazārî kaç ideler. Ne'üzubillah kâfir olurlar. Andan ⁽⁶⁾ haberdâr degelüllerdür ki: Ve Allâh bi-küllî şeyin muhîtdür. Ya'ni Haq sübhânehu ve te'âla cemî' ⁽⁷⁾ mevcûdâtı 'ilmiyle ve kudretiyle ve hikmetiyle ihâta kılmışdur. Bil ki cemî' mäsivâ Hakuñ ⁽⁸⁾ kudreti deryâsında garîkdür hiçbir şey' kendü zâtından haberdâr degildir. İllaki insân-ı kâmil ⁽⁹⁾ ile olsa haqkun vahdâniyyetün ve ferdâniyyetin 'azâmetin ve celâletin dağı eşyânuñ haqîkâtin ⁽¹⁰⁾ insân-ı kâmil bulur ancak zîrâ ma'rifet-i nefis ma'rifet-i haqîkâti eşyâya sebebdür. Ve 'irfân-ı ⁽¹¹⁾ haqâyık eşyâ ma'rifetullaha sebebdür. Men 'arefe nefsehu fekad 'arafe Rabbahu¹¹ imdi cehd idüp ⁽¹²⁾ 'irfân-ı nefsiyye hâsıl kılmak gerek ki tâ her şey'in haqîkâatine 'ilm gele çün ki 'irfân-ı nefsiyye ⁽¹³⁾ sebeble ma'rifetullah zühür bula. Ol vaqt bilesin ki bu kâinât ne itmiş ve ne iş için ⁽¹⁴⁾ yaratılmış ve üstâdın bunu taşnîf itmekden murâdı nedür bilesen. Şimdi benden ⁽¹⁵⁾ işitdüğünden hemân fâide budur ki merdâne iki atun bile bağlayup haqka sülük kılasın. ⁽¹⁶⁾ Maqsûd-ı aşliye vuşul bulup maqsad-ı aqsâyâ ve maṭlab-ı a'lâyâ iresin. ⁽¹⁷⁾ Göresinki bu mevcûdât ol haqîkat afitâbınuñ bir kemter ü kemîne sâyesidür. Zîrâ ki ⁽¹⁸⁾ sâyenün vücûdı şey'ün zâtiyle kâimdür. Ve hareketi ve sükûnu ol şey'ün hareketine ⁽¹⁹⁾ ve sükûnuna göredür. Eger şey' sâkin ola sâye dağı sâkin ola ve eger şey' muḥarrrik ⁽²⁰⁾ ola sâye dağı muḥarrrik ola **elem tera ila Rabbike** keyfe meddezzille Haq şâ' ve lica'le sâkinen¹² elâyete ⁽²¹⁾ ve dağı bilmek gerek ki mutaşarruf-ı muṭlaq Haq te'âladur. Zîrâ ki hadd-i imkânda olan vücûd-ı vâcibün [13b] ⁽¹⁾ vücûduna nisbet ma'dûm-ı muṭlaqdur. **Elḥadiş izâkürın bâ kadîm kim büyükle eşer** ya'ni kaçanki ḥadiş ⁽²⁾ olan vücûd-ı kadîm olan vücûdile maḳârına kılsa ol ḥadişe olan vücûdun hîç eşeri kıalmaz ⁽³⁾ ve dağı **ve mâ min dâbbetin illa hüve** ¹³**aḫiz binâ şitihâ**¹⁴ Ya'ni hiçbir vücûd-ı ḥadiş yoḳdur ki anuñ

¹¹ Nefsini bilen Rabb'ini bilir.

¹² Kur'an-ı Kerim: 25/45: "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? İsteseydi onu sabit kılardı. Sonra biz güneşi gölgeye delil kıldık."

¹³ Müellif, ayette yer alan ve Allah anlamında kullanılan bu sözcüğü belirtmemiştir.

hareketi ⁽⁴⁾ ve sükūnı kendü zātıyla illa ki emrullahiledür. Zāt-ı Hâk muhtecibdür. Hucubı nūrāni ve zulümātı ⁽⁵⁾ birle her ne ki eyler ve kılar hicāb ardından ider ve kılar şunlar ki bî-başıretdür. ⁽⁶⁾ Hicāb görürler hicāb ardında muhtecib olan zāt-ı muṭlākı görmezler daḥı ol hicābdan ⁽⁷⁾ bahs iderler. Tā ḥatta ḥükm-i vāṣir hicābdan bulurlar daḥı dürlü ḥayāl idüp maḥāl taṣavvur ⁽⁸⁾ iderler. **Te‘āla şānehu** ‘ammā yeḫülü’z-zālimun ‘uluvven kebīren ammā şunlar ki aşḥāb-ı ‘ibret ⁽⁹⁾ var bāb-ı ḥayretdür. Hâk te‘ālā gönülleri gözlerini nūr-ı tevfiḳ birle rüşen kılmışdur. Ve men ⁽¹⁰⁾ lem yec‘Allāhu lehu nūran femālehu min nūrin¹⁵ anlar bu māsivāya ki nazār kıllurlar ve başār-ı başiretle idrāk ⁽¹¹⁾ idüp bilürler ki bu maḥsūsāt muzāhirdür. Ya‘ni ḥaḳḳuñ ḳudretine mazḥārlardur. Hâḳḳıñ şifāt-ı ⁽¹²⁾ esmāsı bunlarınla zuhūr bulur ve bulmuşdur. Mişalde İne mişāldür. Te‘āle şānehu ile olsa mazḥārdan ⁽¹³⁾ zāhire ve isimden müsemmayā rücū‘ kıllup ileyhi’l merci‘ ve’l me‘āb muḳtezāsınca mi‘āda ‘avdet idüp ⁽¹⁴⁾ **innAllāhe** ye’murukum entu’addü’l-emāneti ilā ehlihā¹⁶ mücibince emāneti ehline edā iderler. Daḥı ⁽¹⁵⁾ vech-i bāḳi ile celle şenā’uhu beḳā bulup cenneti ḥaḳḳīḳide fī muḳ‘ād-ı şıḳḳin ‘inde melīkin muḳtediriñ ebeden illā bedi’in ⁽¹⁶⁾ muḳīm olurlar **Allāhümme** erzuḳnā şırāt-elmustekīm şırāt-ellezīne en‘amte ‘aleyhim ḡayrilmaḡzūb-i⁽¹⁷⁾ ‘aleyhim velāzzālīn amīn¹⁷. Yā erḥame’r-rāḥimīn.

¹⁴ Kur’an-ı Kerim: 11/56: “İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yer-yüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbiniz dosdoğru bir yol üzerindedir.”

¹⁵ Kur’an-ı Kerim: 24/40: “Yahut (inkarcıların küfür içindeki halleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. (Bir deniz ki) onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulutlar var. Karanlıklar üstüne karanlıklar. İnsan elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez. Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur.”

¹⁶ Kur’an-ı Kerim: 4/58: “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”

¹⁷ Kur’an-ı Kerim: 1/6,7: “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapkınlarınkine değil.”

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

‘İlm budur ‘ilm budur ey hemām

⁽¹⁸⁾ Bundan ğayrı ‘abesdür ves-selām

Özgesin Allāh bilür ‘ālim odur

Her ḥakīme ḥükm iden ḥakim odur

⁽¹⁹⁾ Böyle diyüp ol ḥakīm-i ḥurdedān

İtdi alqış şehriyāra bī-gümān

Çün Süleymānı ḥazreti ol nāmūr

⁽²⁰⁾ Alcaḳ eṭvār-ı ḥikmetden ḥaber

Didi taḥsīn ol ḥakīmiñ ‘aqlına

Qıldı yüz biñ aferīnler naḳline

⁽²¹⁾ **Nesr:** Ḥakīm ḳavlince çün ki Süleymān ḥazretine ol üstād-ı fāzıl felekden bu vechle

ḥikmet [14a] ⁽¹⁾ mūcibince ḥaber vericek Süleymān ḥazreti ‘aleyhi’s-selām ḥükemā vü

‘ulemā zūrefā vü vūzerā birle hezār aḥsentü diyüp ⁽²⁾ aferīn ḳılup istiḥsān ḳılınca bu

ğarībe Süleymān ‘aleyhi’s-selām su’āl ḳılup ider. Yā ḥakīm-i zamān billahü’l-‘azīm lutf

⁽³⁾ idüp bu ḳamere tedvīrinüñ felek-i ḥāmilde olan ḥarekātđan ḥādīs olan eṣyā’ daḥı

beyān ⁽⁴⁾ ile diyecek ḥakīm cevāb virüp dedi kim: Yā nebiyy’allāh! Bilgil ki devrān-ı

felek ekrem-i ef'aldür pes ⁽⁵⁾ anuñ fā'ilinüñ garezi eşref-i a'rāzdur. Nitekim zamān-ı kayserīde ve istīnāf-ı karībede sür'atle ⁽⁶⁾ hāşıl olan harekâtdan vücūda gelendendür. Şol her ayda iki kez hāşıl olan nesne ol her gün ⁽⁷⁾ kamerinüñ tedvīrīnüñ felek-i hāmilde her on dört günde bir kez devrinden hāşıl olan harekât⁽⁸⁾ dan biz didigümüz nesnelerüñ haķıkatini 'ilm-i micestīde olan şan'atlarıñ ehli bilür. Ol harekâtdan-⁽⁹⁾ dur bu 'ālemde olan havādişelerüñ eşyānuñ ziyāde olup sür'atle neş vü nümā olmaķlığı ⁽¹⁰⁾ gibi tecrübe ehli ve müteğayyiz olan ālemler biz didüğümüzü bilürler ve idübeñ sānenci nişfinda bir ⁽¹¹⁾ merkez-i felek hāmilde bir kerre devr eyler ve lākin kamer ol nūrla mümtelī olur. Vechle merkez araşından felek ⁽¹²⁾ 'Uṭārīde müteveccih olur. Ve felek bu müddetde bir kerre gerü devr eyler bu 'ālemde olan kāināddan ol⁽¹³⁾ harekete tābi' olanlardur eşyā' nāmınıñ züyülī ve hazālī noķsān ve tamāma yetişen dānelerüñ ve yemişlerüñ ⁽¹⁴⁾ nefc ve cüffā kadar pes ol zıkr olan şan'at işler. Bu didigümüz nesnelerüñ şıhhatini bilürler ba'zı ⁽¹⁵⁾ cevāhir-i ma'deniyye daķı bu müddet içinde vücūda gelür. Müsellah gibi ve kemāt gibi ve bunlaruñ mişālī gibi yā ⁽¹⁶⁾ nebiyy'allāh bilgil ki kemāt-ı nebāt ma'denīden ne bāķidür. Bu müddet içinde olduğundan az olur kimi nebāt ⁽¹⁷⁾ daķı yetişür. Andan menfa'at tūtulur bu kavlı bigi ol harekedden bu miķdār müddetde āz olur kim ⁽¹⁸⁾ ba'zı hayvān tamām olur. Tıyūr gibi ve tūtī kaz bigi zīrā ekşer anlaruñ hıķati on dört günde tamām ⁽¹⁹⁾ olur. On dört günden soñra çıkar. Bu on dört gün ay-ı hażān gününde olduķı burcdan ⁽²⁰⁾ toķuzuncı burca varınca seyrr etdiginüñ miķdārıdır ile burc-ı tāsi' kim intikāl ve seferī ider. Bu hayvanāt ⁽²¹⁾ bu müddet içinde bu hālden bir hale eyler mādem ki felekde bu harekat mahfūz ve mevcūddur minvalde. **[14b]** ⁽¹⁾ Bu kāināt mevcūd olup mutaşavvur bārī te'ālā bir nesneye ve'l-ķamere ķaddernāhu menāzile hatta 'ādaka ⁽²⁾ el'urcūnil-ķadīm¹⁸ dedi ki: Kavlı birle işāret eyledi. Ve daķı yā nebiyy'allāh bilgil kim hayvānātuñ ve nebātātuñ⁽³⁾

¹⁸ Kur'an-ı Kerim: 36/39: "Ayn dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur.

küllisi ol harekeddendir. Ve ba'zısının bekası tavıldür. Ve ba'zısının kaçır dur. Ve ba'zısının müddeti ⁽⁴⁾ kaçır dur lakin bekası tavıldür tavili yüz yigirmi ziyade tecavüz eylemez ve müddet-i kaçır bundan ⁽⁵⁾ dunedür. Bu nev'ün eşhâş bu miqdâr bâkî kılduğunun illeti oldur ki anuñ hâdis olduğunun illeti ivek ⁽⁶⁾ yigirmi sekiz menziline kısmet olunan burclarda hareket etdügidür. Bunuñ beyanı zîrâ ey kaçan burclardan ⁽⁷⁾ beraberce ve menzillerden bir menzilde olsa kuş yüri başdığı günde ay yigirmi menzil kaç ⁽⁸⁾ eylese kuş yavrusı çıkar ve felekden iki yüz kırk derece kaç etmiş olur. Yavru başdığı ⁽⁹⁾ dereceye ay gerü gelmege tokuz menzil ve yüz yigirmi derece bâkî kalmış pes bu nesne dünyâda her derece ⁽¹⁰⁾ muqâbiline ömr bir ay olur. Ömr-i tab'i budur ve ammâ ol kim müddeden eksik yâhüd artıkdur. Olursa ol ⁽¹¹⁾ bir illet ve bir a'râz sebebiyle olur. Kim anı beyân itmekligüñ şerhi tavıldür. Bu kıyâs üzerine felek ⁽¹²⁾ kamer tahtında olan harekât için eşhâş-ı felekiyyeden bir şahşuñ hareketi vardur. Bir müddet ma'lûmda istinâf ⁽¹³⁾ eder ol kâinātuñ bekası ol müddeden olur. Bu mezkûr üzerine insân emirlerinden bir miş'âl ⁽¹⁴⁾ ahir dahı zikr idelüm. Yâ nebiyy'allâh! Bunuñ beyanı oldur ki nuñfe kaçan ana rahmine düşse şimer ol ⁽¹⁵⁾ günde lâbüd kim felekün burclârından bir burcda ola kaçan kim tokuzuncı ayuñ evveli ola ay ol vaqtün ⁽¹⁶⁾ sekiz burc kaç etmiş olan müşelleşātuñ tebâ ya'ni tamâm idüp burc tâsi' yetmiş olur. ⁽¹⁷⁾ Eyle burc tâsi' kim itikâl-i sefer odur pes mevlüd bir mekândan bir ahir mekâna ve bir hâlden bir hâle intikâl ⁽¹⁸⁾ eylese gerekdür kün dahı nuñfe vâki' olduğu künden ol günden iki yüz kırk derece kaç etmiş ⁽¹⁹⁾ olur. Yüz yigirmi derece bâkî kalur. Nuñfe vâki' olduğu günde olduğu dereceye varmağa pes nev'in ⁽²⁰⁾ ömr-i tab'iyyesi her derece muqâbilinde bir yıl olur. Pes kaçan ziyade yâhüd naş ola ol bir illet ve bir sebep ⁽²¹⁾ ecel için olur. Envâ' hayvanâddan her nev'in hâli bu kıyâs üzerine olur şol hayvân adlarından [15a] ⁽¹⁾ kim anlaruñ velâdeti on sâ'at ya yigirmi sâ'at bir gün ya kırk gün ya dört ây ya beş ⁽²⁾ ay ya yidi ay ya tokuz ya on ay ya on bir ay ya bir yıl ya iki yıl dahı

eksik olur. Ol nev'in ⁽³⁾ 'ömr-i ṭab'ıyyesi felekde ol müteḥarrikdür tamām erince bākī kalan olur. Bākī kalan gerekse burc olsun ⁽⁴⁾ gerekse derece gerekse daḳīka gerekse sâ'at olsun. Gerekse ve gerekse eyyâm olsun ve gerekse ⁽⁵⁾ şuhūr olsun. Gerekse sinūn olsun. Bunuñ aṣl-ı beyānı budur. Zīrā ṣol ḥayvānkim ḥilḳati ⁽⁶⁾ nāḳṣ ve bünyesi za'īf olānuñ vücūda gelmesinüñ tākim 'illeti ṣol yigirmi dört sâ'atde ⁽⁷⁾ devri¹⁹ istināf şeklün hareketidür. Nitekim bundan ol zıkr eyledük. Zīrā ol nev'in ṣebātı ⁽⁸⁾ ve 'ömr-i ṭab'ıyyesi ṭoḳuz gündür eger ziyāde olsa yāḥūd eksik olsa ol bir esbāb ve bir a'rāz ⁽⁹⁾ eceliçün olur. Bunuñ beyānı zīrā anuñ ḥilḳati tamām olur. Ve şüret-i kāmil ol altı sâ'atde ⁽¹⁰⁾ on sekiz burcdur. Eyleyince kaçan ṭoḳuzuncı varup ṭoḳmaḡa ibtidā kılsa devr ve hareket kılip ḡaden ⁽¹¹⁾ ṭalib kıлмаḡa intikāl eyler ile ḡaden kimi anuñ eşḡasınıñ beḳāsına mādde'dür. Tamām olunca ṭoḳuz sâ'at ⁽¹²⁾ bākī kıılır pes dünyāda 'ömrini ṭoḳuz gün tamām eyler. Her sâ'at için bir gün ölür. Andan helāk olur. ⁽¹³⁾ Bir ḡayrı vücūda gelir nev'-i maḥfūz olup eşḡāş seylānda olur.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁴⁾ Bile didi Baṭlamyus-ı ḥāzık ol

Gāh ol felek esrārına bulmuşdı yol

Çünkü ḥikmedden kıılır bile beyān

⁽¹⁵⁾ Kııldı taḥsīn işidin pīr ü cevān

¹⁹ Sanatçı, bu kelimenin yazımında yer almaması gereken bir harfe (s) yer yermiştir.

Enbiyā vü evliyā vü ‘ālimān

‘Ākilān ü nakīlān ü fāzīlān

⁽¹⁶⁾ O ḥakīmīñ ḥazretine bir gözin

Qıldılar aḥsen hezārān āferin

Şeh Süleymān ḥazretīde ol zamān

⁽¹⁷⁾ Didi taḥsīn virdi ḥil‘atdür cihān

Neşr: Ḥakīm ḥavlince Baḥlamiyus-ı ḥāzık ol ḥakīm-i şādık ‘ilm ⁽¹⁸⁾ edvār-ı ḥikmet mūcibince bu vechile ‘ayān u beyān kılacak. Ḥāzır olan enbiyā vü evliyā vü ḥükemā vü ‘ulemā vüzerā ⁽¹⁹⁾ ümera vü zūrefā şu‘arā taḥsīn kıilup istiḥsān kılduḡdan soñra Süleymān ḥazret-i ‘aleyhi’s-selām yine suāl ⁽²⁰⁾ kıilup didi kim: Ya ḥakīm ḥaber vir baña. Kim felek kamer taḥtında olan kāinātuñ vüçüda gelmesi ve gitmesi edvār-ı felek ⁽²¹⁾ mūcibince beyān eyle diyecek? Cevāb virüp eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! Bilgil kim felek kamer taḥtında olan kāinātuñ [15b] ⁽¹⁾ vüçüda geldiginden fenā olunca bir ma‘lūm vaḳit vardur. Ol vaḳit eşḥāş-ı felekiyyenüñ edvārından bir devrdür. ⁽²⁾ Bunuñ beyānı zīrā bu ‘ālemde olan nesne dört ḥālī vardur. Ol dört ḥāl birbirine mübāyındur. Ve biri birinüñ ⁽³⁾ vüçüda geldiginüñ ibtidāsıdır. Ve bir ziyādeliḡi ve bir nihāyete yetişince artmaḡlaḡı ve bir tevkīf-i ve’l-ḥaḡḡatdır. Ve bir helāk ⁽⁴⁾ olup ma‘dūm olduḡı zamāndur. Bunuñ ‘illetti oldur ki felekde her şahşuñ kendüye maḡşuş bir dāire ḥareketi ⁽⁵⁾ vardur. Ol dāire ḥareketinüñ dört ḥālī vardur. Bir ḥazīze şa‘ūddur. Ve bir uca sa‘ūddur. Ve bir uca hebūḡdur. ⁽⁶⁾ Ve daḡı ya nebiyy’allāh! Bilgil ki bu didigimiz ḥaḡīḡatini muḡiştī ehli bilür. Ol ḥareket kim dört bir kerre devr eyler. Ol ⁽⁷⁾ ‘uḡārid ḥareketidür. Ol daḡı

seri'üzzamān-ı qarībetü'l-istināf olan hareketlerdendir. Ol hareket tāra müstaķīm ⁽⁸⁾ olur. Ve tere rāci' ve tāre maşriķi ve tāre mağribi olur. Münharif olur ve tāre şā'id ve tāre hābiṭ olur. ⁽⁹⁾ Tāredür cānın vāhide mevzetinde vāķif olur. Ol nesne ki bu 'ālemde ol hareket hādiṣ olur. Nebātatuñ ⁽¹⁰⁾ ba'zısını dürr-i simsim bigi ve ṭārū ve arpa bigi az olur. Kim ol hareketden bu müddet içinde ba'zı cevāhir-i ma'deniyye ⁽¹¹⁾ tamām olur. Nitekim şan'atla tamām olur. Bu didügümüzün haķiķati me'ādin ehli ve şol ricācāsıña ⁽¹²⁾ adcılar ve kimyā şan'atın bilenler bilürler. Ve daħı ol harekedden bu 'ālemden bir miķdār müddet içinde ba'zı ḥayvanātuñ ⁽¹³⁾ ḥilķati tamām olur. Ve ba'zı sebā'iñ ve ḥuşuñ tevlīdi ḥāşıl olur. Ve ba'zı nāsa 'Uṭārid ⁽¹⁴⁾ aḥvāl-ı muḥtelif olduğı vaķit şol nücüm aşḥābı zıkr etdiği nesnelere 'ārız olur. Bunuñ beyāni ⁽¹⁵⁾ oldur kim zīrā kaçan 'Uṭārid müteḥarrik olsa ba'zı nāsa emrāz ve 'ilel ve evcāc 'ārız olur. ⁽¹⁶⁾ Ḥāşşa oğlancıklara ve ba'zı kitāplara ve 'ammāllara ve şāhib deyü anlara ve vezīrlere 'azl u i'tiķāle u ⁽¹⁷⁾ müşāderat yetişür ve ba'zı şanāi' ehline 'aṭālet ve kesālet ve ba'zı tācirlerere ḥüsrān vāķi' olur. ⁽¹⁸⁾ Ve ba'zı nāslara 'usr u ḥar yetişür vaķtinde anlara ḥalāşlıķ ve selāmetliķ ve zūhūr ve velāyet ⁽¹⁹⁾ ve neşāṭ ve istikāmet-i aḥvāl ḥāşıl olur. Ve kūfī ve rücū'ı vaķtinde anlara ḥayret ve şek vaṭanun ⁽²⁰⁾ virüp ve tevaķķuf ve teḥāllüf ve edbār ve 'aşıyān vāķi' olur. Hübūṭ ve ḥazīz vaķtinde anlar zehāb ⁽²¹⁾ 'izzet ve süķūṭ cāh ve noķsān mertebe 'ārız olur. Bunuñ küllisi felegin şekli īcāb eyledi nesnelere [16a] ⁽¹⁾ i'tibāriledür. 'Aşl oldu da anuñ tafşīlini nücüm ehli bulur. Ol ḥarekāt seri'e kaşīretü'z-zamān ⁽²⁾ qarībetü'l-istināfdandır ki yılda bir kez ḥāşıl olur. Ol şemsüñ ḥareketidür. Ve zerrenüñ ve 'Uṭārid'üñ ⁽³⁾ tedvīr feleginüñ merkezidür. Tāre burc şimālīde ve tāre bürüc cenūyide ve tāre mustaķīmetü'l-ṭulū'da ⁽⁴⁾ ve tāre mu'āvvecetü'l-ṭulū'da ve tāre nārīde ve tāre terāyyīd ve tāre hevāyīde ve tāre māide ve tāre şāidde ⁽⁵⁾ ve tāre hābiṭde ve ṭāre beyitlerinde ve tāre ve bālinde ve tāre 'urūbunda ve tāre eşrāķında ve ṭāre hübūṭunda ⁽⁶⁾ ve tāre evcānında ve tāre ḥazīzinde ve tāre seri'e ve tāre baṭıyye ve tāre

cüzhirätinuñ rû'sında ve täre ⁽⁷⁾ cüzhirätinuñ zenbinde ve täre meyânında ve täre meyâsirinde ve täre şarķiyye ve täre ğarbiyye ve täre ⁽⁸⁾ mütenâzıra ve täre sâķıķ ve täre ħâliyye ve täre vaĥşıyye ve täre evtârında ve täre anıñ yelesinde ve täre ⁽⁹⁾ bürüc münķalibinde ve täre şābidde zuy'ıl-ecsādda ve täre 'ulüvde ve daĥı bunlara beñzer ħallerde ve daĥı ⁽¹⁰⁾ yā nebiyy'allāh! Taĥķıķ bilgil kim ol nesne bu 'ālemde ol ħarekedden ħādiş olur. ħālāt-ı muĥtelifedür. Ve fünün ⁽¹¹⁾ müteġāyyirdür kim anlaruñ künhüni Allāh te'ālādan ğayrı kimse bilmez. Lākin ba'zısın biz zıkr idelüm. Baķsana ⁽¹²⁾ delālet idemez zamānuñ arılığını ve hevānuñ naġyirätını zıkr idelüm.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹³⁾ Çünki Batlamyus eyitdi ħüb nihād

Ol ħakīm üstād-i ħāđıķ ki ziyād

'İlm-i ħikmet mücibince ol zamān

⁽¹⁴⁾ Bile taķrır eylediyse bī-gümān

Şeh Süleymāna du'ā kılup dilim

Pes idile oldı ħāmūş ol ħakīm

⁽¹⁵⁾ Kāmil iseñ ola ehl-i edep

Kim ħayā ehlin sever ħālıķ Çalab

Hakka t̄a'at eyle ol ehl-i hayā

⁽¹⁶⁾ Tā ki rahmet ide saña ol Hudā

Ender Şifat-1 Aḥkām-1 Āfitāb Der-Burc-1 Sereṭān

Hakīm kavlince Batlamyus-ı hakīm-i pür-hüner bile diyecek cemī^c hükemā ⁽¹⁷⁾ ve 'ulemā tahsīn kılp istihlādān itdükden soñra yine Süleymān hazreti 'aleyhi's-selām su'āl ⁽¹⁸⁾ idüp der ki: Yā hakīm! Haber vir baña ki edvār-ı felek hareketinden hādīs olan muhtelif-i beyān eylegil ⁽¹⁹⁾ işidelüm diyecek cevāb virüp didi ki: Yā Nebiyy'allāh! Bilgil kim bunuñ beyānı kaçan şems burc-ı ⁽²⁰⁾ cüdādan harekete başlasa şimāl tarafına felege mürtefi^c oluban. Ol vaḳtin ṭabi'at Bārī te'ālānuñ ⁽²¹⁾ izni birle ki ruṭübāt cezb etmege başlar. Ruṭübāt kim nüzāb-ı muḥiṭ olmuşdur. Ol [16b] ⁽¹⁾ ruṭübāt-ı ṭabi'at ağaçlaruñ ve nebātlaruñ köküne ve ṭallarına girür. Kuvvet-i māske ānı imsāk idüp ⁽²⁾ tutar şems tāhūtuñ āḫirine yetişince de'bī bile olur. Kaçan şems burc-ı hamilüñ ol daḳīkasına ⁽³⁾ varsa giceyle gündüz berāber olur. Ve hevā hūş u mu'cedil olur. Qarlar erir ve ağaçlara şu yürür. ⁽⁴⁾ Ekiñler uzar ve otlar artaa ağaçlaruñ yaprakları aqları açılır. Yerüñ yüzi yaşarur ṭağlar renklenür ⁽⁵⁾ behāyimler ṭogurur. Emcikleri südlenür hayvānlara ṭağılır ve ḥalāyikuñ dirliğı hoş olup feraḥ olurlar. ⁽⁶⁾ Dünya şol yüzüñmüş genc ḥātün gibi olur. Şems tācoz anuñ āḫirine yetişinceyedegin dünyā bu ḥālle geçer.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁷⁾ Bir qarāra ṭurmaz āḫir zūr-kār

Ki ḥazān u kış olur gehī nehār

⁽⁸⁾ Bir arara olmaduğıun felek

Nā-murād ider gehī virür dilek

Gāh albi řād idüp hürrem ılır

⁽⁹⁾ Gāh hürrem dilleri pür am ılır

Bāğda gül bitmez berin almaya hār

Sākī mül şunmaz ki atmaya humār

⁽¹⁰⁾ Böyle diyüp oldu hāmuř ol hākīm

Vir řalavāt Muřafāya sen dilim

Neqr: Hākīm avlince ⁽¹¹⁾ Batlamyus hākīm bile diyecek yine Süleymān hāzreti ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Yā hākīmü’z-zamān! ⁽¹²⁾ Haber vir baña ki afitāb sereřān burcına gelicek ‘ālem kāinātuñ hāli niye mübeddel olur? Cevāb virüp ⁽¹³⁾ dediki: Yā Nebiyy’allāh! Bilgil kim açan řayf yetişse řems sereřān burcına varsa gündüz uzar ⁽¹⁴⁾ gice ışalur. Rebī^c gidüp řayf dāhil olur. Isı artup hevā germ olur. Yemiřlerüñ vağtı kemāle yetişür. ⁽¹⁵⁾ Behāyimler semerir nāslaruñ uvvetleri çoğalur ve hāyvānlaruñ ‘ağlı artar. Dünya řol bir mün^cime hātūn gibidür ⁽¹⁶⁾ ki ‘āřıkları çoğdur. Dünyānuñ dağı ve ehlinüñ dağı hāli bile olur. Tā řems sünbülenüñ āhirine ⁽¹⁷⁾ yetişince zāyil olmaz.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Çünkü seretân burcına irse âfitâb

Germ olur ʿâlem ʿutar devrân tâb

⁽¹⁸⁾ Münʿime olur begâyet çarḥ zen

Niʿmet öküş şād olur yaḥşî yemen

Şeb çü düşmen ʿömr olur kûte giyâh

⁽¹⁹⁾ Serv-i ʿadd mişli üzer anarken iyi şâh

Böyle diyüp ol ḥakīm-i pür-hüner

Ḥazret-i ḥākāna ol alkış ider

⁽²⁰⁾ Şeh Süleymân tutacak gūş nakline

İtdi taḥsîn ol ḥakīm ʿaqlına

Neşr: Ḥakīm kavlince ⁽²¹⁾ Batlamyus şād u ol ḥakīm-i ḥazîk bile diyecek cemîʿ erkân-ı devlet ve aʿyân-ı ḥazret işidüp [17a] ⁽¹⁾ taḥsîn kılup istiḥsân etdikden soñra yine Süleymân ḥazreti ʿaleyhiʿs-selâm eyitdi: Afitâb mîzânı ⁽²⁾ burcuna varsa ʿâlem yine tebdîl olur. Cevâb virüp eyitdi ki: Yâ nebiyyʿallâh! Bilgil kim kaçan ḥerîf ⁽³⁾ dâḥil olup şems-i mîzân burcuna varsa ḥamelde olduğı gibi mîzânda daḥı giceyle gündüz berâber olur. ⁽⁴⁾ Andan soñra gice ziyâde olup gündüz kışalmağa başlar. Ya gidüp gezer dâḥil olur. Bu hoşûk ve şimâl yili esb-i ⁽⁵⁾ zamân tağayyîr olur şular eksilür yer ʿurur bînarlar gur eyler otlar ʿurur ve yemişler fâni olur nâslar ⁽⁶⁾ ḥarmanların getürüp dânelerün ve

yemişlerün ihzā ederler. Yirüñ yüzi ‘ārī kıılır hevāmlar ‘adem olup ⁽⁷⁾ hařerāt hücurātına dāhil olur kıuşlar ve vuḥuřlar alçak yerlere vuḥuř giderler nāslar kıış yarağın ⁽⁸⁾ görürler gökler ve ısı ıonlar geyürler ve ol vağt dünyā şol bir şarı ‘avret bigi olur.

Naım:

[- . - - / - . - - / - . -]

Çünki mizān burcına irse afitāb

Rüz u şeb olur berāber kām-yāb

Pes zemistān erişüp şüver-i hevā

⁽⁹⁾ Kim řitādan incinür nefis u kıuvā

Çeşmeler şüyı kıatalar ol zamān

Şış yarağın görür ol pır u cevān

⁽¹⁰⁾ Bile diyip Batlamyus hüüb nihād

Ḥāzret-i ḥāna kıılır alkış ziyād

şeh Süleymān ḥāzreti taḥsīn eder

⁽¹¹⁾ Giderür ḥil‘at virür çok sīm ü zer

Neşr: Hākīm kavlince Batlamyus ‘āķil ol hākīm-i fāzıl ⁽¹²⁾ bile diyecek cemī‘ ‘ulemā ve hūkemā ve zūrefā aferīn kılup istihsān kılduđdan ōnra Süleymān hāzreti ⁽¹⁴⁾ ‘aleyhi‘selām yine su‘āl kılup didi kim: Yā hākīm! Haber vir baña kim afitāb kavz burcuna ⁽¹⁵⁾ gelse gice üzerince olur bu ‘ālem hāli dedi cevāb virüp didi: Yā Nebiyy’allāh! Kačan afitāb ⁽¹⁶⁾ kavz burcuna gelse gice uzar gündüz kışalur güz gidüp kış gelür ōuķ artar. Hevā haşīn olup ⁽¹⁷⁾ aģaĉlaruñ yaprađı dökülür otlaruñ ekşerī ölüp fevt olur. Hayvanātuñ ekşerī bāñın-ı arza kühūf-ı ⁽¹⁸⁾ cibāle dāhil olur bulutlar çođalup hū karanluķ olur. Behāyimlerüñ ve bedenlerüñ kavāsı za‘īf ⁽¹⁹⁾ olur. Dünya ol vaķit ōol bir kurumuş elümi yaķın gelmiş ‘avret gibi olur.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽²⁰⁾ Şekl-i dünyā ol dem iĉre Őehriyār

Pī[r]-i zen Şeklin tutar āŐikār

Her behāyim hāli olur key za‘īf

⁽²¹⁾ Er kılup düşer naħīf⁽²⁰⁾

Hīĉ hebābāt ile bulunmaz nebāt

Yir yüzünüñ revnāķı gider evkāt

²⁰ Müellif bu mısradā , ölçü gereği kulanması gereken uygun bir kelimeyi kullanmamıştır.

[17b]

⁽¹⁾ Hāl-i ʿālem budur aña kām-kār

Bir qarār kılmaz āhır rüzgār

Bile diyip oldı hāmūş ol hakīm

⁽²⁾ Vir şalavāt Muştafāya ki dilim

Neşr: Hakīm kavlince Batlamyus-ı şādık ve ol ⁽³⁾ hakīm-i hādık bile diyecek cemīʿ ʿulemā ve hükemā ve zürefā taḥsīn kılup istiḥsān etdikden soñra Süleymān ⁽⁴⁾ ʿas. suʿāl dedi kim: Ya hakīm-i fāzıl! Haber vir baña ki edvār-ı felekden ṭabaqāt-ı nāslara nesne ʿarız olur. ⁽⁵⁾ Ne cihetdendür dedi. Cevāb virüp dedi ki: Yā Nebiyy'allāh! Ol seriʿatü'l seyr ve kaşiretü'z zamān ve qarībetü'l ⁽⁶⁾ -istināf olunan hareketündendür. Şol hareket kim her altı ayda bir kerre bir kerre olur ol Zuhal ⁽⁷⁾ ve Müşteri hareketidür ve daḡı yā nebiyy'allāh şol ṭabaqāt-ı nāslara kim nesne ʿarız olur. Ol hareketden- ⁽⁸⁾ dür. Meşāyihler ve tācirler ve eşrāflar ve qādılar ve ʿudüller ve ʿālimler bigi şunlardan kim mevlūdünde anlaruñ ⁽⁹⁾ üzerlerine kevkebinüñ biri müstevlī ola şol ʿUṭārid aşḡābına ʿarız olduğı bigi nitekim bundan ⁽¹⁰⁾ ol zıkr eyledik az olur kimi bu iki kevkebün hareketinden ḡayvanāta ve nebātāta ve muʿādına aʿrāz ve esbāb ⁽¹¹⁾ ʿarız olur anuñ keyfiyyetin biz zıkr eyledik ol ḡarekāt-ı seriʿa kaşiretü'z-zamān qarībetü'l istināf ⁽¹²⁾ olan hareketinde nedir zühreniñ felek tedvīrinde her biş yüz seksen dört gününde bir kerre olan hareket ⁽¹³⁾ ve merrīhin her yidi yüz seksen gününde bir kerre olan hareket ider ol nesnelere bigi şıbyānlar gibi ⁽¹⁴⁾ ve feḡātinisler bigi ve şāhib-i lezzātlar gibi ve şāhib mizāclar gibi ve ṭabaqāt-ı nāslara ʿarız olan nesnelere ⁽¹⁵⁾ ol ʿUṭārid aşḡābına ʿarız olan nesnelere gibi nitekim bundan evvel zıkr eyledik ol seriʿatü's-seyr ⁽¹⁶⁾ ve kaşiretü'z-zamān ve qarībetü'l-istināf olan hareketdendür. Müşterinüñ felek-i hāmilde olan her

dört ⁽¹⁷⁾ biñ üç yüz otuz dört günde bir kerre olan hareketi ol hareketden bu ‘ālemde i‘tidāl-i ahūya ⁽¹⁸⁾ ve ‘imāret ba‘zı buḳā‘ ve tekvīn-i me‘ādın ve neşv ü nebāt ve dükā’ ba‘zı şemere ve şalāh-ı hāl ba‘zı ⁽¹⁹⁾ hayvanāt ve tecdīdū’n-ni‘am ve bunlara beñzer nesnelər hāşıl olur. Ve ancılayın serī‘atü’s-seyr ḳaşıret’üz ⁽²⁰⁾ -zamān karībetü’l-istīnāf olan hareketdendir. Şol her yigirmi beş yılda bir kerre olan oldur ki ⁽²¹⁾ merriḳe on iki burcda on iki ric‘at hāşıl olur. Ol hareketden bu ‘ālemde nazic ba‘zı me‘ādın **[18a]** ⁽¹⁾ ve ba‘zı nebatda sür‘atle neşve ve ziyādan ve ba‘zı hayvanāt ziyāde ḳuvvet ba‘zı nāslarda zuhūr ⁽²⁾ devlet ve ba‘zı selātīnde ziyāda ḳuvvet ve ḫurūc-u ḫavāric ve bunlara beñzer nesnelər ḫādiş olur. ⁽³⁾ Bu nesnelerüñ küllīsi mirrīḳ ḳuvvet te’sīr altındadır. Ve bu ‘āleme zuhūrundandır. Ve bunda kāinātuñ şānına ⁽⁴⁾ şalāh vardır. Bundan ‘arż-ı tamāma ve kemāle eblāğdur. Ve az olur kim fesād-ı esbāb ‘ārız ātareften ⁽⁵⁾ ve ḫurūb ve ta‘addub ve ṭaleb-i ‘ārāt bigi pes ba‘zı yıldan ḫarāb olur ve ba‘zı devlet ve ni‘met gider ⁽⁶⁾ lākin ‘ākıbet gerü ‘avdet ider. Ve bi’l-cümle bu hareketden ‘ārız olan fesād şey’ mineş-şalāh ⁽⁷⁾ mukārin olur. Bunuñ mişāli şemsüñ hareketidür ṭulū‘la ve ḡurūbla anuñla leylen ve nehāren bu burclarda ⁽⁸⁾ seyr hāşıl olsun. Çün tā kim tāvuz ḳuş ḫādiş ola nitekim bundan evvel beyān eyledik ⁽⁹⁾ az olur. Kim anuñ ḫarāretinden ḡāyetde ıssı ḫādiş olur. Anuñ birle ba‘zı nebāt helāk ⁽¹⁰⁾ olur. Ve ba‘zı hayvanāt kim latīfetü’l-bünyedür. Maḳtül olur ve yağmur daḫı ancılayın der andan ⁽¹¹⁾ daḫı ḳaşd-ı ihyā’ iledür. ‘Aşbla kelāmıla ve saḳıyyü’z- zuru‘ ve şeceredür tā kim andan daḫı hayvanāta ⁽¹²⁾ ḳuvvet hāşıl ola lākin az olur kimi ba‘zı zurū‘u helāk eyler ve ba‘zı şimār fāsıd ḳılır ve ba‘zı ⁽¹³⁾ beldānı ḫarāb eyler bu nesnelər ‘ālemüñ şalāhınıñ ve ba‘zı hayvanātuñ ihyāsınıñ canibindedür. ⁽¹⁴⁾ Mirrīḳiñ ve zuhaliñ ḫükmi ancılayındur. Zīrā şol nesnelər kim anlarıñ nuḫūsetinden zıkr eyledik ⁽¹⁵⁾ ‘ālī işlah etdiklerinüñ canibindedür.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Naql-i İdrīs ol ki itdüm ben beyān

⁽¹⁶⁾ Şek tutarsın şāh ile imtiḥān

‘Aqıl ol kim kezḅ her giz söylemez

Söz gerek ola şaḥīḥ iy şeh-cihān

⁽¹⁷⁾ Ehl-i ‘irfān kāmīl ü şāḥīb-hüner

Söz yañlış söylemedi her zamān

Şeh Süleymān ḥazretine ey ‘azīz

⁽¹⁸⁾ Bile didi ol ḥakīm-i ḥired-dān

Şeh Batlamyus sözün añladı

Etdi taḥsīn ol ḥakīme bī-gümān

⁽¹⁹⁾ **Neşr:** Ḥakīm ḳavlince Batlamyus ḥakīm bile diyecek cemī‘ ulemā ve ḥükemā ve zürefā ve ‘urefā taḥsīn ḳılduḳdan ⁽²⁰⁾ soñra yine Süleymān ḥazreti ‘aleyhim suāl idüp eyitdi: Kim yā ḥakīm-i ḥādīḳ ḥaber vir baña kim ba‘zı kevkeb sa‘d ⁽²¹⁾ dāḥil olur ve ba‘zı kevkeb naḥse dāḥil olduğuna sebep nedür didi ki: Yā Nebiyy’allāh! Bilgil ki nücüm ehlinüñ [18b] ⁽¹⁾ ekşerī mirriḥ ve zuḥal ve zenbe bi’l-küllīye nüḥüsdur diyü zan eylediler. Ve zühre ve ḳamer ve müşterī ya bi’l-küllīye ⁽²⁾ su‘üddur. Diler ammā ümerānları zan eyledi ki gülleri gibi degildür zīrā kim az olur. Kim efrāḥ ḳuvvetden dünyada ⁽³⁾ fesād ‘arız olur. Nitekim şemsüñ ḥarāreti ve raḥlüñ ḥarāreti birüdeti ve

mirrîhûñ yübüseti ve rehzenüñ ⁽⁴⁾ ve kamerüñ ruṭübeti efrâṭ olsa anlardan bu nice fesâd ḥâdiṣ olur. Nitekim mirrîḥden ve zuḥalden ‘arız olurdu. Ancılâyın ⁽⁵⁾ ol serîetü’s-seyr ḳasîretü’z-zamân ḳarîbü’l-istînâf olan ḥareketdendir. Zuḥalüñ felek-i ḥâmilde tedvîr-i feleginüñ her biñ ⁽⁶⁾ yidi yüz kırk bir günde olan ḥareketi bu ‘âlemde ol ḥareketden küḥl ve zerînci ve ḥadîd gibi mu‘adından ⁽⁷⁾ nesnelere ḥâşıl olur. Zuhûra gelür ve ba‘zî zür‘ ve zeytün bigi ve coz nebâtlarda ziyâde olur. Ve ba‘zî ⁽⁸⁾ bilâd-ı ‘imâret olur. Ve ba‘zî şehirler peklenür ve ba‘zî ḳavmüñ mâlî ve ba‘zî ḳavmüñ intikâl eyler ol batîyyetü’s- ⁽⁹⁾ seyr ṭaviletü’z-zamân ba‘îdü’l-istînâf olur. Ḥareketdendir kevâkib-i şâbitenüñ felek burûcunda ve cevz ⁽¹⁰⁾ herâtınüñ ḥareketi daḥı andandır. Bu ‘âlemde ol ḥareketden ‘imâretde satḥi arzından bu menzilde intikâl eyler bir beriyyeler ⁽¹¹⁾ Ve biḥârlar beriyyeler olur. Ṭaḡlar deñiz deñiz yidi ṭaḡlar olur.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Çünkü Baṭlamyus ‘âlim-i perhîz

⁽¹²⁾ ‘İlm-i ḥikmetden vir nice şaḥ ḥaber

İtdi taḥsîn ol ḥakîme şeh cihân

Vird-i ḥil‘at genc ü ḥâl ü sîm ü zer

⁽¹³⁾ Bildi oldur bu ḥakîm feylesof

Kim felek edvârına kılsa naḡar

Hem çü İdrîs añlayup edvâr-ı çarḥ

⁽¹⁴⁾ H̄ikmet-ām̄iz s̄öyler yidi nāme var

Ana beñzer gelmedi ehl-i nücūm

Hendese ‘ilminde māhir bü’l-beşer

⁽¹⁵⁾ Şeh Süleymān edinüp anı vezīr

Ṭanışırdı anuñla ḥayr ü şer

Gūş idersiñ kıssa-ı ez-dil ü cān

⁽¹⁶⁾ Vir şalāvāt Muştafāya maḥzar

Neşr: H̄akīm ḳavlince Batlamyus ḥakīm bile diyecek. Cemī^c ⁽¹⁷⁾ ‘ulemā ve ḥükemā ve zūrefā ve ‘urefā müteḥayyır ḳalıp āferin dediler. Andan şoñra Süleymān ḥazreti ‘alehyim sūāl idüp ⁽¹⁸⁾ dedi ki: Ḥaber vir baña yā ḥakīm edvār-ı ḥavādiş ḥoş beyān etdik ammā dileriz ki ḳırānāt-ı ḥavādiş ⁽¹⁹⁾ daḥı zıkr idesin diyecek cevāb virüp dedi ki :Yā Nebiyy’allāh! Bilgil kim ol kāinātuñ müneccimleri aña istidlāl ⁽²⁰⁾ iderlerdi. Dürlüdür mülkdür ve yidi düveldür kim ol ikisine ḳırānāt-ı kibārla istidlāl olunur sūāl ⁽²¹⁾ ḳırānāt-ı kibār kim biñ yılda bir kez olur. Ve yeri oldur ki memleket bir ümmetden bir ümmete intikāl eyler ve bir beyt-i ehli [19a]²¹ ⁽¹⁾beriyye daḥı intikāl eyler anıñ ḥādişinee ol iki yüz kırk yılda bir kerre olur. Bir melek ser bir üzerine bir ⁽²⁾ melek daḥı mübeddel oldığındur ḥür ve beden ve fitneden bir sebeble anuñ ḥudūşuna yigirmi yılda bir kere olan ⁽³⁾ ḳırānātla istidlāl olunur şol kızılıḳdan ve ṭā‘ūdun ve emrāzdan ve dāğlıḳdan ve selāmedden ⁽⁴⁾ olunan nesnelere daḥı ol ḥavādişdendür. Ve daḥı yā

²¹ Metinde (son sayfa hariç) tüm sayfalar 21 dizeden oluşacak şekilde yazılmışken bu sayfa 20 dizeden ibarettir.

Nebiyy'allāh bir daḥı oldur kim 'ālemüñ yılları taḥvīlūñ ⁽⁵⁾ ḥudūsuna istidlāl olunur. Şol yıllar ki takvīmler anlaruñ üzerine müverriḥ olur. Aydan aya eyyāmuñ ⁽⁶⁾ yevmen fī-yevmen ḥavādiş andandur. Anuñ üzerine ictimā'-ı evḳāt birle istidlāl olunur. Nāslaruñ ⁽⁷⁾ ve aḥden ve aḥden mevālidinüñ aḥkāmı daḥı andandur. Felegün şekli anlara vācib eyledi. Ḥasbiyle ⁽⁸⁾ şarka bigi nesnelere istidlāl etmek daḥı andandur. Yā Nebiyy'allāh! Bilgil kim her otuz biñ yılda kevākib-i ⁽⁹⁾ şābite ve kevākibin evcānı ve coz herātı bir vecde ve derecede intikāl eyler. Ve her toḳuz biñ yılda bir ⁽¹⁰⁾ menzile intikāl eyler ve her altmış biñ daḥı otuz yılda on iki bürücü bir kerre edvār eyler. Ol ⁽¹¹⁾ sebebden kevākibüñ mesāmināyı ve şu'ā'ınıñ maṭāriḥi muḥtelif olur. Arzuñ buḳāḡı üzerine ve şehirlerüñ ⁽¹²⁾ hevāsı muḥtelif olur. Gecenüñ ve gündüzüñ yazuñ ve kış te'ākibi mübeddel olur. Amma i'tidāl ve istivā ⁽¹³⁾ birle yāḥūd ziyāde yā naḳş birle bu nesne arzuñ menzillerinüñ aḥvāl-i muḥtelif olmaḡa sebep ⁽¹⁴⁾ olur. Biz dedigimiz ḥaḳıḳat-i micesṭī 'ilmine nazār ediciler bilürler. Pes bu 'ilel ve esbāb birle mülk-ü düvel ⁽¹⁵⁾ zāyil olur. Ve bir ḳavimden bir ḳavme intikāl eyler ve yeryüzündeki 'imāretler ḥarābe mübeddel olur. Bu nesne- ⁽¹⁶⁾ ler ḳırānāt aḥkāmınuñ mücibātı olur. Her biñ yılda bir kerre yā otuz altı biñ yılda bir kerre ol ḳırānāt ⁽¹⁷⁾ kim daldur ḳuvvet-i nühüste ve fesād-ı zamāna ve mizāc-ı i'tidālden ḥāric olmaḡa ve daḥı münḳaṭi' olmaḡa ⁽¹⁸⁾ ve 'ulemānuñ ḳilletine ve aḥyāruñ ilmekligine ve nāslaruñ aḥlāḳı fāsıd olmaḡa ve a'malleri yaramız olmaḡlıḡa ⁽¹⁹⁾ ve rāyiler muḥtelif olmaḡa ve bir ḳāt yağmar birle nārile olmaḡı ḳaṭ' etmeḡe tā kim yerimiz ki olmaya velev terler ḳurıya ⁽²⁰⁾ ve ḥayvānlar helāk olup şehirler ḥarāb olmaḡa zīrā ol nesnelere ḳırānāt emrine tābi' o olular ol **[19b]**

⁽¹⁾ ḳırānāt kim dāledir sa'ādete ve i'tidāl zamāna ve erkānuñ ṭayyiba'cı müstevlī olmaḡa ve tevātürüñ keşreti ⁽²⁾ 'ulemāya ve meleklerüñ 'adline ve nāslaruñ ḥalelleri şalaḥda olmaḡa ve günden yağmur birle bürkāt nāzil olmaḡa ⁽³⁾ ve yerimiz ki olmaḡa ḥayvanātuñ tevellüdi çoḡ olmaḡa ve şehirler ma'mūr olmaḡa ve şehirlerüñ bināsı çoḡ

⁽⁴⁾ olmağa zīrā ol nesneler kırānāta tābi‘dür. Buñların kellesi Bārī te‘ālānuñ eri yerledür. Ulüvv ekberi a‘lī ḥasib ⁽⁵⁾ ef‘āl el-‘ibād minel-ḥayru’ş-şerre cezāen lāfe‘ālehüm nitekim Bārī te‘ālā zalike bimā ḳaddemet eydüküm ve ennal ⁽⁶⁾ lahe leyse bi-zāllāmi’l-lil‘abiddir.²²

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Bile diyip anda Batlamyus ḥakīm

⁽⁷⁾ Şāh o günde sākin oldı ol nedīm

Şeh Süleymān diñleyüben sözüni gāh gāh

İtdi aḥsen ‘ilmine gāyet dilini

⁽⁸⁾ **Der-Beyān-ı Temsilāt-ı Destān-ı Māzī**

[- . - - / - . - - / - . -]

Diñle imdi şerḥ ider esrār men

Sāki senden naḳl idem sır yāre men

⁽⁹⁾ Şeh Süleymān rūḥuñ olur fī el-meşel

‘Aḳl-ı küldür ol ḥakīm-i bī-ḥalel

Bilmedüğüñ yıldurup taḳrīr ider ider

²² Kur’an-ı Kerim: 8/51: “Bu, sizin ellerinizin önceden yaptığınızın karşılığıdır. Allah kullarına zulmedici değildir.”

⁽¹⁰⁾ Sır-1 hâkķı ıapu ki ta'bir ider

Ol 'Arab melegidür resende cesed

Nefs-i emmāre Ahrimen k'ider hāsed

⁽¹¹⁾ Bir meşel daħı budur ey yār-1 hān

Bu felek gönlüñdür añla a'yān

Yir vücūdıñdur cānuñ 'arş-1 'azīm

⁽¹²⁾ Ma'rifetüñ şems olur şevķi dilim

Ma'siyetüñ meşeldir tarik-i şeb

Yüz şafā gider kuş cefā gider bir ta'b

⁽¹³⁾ Her ne ni'met hāk ile güñden ider

Sende 'ilm ve ma'rifetdür hūn durur

Ma'rifetdür harf diliñden çıkar

⁽¹⁴⁾ Mu'nisi cāndan gelür āb u şāķer

'Alemleri kapladığı ebr [u] seħāb

Gönlüñi ğam kapladığı kām-yāb

⁽¹⁵⁾ Gözlerüñ yaşı durur yağmur hem

Şu'le-i şems ol gönül ma'mūr hem

Cān deñizdür ten mişāli dahı hāk

⁽¹⁶⁾ Bu vücūduñ ғаға beñzer çün meğāk

Her ʔomarda ʔanlaruñ ırmağı akar

Dil baḥrdur cevheri ma'nī ʔıkar

⁽¹⁷⁾ Hūr u cennet hūb fikrūñdür tamām

Diyü cinn-i kibr ü hıřmuñ yā imāmet

‘Ālem-i kibr edebindür ādeme ādeme

⁽¹⁸⁾ Pes ‘acemi beñzerise ‘āleme

Nefsüñi bil etmeyip ‘ömrüñ telef

Kim demişdür lāfeti çün men ‘aref

⁽¹⁹⁾ Kendi nefsin bilmeyen gör ne durur

Anı insān şanma ki ḥayvān dudur

Nefsini bilen kişi bulur Hakkı

⁽²⁰⁾ Bâtlı terk eyle gözle sen Hakkı

Hakka lâyıķ etmese kişi ‘amel

İrişür imânına tezcek halel

⁽²¹⁾ Nefsiñi bil nefsiñi bil şehriyâr

K’irişesin qarib-i Hakkı aşikâr

[20a]

Meclis-i Āhir

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁾ Hakkı minnet oldurur hayy u beķā

Cism ü cān virür ‘aql itdi ‘atā

Ol Hudādır cenneti a‘lā kılan

⁽²⁾ Hālıkın Firdevsī gūyā kılan

Çün ‘ināyet itdi ol Rabbü’l-enām

Ola iki yüz altmış altıda tamām

⁽³⁾ Söyledim ahsen-i hadīs emlah kelam

Lütf-ı Hakkıla meclisim oldı tamām

Ve sa'atim yetdi gice kıldım kışsa-ı şerh

⁽⁴⁾ Rastın idüp etmişimdir kızb tarh

Ger ecelden buluristem emān emān

Va'dine 'ömrüm koyup bulam zamān

⁽⁵⁾ Dostānuñ ki irişem dīdārına

Bir raqīb idince 'irfān yārına

Kim buñdan va'de çoğdur yarına

⁽⁶⁾ Kim bulur kim ider arta yarına

Kim giceler yeñilüdü gündüz için

Kim bulur ne göstere gündüz çün

⁽⁷⁾ Lāyık ecelden bulur sīm mühleti

İhtiyār idem sa'dī sā'ati

Bu Süleymānnāmeden diyim peyām

⁽⁸⁾ Göre müstaşsen işidüp hāş u 'āmm

Lāyık bu dem-i āḥer oldı bu suḥan

Kim irişdi vaḳt şeb devri mekān

⁽⁹⁾ Lütf idüp ferdāsıçün kıluñ du‘ā

K’ide raḥmet ḥamlüñüze ol Ḥuzā

Ey ḥazā ol Muřtafānuñ ‘izzeti

⁽¹⁰⁾ Ol řāfi‘ enbiyānuñ ḥürmeti

Bu kitāba tamāmını eyle mezīd

Kim oḳıya řāh-hān hem ‘abīd

⁽¹¹⁾ Enbiyānuñ var ḥaḳḳı kıl kadem

Cürümümi ‘afv idesen ḥoř ömrüm

Çün eder Firdevsī cāndan řā‘ati

⁽¹²⁾ Cānına cān²³ olmağı ister cenneti

Süleymān-nāmenüñ Yetmiş Yedinci²⁴ Meclisinüñ Zikriñdedür

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

²³ Müellif bu kelimenin yazımında “n” harfine yer vermemiştir.

²⁴ Müellif, bu başlıkta “iki yüz yetmiş yedinci” yazması gerekirken eksik bir şekilde yalnızca “yetmiş yedinci” yazmıştır.

Yazmağā dīvān hüsnuñ k'itdi mebde qalemüñ

⁽¹³⁾ Yazdı bismillāh qaşuñ didi hazā qalemüñ

Noqta-i hāliñ ruhuñ göñlümde qor 'ūd üzre 'ūd

⁽¹⁴⁾ K'ide dūdım çarh hem çün 'anberīsā qalemüñ

Cān u dille medhüñi dil bağladımsa āh dirīğ

Ol hevesle başa irerdi niçe sevdā qalemüñ

⁽¹⁵⁾ Feylesof-ı pīre re'yüñ kıldısa ta'līm ezel

Her qazānuñ serine a'lām itdi imlā qalemüñ

Almasuñ ervāh ezelde rūh-ı qudsīden siyaq

⁽¹⁶⁾ 'Alime 'ilmüñ şeref virmez haţtına qalemüñ

Haţtuñı ta'līm idelden müşterī olup müşterā

Defterine ömr-i 'Aţţār çeke imzā qalemüñ

⁽¹⁷⁾ Yoğiken menşür taħrīr inmeden haţ Ādeme

Levhe yazmışdı qalem māl ide cem'en qalemüñ

Mekteb-i ʿilminde oꝑur ebced ʿaql-i küll çün tıfl

⁽¹⁸⁾ Ögredüp hendesüñ ide levhin inşā ƙalemüñ

Rüm [u] Hindüñ ƙalk virür şāh-bāc ile ƙarāc

Kāʿıza şulb-ı mürekkep yazsa ƙaşşā ƙalemüñ

⁽¹⁹⁾ Ƙıble-i āfāk oldı tayıñ kaʿbe-i ʿulyā ƙılmak

Cürmümüz çün nüle çekse ʿafv ƙaṭṭ-ı hümā ƙalemüñ

Her ƙabāil genc-i gencin zabṭ edendür defterüñ

⁽²⁰⁾ Her mesāil müşkiline yazdı fetvā-yı ƙ ƙalemüñ

Çıkarır çāh-ı devātdan Yūsufi dest-i ƙaṭṭın

Düşürür zindān-ı hūta Yūnus aʿdā ƙalemüñ

⁽²¹⁾ Yā ʿaşā-yı Mūşādur Firʿavn ƙaşm ider helāk

Yā siyeh-pūş ʿīsā ƙılır meyyit ihyā ƙalemüñ

Ƙaṭṭ-ı yāƙūtuñ virür küttāba fevti fazlla

[20b] ⁽¹⁾ Müflis-i maʿzül eder münʿim tüvānā ƙalemüñ

Haṭṭuñ iki yüzlünüñ yüzün qarardup bān-veş

Ḳaṭc-ı ipegi diler bulunca aḋdā ḳalemüñ

⁽²⁾ Haḳḳa minnet ḥazretüñ k'ehl-i ḳalem ḥālin bulur

Dest-gīr olup elüm el ele çün nā ḳalemüñ

Gevherim ṭopraḡa düşdim luṭf idüp yirden getir

⁽³⁾ K'etmişim baş üzre ḥizmet hemçü hercā ḳalemüñ

Bāc-ı mülket zabṭ idelden devletüñde ḳazzadek

Tāc-ı devletle getirür başda eḥibbā ḳalemüñ

⁽⁴⁾ Bu yidi rengin varaḳ kırtāsa urup mühre mühr

Hoş mücellā kıldı yaza zer-i faḥşā ḳalemüñ

Şems zer-efşān idüp pergār urur ḳavs-ı ḳūzah

⁽⁵⁾ Bu nazmdur bār taḥrīr ide şāhā ḳalemüñ

Ḳendi medḥüñ mişli şirīn ḳanda bulur nā-şükür

Görmeye bir ṭūṭī mence ol şeker-ḥā ḳalemüñ

⁽⁶⁾ Kanda fāyık nazmını Firdevsīnūñ tūṭī-şifat

Ağız alurken lezzetinden şayd-ı lebhā kalemūñ

Ehl-i ʿirfān medhiñe ki açdı dehen çün leb devāt

⁽⁷⁾ Rū-siyeh haşmuñ kıldı baş aşğa kalemūñ

ʿAleme meşrūr oldur bu Süleymān defteri

Çıkarup nuşha-i beyāza ideli imlā kalemūñ

⁽⁸⁾ Diñle imdi bu Süleymān-nāmeden bir kıssa

Şerh idem ki kitābet itmek isteye kalemūñ

Vir şalavāt cān-ı dilden Muştafānuñ rūhuna

⁽⁹⁾ Hılʿatine oldı sebep levh ile aʿlā kalemūñ

Der-beyān-ı Āmeden-i Mürgān-ı Kurre-i Nesīm Hümā ve Hümāyūn

Āmeden-i Bezirgāh-ı Süleymān ʿas.

Loqmān-ı ekber ol ḥakīm pür-hüner ki ⁽¹⁰⁾ cemīʿ ḥükemāniñ serveridir ve ʿulemānuñ bihteridür. Eflāṭūn-ı ⁽¹¹⁾ Yunānī ol yetmiş iki dilden dillerūñ tercümānı naqlince suḥanmendān-ı ḥükemā ve hezār mendān-ı ricmā ol vech ile ⁽¹²⁾ şah ḥikāyet belīg şarriḥ rivāyet kılup iderler ki kaçinga Baṭlamyus ḥakīm kılañlar edvārını ve kevākib ⁽¹³⁾ seyrānı ve bürüc ḥurūc aḥbārını tamām tafşil birle ḥükemā kavlince şerh ider. Pes yağmur naqlince ⁽¹⁴⁾ bu er idūñ ki beyān itdi. Süleymān ʿas. işidüp ḥakīmūñ ʿilmine

hazār bār taḥsīn kıldı. Daḥı ⁽¹⁵⁾ ḥal'et-i ḥāş girip muḳarreberlerinden kıldı ve Loḳmān Ḥekīmūñ alt yanında ve cemī'c ḥükemānuñ üstāda ⁽¹⁶⁾ yer gösterdi. Henüz bu arayı gelince 'ukābile selvi ḳuşı gelip Süleymāna mantıḳu't-tayrca du'ā kılup ⁽¹⁷⁾ ittiler ki hümā ḳuşı gelip yaḳlaşdı diyüp müjde andılar. Süleymān daḥı anlar ḥūş gördi mantıḳ ⁽¹⁸⁾ u't-tayrca nevāḥet eyledi ol yañadan hümā daḥı sīmurḡla ve cennetden çıkan ṭāvusla Süleymān salṭanatı ⁽¹⁹⁾ görüp 'ibret ṭutup daḥı yaḳīn geldi. Andan naẓar kılup Süleymān gördi nübuvvat taḥtı üzerinde ⁽²⁰⁾ ḥazreti Süleymān noḥud nevcivān henüz on sekiz yaşında devlet-i tāc başında nübuvvat ḥātemi ⁽²¹⁾ baramaḡında Mūsī 'aşāsı elinde Őīt 'abāsın giyüp ḥubb-u nūḥı iktina şalmış ādem saḡı saḳan [21a] ⁽¹⁾ kemer ḳuşanup baş aşāḡa şalmış idüp erkānla oturur. On iki biñ miḳdārı enbiyā ⁽²⁾ etḳiyā mu'cizāt şadrına ḳadem başmış aşfiyā bir bir miḥrablu miḥrabına der çeküp geḳmiş peyḡamberler ⁽³⁾ ervāḥına şalāvāt virüp şalavat ḳāim 'ibādeti mülāzım Allāh tekbīr tehliḻ getürürler. Andan ⁽⁴⁾ soñra nübuvvat taḥtınıñ şol ṭarafında on iki biñ miḳdārı evliyā-ı muḳarrabīn ve ḥükemā-ı muḳarrabīn ⁽⁵⁾ ḥikmet kitābların ellü eline alup naẓar iderler. Ve biñ müneccimin gumla velī ellerine suṭurlāb ṭutup ⁽⁶⁾ keyfiyyet-i 'āleme edvār-ı felege ve kevākib ṭālī' burūca diḳḳatle naẓar iderler. Yer yer meddāḥ-ı ābnus görseler ⁽⁷⁾ üzerinde ḳarār itmişler. Ve yine nübuvvat taḥtınıñ ikinci ṭabaḳasınıñ saḡ ṭarafında on dört ⁽⁸⁾ biñ dünyā pādişāḥları yidi iḳlīm serverleri biñ dört yüz kırık sekiz Cezāyir ⁽⁹⁾ mālikleri rub'c meskūn ḥānları iden Tūrān şehriyārları meḡarib meşāriḳ ⁽¹⁰⁾ şehinşāḥları zerrīn ve simīn kürsilerde yer yer geḳüp oturmuşlardı. Yöñli yönün ⁽¹¹⁾ Süleymāna dönüp ṭurmuşlardı. Ḳafalarında ḥāş ḳavlleri her birinüñ ḳafada yeri olup ⁽¹²⁾ gürz-i girāna ellerin urmuşlar. Ve yine ikinci ṭabaḳanıñ şol ṭarafında yidi biñ yidi yüz yetmiş ⁽¹³⁾ yidi pehlivān rū-yı zemīnler tiḡ-zen şafā şükre şāḥib-ḳırān zamānuñ ellü eline senüñ ⁽¹⁴⁾ āsiyāb-ı gürzlerini alup pūlād kürsilere diz ḳöküp ṭurmuşlar eyle pehlivānlar ki buñlaruñ ⁽¹⁵⁾ ḳorḳusundan ṭaḡlarda Őir bileneñ ānda mezūd gözdelerde

tezeyyin neheng görünmez. Andan soñra üçünci ⁽¹⁶⁾ tabaķuñ sađ tarafında cinler mālikleri perriler serverleri ğül-i ‘ifrīt serheñgleri ⁽¹⁷⁾ ‘Āc ābnūs şimşādī kürsilerde ve nuħhas pūlādı şandallarda oturmuşlar kafalarında şeyātīn ⁽¹⁸⁾ neslinüñ kübrāsı serheñgi umerāsı dārātla ayāğın tūrurlar. Ve şol tarafında şāhmerānuñ tekvīndi. ⁽¹⁹⁾ Ve ħayyāt ħaşerāt ‘azīmlerinüñ ħāfızları ve ye’cūc me’cūc re’isleri ve yüz yigirmi dört ⁽²⁰⁾ dürlü maħlūķāt seyyidlerini cinslü cins mūnislü ve inslü insi birle ayağın tūrur- ⁽²¹⁾ lar. Dürlü ‘acāyib hey’etle ve ğarāib kōrķunc şūretle şecā‘atle yer yer tūrmuşlar. Bunları Ĥazret-i [21b] ⁽¹⁾ Süleymāndan yaña dönüp ħükmi- sūbhānī emri- Yezdānī birle emrine ma’mūr olup ne fermān kıla diyü ħükmine ⁽²⁾ kulaķ urmuşlar ve andan soñra yine nūbuvvat tahtınıñ sađ tarafında ebī maħlūķāt ya’ni ⁽³⁾ deñizde olan altı yüz bir dürlü maħlūķāt serheñgleri ħūt-ı seretān ser ve tennīn ser ve sūleħfāt ⁽⁴⁾ araķlu ħār-pūşt endām deryā serverleri ve deñiz mālikleri balıķ döşünden dizilmiş çār ğūşe ⁽⁵⁾ murabba‘ şandalılar üzerine geçüp oturmuşlar ve yine nūbuvvat tahtınıñ şol tarafında karuda olan ⁽⁶⁾ dört yüz maħlūķātuñ ve ħayvanātuñ sebā‘ın fiillinüñ bebr u pelenkser hūnkārı şīr ve ⁽⁷⁾ nehengleri her biri sedd-i İskender bigi gibi yerlü yerinde tūrurp yönlerin Süleymāndan yaña dönüp ⁽⁸⁾ tūrurlardı. Nite ol seb‘ esed ağız açup kulaķ kabardup ejder şekli kıyruğın çenber kılıp ⁽⁹⁾ sađ tarafında bir ve pelenk şol tarafında pārs ve neheng tūrmuşlar. ‘Adl-i Süleymān ħavfindan ⁽¹⁰⁾ āhūya yā hū diyip karındaş o kuş bu zu‘ālden ‘özr dileyüp baķarı ve ħaşiye ħoşluğla ⁽¹¹⁾ baķup kıanda mende baş kıoyup yüz yire serveler ve kıurd daħı deşt cūbbesin çeknine şalıp ⁽¹²⁾ aşferī ħayrları pençesine alup aşlanlayın göğsün gerüp gergedan-şifat kulaķ diküp ⁽¹³⁾ şecā‘atle tūrur. Ġāh siyāset-i Süleymāndan kōrķup meskeninle kıyup öñüne virüp gideñ Ya‘ķūb ⁽¹⁴⁾ bigi etyāmiña and içüp öñünde yüzen yire sürür ve çatañ daħı taħşışatın bıyıķların burup ⁽¹⁵⁾ Türkmān-veş kulaķlarına alup tūrur. Ve ğāh Süleymān kōrķusundan mūšek elin ayağın yalayup ⁽¹⁶⁾ barışup yire yüz sürür ve peyl daħı

sebiñgāhu kırān encāmı bād-ı pāyı ra^d āvāzlu berķ ⁽¹⁷⁾ gözlü kıdd u kıāmet şānıña mu^çallaķ tırur. Kūh keyvāna beñzer veyā dōrt ^çamūd demirūñ üzere tırur. ⁽¹⁸⁾ Tāk hermāna beñzer veyā dōrt şeddād kemer üstünde tāk kesermi hākāna veyā gün yüzünde ⁽¹⁹⁾ kıara bulut der ki tūfān-ı Nūh kıoparmāk ister ve bād-ı şarşar hūd gibi yürüyüp ^çazāb-ı şitāb ⁽²⁰⁾ şehāyla kıavm-i Őemūd helāk idüp ayırmaq ister. Her kim anı görüp dedi ki:

Beyt:²⁵

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

⁽²¹⁾ Ber-āmed pīl-gūn ebrī ber-zūrī nīl-gūn deryā

Çü re^y-i ^çaşıkān kerdān çü ttab^ç bī-dil şeydā

Neşr: Bād-ı hareket-i āteş-i [22a] ⁽¹⁾ serehat kıūh-i bünyād şāiķa heybet-i āteş hey^çet ki civān āb-ı seylābdır ki inişe aķar ⁽²⁾ ve çün āteşdir ki ağır yürümekde ve segirtmekde şöyle ki gören eydür.

Nazm:

[- . - / - . - / - . - / - . -]

⁽³⁾ Hāyil-i heyūnī tīzdū vü endek hūr u bisyār rū

Ez āhvān borde gerū der pūye vu der tāhten

Hāmūn gozār u kūh-veş dil-ber taħammul kerde hoş

⁽⁴⁾ Tā rüz her şeb bār-keş her rüz tā şeb hār ken

²⁵ Müellif, 56. cilt boyunca sadece burada tek bir beyte yer vermiş ve bu bölümü de diğer şiir bölümlerinden farklı olarak nazm değil beyt olarak isimlendirmiştir.

Çün bād u çün āteş revān der kūh u der vādī Devān

Çün āteş ü ḥāk-i girān der kūhsār u der ‘aṭen

⁽⁵⁾ Seyyāre der āheng ü ḥayrān zi bes nīreng-i ü

Der tāḥten-i ferseng-i ü ez ḥadd-i ṭā’if-i tāḥten

Neşr: Ḥakīm kavlince ⁽⁶⁾ yine taḥt-ı Süleymān beşinci ṭabaḳa senüñ sağ ṭarafında maṭbaḥ-ı Süleymāniye ḥizmet iden ⁽⁷⁾ çāşnī-gīr başları ve kilār-dārlar ve emīr-i āḥūr ağalar ṭurur ḳarşularında ṭoyle ile atları ḳazalar ⁽⁸⁾ ve şeşler yer yer bağlanmış ḥizmet iderler. Ve serīriñ şol ṭarafında ḳırḳ kez yüz biñ ādem zād ⁽⁹⁾ leşker kīş ağzına düzelmiş üç ḳaşlu bir ayaklu aḳlar gibi birbirine şıḳılıp ayağ üstünde ⁽¹⁰⁾ ṭururlar. Ammā ki Süleymān ḳorḳusundan söz şavt itmeyüp edeb-i erkānla ḥāmūşu olurlar. Ve daḥı ⁽¹¹⁾ altıncı ṭabaḳanuñ sağ ṭarafında tācirler yer yer oturmuşlar dükkānlu dükkānuñı zeyn-āreste ḳılmışlar. ⁽¹²⁾ Envā’ dürlü ḳumaşlar önlerende yağılmış ṭurur. Ve şarrāflar nazarında la’l u cevāhir ḳıymet ⁽¹³⁾ ṭaşlar ḳum ḳayar gibi ḥadsüz yatur. Ve delāller delāllik idüp müşteriye delīl olurlar. Mün’im ⁽¹⁴⁾ müşteriler cerāblar bāzār idüp müflisin bī-nevā ḥasretle āḥ idüp zilletle ḥūr-ı ḥacil ḳılurlar. Ve yine ⁽¹⁵⁾ altıncı ṭabaḳanuñ şol ṭarafında ordı ḳurulmuş olan elvān elvān ni’metler bişirmege ḳazganlar ṭancireler ⁽¹⁶⁾ örülmüş envā’ dürlü ne’āim bişmiş müheyyā ṭurur. Ve ḥelvācılar bādemi ḥulv evkāhı fırlıya ve sükkerī ⁽¹⁷⁾ pāluda ve māmūyına ve şedīde maḥcüb mürübbā bişürüp ḥāzır iderler. ‘Asker ḥalkı maḳşūdı olan ⁽¹⁸⁾ ni’metden alup kebābdan yiyüp ḥoş geçerler. ‘Aḳabince sükkerī şartlar alup açarlar. Ve ‘aşıḳlar ⁽¹⁹⁾ ma’şūḳla ṭālibler maṭlūbla şevr ide. Deliller sevdiği maḥbūbla yiyüp içmekde ve ‘ali ḡamr u rüzḡār ⁽²⁰⁾ ḥoş geçmekde. Māldārlar dilrubāya sīm u zer ḳuvvetiyle ‘işret itmekde. Zer sever üftādaler cānından ⁽²¹⁾ bīzār olup taḥassürle ḳurı ḡayretde ve yidinci ṭabaḳanuñ sağ

tarafında zebān meks [22b] ⁽¹⁾ zenbūr melḥ biriyye kavminden ḥesābsız remmāl va‘desinden şağışı ziyāde cinslü cinsiyle ⁽²⁾ inslü insiyle çok çok ʔurup ʔanatlusı perrān olup pervāne-vār açup oynaşmaḳda ve per ⁽³⁾ ü persüz revendeleri ʔarınca gibi bir yire gelüp ʔaynaşmaḳda ve yine yidinci ʔabaḳanuñ şol ʔarafında ⁽⁴⁾ taḥt merkezleriniñ üzerlerinde ʔūṭī-i ḥoş-elḥān şīrīn āvāzla ser-aḡāz ʔılıp la‘lin leyle neden ⁽⁵⁾ şekker-efşānlık idüp şaḳımaḳda hezār destān daḥı bülbül ʔarrāc siñlün hazār-ı destānla Allāhuñ ⁽⁶⁾ biñ bir adınla getürüp manṭıḳu‘t-ṭayrca her birisi uşaḡı vārisi evrādlu evrādın oḳumaḳda ve bād-ı ⁽⁷⁾ nesīm dīvān-ı Süleymānī yöresinde esüp dimāḡı mu‘aṭṭar etmekte dābe nīsān bulutları nīsān ⁽⁸⁾ yaḡmurların āheste āheste yaḡdırmaḳda ra‘d-ı felek emrinde anı ḥükm-i sübhāni mu‘cize-i Süleymānī birle ⁽⁹⁾ ol za‘īf şerīf ebr-i laṭīf ʔuvvetiyle ḡufūnāt bu hava ile tebdīl taḡyīr idüp gök yüzüne aḡdırmaḳda.

⁽¹⁰⁾ **Nazm:**

[- . - - / - . - - / - . -]

Taḥt-ı vāsī‘ eyle kim şaḥn-ı felek

Ḥazretin etmiş iḥāṭa çok melek

⁽¹¹⁾ Taḥt o gence uçuşur kadd ü beyān

Yüzleri nūrundan envar bu cihān

Anlaruñ ardınca uçar perri perin

⁽¹²⁾ Mihr ü māh ʔatında olur encām peren

Şol tarafında bağlamış ‘ifrīt şāf

Gürz urursa hürd ola Elburz-i Qāf

⁽¹³⁾Her birinüñ şūreti gāyet kabīh

Şan cerrende zebānīdür şahīh

Hışm odundan cümlesinüñ hilqati

⁽¹⁴⁾Qanda varsa şan fazlınüñ āfeti

Qıvvet etse yerleri qalduralar

Qāf şuya ökcele talduralar

⁽¹⁵⁾ Dem çekici içlerinde cinnī çok²⁶

Yel getirür gövdesin çün dem çeker

Eyle nāzīñ kim bulutdan nem çerker

⁽¹⁶⁾ Taht üzere Şeh Süleymān oturur

Yel-i hūda hoş mu‘allaq getirür

²⁶ Bu mısra, şiiri biçim yönünden bozmaktadır.

Çırk sekiz kez yüz biñ âdem bā-gümān

⁽¹⁷⁾ Taht orada oturur pīr [ü] civān

Üstüne mürgān tutuben sāyebān

Bād eser ihsān idüp mürdeye cān

⁽¹⁸⁾ On iki biñ enbiyā vü etkiyā

Oқыup tesbīh ider şāh du‘ā

Biñ bir ulusı hep bī-nizā‘

⁽¹⁹⁾ Şāf tutup bağlamışlar ictimā‘

Bu nice beñligde olurken ol Resül

Bir ‘abā giymiş tenine pīr uşül uşül

⁽²⁰⁾ Arpa etmekin yiyüp ider şükür

Devletin görüp ider Haçça zikir

Devleti dāim dilersenñ bā-şafā

⁽²¹⁾ Vir şalavat sen cenāb-ı Muşafā

Der-Beyān Hüm-i Mürgān-ı Kurre-ı Nesīm Āmeden-i Bedirgāh-ı Süleymān ve Kıssa-yı İṣān

[23a] ⁽¹⁾Loḳmān Ḥekīm ḥāzıḳ-ı üstād ol vezīr-i Süleymānī ol rüzgār-dīde cihānuñ ‘irfānı ⁽²⁾ḳavlınce naḥl-ı bendānı reyḥān-ı ḥaḳāyık ve çehre-küşāyān şuver-i deḳāyık ol vechle şaḥīḥ rivāyet ⁽³⁾ḳılurlar ki Eflātūn-ı Yūnānī bu Süleymān-nāme kitābın tercüme iden yetmiş iki dilüñ ⁽⁴⁾tercümānı naḳlınce ḥükemā-ı s̄ābit el-evtād-i büleḡā ‘āliyetü’l-‘imād vechle şarīḥ melīḥ rivāyet ⁽⁵⁾ḳılıp iderler ki nite ḳaçan kim kurre-i mürgān-ı nesīm melek atyār hümā kuşı ḥāzır mevcūd olan ⁽⁶⁾kurre-i mürgān-ı nesīm birle vezīr hümāyunla Süleymān nebīnūñ as. devlet ve sa‘ādetini tāc [u] taḥt ⁽⁷⁾salтанatı memleketini serīrinūñ şevketin ins ü cinnūñ zīnetin dīvān-ı eyvān ‘azāmetin ⁽⁸⁾biñ bir ümmet keşretūñ ebvā‘ maḥlūḳātuñ şüretin yetmiş iki dürlü milletūñ cem‘iyyetin ve yüz yigirmi ⁽⁹⁾dört dürlü şaffet maḥlūḳātuñ dīvān-ı Süleymānda ḳadd ü ḳāmet eyvān-ı ḥāḳānīde her birinūñ ⁽¹⁰⁾rif‘atin saḫvetin kim gördüler. Andan soñra ve hoş atyārıñ muḳaddemātınūñ delillü dilince ḥālıḳı ⁽¹¹⁾tesbīḥ itdiklerine ḥükm-i sübhāni ve taḳdīr-i Yezdānī birle Süleymāna çāker olup ḥikmeti ⁽¹²⁾ḳulaḳ tutduḳlarına ḥayrān ḳılurlar. Ve andan soñra yīl taḥt-ı Süleymāni on iki fersaḫ miḳdār bir yüzünden ⁽¹³⁾feklege çıkarup tutduḡın bād-ı nesīm esip ve ra‘d-ı felek ebr-i nīsān yağdurup ‘ufūnātı def‘ ⁽¹⁴⁾idüp hevā-yı laṭīf keşīf olduğuna şabā yelinūñ ḳoḫusu dimāḡı mu‘aṭṭar ve nīsān yağmur yağup ⁽¹⁵⁾ḥūşek raṭb taraḳladıḡına ḡāyet ta‘accüb idüp ṭoñladılar. Ve saltanat-ı Süleymān ne miḳdārda idüñüz ⁽¹⁶⁾bilüp ṭokalaşdılar.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Bildiler ki a‘zm-i mülkdür şāh Süleymān ḥazreti

Żabṭ ididir baḫr u berde biñ bir artıḳ ümmeti

⁽¹⁷⁾Emr-i haḳla cümle maḥlūḳ ḥükmüne fermān olup

Cān [u] dilden işiñde ider anıñ ḥizmeti

Neṣr: Ḥakīm ḳavlince ḥümā ⁽¹⁸⁾ ḳuşı Süleymānuñ ‘aḳamet saltanatın görüp dönüp simurḡa ve ṫāvusa eyitdi: Yā re‘īs-i mürḡān ⁽¹⁹⁾ ve āmirān-ı etyār! Ne ‘aḳametlü salṫanat olur ki Ḥaḳ te‘ālā bu Dāvud oḒlı Süleymāna müesser itmiş ki ⁽²⁰⁾ yer yüzündeki ve havadaḒı dört yüz dürlü maḥlūḳāt ye yetmiş iki millet fermān bir itdü. Kendin ⁽²¹⁾ soñra deñizlerde deryālar içinde ṫurup altı yüz dürlü cirī ümmeti daḒı ḥazretine Allāh müyesser [23b] ⁽¹⁾ itmiş iy ḥayfā ki ṫimdi yād kon ‘ömrümüzi hevā-yı fenāda ‘abeṫ geḫirmişiz hevā-yı hevesle devr-i zamān ⁽²⁾ sürmüşüz ammā biḥamdillah ḥallāḳ- a‘zam müyesser ḳıldığı gelüp ṫimdiki ḥālide mübārek naḳarına Süleymānuñ iriṫdik. ⁽³⁾ Ve ḥiḫ daḒı göñlümüzüñ perīṫānlığı ḳılmadı illā ki teṫvīṫim añadur ki ḥazret-i Süleymānuñ naḳarına virem ayaḒım ⁽⁴⁾ ṫurup bu ḳadar ki yüzüm yire sürüp tevaḳzu‘la yürüyüp taḫt-ı pāyın öpem. İmdi bañā ne naṫīḫat virür? Sözüñe ḥazret ⁽⁵⁾ Ḥazret-i Süleymānla nice görüşüm diyüp danıṫacak ol sīmurḡ ‘anḳā-yı ḳāf eyitdi: Saña lāzım gelen budur ki ⁽⁶⁾ ḫün nübuḅvet taḫtına yaḳın vuravüz serirden yerden yuḳaru bir oḒ atım miḳdārı Süleymān naḳarına ḳarṫu serirden ⁽⁷⁾ yuḳaru hevā-yı fenāda ālāyı baḒlayup bilince gelen kurre-i nesīm ḳuṫları ṫehper açup pervāz urup mu‘allāḳ ⁽⁸⁾ ṫurreler ve ḥazretüñ açup ḳanad açup nübuḅvet taḫt üzere geḫüp tevaḳzu‘ meskenet birle per açup perrān ⁽⁹⁾ olmaḒla ḥazret-i Süleymān naḳarına virüp muḳābelesinde pervāz ṫurup devletine dilekce du‘ā ḳilup selām virüp ḳannat ⁽¹⁰⁾ büküp nübuḅvet taḫt merkezin uyup andan baṫ ḳaldırıp naḳarına ḳarṫu pervāz ṫurasın. Ne kim su‘āl iderse aña ⁽¹¹⁾ göre cevāb verirsiz diyüp sīmurḡ naṫīḫat eyledi. Me‘āl-i ḳıṫṫa ḥümā daḒı nübuḅvet taḫtına teḫvīn emritdi. A‘vānelerine ⁽¹²⁾ ya‘ni kurre-i nesīm mürḡānlarına bir pertāb yer miḳdārı hevāda naḳar-ı Süleymāniyye ḳarṫu ḳanad ḳanada yeleg yelege virüp yönlerin ⁽¹³⁾

Süleymāndan yaña dönüp pervāza ƙalkup ƙurdılar. Bu yañadan s̄imurġla ƙāvusla daġı yırtıcı ve ƙartıcı ⁽¹⁴⁾ kuşlara ħükm itdiler. ħiç birisi uşaġı vārisi ƙanad açup açup ser̄ir-i Süleymāniden bir fersaġ yer yuġaru ⁽¹⁵⁾ hevā-yı fenāda maġām-ı ‘aliyāda yeleg yelege virüp baş başa ƙatup şol terkeşe ƙoyulmuş oġlar gibi birbirini ⁽¹⁶⁾ yanında cinslü cinsi ve inslü insi birle ƙururdular. Süleymān ħazreti üzere d̄ivān baġlarlar. Andan s̄imurġ-ı ƙāfla ⁽¹⁷⁾ cennetden ƙıkan ƙāvus-ı re’īs ‘arāfla hümāyı ‘izzetle ta’zīmle eñdāmla ƙanad açup uçuşarak birisi yirin ⁽¹⁸⁾ geġüşerek alup ħazret-i Süleymāna geldiler. Muġaddemā ƙāvus Süleymān nazārına irip du‘ā ƙılup eyitdi kim: ⁽¹⁹⁾ Ya şāh-ı etyār ey melik-i ‘ālem! Devvār-ı emrūñ mücibince hümā kuşı nazārıña geldi. İcāzet vir ki ⁽²⁰⁾ taġtuñ üzere sāye şala dilince devām-ı devletiñe du‘ā ƙıla. ħükmü ki maġkūm emriñe me’mūr ola. ⁽²¹⁾ Süleymān ħazret daġı icāzet virdi. Hümānuñ geldüğün ħoş gördi. Andan ƙāvus hümāyle s̄imurġ [24a] ⁽¹⁾ s̄imurġ ƙarşulayup hümānuñ şaġ yanında s̄imurġ ve şol tarafında ƙāvus olup nazār-ı ⁽²⁾ Süleymāniye geldiler. Andan hümā kuşı ƙanacüğün baş aşāġa ƙutup nübuvvet taġtı pāyına ⁽³⁾ gelüp uça varup yüz sürüp taġt merkezin öpüp daġı yine pervāz urup üç kerre taġt-ı ⁽⁴⁾ Süleymān üzerine ƙavāf idüp ƙolaşdı. Mübārek sāyesini nübuvvet taġtı üzere şalup ⁽⁵⁾ cevelān ƙılup daġı dönüp gelüp nazār-ı Süleymāniye ƙarşu pervāza ƙurup mantıku’t-ƙayrca nuġka ⁽⁶⁾ gelüp faşīġ lisān şirin zebān birle du‘ā ƙılup ya’ni Süleymānuñ devām-ı devletine ⁽⁷⁾ ve eyyām-ı rıf‘atına şenā ƙılup eyitdi ki:

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

İy em̄ir-i ins ü cinn ü mūr u mār

⁽⁸⁾ Ol cihānda devletiyle pāyidār

Her haşırdan Hağ seni hıfz eyleyüp

Her seferde rehberüñ Hızır ola yār

⁽⁹⁾ **Nesr:** Hağım şavlince hümā şuşı bu vechle du‘ā kılup dağı ağızından ⁽¹⁰⁾ bir řeb řerāđ getürüp Süleymānuñ nübuvvat tağtı üzerinde mübārek ağzıyla şodı. Dağı yine ⁽¹¹⁾ kılkıp řarārgāhına varup pervāza şırdı. Dağı eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! Ma‘zūr buyur ki bu ⁽¹²⁾ gevher ü řeb řerāđ hađretüñ mānendi bi Süleymān tācı şubbesi üstinde yidi ki yedinci ⁽¹³⁾ řāt řāfdan öte řahrā-yı ‘ibretde elüme girmüşdür. Bir hümā şuşından ki ol dağı ⁽¹⁴⁾ dördünci řāt řāfdā āyine-i şemsi ziyāret iderken bir melek elinden aña şunulmuş ki bu řař ⁽¹⁵⁾ bir Süleymānuñ tācı üstinde eydiği aña Süleymān-ı Ekber dirlerdi. Dördünci řāfdā āyine’i şemsi seyr ⁽¹⁶⁾ idüp on sekiz biñ ‘ālemüñ ‘aksini ol şudret ayınasında görüp Süleymānlıđını unudup ⁽¹⁷⁾ yüzü yire urdı. **Řālellahu te‘ālā** tebārekellezī bi yedihi’l-mülk ve hüve ‘ala külli şeyin řadīr²⁷ āyetin oğı. ⁽¹⁸⁾ andan bař secededen şaldurup münācāt kılup icāzet dilediğe varup ol ayınada görđüđi ⁽¹⁹⁾ ‘ālemleri seyr idüp her birinde bir bād-gār kıya tā ki ‘ālemde ideler ki Hađ te‘ālānuñ kıllarından ⁽²⁰⁾ bir kıul gelmiş. On sekiz biñ ‘ālemi seyrān eylemiş. Yel tağtını götürmekle gün gibi ‘ālem devrān ⁽²¹⁾ eyleyüp Allāhuñ emri birle on sekiz biñ ‘ālemüñ her birinde bir yādigārçün birer niřāne kıoya me‘āli-ķıřřa **[24b]** ⁽¹⁾ Süleymān-ı Ekber bu hācet dileyecek cānib-i Hađdan Mikā’il ‘as. gelüp selām virüp eyitdi: Yā Süleymān-ı ⁽²⁾ Ekber! Bu sen dilinüñ hāceti Allāhu te‘ālā celle celālü bir Süleymāna müyesser kılmışdur ki ibtidā’i ⁽³⁾ tāriħ Sülemnānilerden yüz biñ dağı yigirmi üç biñ şokuz yüz şoksan şokuz Süleymānlar ki ⁽⁴⁾ bu cihān serāyına gelmişlerdir. Kim kalacakdur? Bunlarüñ sevkinde āhir zamānda ⁽⁵⁾ devr-i şemsde kıyāmete üç biñ yıl kıala bir Süleymān gele ki Ādem-i řafī aslından İbrāhīm-i ⁽⁶⁾ Hālīl neslinden ola Allāhuñ tağdirinde budur ki ol Süleymān bu dördünci řāt řāfa gele şudret ⁽⁷⁾ āyīnesinde on

²⁷ Kur’an-ı Kerim: 67/1: “Hükümlerinde olan Allah, yücedir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”

sekiz biñ ‘ālemüñ ‘aksini çün nübuvvat başarıyla görüp temāşā kıla. Ser cümlesin ⁽⁸⁾ gezüp seyrān itmek gün bigi eṭrāfi ‘ālemi devrān itmek Ḥaḫdan temennā kıla āḫir zamān ⁽⁹⁾ peygāmbəri ki kılacakdur ‘aleyhi’s-şalavat ve’s-selām imāmü’l-mürselīn ve ḫātimü’l-nebiyyīn ⁽¹⁰⁾ olsa gerekdür Ḥaḫ subḫānehu ve te‘ālā bu ‘ālemi anuñ dostlığına yaratmışdur. Ol Ḥabībūñ ⁽¹¹⁾ ḫaḫkına levlākü’l mā ḫalaḫatü’l mā felak²⁸ diye yā Muḫammed sen olmasañ yaradılmazdı melek meleküt ⁽¹²⁾ emlak diye pes ol Süleymān bin Dāvud ḫilli ma‘būd ol āḫir zamān peygāmberinüñ ⁽¹³⁾ nūri ḫaḫçün bañā icāzet vir diyüp Allāh ḫasem vire Allāhu te‘ālā ol ḫabībūñ ⁽¹⁴⁾ nūri ‘izzetine du‘ā-yı Süleymān bin Dāvudı ḫabül ide meleklerle emir kıla Süleymānı ⁽¹⁵⁾ taḫtıyla getüreler ve kendüyle enbiyālardan ğayrı şey’ olmaya taḫtında şol kişiler ola ki ⁽¹⁶⁾ zıkr-i Ḥaḫdan ğayrı nesneye ağız açmaya tā ki melāike anlardan ḫaçmaya on sekiz biñ ‘ālemi ⁽¹⁷⁾ ol Süleymān bin Dāvud görse gerek melāike taḫtın götürüp bir nefesde biñ yıllık yol olup taḫt-ı ⁽¹⁸⁾ Süleymānī ‘ālemden ‘āleme yitirse gerek. Ğayrı Süleymāna icāzet yoḫdur diyüp Mikāil ‘as. cevāb ⁽¹⁹⁾ viricek. Süleymān-ı Ekber sıḫḫat olup daḫı baş ḫaldurup eyitdi: Yā Mikāil! Nolıdı benim selāmımı ⁽²⁰⁾ bir yādigārımla ol ḫilli ma‘būda irgürmege çāre olıdı diyüp niyāz idecek. Mikāil ⁽²¹⁾ Ḥazret-i Ḥaḫ dergāhına yüz urup ḫudret ḫanādın açup uçup anı vaḫt içinde ‘arş-ı [25a] ⁽¹⁾ ‘azīmin geçüp yine gelüp eyitdi ki: Yā Süleymān-ı Ekber! Ḥaḫ subḫāne ve te‘ālā saña selām kılup ⁽²⁾ eyitdi ki: Süleymān-ı Ekberüñ va‘desi ta‘yīndür. Ol ‘ālemleri seyretmek aña müyesser ⁽³⁾ degüldür ammā ki yādigāları her neyse naḫarında olan hümāya virsün. Silsileyle hümādan ⁽⁴⁾ hümāya vaşiyet itmekle ol yādigārımı Süleymān bin Dāvuda irişdirmek muḫadder kılam diyüp ḫaber ⁽⁵⁾ viricek. Süleymān-ı Ekber tācından bu ebnā-yı cihānnümāyı alup ol hümāya virmiş. Hümā daḫı hümā ‘ālemine ⁽⁶⁾ gelmiş. ‘Ömr-i āḫir olmağa yaḫın olacak hümā ‘āleminde olan hümālaruñ melikine bu cihānnümāyı vaşiyet kılup ⁽⁷⁾ işmarlamış.

²⁸ “Sen olmasaydın alemleri(felekleri) yaratmazdım.”

Muḥaṣṣal-ı kelām yā Süleyman tābın za‘īf hümāya gelinceye dek on yidi biñ yidi yüz ⁽⁸⁾ toḵsān toḵuz hümā şāhları hümā ellerine görüp her birisi Allāhuñ emri birle ⁽⁹⁾ Süleymān-ı Ekber vaşiyetin dutup bu güheri şaḳladı. ‘Āḳıbet on sekiz biñinci hümāda baña naşīb ⁽¹⁰⁾ oldu. Bunuñ sergüzeşti çoḳdur elḥamdülillah ki emāneti şāhibine teslīm itdim didi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹¹⁾ Ḥaḳḳa minnet ki emāneti bu dem

Şāhibine ayrı görüp gördüm kerem

Var ümmīdim ki ḳatıñda ḥāş olam

⁽¹²⁾ Görmiyem ırāḳ ḡam’ u derd u elem

Neşr: Ḥaḳīm ḳavlince ḳaçınga hümādan ⁽¹³⁾ Şeh Süleymān bu ḥaberi işitdi. El götürüp cemī‘ enbiyāyla Süleymān-ı Ekber rūḥına du‘ā ve tekbīr ⁽¹⁴⁾ ve tehlīl itdi. Andan ol güher cihānnümāya nażar ḳılıp gördi ki bir nūrāni güher ⁽¹⁵⁾ ṭurduğı yirde berḳ urur. Bir fersaḡ yire şu‘lesi varur. Şunuñ bigi berrāḳ durur ki ⁽¹⁶⁾ göz nażar idemez ḥayrete varup ḳamaşur ve cevnuñe ol cevher-i cihān ⁽¹⁷⁾ nümāyı eline alup ḳaldırdı. Güneş maṭla‘ına ḳarşu ṭutdı ki o evkāt-ı küre gördüğü ⁽¹⁸⁾ rub‘-ı meskūn ‘āleminde ḡarbda ve şarḳda cenūb şimālde ‘ālem-i melekūt içinde fevḳ u taḥt ⁽¹⁹⁾ şaḡ ve şol piş-veş zemīn ve zamān içinde hāil olmayup muḳābelesinde olan ⁽²⁰⁾ ‘ālemlerüñ ser cümlesi ezḥar mine’ş-şems ‘ayān içinde görünür. Tā dördüncü ḳat göke varıncaya dek ⁽²¹⁾ nite evvel dördüncü ḳat felek yüzi görüdüğü kevākib seb‘anuñ ve devvār-ı tis‘anuñ seyirleri [25b]

⁽¹⁾ ḥareketleri on iki bürücuñ sükūtları, cünbüşleri andan şoñra felek altında ⁽²⁾ baḥr-ı

küfufuñ içindeki ba'zı cānverüñ eşkālî ve andan aşğa kurre-i nesīmde olan mürġān ⁽³⁾ eşkālî görüñdi. Ve bulutlarıñ ra'd-ı felek okunca ġarrān olup gitdikleri deryādan ⁽⁴⁾ şu alup emr olan memlekete yağmur yağdurup ġanīmet itdikleri görüñdi. Ve andan şoñra ⁽⁵⁾ yirle ġün arasında uçan kuşlar pervāz urup perrān oldukları birinci kuşlar ⁽⁶⁾ şikārın gözedüp țayarān urdukları ve andan şoñra teşriķ müġarib arasında ⁽⁷⁾ ol cām-ı cihānuñ muķābelesinde vākī^c olan vilāyetler zāhir olup görüñdi. Velī eyler rūşenter ⁽⁸⁾ Görünür ki şanasın ki her biri muķābelesine ġāyet yaķındur. Bir 'aceb daħı bu ki yir yüzünde ġiden ⁽⁹⁾ 'ulvīde olan rūşenter görünür. Ve andan şoñra Süleymān taħtında biñ bir ümmetüñ yitmiş iki ⁽¹⁰⁾ milletüñ yüz yigirmi dört şifat-ı maħlūķātuñ ġāzır mevcūd muķābelesinde vākī^c olanlarıñ ⁽¹¹⁾ ser cümlesi ezher mine'ş-şems 'ayān görüñdi. Nakīran ve kıțmīran gözli nesne kılmadı.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹²⁾ Görüp ol āyīnei ol şeh cihān

Tañladı ġāyetde anı bir zamān

Aña hemtā kimse herġiz cām-ı Cem

⁽¹³⁾ Görmedi ne Cem Sikender Erdevān

Neşr: Ĥakīm ķavlince Ĥazret-i Süleymān ⁽¹⁴⁾ ol āyine-i cihānnümānuñ bu vechle rūşenliġin ġorecek eyitdi: Yā Loķmān-ı Ĥekīm! Sebeb nedür ki süflīde ⁽¹⁵⁾ olan maħlūķdan 'ulvīde olan eşkālî bu cām-ı cihānnümā rūşenter ġösterir? Cevāb virdi ki: ⁽¹⁶⁾ Süflīde hāil vardır. 'Ulvīde olan daħı ġalīz bir ķarār degildir. Yine Süleymān 'aleyhi's-selām su'āl ⁽¹⁷⁾ itdi ki: Bu ne cevherdür ki niçe yıllıķ yolda 'ulvīde şekil

gösterir? Loḳmān cevāb virdi ki: Yā nebiyy'allāh! ⁽¹⁸⁾ Bu cevher kānī degildür. Ve çār
'unşurdan daḫı terkīb olmış degildür. Cevher-i ma' denī illā ki cevherdür ⁽¹⁹⁾ ma' denī.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Cennet-i Firdevs içinden bu güher

Çıkdı o lebīn şahīḫ iyi mu'teber Ḥaḳ te'āla

⁽²⁰⁾ Yā ki nūr-ı Aḫmedīdür bu meger

Şaḫ ḫaber budur didim iy mu'teber

Neşr: ⁽²¹⁾ Ḥakīm ḳavlince Süleymān 'aleyhi's-selam ḳaçan kim bu cevher-i
cihānnümānuñ içinde nazār ḳılup [26a] ⁽¹⁾ zıkr olunan maḫlūḳāt gördi. Ta'acüb idüp
daḫı ol cevher-i cihānnümā e line gördüğüne ḡāyet ⁽²⁾ feraḫ olup ḫālīḳa secde-i şükr
itdi. Andan emretti: Bir zerrīn 'ilm üzerinde ol cevheri-i ⁽³⁾ cihānnümāyı yüzüñ
ḳaşılayın oturup nazārına ḳarşu ḳodular. Dāimā Süleymān Ḥazreti 'as. aña nazār ⁽⁴⁾
ḳılurdi. 'Ālem-i melekūtda ne ḫādişe olursa ba'zısına muḫḫali' olup 'aksin anda 'ayān
görürdi. ⁽⁵⁾ Me'al-i ḳışsa Şeh Süleymān hümānuñ teberrükün bakup taḫsīn eyledi.
Andan baş ḳaldırup mantıḳu'l-ḫayra ⁽⁶⁾ eyitdi: Yā hümā! Egerçi ki baña biñ bir ümmet
çok teberrük getürdi. Ve illā ki getürdüğüñ tuḫfe ile ⁽⁷⁾ sīmurḡ armağanı mişāl tuḫfe
görmedüm diyüp taḫsīn ḳıldı. Süleymān Ḥazreti ⁽⁸⁾ dönüp bu kez hümānuñ cüssesine
nazār itdi. Baḳdı gördi ki kebūterce ola bir mübārek ⁽⁹⁾ ḳuş aḡı ḡāyet aḳ ḳara beñzer ve
başı tūsī yeşil tūḫīye beñzer. Ve illā eyle berrāḳdur ki ⁽¹⁰⁾ zeberced u zümürredleyin
şevḳ virür. Ve bir 'aceb daḫı bu ki ḳuyruḡunuñ yükleri ḡāyet ⁽¹¹⁾ ḳoḳlık hevāī
güvercīnūñ perrinden çehān ve bir daḫı ḳanadları ucı gövdesince ⁽¹²⁾ ola ḡāyet özün
hem şıḳ ve andan ḡayrı iki yük dūnbāl perlerinden ḫayyāḫ arşınla ⁽¹³⁾ ḳoḳ irişen var ki

kaçında ekilüp ve cümleden ğarāyib bu ki cemī^c za^cī perlü yirinde. Ammā ki ayakları⁽¹⁴⁾ yok ve āvāzı maḥcūb-ı lisān-ı faşīḥ zebān şīrīn ṭatlu ve kendü daḥı ğāyet ḥūb.⁽¹⁵⁾

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Şeh Süleymān çün hümā şeklin görür

Ḥālīkına iyi nice taḥsīn kıılır

⁽¹⁶⁾Secde kııldı şükr idüp ol Ḥālīka

Şākīr olan Ḥaḳḳā yüz yire urur

Neşr:⁽¹⁷⁾ Ḥākīm kavlince kaçan kim Süleymān Ḥazreti hümāyı teferrüc kııldı. Kemāl ve cemālını müşāhede⁽¹⁸⁾ idicek eyitdi: Yā hümā! Ehlen ve sehlen merḥabā hoş geldüñ ki mübārek yüzüñi görmekle müşerref⁽¹⁹⁾ olduk. Ve bir daḥı bu Süleymān-ı Ekber tuḥfe sen ki baña getürdüñ. Ammā ki bu cevher-i cihānnümāyı⁽²⁰⁾ senüñ elüñe girdüğinden soñra ol ‘ālemlerden bu ‘āleme teveccühle geldik. Ve her ‘ālemde ‘acāyib ne⁽²¹⁾ gördük. Bize taḳrīr itmek gerek diyecek hümā cevāb virüp eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! Benim başımdan [26b]⁽¹⁾ çok serencām geçmişdür. İnşā’Allāh anları zıkr edevüz. ‘Alemler gördüm ki ‘acāyib⁽²⁾ ve ğarāyib ne gödüğüm tamām tafşīl birle şerḥ idevüz. Ve ammā ki şimdiki ḥalde ḥazretüñe ḥizmete⁽³⁾ gelüp nübuvvat taḥtını ziyāret itmek isterler. Kurre-i nesīm mürġān-ı vezīrim hümāyunla ol⁽⁴⁾ ṭālī‘ sa‘d meymün ile cümlesi inṭizārlardur ki gelüp taḥtı pāk öpüp ḥizmetüñe yüz sürürler⁽⁵⁾ diyüp ḥaber viricek Süleymān Ḥazreti ‘as. hümānuñ sözünü müvecceḥ görüp emr⁽⁶⁾ itdiği bir bir gelüp kendülerin ‘arz ideler. Birinüñ ziyāreti tamām olmayınca ğayrısı yirinden⁽⁷⁾ deprenmeye diyüp emr idicek. Mürġān-ı kurre emr-i Süleymānī müstaḥsen görüp āferīn itdiler.⁽⁸⁾ Andan hümā vezīri hümāyuna işāret itdi. Qanad açup kuşlar şaffi

arasından ⁽⁹⁾ uçup nübuvvet tahtına muḳābil serīr üstine geḳüp ilerü varup taht-pā
öpüp ⁽¹⁰⁾ yüz sürüp andan baş ḳaldurup muḳābelesinde pervāz ṭurup devletine du‘ā
ḳılup ⁽¹¹⁾ dilince itdigi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

İy emīr-i ins [ü] cin [ü] hoş ṭuyūr

Tā ḳiyāmet devletiyle bāḳī ṭūr

⁽¹²⁾ Görme ḡam bu mülk-i dünyāda ebed

Dā’im olsun ‘izzet-i taht-ı server

⁽¹³⁾ ‘Ömr-i Nūḥ u māl-ı Ḳārūn yol mezīd

Şems-i baḥtīñ bulmasun naḳs-ı ḳuşūr

Neşr: Ḥakīm ḳavlince çünki hümānuñ ⁽¹⁴⁾ vezīr-i hümāyūn mantıḳu¹-ṭayrca taht-pā
öpüp hümānuñ sağ ṭarafına ⁽¹⁵⁾ geḳüp pervāz urmaḡa başladı. Andan Süleymān ‘as.
hümānuñ vezīr-i hümāyūna ⁽¹⁶⁾ nazār ḳılup gördigi şekl-i şemāil ṭāvusa beñzer. Tācı bir
bir arş ola yāḳūt ⁽¹⁷⁾ aḡmerleyin şevḳ virir ba‘zı yeşil zümürredleyin ba‘zı lācuverdī ve
bir ‘aceb daḡı bu ki ⁽¹⁸⁾ tācı yünleri şol altun-efşān şaçılmış gibi veyā şāru altun-pūşide
olmuşlayın ⁽¹⁹⁾ şeffāf berrāḳ urur ve ḳanadları yünī daḡı altunlu ḳadīfeye beñzer velī
eyle altun ⁽²⁰⁾ ki şaru yāḳūt bigi yāḳūt ki şems-i duḡā mişāli nişān virir. Ve bir ‘aceb
daḡı bu ki egerçi ⁽²¹⁾ bu beni ve güneş yünī lācuverdī ve iki ḳanadları gülgünü ve ḳuyruḡı
ṭūṭī ḳuyruḡılayın aḡdar [27a] ⁽¹⁾ ve ḳanadları altı esvedī ve ḳarını altı elmāsī ‘aceb daḡı
bu ki ḳanādları ḡāyet uzun ⁽²⁾ cüssesince iki var ve ḳuyruḡı yünleri daḡı eyle çoḳluḳ ki

gāh u baḥrī ḥūtāzına beñzer ⁽³⁾ ve bundan ‘acebtir budur ki cemīc a‘zāsınuñ yūñleri ve şehperleri ki vardır. Ser-cümle- ⁽⁴⁾ sinüñ arasında kızıl altun reñginde tül mişālinde yūñler bitmiş. Şöyle ki: Ol yir yir ⁽⁵⁾ altun reñgindeki yūñler per ü bāline bir zīnet virmiş ki şanasıncı altun efşān ⁽⁶⁾ olmışdur. Adamuñ gözleri baqdıqca ḥayran olur. Ve bir ‘aceb daḥı bu ki burnı ⁽⁷⁾ yāqūtı aḥmere beñzer ve gözleri berç urur gūhere beñzer.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁸⁾ Şekli aḥsen ve zīya‘ ra‘nā ki qatı

Ḥüb elṭāf ki müferreḥ şüreti

Pes muḥibbī oldı aña ol pādişāh

⁽⁹⁾ İtdi etyār içre ġāyet ‘izzetī

Neşr: Ḥakīm kavlince kaçan kim Süleymān ḥazret-i ⁽¹⁰⁾ ‘aleyhi’s-selām hümānuñ vezīri hümāyūnı bu elṭaf şekilde göricek taḥsīn kırup āferīn eyledi. ⁽¹¹⁾ eyitdi: Yā hümā! Āferīn bu vezīrūñ ḥüsn ü cemāline ki gözleri bakmaqdan ḥayıra kırup taḥsīn ⁽¹²⁾ bu gāh eger bu pür vebāli bu ḥüsnü cemāl ve kemāli mezīd-i şāni‘e kılan ve ḥalk eyleyen ḥalīq-ı ⁽¹³⁾ zülcelāli şükr iderse ki ol Allāh vaḥiddür. Melekler ḥamdine ḥāmid felekler ⁽¹⁴⁾ rükū‘da aña secde lā-şerīk ve lā-vezīr lā-yemūt ve bī-naẓīr ve hüve ‘alā külli şey’in kādīr ⁽¹⁵⁾ olduğına ḥalīq-ı ‘ālem şāhiddür diyecek hümā eyitdi: Yā nebiyy’allāh! Bu kurre-i nesīm mürġānı ki vardır. ⁽¹⁶⁾ Cemīc sinüñ cinslü cinsine göre tesbīḥleri vardır. Allāha tesbīḥ iderler ve qatı ki biri ⁽¹⁷⁾ tesbīḥinde ḥaṭā kılsa hümā anuñ helāk olmasına sebep olur. Ve daḥı mürġān-ı ḥākī vardır. ⁽¹⁸⁾ Qamusı kimi at u leş kimi dāne ve ḥubūbāt yirler. Bunlar ki mürġān-ı nesīmdür. Yimezler içmezler. ⁽¹⁹⁾ Güçleri yetdikce dāimā Ḥaḥ te‘ālāya

tesbîh iderler. Şāni'üñ şun'ına nazār kılup 'ibret ⁽²⁰⁾ alup nefeslerine inşāf virmekdedürler.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Haqqı tesbîh eylemekdür bunlara hizmet tamām

⁽²¹⁾ Yırtıcı tartıcı mişli bunlar istemez ta'ām

Şayd-ı şāhin mişli itmez dāne dutmaz hemçü kebk

Ne hūfānı 'ālem içre çün zağan tutar maqām

[27b] ⁽¹⁾ **Neşr:** Hākīm kavlince Süleymān peygāMBER 'as. hümānuñ şahîh kelāmın ⁽²⁾ işidüp taḥsīn kıldı. Andan hümā emritdi: Kurre-i nesīm kuşlarından şol tarafda turan ⁽³⁾ vezīr-i meymūn kanad açup uçup taht-ı Süleymān cānibine geçüp taht-ı pāye yüz sürüp daḥı ⁽⁴⁾ baş kaldurup karşıusına geçüp du'ā kılup dilince eyitdi ki:

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Didi şāhā baht u devlet pāyidār

⁽⁵⁾ Pādişāh ol çarḥa olduqca medār

Āfitāb-ı esmān-ı devlet ol

Ṭālī'in mes'ūd ü 'ömrüñ ber-ḳarār

⁽⁶⁾ **Neşr:** Hākīm kavlince kaçan kim murğ-ı meymūn-ı nesīm ol vezīr-i hümā eṭyārı ⁽⁷⁾ felek küllim Süleymānı medḥ idüp bu vechle du'ā kılacek. Süleymān 'aleyhi's-selām feşāhınla taḥsīn ⁽⁸⁾ idüp nazār kıldı. Gördiği bir 'acāyib maḥbūb kuş ki gözler görmiş

degil. Şekli muṭlaḳ ⁽⁹⁾ süñlüne beñzer velī cennetde ҡartalca ola ve bir ‘aceb daḫı bu kim baş yaşıl ördek başına beñzer. ⁽¹⁰⁾ Velī burnı kızıl altun gibi ve başındaki tevseniñ yeşilligi zümürürde beñzer. Berk urur ve bir ‘aceb ⁽¹¹⁾ daḫı budur ki üç gözi var. Birisi rāst alnında bāḳī gövdesiniñ endāmı ve yüñleri ⁽¹²⁾ süñlünleyin ve lākin aḳcıl yüñleri ҡaradan aḳ ve ҡarası ṭāvus mütereḳtib gāyet siyāha ve andan ⁽¹³⁾ ğayrı kırmızı yüñleri yāḳūt aḫmerleyin berḳ urur. Ve bundan ‘acāyib terliki daḫı ⁽¹⁴⁾ bu ki burnınıñ on iki delügi var. Ve ҡanı kim nefes virüp Allāha tesbīḥ idüp ağız açsa ⁽¹⁵⁾ ol burunları delügünden on iki maḳām üzere on iki dürlü āvāz peydā olur. ⁽¹⁶⁾ Kim işidin vālih ü şeydā ҡalur. Andan ‘aceb-ter daḫı bu kim anuñ daḫı ayāğı yok ammā ki dört ⁽¹⁷⁾ ҡanadları var. Birbiri üzerinde şol kelebek ҡanadları gibi ve lākin ҡanadları ⁽¹⁸⁾ ucı uzun bir buçuḳ gövdesi uzunluginca var ve ҡuyruğı yüñleri ḥūd anuñ-⁽¹⁹⁾ layın çoḳlıḳ ҡabadur ki şanasın kebüter-i hevāīdür. Sīmurğ donbālına beñzer. ⁽²⁰⁾ Ve andan ‘aceb-ter daḫı bu kim şehirleri gāyet uzun. Şöyle ki: Ґanadınca iki ola ve bir ⁽²¹⁾ ğarāib laṭīfligi ve şerīfligi daḫı bu ki ҡalan yüñlerde egerçi şaru altun bulutlar [28a] ⁽¹⁾ -layın yir yir zirift yüñler ҡudreti Ḥaḳ birle bitmiş ol gövdesiniñ perr ve bālları ⁽²⁾ kızıl altun nişān olmuşleyin zeyn olmuş ol yüñler ki şehperīdir. Kimi ⁽³⁾ gülgün kimi aḫmer kimi lācuverdī ve kimi yeşil aḫzar. Anuñlayın ‘anā yüñlerdür ki emşāli ⁽⁴⁾ sīmurğda yok.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Per ü bāli hep münakḳaş pür-nigār

Per-i ṭāvus aña nisbet hīç iy yār

⁽⁵⁾ Göricek añı ta‘accüb eyledi

Diñle imdi ҡışşanadır nām-dār

Neşr: ⁽⁶⁾ Hākīm kavlince Süleymān Hāzreti ‘as. ol murğ-ı laṭīf görüp mantıku’l-ṭayrca su’āl ⁽⁷⁾ itdi ki: Felek yüzinde kurre-i nesīm içinde senden maḥcūb u margūb murğ-ı laṭīf var mıdır? ⁽⁸⁾ Cevāb virüp eyitdi ki: Ya nebiyy’allāh! Kurre-i nesīmde mürğān arasında kuşlar vardır. Ki şad hezār-ter ⁽⁹⁾ benden laṭīf ve maḥcūb per ü bāli şuret ve ḥüsn ü cemālī müntehā maḳāmları fevkü’l‘alāda ⁽¹⁰⁾ ve āvāzları dilgüşā eyle ki ben anuñ yanında cennetden çıkan ṭāvus yanında baykuşa beñzer. ⁽¹¹⁾ Ya Nebiyy’allāh diyüp cevāb viricek Hāzret-i Süleymān yine su’āl itdi ki bu sözüñ ‘ömrüñüz ⁽¹²⁾ daḥı ṭavīl olur mı yoḥsa az mı olur? Cevāb virdi ki: Yā nebiyy’allāh! Cümlemizüñ ‘ömri ⁽¹³⁾ bir diñler. Ba‘zımızuñ ‘ömri ṭavīl kerkes ‘ömri gibi ve ba‘zımızuñ ‘ömr-i қаşır ⁽¹⁴⁾ serce ‘ömri bigi ve ba‘zımızıñ ‘ömri vasaṭ şāhīn ve şebbāz ‘ömrileyin.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁵⁾ Bile virdi ey emīr kām-yāb

Mürğ-ı meymūn şeh Süleymāna cevāb

Dinle imdi bu ‘acāyib kıssayı

⁽¹⁶⁾ Kim işitmedi naẓīrin şeyḥ ve şāb

Neşr: Hākīm kavlince mürğ-ı meymūn ⁽¹⁷⁾ bile diyecek şeh Süleymān yine su’āl etdiki: ḥiç sözüñ ara gözde yırtıcı kuşlar seyyidleri ‘uḳḳāb u nesr-i ṭāyir ⁽¹⁸⁾ mişli murğ olur mı ki cinsiyetle kanad açup uçup āb-ı ḥayāt serḥaddine geçüp şuyından içe ‘ālemdə ⁽¹⁹⁾ olmayup hoş geçe cevāb virdi ki: Ya nebiyy’allāh! Bizim cinsimiz ekl ü şürb itmezler. Gıdāları ⁽²⁰⁾ tesbīḥdür. Ve nefes gedāları hevā-yı nesīmdür. Ve ḳatı ki kurre-i nesīmden ṭaşra ⁽²¹⁾ çıksalar helāk olurlar. Şol deryādan ṭaşra düşmüş balıḳ gibi ammā ki ba‘zı ‘ömr

sürür-i tesbîh [28b] ⁽¹⁾ hâsiyyeti yürek etile ki ğidā eri rūhānīsidür. Yetmiş iki sâ'atdeñ ğidāyı nefsanīsın ⁽²⁾ taleb etmez ki hevādır andan geçse helāk olur.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Böyle diyüp mürġ-ı meymün āşikār

⁽³⁾Şah haber virdi begāyet nām-dār

Kim Süleymān işidüp taḥsīn ider

Kim bulur sözi eşşahdur baḥtiyār

⁽⁴⁾ **Neşr:** Ḥakīm kavlince mürġ-ı meymün bu cevāb virüp icāzet ⁽⁵⁾ alup gitdi. Andan soñra yine sağ koldan hümānuñ vezīri hümāyūnuñ şaf tuġalında ⁽⁶⁾ turan mürġ meşşāta kanat açup açup Süleymān ḥazretinüñ nazārına geçüp taḥt-pāya yüz ⁽⁷⁾ sürüp pervāza kalkup turup devām-ı devletine mantıķu't-tayrca du'ā ve şenā kıilup eyitdi ki: ⁽⁸⁾

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Nüh felek devrān idüp turduķca bu ḥālık

Devletiyle pāyidār ol serverin 'ömr-i neşāt

⁽⁹⁾ Devletünüñ sāyesinde hoş geçüp mürġ-ı hümā

Ḥizmetü ki yüz sürüp alkış kıla mürġ-ı neşāt

Neşr: Ḥakīm kavlince kaçan kim ⁽¹⁰⁾ Süleymān 'aleyhi's-selām meşşātinuñ feşāḥetin işitdi. Taḥsīn itdi andan nazār ⁽¹¹⁾ kıilup gördiği bu meşşātta kuşu dahı bir maḥcüb şüret

‘acaib ‘acabet-i hey’at laṭīf-i şerīf kuşdur ki ⁽¹²⁾ şekl-i şemāil muṭlak balkan kazına beñzer. Yüñleri evvel min āhir başdan ayağa dek gül-gün ⁽¹³⁾ deneñ ammā ki bir bir yer yüñleri içinde zühb şehperleri bitmiş. Zarāfetü’l-renk muraşsa‘ kadīfe ⁽¹⁴⁾şeklinde görünür ki ol zeheb zerrīn şekil şehperlerine güneş şu‘lesi toķunup şa‘şa‘a ⁽¹⁵⁾ virüp gözler kamaşup ḥayra olur. Ve bir ‘aceb daḥı bu ki burnı yākūt aḥmere beñzer nefis misk ‘anbere ⁽¹⁶⁾ beñzer ve bir ‘aceb daḥı bu kim kākül-i ḥübān ve zülfi nā-mihribān mişāli perçem var. Velī eyle özün ki iki ṭarafında ⁽¹⁷⁾ şalınur. Velī eyle siyāh ki mürekkebe beñzer. İçinde anuñ daḥı altun tile beñzer. Zeheb ince kılları ⁽¹⁸⁾ var ki berķ urup şu‘le virdügi şehāb kevkebe beñzer. Ve andan ğarayiblik daḥı bu ki ⁽¹⁹⁾ anuñ altı kanadı var. Birbiri üzerinde ancılayın kanadları uzundur ki ḳaddī ḳāmetince birçok ⁽²⁰⁾ ola anuñ gibi şehperleri var ki reñgārenk maḥcüb margüb şerīf ve ḥafīf Süleymān ḥazreti ⁽²¹⁾ görüp taḥsīn itdi. Ammā ki anuñ daḥı ayağı yok. Bī-pāker sağ ğāyet kaba ve karnı giçi andan Süleymān [29a] ⁽¹⁾ andan Süleymān ḥazreti hümāya şordığı bu bu üç kuş ki senüñ ‘aķabince geldiler. Taḥtpām ⁽²⁾ uçup baña du‘ālar ḳıldılar. Bunlar kimlerdür? Hümā cevāb virüp eyitdi: Yā nebiyy’allāh! ⁽³⁾ Bu kimesneden şoñra taḥtpā yüñler pāyuna yüz süren bu sağ ṭarafında ṭuran sağ vezīrim hümāyün ⁽⁴⁾ ve ‘aķabince varan dil pezīrim vezīrim mürğ-i meymündür. Ammā ki varup şimdi nazar ve ki karşı ⁽⁵⁾ ṭuran ḳafasında iki bulut şaçları olduğı ecelden kürre-i nesīm kuşları ⁽⁶⁾ içinde ādı meşşāṭadır. Ve bir daḥı meşşāṭa benim biñler yükümdür diyüp cevāb viricek. ⁽⁷⁾ Süleymān ḥazreti aña icāzet virdi. Kanad açup uçup hümānuñ sağ ṭarafına geçüp ⁽⁸⁾ pervāz urdı. Andan yine şol ḳolda mürğ meymūnuñ şaffi ni‘ālinden ‘avāle nām bir mürğ ⁽⁹⁾ uçup şehper açup taḥt-ı pāyı Süleymāna geçüp yüz sürüp Süleymān devletine du‘ā ⁽¹⁰⁾ ḳılup eyitdi:

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

İy emîr-i ins ü cin sâ'ye-i Rabbü'l-enâm

Ḥafızın ḥayyı tebârek meskeniñ dârü's-selâm

⁽¹¹⁾ Devletiñ şemsi cihânda görmesün kaç'â zevâl

Ömrünüñ günü ziyâde görmesün noksân-ı şâm

Neşr: ⁽¹²⁾ Ḥakîm ḳavlince Süleymân 'as. ol mürğ-ı laṭîfüñ sözlerin kim işitdi feşâhetine taḥsîn ⁽¹³⁾ ḳılup ḳadd ü ḳâmetine nazâr itdi. Gördügi bir 'aceb hay'at maḥbûb şüret-i mürğ kebîrdir. ⁽¹⁴⁾ Ve ṭayr-ı dil-pezîrdür ki gözler görmiş degil nite cüssede muṭlaḳ tûṭîya beñzer. Ve lâkin ⁽¹⁵⁾ başınuñ yüñleri yaşıl ammâ ḥorûs tâcılâyın bir tâcı vâr kızıl yâḳûtdan gele ḥumre ⁽¹⁶⁾ beñzer ol tâcuñ üzerinde ṭâvuslayın zerbâftî muraşşâ' şeklinde müdevver mezheb ⁽¹⁷⁾ lâcuverdî ve zümrüdî ve gülgünî yüñler bitmiş bir zerrîn tâcıdur ki tâc-ı Keykâvusdan ⁽¹⁸⁾ nişân virür. Ve üç gözi var. Müdevver ve daḥı sekiz ḳanadı her bir renk ⁽¹⁹⁾ bir gülgünî biri esvedî biri lâcuverdî ve biri yaşıl ve her bir ḳanadınıñ çelikleri ⁽²⁰⁾ ve şehperleri gâyet uzun bir birinden tefâvüti ziyâde andan ⁽²¹⁾ daḥı 'acâyib bu ki ḳuyruğı yüñleri aḳ. Bundan 'acebter bu ki cemî' [29b] ⁽¹⁾ a'zâsındaki yüñleri üzerinde mühr-i Süleymânî gibi müseddes dâire var eyle dâire ki evvel ⁽²⁾ dâiresi bir siyâh noḳta anı bir zerrîn ṭavḳ ihâṭa itmiş. Anı daḥı bir lâcuverdî dâire ⁽³⁾ ḳablayup içine almış. Lâcuverdî dâire-i zerrîn ḳablayup içine almış. Ve zerrîn dâiren daḥı ⁽⁴⁾ dâire-i sepîd içine almış anı yine zerrîn dâire ḳaplamış zerrîn dâire-i esved dâire ihâṭa ⁽⁵⁾ itmiş. Ḥaḳ te'âlâ celle celâle şani' bir kemâlin ve ḳudret-i celâlin izhâr etmekçün ⁽⁶⁾ ol tûṭî şekl mürğ-i 'avâleyi bu vaşîf itdügi şıfatlu yaratmış.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

(7) Buña beñzer ol kerīm-i zülcelāl

Gösterip derinçe attār-ı kemāl

Kār-gāh-ı fıtrata eyle nazar

(8) Tā göresin haqqı iy şāhib-cemāl

Neşr: Hākīm kavlınce kaçan kim ol (9) ğarīb ‘acayıp laṭif şerif mürġi ki ḥazret-i Süleymān gördi. Hālīkuñ hılkatine kädereñ (10) kudretine ḥayrān ḳalup ṭurdu. Andan ol mürġ-i laṭif Süleymān nazarına ḳarşu ki (11) pervāza ḳalkup ṭurdu. Daḥı şekker leblerin açup aġzından söz yerine elfāz-ı (12) derd-bār çün dilince ḥālīka şükr idüp atup şaḳıdı. Velī anuñ bigi ḥüb elḥānile (13) serā‘āz ḳılup itdigi ne insān ṭūṭi-şeker şikenleri māt itdi. Ammā ki nücüm (14) sā‘at geçmedin ditreyüp Süleymān seriri üzere düşdi. Süleymān ḥazreti baḳup ḥāy (15) nedür görüñ diyince nāġihān kurre-i nesīm ḳuşlarından birkaç ḳuş daḥı serir üzere düşdi. (16) Süleymān ḥazreti görüp nedür diyince ḥümā nazarına gelüp eyitdi: Ya nebiyy’allāh! İcāzet vir ki kurre-i (17) nesīm mürġānı kurre-i nesīme irişünler ki bunlarıñ ḥayātı kurre-i nesīmledür. Nitekim deñizde (18) balıḳlarıñ ḥayātı şuyıladur. Vaḳtā ki şudan çıḳsalar helāk olurlar. Ve daḥı ādemizāduñ (19) ve sāir ḥayvānātuñ ki yüzindedür. Yürürler hevā-yı laṭifden nefes alup (20) virürler. Anlarıñ ḥayātı hevā-yı laṭifdür. Eger ki şuya görseler nefesleri (21) bağlanup ğarḳa varup helāk olurlar. Ve daḥı kurre-i nārda āteş-i maḥlūḳāt ki [30a] (1) Allāhu te‘ālā devritmiş nār-ı ‘ulvīden yaratmışdur. Anlarıñ ġidāsı semender (2) gibi nār-ı ‘ulvīdür. Vaḳt-i cezā düşseler helāk olurlar. Nitekim kül ‘āleminde (3) maḥlūḳāt gördim ki Hāḳ te‘ālā anları kül içinde devr itmiş ġidāları kül ġubāridür. (4) Ve ḳatı kim kül ‘āleminden ṭaşra çıḳsalar eczā-yı Hāḳ ḥālīkdan ġidā alınmayup helāk (5) olurlar. Pes bu kurre-i nesīm mürġānı daḥı üç şınıfdır. Bir şınıf kurre-i (6) nesimden ḳaṭ‘ā çıḳmazlar. Ve ḳatı kim

çıkşalar helāk olurlar. İkinci şınf şu ikinci ⁽⁷⁾ ve şu boğasına ve şu yılanına ve gāv-ı bahriye beñzer ki şudan çıkıp kuru yirde gerçi ⁽⁸⁾ yürürler. Nefes alup virirler. Ve illā ki kırk adım miqdārı yirden uzak gidemezler. ⁽⁹⁾ Zīra ki yine ‘azmleri şudadır. Şusuz dirlik bulmazlar. Ve üçüncü şınf dağı bahri ⁽¹⁰⁾ cānverleriñ deñiz kırañına çıkarlar. Hevā-yı laṭifile dağı gıdālanurlar. Ammā ki deñize ṭalmayınca ⁽¹¹⁾ yürekleri kuvvet ṭutmaz. Pes bu kurre-i nesīmiñ kuşları dağı üç şınıfdır. ⁽¹²⁾ Evvelki gāyet laṭifdür. Anlar kurre-i nesīmden ṭaşra gelmezler. ‘Azad dilerler. İderler ki ümīzdür ki ⁽¹³⁾ kurre-i nesīm-i temāşāya vardukça İdrīs ‘as. ziyārete geldikleri vakit müşāheden cemāl ⁽¹⁴⁾ kılayuz dirler ‘azadlar dilerler. Anlaruñ gelmedüğine sebep yā Süleymān budur. Ve dağı ⁽¹⁵⁾ ikinci şınf ki mār-ı māhī gibi şudan çıkısa biraz ölmeyüp ṭatlanur. Ammā ki ḥaddeden tecāvüz itse ⁽¹⁶⁾ helāka yüz ṭutar. Anlar buna doymayup şaşup hevā yüzinden serirüñ üzerine düşen ⁽¹⁷⁾ mürğān cinsidir ki egerçi iḳdām itdik bile gelmesine ‘ālā ḥazretü ki ziyāret kılmasına ⁽¹⁸⁾ sözüümüz şaymayup birincisi bile geldiler. Velī kurre-i nesīmden ırak düşdükleri ⁽¹⁹⁾ ecelden ve aklandıkları sebebden helāka yüz ṭutdılar. Ve dağı kurre-i nesīm ⁽²⁰⁾ mürğānınıñ üçüncü şınf bu sağ vezīrim hümāyün ve şol vezīrim mürğ-ı meymün ⁽²¹⁾ ve dağı kurre-i nesīm mürğānı re’isleri ‘avāle meşşāṭa mişlidür ki şol bahri **[30b]** ⁽¹⁾ cānverlerüñ gāv-ı bahri ve esb-i bahri gibi ve yāḥūd deñiz mālikileyin bahrdan ṭaşra ⁽²⁾ üç gün üç geceye dek nihāyet ḳaruda altmış ikinci sâ’atdan tecāvüz idüp bahara ⁽³⁾ yetişüp şuya girmeyeler. Lā-cerem lā-büdd helāk olurlar. Pes yā Süleymān bu muḳaddimedden ⁽⁴⁾ ḡaraż bu ki kurre-i nesīmden gideli bir gün bir gicedür. Yigirmi dört sâ’at geçüp ⁽⁵⁾ geçüpdururlar. Eger ki kırk sekiz bunlar dağı kurre-i nesīme varmayacak olursa ⁽⁶⁾ helāk olurlar. Zīrā her şeyi eger berrī ü ger bahri u ger hevāyī ⁽⁷⁾ u ger āteşī cümlesinüñ hem gıdā-yı nefsanīsi ve hem rüḥānīsi vardur. Nitekim bahri ⁽⁸⁾ cānverlerüñ gıdāsı ḳum kırılmakdur. Ve datmakdur. Ve birbirin dağı yiyüp yormakdur. ⁽⁹⁾ Ammā ki gıdā-yı rüḥānīsi şudur. Ve şol maḥlūk ki berrī ve ḥākīdür.

Anlaruñ ğıdāsı ⁽¹⁰⁾ nefsanī ekl ü şurbdur . Ve ammā ki ğıdā-yı rüḥānīsı laṭīf hevāile nefes alup virmeğdür. ⁽¹¹⁾ Ve daḥı nārdan ḥılqat olunan āteşī maḥlūkuñ aşlı iki cinsdür. Birisi āteşden taşra ⁽¹²⁾ olmaz. Ğıdā-yı nefsanī anlara dūd-ı āteşdür. Ammā ki ğıdā-yı rüḥānī nār-ı ‘ulvīdür. ⁽¹³⁾ İkinci şınıf ki nārdan ḥılqat ola şeyātīn neslidür. Anlaruñ daḥı ğıdā-yı nefsanī buḥūrdur . ⁽¹⁴⁾ Ve ğıdā-yı rüḥānīsı bād-ı hevādur. Ve daḥı yā Süleymān hevā-yı kurre-i nesīm-i mürġān kim bu gelen kuşlaruñ ⁽¹⁵⁾ cinsidür? Bunlaruñ ğıdā-yı rüḥānīsı Allāh’a tesbīḥ ve tehlīl itmekdür. Amma ki ğıdā-yı nefsanī ⁽¹⁶⁾ bād-ı nesīmdür.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Ekl ü şurb bunlaruñ rüḥān-şıfat

Olur olmaz yā benī mürġān-şıfat

⁽¹⁷⁾Anuñcün ḥūbdur bunlar laṭīf

Ṭāhir aṭhar-ı dürr ü mercān-şıfat

Neşr: ⁽¹⁸⁾ Ḥakīm qavlince hümā kuşı böyle diyecek: Süleymān ‘as. ol kuşcağızları öldi şanup ġāyet teessüf ⁽¹⁹⁾ idüp eyitdi: Yā Hümā! ‘Aceb bu kuşcağızlar diri midür veyā ölü midür? Diyince hümā perr açup perrān ⁽²⁰⁾ perrān olup üzerlerine gelüp nazār kılop gördiler ki henüz cānları bile andan ⁽²¹⁾ hümāile hümāyūn eyitdiler: Yā nebiyy’allāh! Henüz cānları bile eger kurre-i nesīme irişseler yine ḥayāt [31a] ⁽¹⁾ bulurlardı diyüp cevāb viricek hemān şeh Süleymān ‘aleyhi’s-selām müvekkil-i bād-ı şarşara ⁽²⁾ ḥükm itdi. Anları anı vaqt içince kurre-i bād-ı nesīme itdi ‘ināyet-i sübhān mu‘cizāt-ı ⁽³⁾ Süleymānī birle olmuşken ḥayāt bulurlar. Şol şudan tāze balıq mişāli cān ağızına gelüp ⁽⁴⁾ taleb ver ki şuya qoysalar ölümden ne vechle ve deryā şuyından cān-ı ḥayāt ⁽⁵⁾

bulduğılayın mürğān-ı kurre-i nesīm dağı hevā-yı laṭīf birle ḥayāt bulurlar. Andan Süleymān ⁽⁶⁾ peygāmbere ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki: Yā mürğ-ı hümā! Şol kuşlar ki bu gün bu gice şabaḥ oluncaya dek ⁽⁷⁾ şağında ve şolunda bile tırup mūnis u ins olmağa kādir dururlar. Anlar senūñle bile olsunlar. ⁽⁸⁾ İşbu bayılan kuşlar gibi bayılıp helāka yüz tutacaḡardur. Anlaruñlayın mürğānı icāzetdür. ⁽⁹⁾ uçup gitsünler icāzetdür. Varup kurre-i nesīme girsünler. Ammā ki sen şağ vezīrūñ ⁽¹⁰⁾ hümāyūnile ve şol vezīrūñ mürğ-ı meymūnile ve aṭyār-ı nesīm serhengi meşşāṭa ile ve re’īs-i ‘avāle ile ⁽¹¹⁾ benim nazarımda bu gün bu gice tırurñ seher-gāh icāzet vire maḡāmlu maḡāmıñıza ⁽¹²⁾ variñ kurre-i nesīm içre görün ḥācet olduḡca men sizi da‘vet kılam gelesiz ⁽¹³⁾ diyecek. Hümā şād olup Süleymān devletine du‘ā kılıp eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! Ben ⁽¹⁴⁾ bu kurre-i nesīm ‘āleminden degilüm. Hümā ‘ālemindenüm. Allāhuñ faḡlı birle cemī‘ ‘ālemūñ hevāsına öğrenmişimdür. ⁽¹⁵⁾ ‘Ömrüm olduḡca kurre-i nesīme varmasam olur. Ammā ki bu vezīrim hümāyūnile mürğ-ı ⁽¹⁶⁾ meymūn ve bākī kuşlar ki nazarıñdadur. Benimle kurre-i nesīmde bile ⁽¹⁷⁾ olurlar. Ve ḡatına kurre-i nesīmden ṭaşra çıksalar üç kerre ⁽¹⁸⁾ yigirmi dört sā‘at geḡen ser-cümle helāka yüz tıtarlar. Yā budur ki olurlar. ⁽¹⁹⁾ Yāḡūd ḡāyet ḡasta olurlar. İmdi Yā nebiyy’allāh bunlara icāzet ⁽²⁰⁾ vir ḡanada uçarsa uçsunlar. Kurre-i nesīme varup devām-ı devletūñe ⁽²¹⁾ du‘ā kılıp ‘alā raḡm-ı rüzḡār ḡoş geḡsünler diyecek. Süleymān Peyḡāmbere ‘aleyhi’ **[31b]** ⁽¹⁾ s-selām hümādan ḡayrısına icāzet virdi. Ammā ki iki vezīrile hümā ḡaldı. Gitmediler. Meclis-i Süleymānī ⁽²⁾ terk itdiler itdiler. Ki yā Hümā! Bu Süleymān ḡazreti ḡod ḡāyet ‘āḡil fāzil serverdir. ḡuşūsa ki ⁽³⁾ mürsel peygāmbereḡdür. ḡāşşa ki ins ü cinn ü ḡaşş u ṭayr mūr u mār ḡerende u perende muṭī‘ u musaḡḡardur. ⁽⁴⁾ Deñizde ve ḡarada biñ bir ümmet ḡāḡrıdur. Ve od u şuyıla ṭopraḡ birle emrinūñ ⁽⁵⁾ fermān biridür. Ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḡlūḡāt nökeridür. Ve yitmiş ⁽⁶⁾ iki millet musaḡḡarınıñ efendisidür. Öyle olsa ne içün kurre-i nesīm müvekkiline ḡükm ⁽⁷⁾ itmez. ḡākī ṭuyūrdan dört mil miḡdārı yuḡaru

hevā-yı fenāda illā ⁽⁸⁾ bağlayuz. Bulutlarla kurre-i nesīm mābeyninde meymene ve meysere alb u cenāh ārāste ilup- ⁽⁹⁾ uruz diyüp söyleyecek hümā daı sözlerin müvecceh görüp eyitdi: abr ılıñ ki ⁽¹⁰⁾ ben bu sözüñüzi siziñ sem‘a Süleymāna irgürem diyüp Süleymāndan yaña nazār ılınca azret-i ⁽¹¹⁾ Süleymān semi‘ne müvekkil-i bād-ı arar ayrı gördi. Her ne diyārdaysa iitdi. ⁽¹²⁾ Andan dönüp hümāya eyitdi: Yā mürğ-ı hümā! Ol hümāyün vezirüñ rāst söyler ⁽¹³⁾ yekün senüñle cān obetin ılalim seer-gāh icāzet virelüm. Var kurre-i nesīme ık andan ⁽¹⁴⁾ oñra bir daı varup asr-ı ravza-ı mübārek ya‘ni maām-ı İdrīs-i zāt pāk-i seyrān ⁽¹⁵⁾ idelüm. Andan oñra nesīm uşlarını teferrüc ılalum. āni‘iñ āni‘ bir kemālin tıñlayup ⁽¹⁶⁾ nefsumize insāf virelüm. Ve andan oñra ba‘zı kurre-i nesīm mürğānın bilmezce alup geledüm. ⁽¹⁷⁾ Sen sühāniñ nazārında ve fermānında ve benim dīvān u eyvānımda uşlar dört mil midārı ⁽¹⁸⁾ dīvān bağlayup ura ve müvekkil-i bād-ı nesīm üküm idem kurre-i nesīm yirin ol mürğān ⁽¹⁹⁾ olduı hevā-yı fenāda eksük olmayup esdire.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

eh Süleymān gör ne a‘zam āhidi

⁽²⁰⁾Ferrinüñ fermānı mihr ü māhidi

ükmine makūmidi gün ü fesād

amusıñdan ‘ilmile agāhdı

⁽²¹⁾**Neqr:** akīm avlince Süleymān ‘aleyhi’s-selām bu vechle üküm idecek. Hümā [32a] ⁽¹⁾ daı vezir-i hümāyün ve meymūnı eli odı. Ol iki serhengledür ki biri ⁽²⁾ meāta biri ‘avāledür. Bāı mürğāna icāzet virdi. anad açup uçup kurre-i ⁽³⁾ nesīme geüp menzillerinde arār itdiler. Her birisi cinslü cinsine mūnislü mūnisine ⁽⁴⁾ Süleymān

hazretinden t̄ac u taht salṭanatından ve memleketinden ʿaḫametinden ḫaber virdiler.
(5) Anlar daḫı Ḥazret-i Süleymānı görmege ʿaḫīm-i müştāk oldılar. Anlar anda bizim
kışşamız (6) hümāyile Süleymāna geldi. Nite Süleymān eyitdi: Yā mürġ-ı hümā! Benim
dergāhıma biñ bir ümmet (7) ki geldiler. Ve diyü ve perrī ki iṭāʿat kıldılar. Ve sīmurġ-ı
kūh-ı k̄af u cennetden (8) çıkan ṭāvus reʿīs-i ṭuyūr yırtıcı ve dāne ṭartıcı kuşlarla
emrime fermān oldılar. (9) Ve dīvān-ı eyvānım üstüne sāyebān bağladılar. İmdi her
birisi ki baña ʿacāyib tuḫfeler getürdiler. (10) Senün getürdüġün gibi gevher-i
cihānnümā getürmediler. Ve bir daḫı biñ bir ümmet içinde (11) perrīlerden gökcek
maḫlūkāt gördüm. Perrendeler arasında illā meger ki melāike-i muḫarrabīn (12)
gördüm. Ve daḫı perrān cinsinde aṭyār u mürġān aşında bu kurre-i nesīm (13) içinde
olan kuşlardan laṭīf şerīf ḫafīf gördüm. Ammā ki ḫazretüñden (14) temennām budur ki
ol hümā ʿāleminden kim geldim dirsın ve kurre-i nesīmde ḫarār kıldım (15) dirsın bize
luṭf eyle. ʿÖmrüñüñ aṭvālinden ve cihānıñ aḫvālinden ḫaber vir, ʿibret (16) alalım. Ve
daḫı ol hümā ʿālemi ki anda olurduk ol ʿālem ne ʿālemdür. Rāsıtın söyle ol (17) ʿālemden
gıtdüġünden şoñra daḫı niçe ʿālemler gördük. Ḳamusun şerḫ eyle diñliyelim. (18) Sen
hümānuñ serġüzeştiñ añlayalım. Ve kaç ʿālemler gördük ve neye irişdük ve kurre-i
nesīme (19) nice varup pādişāh olduk? Beyān eyle dinleyelim dedi.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Yā hümā senden budur añla hemān

(20) Maḫşūdum ki idesın ḫālıkı beyān

Neye irişdi serġüzeştiñ māḫaşal

Bize şerḫ it vir şalavat şādümān

(21) **Nesr:** Ḥakīm kavlince Süleymān ‘aleyhi’s-selām öyle diyecek hümā āh idüp gözlerinden [32b] ⁽¹⁾ yaş ağıttı. Tekrār eyle āh itdigi ‘ayyuğa irişdi. Ve gözleri yaşı akip yiryüzün ⁽²⁾ seylāb itdi. Daḥı eyitdi: Yā nebiyy’allāh! ‘Aceb yirden sū’āl etdik bende tākāt yokdur ki vaṭan-ı ⁽³⁾ ezelīden dilüme söz getürem. Velī emrü ki şımak olmaz. Sergüzeştım beyān ideyin diñle bu ⁽⁴⁾ za‘f mürğ-ı hümānuñ başından neler geçmişdür. Nazar kıilup diñle diyüp daḥı eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! ⁽⁵⁾ Ol ‘ālemdeki ben olurum kūh-ı káf ‘ālemlerinden ol daḥı bir ‘ālemdür. Eyle ālemdür ki rub^c-ı ⁽⁶⁾ meskūn ‘ālemlerinden çok büyükdür. Ammā ki anda yidi ‘acāyib var bunda yokdur. ⁽⁷⁾ Ḥazret-i Süleymān didiki nite hümā eyitdi: Evvel ‘acāyib budur ki ol ‘ālim hümāda bir baḥr ⁽⁸⁾ vardur ki şuyı kıardan ağıdur. Ve şekerden tatludur. Ve tūrna gözünden arıdur. ⁽⁹⁾ Ne artar ve ne eksilür ve ne mevc urur. Dāīm şöyle tırur. Ammā öyle nūrānī ve mücellādur ki ⁽¹⁰⁾ felegüñ ıldızları burūcları birbirine dāḥil ḥurūcları aḫhar mine’ş-şems ⁽¹¹⁾ ‘ayān görünür. Ve tığlarınıñ bāğ bāğçelerininñ etrāfında her ne kim varsa ser cümlesi ⁽¹²⁾ ‘ayān görünür. Ve ikinci ‘acāyibliği bu ki ol deryā-yı a‘zamuñ kıum ve kıiri kenārında ⁽¹³⁾ la‘l u cevāhir kıum kirleyin yitür ḥadsüz nihāyetsüz üçüncü ‘acāyib daḥı bu ki ⁽¹⁴⁾ ol ‘azīm-i deryāyı bir ulu ‘azametlü şaḥrāyı ihāta itmişdür. Şöyle ki ol ⁽¹⁵⁾ deryā ol şaḥrā arasında bir evā içinde bir kıaşıq şı kıadar ola yā olmaya cemī‘ nebātātı ⁽¹⁶⁾ ol şaḥrānıñ sünbülüdür semenidür. Za‘ferān u şakāyık u lāle u zaymerāndur. Ve nesteren, ⁽¹⁷⁾ nergis, benefşe ve gül ve gülzārdur. Ve ağacları ser ü ‘ar‘ar u nārenc u ergüvāndur. Dördüncü ⁽¹⁸⁾ ‘acāyib bu ki tığları tışları zümürüddür. Ve zeberced ve pīrūze ‘akīk ve yeşm ü la‘l ⁽¹⁹⁾ ü yāķūt rummāndur. Ve tıprağı daḥı misk ü anber bigi kıoķar. Şanasınci cināndur. Ve beşinci ⁽²⁰⁾ ‘acāyib daḥı bu ki ol ‘ālemde ay ve güneş yokdur. Ne güneş tıoğup tıolanmağıdur. İllā ki gice ve gündüz ⁽²¹⁾ ıldızla ma‘lūm olur diyecek Süleymān ‘as. ta‘accüb kıilup eyitdi ki: Yā hümā! Nice ‘ālemdür olki anda [33a] ⁽¹⁾ ay ve güneş yokdur. İlduzla biline ne şavķ var ki gice ve gündüz anuñla fark oluna.

Hazret-i ⁽²⁾ Süleymān öyle diyecek: Yā Nebiyy'allāh vaqtüñe şabāh olsa on iki ilduz toğar nite güneşleyin ⁽³⁾ bir dāire buludur nūrdan. Her birisinin nūrı 'azīm gün gibi 'āleme tāb virür. Ol ⁽⁴⁾ gün aḥşāma dek 'ālemi rüşen kılar. Gün gibi şarkdan toğub garba tolanur. Ve lākin ⁽⁵⁾ on ikisi daḥı hürmen-i māh gibi ol dāireden çıkmazlar. Ol dāireyle çenber-i ⁽⁶⁾ şems mişāli toğub tolanurlar. Vaqtiki tołana 'ālem tadı pāk olur. Bilürüz ki ⁽⁷⁾ aḥşam olmışdur. Ve çünki vaqt-i şām irişse bir dāire daḥı zāhir olur. Ki yidi ⁽⁸⁾ ilduz eşkālî görünür ki bu dāire içine girmişlerdür. İbtidā-i gurra mağribden toğub ⁽⁹⁾ maşrıqda tolanur. Nite ki güneş maşrıqdan toğub mağribde tolandığı bigi velī yā Süleymān ol ⁽¹⁰⁾ yidi ilduzlarıñ şavkı ol on iki ilduzlar kadar degil. Envār-ı kamer kadar ancak. ⁽¹¹⁾ Pes gice olduğın andan bilürüz. Altıncı 'acāyib bu ki ol 'ālemde ne deryāsında ne berrinde ⁽¹²⁾ ne kırusunda yaşında ne tağında ve ne taşında ne şahrāsında ne kūhistānı başlarında ⁽¹³⁾ hiç maḥlūk yoқdur. İllā ki hümā cinsi kuşlar vardur. Ammā şol kadar çoқluқdur ki nihāyeti ⁽¹⁴⁾ Allāh bilür. İşleri ve gücleri kanad açup uçmaқda hevā-yı fenāya geçüp Allāh'ı zıkr ve tesbīḥ ⁽¹⁵⁾ içün ağız açmaқdadur. Yidinci 'acāyib bu ki ol biz olduğumuz hümā 'āleminde bir kūhistān ⁽¹⁶⁾ vardur ki қalleleri kūh-ı қāfdan yücelmişdür. Ve bād-ı nesīm dāim ol 'ālem içinde ⁽¹⁷⁾ eşer ve ebr-i nīsān ve қathā yağar hiç ol 'ālemiñ eşcārına ve nebātātına ḥazān irmez. Dāimā cennet- ⁽¹⁸⁾ şıfat nevrūzdur. Pes benim maқāmım ol hümā kuşı 'ālemidür ki cümlemiz şöyle i'tikād kılırduk ki ⁽¹⁹⁾ Ḥaқ te'ālānuñ celle ve 'alā andan özüñe bir daḥı 'ālemi yoқdur. Eger olsaydı gayrı 'ālemden ⁽²⁰⁾ bu 'āleme bir perrān uçup geldi bize ol kendü muқim olduğu 'ālemden haber virüp ⁽²¹⁾ bizi aña kıldı. Ve bizden aқdem gelen hümālar daḥı gayrı 'ālemden haber bilmiş **[33b]** ⁽¹⁾ oldu diyüp bu i'timād üzere i'tikād idüp uçmaқda kurre-i nesīmden gıdā-yı nefsanī ⁽²⁾ taḥşil idüp ve dillü dilimüzce tesbīḥ okuyup gıdā-yı rūḥānī bulurduқ. Zīrā ki ne kadar ki felegi ⁽³⁾ 'ayyuқа uçup çıқardıқ. Ol 'ālemüñ civārında olan

tağlarıñ allelerine bire bir ıkmazdu. Felek ⁽⁴⁾ allesi arasından yol bulup varup
ahhar yirde alem var mı yok mıdur? Yol bulmazdu. ⁽⁵⁾ Nitekim nazır idüp bakarduk.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Her ne deñlü uarıdu cehdle

⁽⁶⁾ Zür-i bāzū ılırdıdu aşd ile

Perr ü bāl açup ki iderdik ayreti

Göklere ıkmaa iderdik himmeti

⁽⁷⁾ Ol taın allesine irmemegin

Andan artı alemi görmemegin

Biz şanardı andan özüñe yok cihān

⁽⁸⁾ Bilmedik varımış alem-i çehān

Ol adar alem yaratmış zül-celāl

Kim gezilmez aşd edilse māh u sāl

⁽⁹⁾ Nice mürān rū-ı uds açsa anat

Perr açup pervān urursa öñet

Tā kıyāmet ʿömri varı ger uça

⁽¹⁰⁾ Şanma her bir ʿālemi görüp geçe

ʿÖmri varı uça İsrāfīl pes

Belki berīn göremez iy hoş-nefes

⁽¹¹⁾ Sen şanursın gözüñ açup ādemi

Kim haqqın ancağ budur ʿālemi

Bu ki hemtā çok durur ʿālem cihān

⁽¹²⁾ Cümlesinden biri bu idi cihān

Şuda yağmur yağsa olur hādsiz habāb

Öyle çokdur ʿālem haqqını hisāb

⁽¹³⁾ On sekiz biñ şanmasın her ʿālemi

Niçe yüz biñ var ola dir ʿālemi

Qādir olaña kudretidür ki cihān

⁽¹⁴⁾ Kün didiyse hilkat oldı onca cihān

Ḳādir olaña bī-‘adeddür ḳudreti

Şāhid anuñ birliğine ḥilḳati

⁽¹⁵⁾ Şah-i naḳl böyle ḳılır anda hümā

Vir şalavat sen be-cān-ı Muştafā

Ḳıssa-ı İblīs-i La‘īn ve Ḳıssa-ı Zūrriyāt-ı Şeyātīn ‘Aleyhim Yestiḥaḳ ve Ḥāl-i İşān ⁽¹⁶⁾

Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥazreti ‘as. bunda yıl taḥtını hevā-yı ⁽¹⁷⁾ fenāda ṭutmaḳda.

Ve daḥı şeh Süleymān hümānuñ sergüzeştine gūş ⁽¹⁸⁾ urup diñleyüp ḥālīḳın ḥilḳatin ve

şāni‘in şan‘atın tınlayup nefsine inşāf virmekte. Ammā ki ⁽¹⁹⁾ bizim ḳıssamız **ez-ān-ı**

cānib iblīs pür telbīs ḥāline geldi ki Süleymānuñ salṭanatın görüp ḥased iltüp ⁽²⁰⁾

ḥannāsıla vesvāsile tanışup ben bu Dāvud oḒlı Süleymānuñ ḥātemin elinden

aldırmayınca ḳomazım diyüp ⁽²¹⁾ lāf urdu. Daḥı ḥannās vesvās ḳaḳıyup eyitdiler ki: İy

dulīl ve iy zelīl ‘abes yire lāf **[34a]** ⁽¹⁾ urursın. Anı bilmez misinki Allāh²⁹ yaḳduḒı çerāḒ

cereb olmaz. Ādem-i şafī dünyāya geldün. ⁽²⁾ Nübuvvet ḥātemin ḳıḳarup eline aldın

dāima dīv ü ‘afārīt çerisin uydurup ve cinn ü perri ⁽³⁾ çerisin ḳırdurup bu işi daḥı

beceremezsin. Bizi daḥı raḥat itmezsin. Senüñ yüze gelmeñ ⁽⁴⁾ ucından ḥiç dünyāda

āsāyiş görmedük. FerāḒat ‘alemine daḥı irmedük. Şimdi yine ḥasedüñden ⁽⁵⁾ bir tedbīr

itmek dilersin ki şoñ demde emegümüz zā‘yi ola diyüp yir yir şeyātīn ⁽⁶⁾ nesl-i iblīs

ta‘n dilin uzadup serzeniş itdiler. İblīs ‘aleyhü’l-la‘ne ‘acze varup ⁽⁷⁾ zelīl ü ḥor olacaḳ

cevāb virdi ki: Ey benim zūrriyātım şöyle olduḒı ben fikr iderüm. Ol ⁽⁸⁾ fikirden

düşmanım Süleymān mülkine ḥalel gelmeye men iblīs degilüm ki ḥātemin elinden

cinne aldırmayam ammā ki ⁽⁹⁾ şol cinnlerdür ki cihānuñ dört köşesinde dört cinnī re‘īs

vardur. Birisi ⁽¹⁰⁾ āteşden yaradılmış ki sürḥ bād-ı cinnīdür. Ḥaḳ te‘ālā anı ḥışm

²⁹ Bu sözcüğün “Allah’ın” şeklinde yazılması metnin anlamına daha uygun olacakken müellif tarafından bu şekilde yazılmıştır.

odından yaratmışdır. Olduğı ⁽¹¹⁾ aldıramleyin yağar helāk eyler cihānda kimseye muṭīc olmamışdır. İkinci semendini ⁽¹²⁾ hezār-ı yek-destdür. Allāhu te‘ālā anı bād-ı bī-cāndan yaratmışdır. Amma şimdi ki hālde Süleymānuñ ⁽¹³⁾ maḥkūmidür. Ve bir dağı cinniler serhengidür ki İřtaḥir cinnīdür ki Ḥađ te‘ālā anı ⁽¹⁴⁾ sitem yelinden yaratmışdır. Her kime uğrasa nefesi toğunsa helāk olur. Ve bir dağı Mirşādī ⁽¹⁵⁾ dīvdür ki ‘afārīt serhengidür. Kūh-ı el-bürzde olur. Ḥađ Te‘ālā anı cehennem duđānından ⁽¹⁶⁾ yaratmışdır. Kimisi aña zafer bulsa olmaz. İmdi bize çāre budur ki yā surḥbāda ⁽¹⁷⁾ varavüz veyā İřtaḥir cinniye varavüz ve yāḥūd Mirşādī dīve varavüz. Bunları ⁽¹⁸⁾ Süleymāna ḥavāle kılavuz adına ben Dāvud ki Süleymānuñ kardeşidir. Anı ele getirüp Süleymān-vār ⁽¹⁹⁾ zerrīn taḥt üzere oturup diyü cinniler taḥtını getirüp Süleymān üzerine kalalar. Ḥātemin ⁽²⁰⁾ elinden alup serīrinden aşığa şalalar. Bu ḥas bu zıkr olunandan ğayrı kimse Süleymānile muḳābil ⁽²¹⁾ olmaz. Eger yüz biñ ‘asker dağı olsa kimse Süleymānla ḥaşm olmaz. Ammā ki yā iblīs **[34b]** ⁽¹⁾ eger sürḥbāda vardırsañ elinden gelür ki Süleymāna cevāb vire anı vađt içinde çerisin tağıda ⁽²⁾ ve kendüyi dutup ḥātemin elden ele ‘āleme sultānlık kıla ve illā ki ğāyet ḥodbīndür. Salṭanat ⁽³⁾ taḥtına geçüp Süleymānlık idecek. Bizi incidür bilki dergāhından sürer. Zīrā ki felege geleñ ⁽⁴⁾ dimez hīç yaradılmışa şey dimez. Ammā ki İřtaḥir cinnile Dimriyāt-ı dīv müttefik idüp eger ki Süleymān ⁽⁵⁾ üzerine getirücek olursağ belki Süleymāna muzaffer düşüp ğālib olalar. Ammā be-şarṭ ānki anlarıñla ⁽⁶⁾ ‘ahd idevüz. Süleymān salṭanatı ellerine gireceksen merdūd-i la‘īn sözünden çıkmayalar diyüp ⁽⁷⁾ ḥannās bu cevāb viricek kendüden vāhid nāş eyitdiler: Bundan evvel dağı İdrīs ⁽⁸⁾ peygāMBER zamānında ve Ṭahmuraş şeh devrinden dağı Şalşāl dīvi ve Ekvān-ı dīvi ⁽⁹⁾ ve Demriyāt-ı dīvi ve İřtaḥir cinnī cem‘ idüp bir yire getürdük. İdrīs ‘as. üzerine ⁽¹⁰⁾ elindeñ ve sāir pādişāhlar üzerine Ādem-i şafī dünyāya gelelden Süleymān ḥātemini ⁽¹¹⁾ cennetden çıkarup eline alaldan ve Ādemden soñra tā Süleymān devrine gelinceye dek cenk ⁽¹²⁾

idersin. İns ü cinn üzerine iğvā-ı bergüb āheng idersin. Taḳdīr-i ḥaḳḳı def^c idem ⁽¹³⁾
dirsin. İy la^cin taḳdīr def^c itmek eliñden gelse dergāh-ı ḥaḳdan sorulup merdūd mı ⁽¹⁴⁾
olaydıñ bu ne ‘amel-i ſirret didi ki dāim baſımıza getürürsin. İy bāṭın [u] ḥavāric
bunca dīv ü cinnle ⁽¹⁵⁾ ittifāk itdük. Süleymān ḥātemin elinden almağa ḳaſd u nifāk
itdik. hiç ele getürebildi mi ki ſimdi ki ⁽¹⁶⁾ ḥālde yine ins ü cinn ortasında bir fitne bir
ḳomak istersin. İy emīr-i mücānibān ve mel^cün ⁽¹⁷⁾ ervāḥıyān niçe bir senüñ göñlüñ
ḥāne-i tezvīr ü bid‘at ü niſāne-i tīr la‘net ola bu bir ḥayāl-i ⁽¹⁸⁾ bāṭıldur ki idersin
elüñden gelmeyecek iſi nedersin. Eger tedbīrüñ varsa baſuña çāre ḳıl ki bugün ⁽¹⁹⁾
Süleymān eline girmeyesin. Sen rencber Süleymānide zārı ḳılıp efgānuñ felege ayrı
girmeyesin. ⁽²⁰⁾ ḥavfım oldur ki seni bir gün ṭutup ḥabs ide. Nāmūsumuzı bizim tebs
ide.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽²¹⁾ Bu muḥaḳḳaḳdur ki iy mel^cün-ı ḥar

Bulmazsın sen Süleymāna zafer

Ḥātem olmaḳda irdi ‘ömrüñ ḥatıma

[35a] ⁽¹⁾ Ğayretüñ yoḳ daḳı idersin ſūr [u] ſer

Neſr: Ḥakīm ḳavlince ḳaçan kim ſeyṭān-ı ⁽²⁾ la‘in zürriyetinden bu sözleri iſitdi.
Heman dem ğazaba gelüp ḳaḳdı eyitdi: ⁽³⁾ Siz baña yār-ı ſādıḳ degilsüz ki Süleymāndan
intikām alam. Zürriyetimden birisin yirine Süleymān ⁽⁴⁾ ḳılam. Heman sözlerden rücū‘
itdim. Ṭurmam yoḳdur. Ben Süleymānuñ salṭanatın görüp taḥammül ⁽⁵⁾ idemeszin ki
ḥased odı çekerem yaḳıpdur ğayretim āhı dütüni felege ḳıḳıpdur diyüp ⁽⁶⁾ ol

ķaderzārılıķ etdiđi zürriyāt-ı Őeyātın kübrā-yı melācın recim-i bī-din görüp ⁽⁷⁾ terahhüm itdiler. Her birisi ‘azad dilediler andan ĥannās eyitdi: Benim ĥaŗruma bir nesne yudundı. ⁽⁸⁾ Eger Őöyle ki sözüm ĥursuñ bu tedbirüñ üzerine olalım. İblīs nesli eyitdiđi nedür? Ĥannās ⁽⁹⁾ cevāb virdiki: Bu gönölüme gelür ki bu salţanat-ı Süleymānī ki vardur. Gerçi ĥaķıķāt-i Ĥaķ ⁽¹⁰⁾ cānibinden Őunulmuşdur. Ve lākin Süleymānile bu nice pādiŐāhlar ceng itdiler. Dīv ve cinn ü ⁽¹¹⁾ ‘afārīt çerisinle üzerine varup ĥātemü’l-meġa ķaşd itdiler. ‘Āķıbet ķamusuna Süleymān ⁽¹²⁾ mużaffer oldu. Ve lākin ġayyūr-ı cāz ve Efrāsiyābla intikāl idüp Sinop ķal‘asında üzerine ⁽¹³⁾ varup ol ķadar ceng itdiler ki Süleymān ‘āciz dilteng ķaldı. ‘Āķıbet-i Süleymān maġlūb ⁽¹⁴⁾ düŐeġeine yaķın Sām-ı Süvār iriŐup eger ki müdded ķalmasa Süleymān elinden tāc u taĥt giderdi. ⁽¹⁵⁾ Ve bir daĥı Sām-ı Süvār ki cihān pehlivānidur. Anası Nerīmān ibn-i Kerrīmāndur. Cedd-i a‘zim Ķahramāndur. ⁽¹⁶⁾ Ana daĥı kimse ceng iĥinde kimse ġālib olmadı. Yidi baŐlı yil evrenleri ⁽¹⁷⁾ ve diđer ejderhāları aña zafer bulmadılar. İllā ki berķ ve sihirle ĥutup ĥāh-ı ‘aķīme ⁽¹⁸⁾ Őaldı. İmdi bu muķaddimeden ġaraż budur ki cihānı baŐdan seyrān itdik. Biñ bir ümmetüñ ⁽¹⁹⁾ cengin temāŐā itdik. ĥiĥ sāĥirlerden ķuvvetlü kimse görmedik. Öyle olsa sāĥirlerüñ re’isi ⁽²⁰⁾ Hārūtile Mārūtdur. Ve senüñ ķadimden dostdur. Anlarda melāike-yi muķarrabinden ⁽²¹⁾ idiler. Delilleri ķazāsına uğrayup miĥnet ķuyusunda maĥbūs olup Őiddet ķekerler. **[35b]** ⁽¹⁾ Aña daĥı varup ĥālını ‘arz eylesen olur. Ve zevāli memleket-i Süleymān ne vechle olur ve kimi temelluķ ⁽²⁾ itmek ġerekdür. İns ü cin serverleriden ki Süleymānuñ ĥātemi elden almaġa ķadar ola ve Őeh ⁽³⁾ Süleymāna seririnden aŐaġa Őala pes Hārūt ile Mārūt ġorelim ne dir ki meŐveret lāzımdur ⁽⁴⁾ diyüp ĥaber viricek. İblīs-i lacın mücevveh görüp zürriyāt-ı Őeyātın istiĥsān idüp dem ķeküp ⁽⁵⁾ uçup gitdiler. Gelüp Hārūt Mārūt ķapusına yetdiler. Ķünki iblīs sorup kūh-ı demāvende ⁽⁶⁾ vardı. Zürriyātını ĥāh aġzında ķoyup vezir-i ĥannāsile vesvāsile serüp ĥāh aġzından ⁽⁷⁾ iĥerü ġirdiler. ġördiler ki bir demür ķapu ĥılsımāt ile bir ġeniŐ bir delik

komışlar. ⁽⁸⁾ Duḥān çıkmak için ḥammām deheniñe cāyınca ola ol delikten recīm içerü girüp ⁽⁹⁾ bir şeddādı çīn pūlāddan ḳubbe gördi. Vaşatında bir çāh bu çāhiñ ağzında ⁽¹⁰⁾ bir geçeniñ ḳapuniñ miftāḥı var. Tılsımāt ile kilidlenmiş kepengüñ orta yirinde bir delik ⁽¹¹⁾ içinden ḳara deḥān çıkar ve bir bed rāyıḥa gelür ki şeyṭān şeyṭānlığınca gördüğünü bīzār ⁽¹²⁾ oldu. Daḥı dönüp vezīr-i ḥannāsa ve dil-pezīr vesvese eyitdi: Nolidi ⁽¹³⁾ ben bu yire gelmeyeydüm yāḥūd ezelden Hārūt ve Mārūt ile muşāḥib olmayaydım. Zīrā ki ⁽¹⁴⁾ benim la‘net olduğım Ādem-i şafī vü Ḥavvā ucundan ve bunlaruñ zecr ü bende çekildüğü ⁽¹⁵⁾ zühre-i zehrā ucundan āh bu nesl-i Ādem elinden ki kimi Ādem-i şafī aña secde ⁽¹⁶⁾ itmeyenleri Allāhu te‘ālā dergāhından sürüp la‘net ider. Ve kimi daḥı İdrīs ⁽¹⁷⁾ olur. Göge çıkar cennete girer. Ḥūriler ḥizmet ider. Ve kimi daḥı ⁽¹⁸⁾ Nūḥ gibi olur ‘ālemi tūfān kırup müşrikleri fenāya virür. Ve kimi Şāliḥ peyğamber olur. ⁽¹⁹⁾ Mu‘cizeyle ḳayadan nāḳe çıkarır. Kimisi Hūd peyğamber olup odla kāfirleri yaḳar. Ve kimi putperest ⁽²⁰⁾ belinden gelüp Ḥalīlū’l-Raḥmān olur. Āteş-i Nemrūd anı yaḳmayup nār-ı ‘ulvī aña gülistān ⁽²¹⁾ olur. Kimi Yūsufayın Mısır şehrine sultān olur. Ḥalkı içre ‘azīz ‘ālem emrine fermān [36a] ⁽¹⁾ olur. Kimi daḥı Tūr Tağına çırup Mūsālīḳ ider. Kimi daḥı İskender olur ‘āleme ⁽²⁾ ḳāfdan ḳāfa ḥükm kırup. Kimi daḥı Cālūtı öldürüp Dāvud-ı Ḥalife-i zamān olur. ⁽³⁾ Niçe yıllar ‘ömr ü devlet sürüp āḥir anuñ oğlu emīr-i cihān olur. ⁽⁴⁾ Süleymān-ı devrān olup biñ bir ümmet emrine fermān olur. Ben şeyṭānuñ zūrriyātın ayağa ⁽⁵⁾ şalup felekde yil taḥtını getirüp kendü üzerinde şāḥāne oturur. Bu ḳadar ‘ibādet ⁽⁶⁾ ben ki yir yüzinde hiçbir yir yoḳdur ki men anda secde kılmayam umardım ki bu salṭanatı baña ⁽⁷⁾ rūzī kıldı. Ben ki muḳarribdim. Baña lāyīḳ görmedi. Bu demirci oğlu zenbīl urucuya ⁽⁸⁾ virdiği dün toğup dünile büyümüşdür. Pes bu nice muşībet ki baña vāḳi‘ oldu. ⁽⁹⁾ Ādem öcinden oldu. Ve bu yārenlerüm Hārūt ile Mārūta daḥı her ne kim olmuşdur. ⁽¹⁰⁾ Bir zühre adlu ḥātūn ucundan oldu. Öyle olsa bunlaruñ maḳāmına ki geldim. Ben beni ⁽¹¹⁾ unuttum diyüp efḡān itdi. İblīs-i la‘īn bu muşībet ki gördi biraz

zārlik⁽¹²⁾ idüp andan ol delikden içerü girdi. Gördiği Hārūt ile Mārūt ayaklarından⁽¹³⁾ kudret zincirler aşılımış. Ve kuyu dibinde iki zebānī tırmuş. Ellerine birer oddan kadeh almışlar.⁽¹⁴⁾ Mā'-i 'aķīmden per kılup gözlerine karşı turlar. Ve katı ki bunlar feryād kılup şu dolsa⁽¹⁵⁾ ol kadehleri getirüp ağızlarına koyarlar. Def'i ağızların dillerin yakup⁽¹⁶⁾ çekerler. Ne kār eyler dütünleri çāh içine tölup çāh dilünden⁽¹⁷⁾ çıkup hevāya munķalib olur. Giceyle gündüz ki yigirmi dört sā'atdur. Her bir⁽¹⁸⁾ sā'at bunlara bu 'azāb olur. Cemī' içleri ve dilleri yanup⁽¹⁹⁾ kül olup haķķın kudretiyle anı vakitte et olup yine dilleri tamām⁽²⁰⁾ olur. Yine söyleşürler Allāh tazarru' ilişürler. Ammā ki ezine gün⁽²¹⁾ ve ezine gicesi anlara bu 'azābluķ yok iblīs anlaruñ ol hallerin görüp şükr [36b]⁽¹⁾ itdigi kendüye bu 'azāb bu 'uķba-yı dünyāda olmaz. Ammā āhiretde olacağın bilür. İllā i'timādı⁽²⁾ ol isim Allāh kılur ki āhir katda okıyup rahmete ğarķ olam diyü umar. Haberi yokdur ki⁽³⁾ kıyāmet yakīn olacaķ olmazdan kırķ gün evvel ol du'āyı Allāhu te'ālā aña unutdura okumayup⁽⁴⁾ dünyādan āhirete ĩmānsız gidecekdür.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

İnşāAllāh bu sözüñ nazmını pes

⁽⁵⁾ Söyleyim yirlü yirinde hoş nefes

Şeh Süleymān ħabs idicek iblīs

Şerħ idevüz vir şalāvāt sözüñi

⁽⁶⁾ **Neşir:** Ħakīm kavlince iblīs-i la'īn ol kadar şabrettdigi ezine⁽⁷⁾ gicesi oldu. Bunlar 'azābdan emīn olup gözlerin açdılar. İblīs gördiler⁽⁸⁾ eytdiler. Gördün mi yā la'īn ki nefs-i emmāre ucundan ne belāya giriftār olmuşuzdur. Bizi⁽⁹⁾ seyrān itmege mi geldik

yoksa qatımızda maqsūdımı var Hārūt ile diyecek Mārūt ⁽¹⁰⁾ eyitdi: Yā recīm! Biz bu belāya şataşıldan hīç gelüp hāṭrımız şormaduñ. Şimdi nite oldu ki ⁽¹¹⁾ geldüñ qanı ol zamān ki Ādem-i şafī hilqat olmadın nesl-i insānile cihān serāyı ṭolmadın ⁽¹²⁾ senüñle mülk-i muqarrib idük. Qudret qanadların açup gāh ʿālem-i ʿulvīye çıkup ⁽¹³⁾ gāh ʿālem-i süfilye inüp göñlümüz istedügi yirde olup ṭāʿat-i haqqile geçerdük. ⁽¹⁴⁾ Şimdi ki hālde qahir quyusunda başı aşıya qudret zinciriyle bağlu aşılışız. ʿAzāb ⁽¹⁵⁾ odına cigerimiz tağlu. Bu çāh-ı miḥnet içinde tā kıyāmete dek qalmışızdur. Bilmezüz ki ol ⁽¹⁶⁾ dünyāda hālimiz ne olacağdur. Ammā bizlere bu muşibet ki vāqiʿ oldu üç nesneden ⁽¹⁷⁾ oldu. Evvel bu ki saña mülk-i muqarrib iken hem-nişin olduğumuzdan ki söz ki uyup Ādem-i ⁽¹⁸⁾ şafīnuñ hilqatine ḥased elinden. İkinci bu ki Haq teʿālāden nefis diledik. Üçüncü nefis-i emmāre ⁽¹⁹⁾ muqtezāsın gözedüp bir ḥaṭunuñ şaydına giriftār olduk. Bahr-ı hāl Ādeme ḥased ⁽²⁰⁾ iletmekden ve Ādeme öykünüp nefis dilemekden ve Ādem-i şafī gibi Havvā sözüne uymağdan ⁽²¹⁾ bulduğ ki ol cennetden çıqdı. Biz dağı bir ʿavret meger ne uğraduğ.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

[37a] ⁽¹⁾ El-emānet mekr-i zenden iy emīr

Mekr-i zenden niçeler oldu haqīr

ʿAvret iderdi naʿīmden Ādemi

⁽²⁾ʿAvret itdi Yūsufa zindānı yir

ʿAvret aldırdı Süleymān ḥātemi

ʿAvret itdi kendüden Dāvudı seyr

⁽³⁾  Avret eyledi siy vuŐı hel k

 Avret itdi  azret-i cerc s-i z r

El-em net el-em net sevdiğim

⁽⁴⁾  Avrete uyma olam dirs n keb r

Neşr:  ak m  avlince H r t ⁽⁵⁾ M r t bile diyecek. İbl s da ı  dem-i Őaf  elinden ve oğlanları elinden ve S leym n-ı ⁽⁶⁾  azretinden ol  adar Őik yet  ıldı. H r t ve M r t ibl s esir ndiler eyitdiler: Y  la  n! ⁽⁷⁾ Sen n  al n  ayyet m Őkild r. Hele bizim  alimiz sa a nisbet  s ndur. Z r  sen mu allid ⁽⁸⁾ f l-enn rsın. Biz nih yet bu d ny da  azabda  hiretde yine mel ike-i mu arrab nle  aŐr ⁽⁹⁾ oluruz. Amm  ki sen n  alin ır asıdur diyecek. İbl s eyitdi: Benim iŐum  sandur. Biz ⁽¹⁰⁾ hem bu d ny da mur dımca olurum. Va t-i  hirde bir du   bil r m o urum. İtd gim g n ha ⁽¹¹⁾ t vbe ider m. Ol ism-i a zim n y zi Şuyuna  a  te  l  g n humu  afv ider.  oğru ⁽¹²⁾ u mağa gir rim. Anu  işi  s n. Amm  ki benim derd m budur ki ba a bir derm n Őalivir n ki ⁽¹³⁾ derd me dev   asedim rencine Őif  ola. S leym nu  t c u tahtın elinden aldurum. Ve kend mi ⁽¹⁴⁾ ser rinden aŐađa Őaldurum. Z r  ki benim z rriy tım S leym n zam nında ayağa d Ődi. ⁽¹⁵⁾ hi  rahatlık virmez oldu. Őey t n z rriy tın  deme  izmet etd gin ki g r r m ⁽¹⁶⁾ efg nım felege irg r rmen.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

S fl ye  ulv  olur  izmet-g z n

⁽¹⁷⁾ Bu ne iŐd r bilmezem ben iy em n

Bu işüñ def'ine çok kıldum fikir

Lîk bulmadım buña çäre yaķın

⁽¹⁸⁾ **Nesr:** Hākīm qavlince iblīs-i la'īn Süleymān hāzretinden ⁽¹⁹⁾ ol qadar Őikāyet itdigi Hārūt ile Mārūt iblīse teraħħüm itdiler, eyitdiler: ⁽²⁰⁾ Őimdi ol Dāvud ođlı Süleymān dünyāya geldi mi? Süleymānlıķ hātemin eline aldı mı? ⁽²¹⁾ Senüñ zürriyātuñe cefālar kıldı mı? Őeytān didi kim ne'am baña bir kimse Őaluvirüñ. Kimse [37b] ⁽¹⁾ Süleymānile ceng itmege qādir ola. İntiqāmı andan alıvire yine Őol qadar tazarru' itdigi Hārūt ile ⁽²⁾ Mārūt eŐer qoyup rūḥum eytdiler. Dönüp eyitdiler ki: Yā iblīs üç nesne-i ḥūd İsrāfīlden işitdük. ⁽³⁾ Allāhuñ taqđirinde varduđına i'timād itdük. Evvel Ādem-i Őafīnūñ ḥilqatini ve kerāmetini ikinci ⁽⁴⁾ Süleymān ibn-i Dāvuduñ memleket ve salṭanat ḥüküm ve kerāmetini üçüncü āḥir zamān peygāmbiri ⁽⁵⁾ Muḥammed MuŐtafānuñ 'aleyhi's-selām fazīletüñ ve Hāq qatında mi'rāc ve 'izzetin levḥ-i maḥfūzda külli ⁽⁶⁾ maŐtūrdur. Ve melāike-yi muqarrabīn dillerinde ma'rūfdur. Bu üç nesne taqđir-i zebānīde ⁽⁷⁾ vardur. Kimi öldi kimi ölecekdür. Ādem-i Őafīyle Süleymān dünyāya geldi. Ol iki cihān ⁽⁸⁾ faḥri daḥı kılacakdur Furqān ve Kurān. Aña nāzil olacaqdur. Pes bu üç nesneyi ⁽⁹⁾ men' itmek senüñ elüñden gelmez. Süleymānuñ salṭanatına daḥı ḥiçbir dünyā pādiŐāhi ⁽¹⁰⁾ zafer bulmaz. Bu sevdāyı göñlüñden çıkar. Ğayrı maqŐūdīñ varsa ⁽¹¹⁾ anı görelüm. Olacađından saña ḥaber virelüm.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Olmayacaķ nesne olmaz bil yaķın

⁽¹²⁾ Yok yire sa'yıñ 'abeŐ olur mü'mīn

Ol melekler ile didiler aña

Diñle kıışsa vir şalavat yā emīn

⁽¹³⁾ **Neşr:** Hākīm kavlince kaçan ki Hārūt ile Mārūt ile didilerse ⁽¹⁴⁾ iblīs eyitdi: Ben de bilürinki taqdīr haqqı bozamazın. Ammā İsrāfīlden ‘as. İşıtdim ki ⁽¹⁵⁾ müvekkil-i levh-i a‘zım ve mülk-i emīn mu‘azzamdur. Bir gün sū‘āl itdigi ne için Ādem-i safīye ⁽¹⁶⁾ secde kıılmaduk la‘net olduk. Cevāb virdim ki: Ādem-i safīye virilen kerāmet gönüldüm ⁽¹⁷⁾ ve Süleymān ibn-i Dāvuda virilen salţanata hased iletüdüm. Ve Muḥammed ibn-i Ābdullah ki āhır ⁽¹⁸⁾ zamān peygāmbere olsa gerek. Anuñ fazīletine ululığına ve Haq te‘ālā ⁽¹⁹⁾ gün ve mekānı anuñ dostlığına halk itdüm didüğine incindüm. Zīrā ki ben umardım ki getüren ⁽²⁰⁾ ‘ibādet sebeble dāimā dergāh-ı haqda muḥarrib olam. Kerāmet-i Ādem mülket-i efham fazīlet-i ⁽²¹⁾ a‘zım baña naşīb olaydı. Ki benim hilkatim nār-ı ‘ulvīden hezār kurre-i mertebede ziyādedür. **[38a]** ⁽¹⁾ Hālet-i süflīden pes ol cihetden Ādem-i safīye secde itmedüm. La‘net qabūl itdüm. Ammā ki ⁽²⁾ Yā İsrāfīl! Senden dilerim ki baña haber viresün. Ādem-i safīyenüñ ve Süleymān bin Dāvuduñ ⁽³⁾ ve Muḥammed ibn-i ‘Abdullahuñ hīç cihān serāyında bir incinmeleri ola mı? Cevāb ⁽⁴⁾ virdi ki: Yā la‘īn! Kıalanını baturduq. Şimdi bir yüzden gelüp baña igvā virüp ⁽⁵⁾ taqdīr-i Haqqa muḥḥali‘ olmak istersin. Egerçi ki levh-i maḥfūzda dest-i kudretile olup ⁽⁶⁾ olacağı yazılmışdur. Tā hatt-ı kıyāmete dek ne kıadar kıaţarāt-ı yağmur yir yüzine yağsa ⁽⁷⁾ gerek. Ve ne kıadar nebātāt bitüp bitse gerek. Ve ne kıadar güneş toğup tölündükca her seher ⁽⁸⁾ tā şām. Ne kıadar zerre-i şu‘lesi ‘ālem mülküñe ziyā virse gerek. Cemī‘ levh-i maḥfūzda ma‘lūmdur. ⁽⁹⁾ Bu sū‘āl itdigüñ hūd bir cüz’i nesnedür ma‘lūmdur. Ammā ki dimezüm diyüp ⁽¹⁰⁾ meni redd idicek and virüp eyitdim ki: Yā İsrāfīl kerāmet-i Ādem nübuvvet-i Süleymān ibn-i Dāvud ⁽¹¹⁾ fazīleti ve kıurbet-i Muḥammed Muşţafā ‘aleyhi’s-selām haqqıçün beni haberdār eyle diyecek. ⁽¹²⁾ İsrāfīl ‘aleyhis’s-selām andı şaymayup eyitdi ki: Yā merdūd! Ben bu sırr-ı haqqa seni muḥḥali‘ itmezdüm ⁽¹³⁾ ve illā ki ‘a‘zım and virdik

diyüp dağı eyitdi ki: Ādem-i şafīnūñ elem ve ğamı bu ola ki oğı ⁽¹⁴⁾ Ķābil Hābili depeleye bī-günāh kıanın yir yüzine sepile ve Ķābil āteş-perest olup Ķābilūñ oğılları ⁽¹⁵⁾ kāfir olduğına Ādem ‘aleyhi’s-selām ziyāde ğam çeke. Ve dağı Süleymān bin Dāvud elinden hātemi ⁽¹⁶⁾ bir cinnī ile kırk gün Süleymānlık kıla. Ve Süleymān kırk gün balıkçı şākirdi olsa ⁽¹⁷⁾ gerek. Ve dağı āhır zamān peygāmbere ‘aleyhi’s-şalavatū’s-selām Ebū Cehil nām bir kāfir ⁽¹⁸⁾ elinden çok dilese perīşān olası. Tā hattā Ebu Leheb ucundan arada çok ceng ⁽¹⁹⁾ kıran olası. İmdi yā recīm! Bir lu’ble benden bu esrārı aldıñ. Zīrā baña Allāhuñ ⁽²⁰⁾ ‘azametine, Ādemūñ kerāmetine, Süleymānuñ hātem-i nübuvvetine, iki cihānuñ Muḥammedūñ ‘aleyhi’s-selām dīn ü ⁽²¹⁾ İslām ü şerī‘ātine and virdik. Ve illā ki ol Allāh’ıñ ‘azameti ḥaqqıçün bir dağı benim kıatıma **[38b]** ⁽¹⁾ gelesin baña sırr-ı Ḥaḳdan sū’āl kılasın. Saña bir iş iderüm ki ālemde nām-ı nişānuñ ⁽²⁾ götürülür diyüp beni redd idüp kıatından sordı. Ben dağı a’da sırrına muḫḫali‘ olduğuma ⁽³⁾ şādümān olup İsrāfīl kıatından gitdüm. Bu sözleri görüp imtiḥān itdüm. Aña dek ki Ķābil ⁽⁴⁾ Hābili helāk itdi. Ādem-i şafīnūñ çeşmini nem-nāk itdi. Ammā şimdi Süleymānuñ elinden hātemi ⁽⁵⁾ cinnīnce alısdurdur. Bilmezüm Süleymān kırk güne dek cinnī kim olısdurdur. Kıağı cinnīye iğvā virüp ⁽⁶⁾ Süleymāna muḫābil itdimse hep mağlūb düşdüler. ‘Aciz kıilup sorup nazaruñıza ⁽⁷⁾ geldim. Baña bir re’y-i tedbīr-i ta’līm idesüz. Ne tarīḳ kıutam ki Süleymān hātemin āhır kimse ile kırk ⁽⁸⁾ güne dek Süleymān balıkçıya şākird ola. Ben gözümlle Süleymānuñ zelīl olduğın gördüm. Şād olup ⁽⁹⁾ tācımı göke atup burc-ı keyvāna irgürem. Āhır zamāna yakın dağı bu vechle irem devr-i ⁽¹⁰⁾ kıamerde aña dağı iğvā virem. Āhır zamān peygāmbere bir şikestlik irgürem. Velī ⁽¹¹⁾ şimdi maḫsūdım Süleymāndur. Şeyāḫīn zürriyātın kıulluncı baña düşmāndur. Serkeş ⁽¹²⁾ dīvleri kıomadı kıutdı. Ve cinnīlerūñ çoğunu kıum kıumaya kıoyup deñize itdi ⁽¹³⁾ diyüp şeyḫān-ı la’īn efgān itdi.

Der-Beyān-ı Ameden-i Süleymān Be-Merḳad-ı Dāvud ‘Aleyhi’s-Selām

(14) Hākīm ḳavlince iblīs-i la‘īn bunda efgān ve zārıda. Ammā ki bizim ḳışşamız ez-ān (15) cānib Süleymān ḫazretine geldi. Nite ol zamānile kurre-i nesīm mürgānı vezīr-i hümāyūn ile (16) Süleymān ḫazretine selāma gelüp ḫālını ‘arz idüp sergüzeştinden mācerāyı ve efgānı (17) bir bir beyān ḳılup ḳışşa bu araya gelicek. Süleymān ḫazretine kendüñ diyü gelüp eytidi: (18) Yā nebiyy’allāh! Yil taḫtuñı getürmekle merc-i ṭāif ḳal‘ana yakın gelüp yitürdi. (19) Müvekkil-i bāde ḫükm it ki bile ḫükm itsün. Taḫtuñı yir yüzine indürsün. Merḳad-ı Dāvuddan (20) irāḳ yidi fersaḫ uzak ḳondursun diyüp ḫaber viricek. Süleymān (21) müvekkile ḫükm itdi ki: Yil taḫt-ı Süleymānı merc-i ṭāif ḳal‘asına üç kerre devr itdürüp [39a] (1) şahrāya indüre diyecek. Andan yil taḫt-ı Süleymānı götürüp merc-i ṭāife yaturup üç kerre şehri (2) ṭolaşdurup cevelān itdürdi. Nübuvvet taḫtı üzere oturan Süleymānun mübārek göñlüni şād ve (3) ḫandān eyledi. Nite Süleymān ḫazreti ‘aleyhi’s-selām ḫāşlarıyla enbiyā ve etḳiyā ümerā ve vüzerā ḫükemā (4) ve ‘ulemā şu‘arā serīr üzerine ḳalkup ayağın ṭurup naḫar ḳılup merc-i ṭāife ḳal‘asını (5) gördiler ki bir laṭif şahrānuñ içinde bir laṭif yüksek mu‘azzam ḳal‘a içi ṭolu (6) mā ḫalaḳAllāh Ādem nār daneseleyin ṭolmuş. Üç ḳat burc bārusı var. Cemī‘ içinde olan (7) ḫalk ṭamlar ve güşekler ve köşkler üzerine çıkup çok çok ṭurup baḳışirlar.

(8) **Nazm:**

[- . - - / - . - - / - . -]

Şāh Süleymān taḫtını görüp tamām

ḫayrete varup cemī‘ ḫāş u ‘ām

(9) Bildiler ki anca sulṭān bir daḫı

Gelmemişdür gelmeyiser ve’s-selām

Neşr: ⁽¹⁰⁾ Merc-i t̄aife halkı daḡı taḡt-ı Süleymānī gördükleri yoḡdı. Ser̄irini yirle gök arasında ⁽¹¹⁾ gördiler. Ta‘accüb kılup engüşt ber-dehān urdılar dīv cinnī çerisini görüp ⁽¹²⁾ t̄ıñladılar. Ve kuşlaruñ hevā-yı fenāda pervāz urdukların Süleymān üzere sāyebān kurdukların ⁽¹³⁾ görüp ta‘accüp itdiler. Andan Süleymān ḡazreti müvekkil-i bāde ḡükm idüp yil taḡt-ı Süleymānīyi āheste ⁽¹⁴⁾ āheste āheste bir yüzüne indürdi. Merc-i t̄aif ḡal‘asınuñ şarkısında bir ḡüb maḡāma ⁽¹⁵⁾ ḡondırdı. İns ü cin serverleri ve ḡoş ve t̄uyūr serhengleri cins cinsiyle ⁽¹⁶⁾ ‘askerlü ‘askerin alup merc ḡal‘asını aḡa kılup ḡondılar. Andan Süleymān-ı Neb̄inüñ daḡı ⁽¹⁷⁾ üç biñ üç yüz altmış altı zerr̄in kemerlü mihterler zūr u bāzusı ḡavī ⁽¹⁸⁾ şecā‘at ve ferāset itdi. Bekler kim her birine ḡizmet ider. Niçe biñ mihterler ⁽¹⁹⁾ ve biñ dört yüz kırk dört altundur. Gelür üzerine bir kızıl aḡlās bār-ḡāḡ ⁽²⁰⁾ ḡurdular. Biñ dört yüz kırk dört ḡām gümüşden düzülmüş miḡlarını miḡladılar. ⁽²¹⁾ Andan dīvān-ḡāne ortasında kızıl altundan gerisi ḡoyup Süleymānı selīm kılup salḡanat [39b] ⁽¹⁾ taḡtına ḡıḡup oturdu. Andan şaḡ ḡarafda on iki seccāde şaldılar. On iki ⁽²⁾ enbiyā ḡıḡup mesnedlü mesnedinde ḡarār itdi. Ve on iki biñ ‘ūd ve şimşād ağacından ⁽³⁾ düzülmüş şandallar ḡodılar. Şol ḡarafda on iki biñ vüzerā ḡükemā fuḡalā ⁽⁴⁾ mertebelü mertebesince ḡıḡup ḡarār itdiler. Andan şoñra on dört kızıl altundan ⁽⁵⁾ düzülmüş zerr̄in taḡtlar mihterler Süleymān naḡarına getürdiler. On dört dünya pādişāḡları ⁽⁶⁾ ḡıḡup ḡarār itdiler. Keykāvus, ḡeykubāt, Efrāsiyāb idi kim gözlerinde tann̄in kılañ ⁽⁷⁾ zebān idi her birisi kāmurān kām-bīn ve kām-yāb idi ve andan şoñra ⁽⁸⁾ on dört biñ ḡām gümüşden düzülmüş şandallar daḡı Süleymān naḡarına ḡarşu ⁽⁹⁾ şol cānibe ḡodılar dīv ü cinn serhengleri ‘afārit ḡül neferleriñ ⁽¹⁰⁾ maḡāmlu maḡāmında diz ḡöküp ḡurdılar. Naḡar-ı dīvān-ı Süleymānīye urdılar. Andan ⁽¹¹⁾ şoñra şāḡ-ı mürḡān sīmurḡ-ı ḡāf altun neşāme üzere ḡıḡup ḡurdu. ⁽¹²⁾ Eḡyār ulularınuñ bed-ḡüluları şaḡ şol simurḡ ḡafasında ḡanad ⁽¹³⁾ ḡanada urup yilek yilge sürüp terkeş ağzında olan okleyin baş ḡaldurup ⁽¹⁴⁾ boyun uzadup cinsi cinsi birle ayaḡ üzere ḡurdılar. Ve andan şoñra ⁽¹⁵⁾ ḡayvanāt beyān

kuşlar emîri cennetden çıkan t̄āvus hem-çü h̄ākān ve kāvus ⁽¹⁶⁾ zerrīn neşāme üzerine çıkup muraşşā^c t̄ācını şāhāne başına alup lācivredī ⁽¹⁷⁾ muraşşā^c h̄il^catin egnine şalup t̄urdı. Bākī şeklin ve t̄arrāc ve bülbül hazār-ı destān ⁽¹⁸⁾ t̄ütī ve kumrı t̄āvus kafasında şaf şaf olup olup t̄urdılar. Ammā ki hevā-yı ⁽¹⁹⁾ mürgān serhengi hümā dahı h̄ākī konmadığı cihetden bār-gāh-ı Süleymāna qarşu beyne' ⁽²⁰⁾ s-semāi ve'l-arz kanad açup pervāz ururdu. Ve kurre-i nesīmde perveriş ⁽²¹⁾ olan mürgān cinsi hümā kafasında kanad kanada çatup yilek yilege virdiler. [40a] ⁽¹⁾ Dillerince Allāh te'ālāya şükr itdiler. Ve andan şoñra sebā^c serhengi esed pençesin ⁽²⁾ yire urmuşdı. Çün Sikenderānī sed h̄ālīk tesbīh iderdi. Ve andan şoñra sār ⁽³⁾ sebā^c cinsi kaplan ve sırtlan ve serhān mişli cānverler ağız açup ⁽⁴⁾ göğüs virüp kuyruk çevirüp kulak kabardup tüyin ürperdüp pençelerin yire urup ⁽⁵⁾ t̄urdılar. Ammā ki şeh Süleymān 'adlī havfindan koyun kurda göz kapardı ⁽⁶⁾ ve horos-ı dil-gūye kanad kaşardı. Ve mūş çatuña kuyruk ucuyla işāret ⁽⁷⁾ idüp diş şıkardı. Ve āhū dahı yā hū diyüp Allāh'a şıgınuş ⁽⁸⁾ sāsūnlere ve kelplere gānz iderdi. H̄ālūñiz ne diyüp remz ⁽⁹⁾ iderdi. Kelp cinsi dahı Süleymān siyāsetinden zillī secāndı riyyāsetinden havfa ⁽¹⁰⁾ varup siñesün egüp kulak yırdup yüzü yire sürüp gözü yire dönüp ⁽¹¹⁾ hor ve hazīn t̄ururlardı. Uğrın uğrın şikārların ⁽¹²⁾ gözleyüp qarşta intizār olurlardı.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹³⁾ Şeh Süleymān yasağından ol zamān

Yırtıcılar sākīn oldı hep hemān

Dost olubdı t̄azī ki her gūşile

⁽¹⁴⁾ Kōrpe ayık yaşardı mūşile

Kebk uçardı barışup şehbâzile

Sabr ederdî ‘âciz ördek kızile

⁽¹⁵⁾ Ve hoş u tayırına ki varsa cânver

Zıddı birle dost olıdı cânver

‘Azrailden özüne kimse almazdı cân

⁽¹⁶⁾ Hem kaçabdan gayrı kimse itmezidi kıan

Kimse şirret itmezidi lâyıq mı

Kime nâle kılmazıdı illâ mı

⁽¹⁷⁾ Kimse serkeş yoğıdı ammâ yanar od

Bağrı yorhun yoğıdı ammâ señ ‘ūd

Kimse güc çekmezdi ammâ ziyâyı

⁽¹⁸⁾ Naķıs kimse görmedi amma ayda ayı

Dil perîşân yoķdı ammâ zülf dost

Dil fütâde yoķdı ayaķda lîk post

⁽¹⁹⁾ Şeh Süleymān devletinde ol zamān

Halkı ʿālim olmuşıdı şādümān

Mülk-i ʿālem cümlemin maʿmürdı

⁽²⁰⁾ Kim gedānuñ beyti hem maʿmürdı

Anca ʿādil gelmedi bu ʿāleme

Lāyık sulţān İldırım Hān yoğ dime

⁽²¹⁾ Mülk-i Rūma şāh oluldan Bāyezīd

Baht u devlet oldı Hāđdan mezīd

Mülk-i Rūm Bağdād olupdur bu zamān

[40b]

⁽¹⁾ Kim ıolunuñ ıollarıdur şad hezār

Devletinde sīm u zerr bī-şümār

Tahta ııkup itdigi çün ʿadl u dād

⁽²⁾ Zılm mazlūm görmedi k'isteye dād

Bađrı pūr-ıūn yođdur ammā nāfeçin

Gayrı sükker dağı yoğ bālīn emīn

⁽³⁾ Yā la‘īn ayak varsa sürürvān

Dil perişān varsa zūlf-i mihribān

Hak te‘ālā devletin itsün ziyād

⁽⁴⁾ Tā kıyāmet bākī tursun hoş-nihād

Şā‘ir-i Firdevsīdir maḥmūd o şāh

Her ḥaṭerden saklasun Ḥayy u ilāh

⁽⁵⁾ Diñle imdi kışsa nedür şehriyār

Vir şalavāt Muştafāya kām-kār

Der-Beyān-ı Ameden-i Süleymān Be-Merḫad-ı Davūd ‘Aleyhi’s-Selām

⁽⁶⁾ Ḥakīm kavlince kaçan kim dīvān-ı Süleymān tırdı. ⁽⁷⁾ Yetmiş iki millet yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūḳāt kim cinsi cinsiyle ⁽⁸⁾ dīvān kim ḥāzır oldı. Yetmiş iki milletüñ re’isleri ⁽⁹⁾ geldi. Berr ü baḥrda biñ bir dürlü ümmet serhengleri ⁽¹⁰⁾ dīvān-ı Süleymāniye ki ḥāzır oldılar. Bu taraftan merc-i ṭāif ⁽¹¹⁾ ḳal‘asınuñ dizdārı Yehüyādi‘ oğlu Tübba‘ dizdārıla Dāvud peygamberüñ ⁽¹²⁾ ‘aleyhi’s-selām mezārı türbedārı şādıḳ kaçan kim taḥt-ı Süleymāni ⁽¹³⁾ gördi. Ta‘accüb idüp engüşt ber-dehān urdı. Andan ⁽¹⁴⁾ merc-i ṭāif ḳal‘asınuñ erkān-ı devletiyle ve şehir ḥalḳınuñ a‘yān-ı ⁽¹⁵⁾ memleketiyle ni‘met nüzül yeraḡın gördiler. Sorup dīvān-ı ⁽¹⁶⁾ Süleymāniye gelüp ḥācibler bilüp karşı varurlar. ‘İzzetiyle ⁽¹⁷⁾ alup bunları içerü girdüler. Çün ki Ḥazret-i Süleymānuñ ‘as. ⁽¹⁸⁾ mübārek cemālini ki gördiler. Taḥt-pā öpüp devām-ı devletine du‘ā kılup ⁽¹⁹⁾ eyyām-ı rif‘atine alkış virürler. Andan götürdükleri ni‘met ve nüzulleri ⁽²⁰⁾ ve pīşkeşleri

çeküp ta'lim itdiler. Süleymān daḥı hoş görüp ⁽²¹⁾ ḳassāma ḥükm itdi: Gelen ni'meti anun mülklerine taḳsīm itdiler. Andan Süleymān **[41a]** ⁽¹⁾ Peyḡāmer 'as. Ṭā'if Ḳal'esinüñ dizdārını Anṭāḳiyya meliki Ya'reb bin Hüdḥād altında ⁽²⁾ mertebesince ḳarār itdirdiler. Andan şādıḳ-ı ḳaḥan türbedāra daḥı evliyā şaffında yir gösterdiler. ⁽³⁾ Şimşād şandık üzerinde oturdu. Vaḳti duḥān daḥı yetiḡdi ḥavān salarlar ḥavān ⁽⁴⁾ getürdiler. Serv ḳadlü lāle ḥadlü benefşe ḥaṭlu la'līn tuṭuḳlu ḥayvā ḡabḡab ⁽⁵⁾ sīm-ten şirīn-zebān faşih-lisān bārik-miyān zerrīn-kemer melek-manzar ⁽⁶⁾ perī-peyker çāşnigīrlər dilkeş dilrübā ve dil-pezīrlər altun sīnīler ⁽⁷⁾ ülf başında sīn getürürleyin elvān ni'metlerle ser ü selāṭīnler öñüne ⁽⁸⁾ düşüp ḥarīr peşkīrlər yaydılar sīnīler ḳodılar. ⁽⁹⁾ Nite evvel enbiyā öñine ḥurmā çöpünden örülmiş sofralar birle her nebīye ⁽¹⁰⁾ ḳırḳ ḥurma ḳodılar. Andan şoñra evliyā önine arpa ḳurşasıyla zeytün ⁽¹¹⁾ ḳodılar. Ḡanem yüninden toḡunmuş kilim üzere baḡş itdiler. Andan şoñra ⁽¹²⁾ ḥekīmler nazarına ḥikmete muvāffıḳ mizāclarına muṭābıḳ ni'met ḳısmet itdiler. ⁽¹³⁾ Andan şoñra dünyā pādişāhlarına altun sīnī faḡfūrī çīnīlerle ⁽¹⁴⁾ berre bir yanın tirre ḥavānın envā' ne'āyim müheyyā itdiler. Andan şoñra cinnīler nazarına ⁽¹⁵⁾ altun ve gümüş mücevherler içinde misk u 'anber za'ferān şandık buḡūr itdiler. ⁽¹⁶⁾ Ve andan şoñra simurḡ-ı ḳāf öñine yidi gümüş sīnle yidi ḳoyun leşin ḳodılar. ⁽¹⁷⁾ Ve bāḳī yırtıcı eṭyār nazarına deve şıḡır leşlerin ḳısmet itdiler. Çeyrek ⁽¹⁸⁾ çeyrek ḳılıp nīme nīme idüp her yırtıcınıñ a'zāsına göre ta'āmin ⁽¹⁹⁾ baḡş itdiler. Ve ṭartıcı ḳuşlar meliki ṭāvus öñine altun legence birle birinci dānesin ⁽²⁰⁾ ḳodılar. Bāḳī ṭartıcılar nazarına ḥubūbāt ḳısmet itdiler. Ve andan şoñra ⁽²¹⁾ yırtıcı cānverler serhengi seb'a esed nazarına bir niçe ḳoyun ve şıḡır kellesin ḳodılar. **[41b]** ⁽¹⁾ Bāḳī yırtıcılar öñine şıḡır, deve, ḳoyun kellelerin ḳısmet itdiler. Ve ammā ki ḳuşlar ⁽²⁾ cinsinde evvel ṭūṭīler nazarına mışrī şekerparelerin ḳısmet itdiler. Fi'l-cümle ⁽³⁾ ḳışşayı dırāz ḳılmayalım. Süleymān nazarına daḥı 'ūd ağācından düzülmüş çanaḡ içinde iki dāne ⁽⁴⁾ ḳorşın ve bir uç ağac kalın ḳodılar ki bunca salṭanat içinde

nefāis ni‘metlerden yemeyüp ⁽⁵⁾ nefsi emmāreye uymayup el-kanā‘ate kenzü lā-yefnā birle ‘amel kılup Bismillah diyüp güle başup ⁽⁶⁾ yürüdi. Her loğmanın ağza aldıkça her nefesde hālīka bin kez şükr iderdi. Ol bir ⁽⁷⁾ loğmanın ki ağzında yudardı. Bin hamd ü senālar iderdi.

Naẓm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁸⁾ Şeh Süleymān hazretin gör kim iy yār

Olmışiken ‘āleme ol şehriyār

Arpa qorşın güle başup yirdi

⁽⁹⁾ Tā ki raḥmet ide eger Kird-gār

Neşr: ⁽¹⁰⁾ Ḥakīm kavlince çünkim ni‘met-i ⁽¹¹⁾ Süleymānī yenildi. Şafdan sofralar kalkup pīrlere dilinden du‘ālar ki dinledi. ⁽¹²⁾ ‘Aqabince şeker şerbetleri gelüp içildi. Göñüller feraḥ olup ⁽¹³⁾ içildi. Andan Süleymān hazreti emr eyledi: Hıncı İshāq’ı ayrılıp ⁽¹⁴⁾ çıkdılar. Süvār oldu cemī‘ enbiyā vü evliyā birle āteşi Dāvud peygamberüñ ⁽¹⁵⁾ ‘aleyhi’s-selām merḳadına gelüp atdan inüp ziyāret kılup daḥı emr itdi: ⁽¹⁶⁾ Evvel biñ nefer buğūr develeri on biñ erkek qoçları qurbān ⁽¹⁷⁾ yerine iletüp qurbān itdiler. Andan soñra Allāh tekbīrū gelmiş gelecek ⁽¹⁸⁾ mürsel peygāamberler ervāhına şalavāt getürdiler. Hazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ⁽¹⁹⁾ imāmlık idüp sağ tarafında on iki biñ enbiyā, şol tarafında on iki biñ evliyā, ikinci şafda ‘ulemā ve ḥükemā, üçüncü şafda ümerā vüzerā, dördüncü ⁽²⁰⁾ şafda perrīler cinnīler serhengleri tırdılar. Hızr ezān ⁽²¹⁾ okuyup kāmēt getürüp Dāvud peygamber şerī‘atince namāz kılup rüḥiçün dū‘ā [42a] ⁽¹⁾ idüp el yüze sürüp nazār kılup anı gördiler ki āteş geldi qurbān yerine ⁽²⁾ indi. Qurbān

kabullüğüne şād olup andan yine Süleymān hüküm itdi: On biñ deve on biñ ⁽³⁾ şıgır kırk biñ koyun boğazlayup fuķarāya üleştirdiler. Andan şoñra yine Yūsufi ⁽⁴⁾ kırk çoı kızıl altun her birisi yidi mişķāl vezin var ķabr-i Dāvud üzere ⁽⁵⁾ mütemekkin olan Mūsā Peyğāmber ķarındaşı Hārūn neslinden sādāt kim varrsa anlara baķş ⁽⁶⁾ idüp zāiden fuķarāya taķsīm ķıldılar. Göñüller ele aldılar.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁷⁾ Şol ķadar ķıldı taşadduķ şehriyār

Kim ğani oldu ķamuda rūdiyār

Ger dilerseñ redd ola senden ‘inā

⁽⁸⁾ Ve yir taşadduķ raķm ide perverdigār

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī Be-Ṭarīķ-i Taşavvuf

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁹⁾ Bu Süleymān-nāme’den maķsūd pes

Diñle remz-i dāstānı hoş nefes

Bu cihānuñ mişlidür resmüñ hemān

⁽¹⁰⁾ Diñle imdi idin bir bir beyān

Bu cihānda neki varsa pīş kem

Sende daķı vardur añla şerķ idem

⁽¹¹⁾ Ten cihāndur şeh Süleymān tende cān

‘Askerī rūḥuñ kavāsı bī-gümān

‘Aql-i küldür o nübuvvet ḥātemi

⁽¹²⁾ Żabṭ ider anu küle işbu ‘ālemi

Gönlüñ ol deryā-yı mağrib pür-hüner

Söz güher ağzı sedef añla ḥaber

⁽¹³⁾ Çünkü göñül cürm zengden pāk ola

Şemse beñzer rüşen u tāb-nāk ola

Fikrūñ ol baḥri mişāli pür-hüner

⁽¹⁴⁾ Baḥr-ı dilden çıkarır ma‘nī durur

Zī-güher kim ḥalk-ı ‘ālem müşteri

K’anca güher görmedi mi müşteri

⁽¹⁵⁾ Ma‘ni dürrin cem‘ idüben ötegör

Müşteri vardur āḥir şatagör

Kimse bilmez cevheri ammā cevheri

⁽¹⁶⁾ Dürri şarrāf añlar ancaḡ serserī

Niçe cevher cāndan efdal şaḡ naḡl

Kim naḡille bildi ḡaḡḡ ehl-i ‘aḡl

⁽¹⁷⁾ Söz durur Tivrāt İncīl Zebūr

Söz durur Furḡān u ḡaha şād nūr

Söz yüce gökden indir ‘āleme

⁽¹⁸⁾ Söz melekden döndi sem‘i Ādeme

Söz gerek aḡsen sūḡan emlah kelām

Vir şalavat şaḡ sözi ḡut ve’s-selām

⁽¹⁹⁾ **Der-Beyān-ı Meclis-i Āḡir**

[- . - - / - . - - / - . -]

ḡaḡḡa minnet ḡālīḡ oldur zū’l-celāl

Lā şerīk lā nazīr lā zevāl

⁽²⁰⁾ Ferşi alçaḡ ‘arşı ḡıldı yüce dāl

Mihr ü māha virdi gerdiş māh-sāl

Ḥāk iken Firdevsī gūyā kıilup

⁽²¹⁾Viridi dil sözün idüp dūr-i zülāl

Bir māden dürtüp pāk itdi cūd

Viridi fehmi ‘aql idüp şāhib kemāl

[42b]

⁽¹⁾Viridi vüs‘at lütf kıilup ‘ömürleri

K’iki yüz yetmiş yidi oldı maḳāl

Ger ecelden Ḥaḳ virirse mehātı

⁽²⁾Bāḳisinde söyleyevüz neyse ḳāl

Līk bu dem meclis-i aḥir oldı çün

Söz gerek ki ḳaṭ‘ olanı ḳīl ḳāl

⁽³⁾İy sözüme gūş tutan pūr-hüner

Ma‘nisinden ‘aḳılla alan nevāl

Lütf idüp Firdevsiye it ḥayır du‘ā

⁽⁴⁾K’ide raḥmet rūḥuma Allāh te‘āl

Kim oqursa rŭḥum iun fĀtiḥa

‘Ālem ire gŏrmesŭn derd ũ zevĀl

⁽⁵⁾ ṬĀlib ise Ḥaḫ vire maṭlŭbunı

‘Āṣıḳısa bula ma‘ṣŭḳa viṣĀl

ḤĀlıḳĀ pĀkĀ Muḥammed nŭr un

⁽⁶⁾ K’oldı gŏkde mu‘cizeyle ṣaḳ hilĀl

Mŭnkerise nola aña Bŭ Leheb

Kim maḳar bŭryĀn ũ berre hem gĀzĀl

⁽⁷⁾ Ṣeh SŭleymĀn ḥĀtemi resmi ḫaḳḳı

Raḫmet itki ekmeyim nĀr-ı nekĀl

un didik lĀ taḳneṭŭ ḳılduñ kerem

⁽⁸⁾ Pes niun mŭcrim ekiser infi‘Āl

Ger dilerseñ raḫmet ide ol ḤudĀ

Vir ṣalavat def‘ ola kŭlli vebĀl

⁽⁹⁾ Süleymān-Nāme'nün İkiyüz Yetmiş Sekizinci Meclisinüñ Zikrindedür.

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁰⁾ Kül ğaddārıñ ğarķ iderse dūr-i ğaltān dökülür

Leblerüñ nuṭķa gelirse la^l-i mercān dökülür

Firķatüñden gözlerim ķan baṣ dīġeri çü ŧefiķ

⁽¹¹⁾ ŧanķi Nūḥ-ı tūfāndur ki baḥr-ı 'ummān dökülür

Zülfüñ her bir ķılında niçe biñ biñinde var

ŧāne ursañ ayaġına niçe dil-cān dökülür

⁽¹²⁾ Serv ķaddüñ gör dabbāġda ṭurdı yek-pā üstüne

La^llüni görse ayaġa berg-i reyḥān dökülür

Keṧiñüñ her kebkebine yüz sürüp öpmekiçün

⁽¹³⁾ Çün ŧehāb elden felekden ḥāke lertzān dökülür

İy Süleymān ķapıña der-bān Sikender olduġı

Ḥızrınıñ leblerinden āb-ı ḥayvān dökülür

⁽¹⁴⁾ Yūsufüñ ḥani ġamından zār olup Ya^lķüb-i dil

Ḥaṧretüñden baġrımıza dem-be-dem ķan dökülür

Hizmet it Firdevsî sen sulţân-ı Maĥmûd işiñe

⁽¹⁵⁾ Kef-i baĥrından zemîne dür-i nîsân dökülür

Diñle imdi bu Süleymân kışşasından yâ emîr

Vir şalavat kim havâdan cinn ü şeyţân dökülür

⁽¹⁶⁾ **Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Zebûr-ı Dâvud ‘Aleyhi’s-Selâm:** Loĥmân Ĥekîm kavlınce sühân-ı mendân ⁽¹⁷⁾ ĥükemâ ve Eflâţûn-ı Yunânî naĥlınce hüner mendânı recmâ ol vechle bu Süleymân- ⁽¹⁸⁾ nâme-i kebîrden ve bu târiĥ-i a‘zam dil-pezîrden ol vechle şah ĥikâyet ⁽¹⁹⁾ ve melîĥ-i rivâyet kılup iderler ki çünki Süleymân-ı Nebî ‘aleyhi’s-selâm ıssı Dâvud peygâmberrüñ ⁽²⁰⁾ ĥabrine gelüp bir niçe araba yüki kızıl altun taşadduĥ kılup ol kadar ⁽²¹⁾ ĥurbân eyledi ki: Biñ bir ümmet ĥalkı yiyüp tonıdı. Şöyleki: Mûsâ peygâmbere **[43a]** ⁽¹⁾ şeri‘atınca cemî‘ şerâiţ yirine gelüp daĥı Süleymân peygâmbere ‘as. baş ĥaldurup Nâşen ⁽²⁾ peygâmbere ‘as. eyitdi: Yâ ekmâl-i enbiyâ! Beni isrâ’îl Zebûr-ı Dâvud ki ma‘lumuñuzdur. Ĥazretüñden ⁽³⁾ dileriz ki yüz altı sürenüñ ba‘zı yerinden her bir süreden birer âyet okuyup ma‘na- ⁽⁴⁾ sını virdükden soñra yine ol süre-i kerîmenüñ içinde Ĥaĥ-ı sübhâna ve te‘âlâ ⁽⁵⁾ Dâvud peygâmbere ol nebi-yi ma‘büddur. Habere mev‘ize yüzünden ne ahkâm ⁽⁶⁾ itdiye beyân kılasun. Ahkâm ĥaĥkı tefsîr idesün. Tâ ‘ilm-i ‘ulemâ ahkâm-ı ĥükemâ ‘aĥl-ı ⁽⁷⁾ ‘uĥelâ efâzil-i zürefâ işidüp bileler diyecek Nâşen peygâmbere daĥı zerrîn minber ⁽⁸⁾ üzere çıĥup evvel aĥız açup Allâha ĥamd idüp tesbîĥ ve tehlîl idüp ⁽⁹⁾ evvel Âdem âĥir Muĥammed cemî‘ gelmiş gelecek peygâmbere ervâĥına şalavat ⁽¹⁰⁾ getirüp daĥı eyitdi ki:

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Didi cāndan diñleñ aḥkām-ı Zebūr

⁽¹¹⁾ Hem vireñ cāndan şalavat bī-ḳuşūr

Kim şalavat virmekičün Aḥmed'e

Bu kitāb te'līf olundu bā-ḥuzūr

⁽¹²⁾ **Nesr:** Ḥakīm ḳavlince Nāşen peygāber eyitdi: İy ḥalāyıḳ ⁽¹³⁾ aña olan ki Ḥaḳ-ı sübhāna ve te'ālā gelmiş gelecek ezel 'āleminde yüz biñ daḥı yigirmi dört ⁽¹⁴⁾ biñ peygāberüñ ervāḥın ki ḥilḳat itdi yidisın içinde evrendleri. Ammā ki ser cümlesin bu ⁽¹⁵⁾ 'ālem-i kāinātı ve cemī' ḥalḳ-ı mevcūdātı bir nebi-yi efażiluñ Resül-i Ekmelüñ Ḥabīb-i Ḥudānuñ ya'ni ki ⁽¹⁶⁾ aḥir zamān peygāberi iki cihān faḥri Muḥammed Muşṭafānuñ şallAllāhu 'aleyhi ⁽¹⁷⁾ ve sellem yüzi şuyuna yaradılmışdur. Ḥaḳḳına levlāke lemā ḥaleḳtu'l-eflāk ⁽¹⁸⁾ dinilemişdür. Pes bu zıkr olan mürsel peygāberlerüñ evvel Ādem peygāber andan ⁽¹⁹⁾ Şīt nebīye varırsa ne Nūḥ niceye 'aleyhi's-selām ve İbrāhīm peygābere şalavat Allāh 'aleyhim ⁽²⁰⁾ ecma'in her birisine şaḥaf nāzil oldı. Ammā dört peygābere dört kitāb ⁽²¹⁾ münzil oldı ve olacakdur. Nite Mūsāya Tevrāt münzil oldı ki on iki biñ süredür. Her süresi [43b] ⁽¹⁾ on iki biñ āyet. Her āyet on iki bin kelimedür. Ve daḥı Dāvud peygābere kitāb-ı Zebūr ⁽²⁾ münzil oldı ki yüz elli sürededür. Her süresi yüz elli āyetdür. Ya cemā'at-i Müslimīn. Bu muḳaddimeden ğaraż olki ⁽³⁾ Zebūr-ı Dāvud süre-i evvelden yüz elli āyeti tamām tefīr idüp dilince naḳl idelüm mübtedīlere āsān olmaḳ için ⁽⁴⁾ diyüp andan başlayup beyān itdi. **Tefsīr-i Kitāb-ı Zebūr 'An Süre-i Evvel** Bismillahirrahmānirrahīm ⁽⁵⁾ İnnellezī 'inde mefātihü'l-ğayb lā

ya'lemuhā ba'de Muḥammedin ğayrı enā bi-küllü şey'in 'alīm.³⁰ Ya'ni Allāh te'ali ⁽⁶⁾ eydür ki: Ol fettāḥ Allāhım ki ğaybım ḥazīnelerinüñ kilidi benim yanımdadır. Ḥabībim Muḥammedden ⁽⁷⁾ ğayrı kimse anı bilmez. Şol Muḥammed ki āḥir zamānda gelüp ḥātemü'l-enbiyā olacaḡdur. ⁽⁸⁾ Ve daḡı ikinci āyet budur ki: Zülḡarneynü'l mezkūr fi'ş-şuḡufu'l evvela. Ya'ni dir ki: Menim ⁽⁹⁾ ol 'allāmu'l-ġayb ki Zülḡarneyn 'aleyhi's-selām kışşasın şaḡaf olara zıkr itdüm. ⁽¹⁰⁾ Üçüncü āyetde eydür ki: İne'l ḡacerü'llezi tefeccere minne ünşete 'aşrete 'aynā. Ya'ni ider kim benim ⁽¹¹⁾ ol ḡallāḡ-ı a'zım kim ḡudretimle Mūsā peyġāmbere çün taşdan on iki çeşme aḡıtdüm. ⁽¹²⁾ Dördüncü āyetde ider: Kim inne'llezi 'indi ḡātem-i Süleymān. Ya'ni ben ol Allāhım ki benim ḡatımda ⁽¹³⁾ ğayb ḡazīnesinde idi. Ol ḡātem ki Süleymāna virdüm. Beşinci āyetde eydür ki: İnnellezī't-tevelle ⁽¹⁴⁾ ḡisābü'l-ḡalāyık. Ya'ni men ol Allāhım ki cemī' ḡalāyıkıñ, ḡisābın bilürüm. Altıncı āyetde eydür ki: İne ⁽¹⁵⁾ levḡ-i maḡfūzı ya'ni eydür ki: Men ol Allāhım ki levī-i maḡfūzı şaḡlayup ḡıfz iderüm. Ḥāfızım. ⁽¹⁶⁾ Yidinci āyetde eydür ki: Enā inne canibAllāh inne ḡalbellah inne ileynā iyābehüm şümme inne 'aleynā ḡisābehüm.³¹ Ya'ni ⁽¹⁷⁾ eydür ki: Men ol ḡalb-i ḡılḡati iden Allāhım ki mü'minüñ ḡalbi naḡargāḡımdur. Ve bu ḡalāyık ki ⁽¹⁸⁾ yaratdım. Cemī'si bedreseti 'ilmimden maḡf degıldür. Ya'ni ne kim itdi idecekdür. Ma'lūmumdur. ⁽¹⁹⁾ Sekizinci āyetde eydür ki: İnelezi ḡāle ResülAllāh ilā'ş-şırāt şırātuñü'l-muvaḡḡıf ⁽²⁰⁾ muḡıfüñ. Ya'ni benim ol ResülAllāḡıñ Resülüm eydür ki: Rāḡ-ı şırāt bir yoldur ki ⁽²¹⁾ kıyāmet ġüninde dost geçe düşman geçe. Toḡuzuncı āyetde eydür ki: İnnellezī 'indi 'ilm- [44a] ⁽¹⁾ ü'l-kitāb mākān ve māyekün. Ya'ni eydür ki: Menim ol Allāh ki cemī' kitāblaruñ 'ilmi benim ḡatımdadır. ⁽²⁾ Her ne ki oldı olacaḡ 'ilmimdedür. Onuncı āyetde eydür ki: İne Ādem u Nūḡ el-evvel. ⁽³⁾ Ya'ni ben ol Allāhım ki 'ālemi yaratdüm. Evvel ba'dezān Nūḡ'ı yaratdüm. On birinci āyetde ⁽⁴⁾ eydür

³⁰ Zebur'da geçen bir ayettir.

³¹ Kur'an-ı Kerim: 88/25-26: "Kuşkusuz onların dönüşü ancak bizedir. Daha sonra onları sorgulamak da ancak bize aittir."

ki: İinne İbrāhīm-ḥalīl el-evvel ḥayne'l-ḳāfi'n-nūrı. Ya'ni benim ol Allāh ki İbrāhīm ⁽⁵⁾ baña dost dutundım. Düşmüş anı o da ancak odı aña bostān eyledim. On ikinci āyetde ⁽⁶⁾ eydür ki enā Musā münisü'l-mü'minīn enā fettāḥ ola sebab. Ya'ni benim ol Allāh ki Mūsāyı ⁽⁷⁾ yaratdım. Müminlere münis olmak için benim ol Allāh ki sebebler ḳapusını açarak. On ⁽⁸⁾ üçüncü āyetde eydür ki: İinne münşerü'l ašhāb inne mevraḳu'l-eşcār eydür ki: Ya'ni benim ol ⁽⁹⁾ Allāh ki güñ yüzünde ṭağıdıcı sehābları. Benim ol Allāh ki ağaclaruñ yaprağın ⁽¹⁰⁾ bitirici. On dördüncü āyetde eydür ki inne mevnu'ul esmār inne müfeccirü'l-uyūn eydür ki: Ya'ni ⁽¹¹⁾ Menim ol ki ağaclardan yemiş bitirici. Benim ol Allāh ki çeşmeleri ḳayalar yarığında ⁽¹²⁾ aḳıdıcı. On beşinci āyetde eydür ki: İinne mütereddü'l enhār inne daḫıyyü'l-arzīn. Ya'ni eydür ki ⁽¹³⁾ şuları aḳıdup revān eyleyen benim. Ol ki yirleri döşeyüp alçaḳ ḳılan. On ⁽¹⁴⁾ altıncı āyetde eydür ki: İinne semmāk es-semavāti. Ya'ni eydür ki: Men ol Allāhım ki gökleri yaratdım. ⁽¹⁵⁾ On yedinci āyetde eydür ki: İnnellezi 'indi faşlü'l-ḥaṭṭāb. Ya'ni eydür ki men ol Allāhım ki ⁽¹⁶⁾ cemī' müşkülāt benim 'ilmimle ḥaldür. On sekizinci āyetde eydür ki: İinne ḳasīmü'l-cinnete ve'n-nār ⁽¹⁷⁾ ana tercümān vaḫyi Allāh. Ya'ni eydür ki: Menim ṭā Mūsā uçmağı baḫş idüp yaradan ⁽¹⁸⁾ benim. Ol Allāh ki vaḫyi itdi kim nesne-i tefsīr idici. On ṭoḳuzuncü āyetde eydür ki enā ma'şūm ⁽¹⁹⁾ min 'indillahi enā ḥāzan 'ilmAllāh. Ya'ni eydür ki: Menim ol Allāh ki ma'şūmlara 'aḳlıyla ḥaḳḳı buldurucı. Yigirminci ⁽²⁰⁾ āyetde eydür ki: İinne ḥaccete Allāh 'alīmen fi'l-arz ve fevḳü'l- arzın. Ya'ni benim ol ḥüccete ḳopucu ⁽²¹⁾ Allāh ki yüce göklerde ve alçaḳ yirlerde benim ḥüccetimle şālih 'amel ḳılurlar. Yigirmi birinci āyetde eydür ki: Enā dābbetü'l [44b] ⁽¹⁾ arz inne'r-rācifete inne'r-rādifete. Ya'nidür ki: Kim men ol Allāhım ki yer yüzünde ne ḳadar dābbe varısa ⁽²⁾ rızḳını ben virürüm. Daḫı benimledir nūr. Yigirmi ikinci āyetde eydür ki: İinne's-şayḫate bā'l-ḥaḳḳı yevmel-ḥurūc ⁽³⁾ lāyıḳtım 'inne'l-ḥaḳḳı's-semavāti ve'l-arzın. Ya'ni dir ki: Men ol Allāhım ki buyruğ itti. Āvāze ḳılan ḥalāyıḳa ⁽⁴⁾ rüz-ı ḫaşirde ḳabirlerinden ṭuracaḳ ol

gün şol gündür ki andan nene gözlü qalmaz yirle gök arasında. ⁽⁵⁾ Yigirmi üçüncü āyetde eydür ki: İne es-sā'atellezi mekin kizb be sa'irān. Ya'ni benim ol Allāh ki kıyāmet ⁽⁶⁾ gününde her kim baña şirk getürmiş yalancı ola ben anı cehenneme koyarum. Yigirmi dördüncü āyetde eydür ki: İne ⁽⁷⁾ zālikel-kitāb lā-raybefih.³² Ya'ni benim ol Allāh ki her ne ki kitāb gönderdüm anda şek yokdur. Yigirmi beşinci ⁽⁸⁾ āyetde eydür ki: İne esmāü'l hüsnī elleti emrellāhe ey-yeda'ı bihā. Ya'ni benim ol Allāh ki ismim a'zimdür buyurdum. ⁽⁹⁾ Ol mühür ki Dāvuddur. Oқыya bu Zebūr içinde benim ulu adlarum geldügi yirde. Yigirmi altıncı āyetde ider ⁽¹⁰⁾ ki: İnellezi iktibas Mūsā mene fehdā. Ya'ni benim ol Allāh ki benim nūr celālimden Mūsi ki nūr taleb ⁽¹¹⁾ itdi: Ol nūr şu'lesiyle tođru yol buldı. Yigirmi yedinci āyetde eydür ki: İne hādem ⁽¹²⁾ el-kušūr inne maħrecü'l mü'minīn mine'l-kušūr. Ya'ni men ol Allāhım ki ma'műrları ħarāb ⁽¹³⁾ idici ve dađı mü'minleri kabirlerinden çıkar. Yigirmi sekizinci āyetde eydür ki inne'l-mütellim bi'külli lügatin ⁽¹⁴⁾ fi'd-dünyā. Ya'ni eydür ki: Menim ol Allāh ki dünyā içinde ne qadar dil qāim olduysa bilürüm. Yigirmi tođuzuncı ⁽¹⁵⁾ āyetde eydür ki: Enā şāhib Nūħ qavmi müneccıye. Ya'ni eydür ki: Menim şol Allāh ki Nūħ-ı nebīnün düşmanların ⁽¹⁶⁾ ğarqa virdüm. Kendüsi ħalāş itdüm. Otuzuncı āyetde eydür ki: İne şāhib Eyyüb el-mübtelā ve şāfiye ⁽¹⁷⁾ Ya'ni benim ol Allāh ki Eyyübe şifā virdüm. Otuz birinci āyetde eydür ki: İne şāhib bulan ⁽¹⁸⁾ ve müneccıye. Ya'ni benim ol Allāh ki Yūnusı balıq qarnından qurtarup ħalāş itdüm. Otuz ⁽¹⁹⁾ ikinci āyetde eydür ki: İnellezi aķimetü's-semavātü'l-seb'a binūri vechi ve qudretihi. ⁽²⁰⁾ Ya'ni benim ol Allāhımki seb'a semavātı ħilqat itdüm kevākible. Otuz üçüncü āyetde eydür ki ⁽²¹⁾ İne'l ğafūru'r-raħīm ve 'azābī hüvel 'azābe'l-ālemīn. Yā'ni benim ħür ol Allāh ki yarlıđayıcı **[45a]** ⁽¹⁾ dađı rahmet idici mü'minlere ve münāfiqlara 'azāb edici. Otuz dördüncü āyetde eydür ki: İnellezi ⁽²⁾ eslem İbrāhīmü'l-Ĥalīlür-rabbī'l-ālemīn ve aķrebe fazli. Ya'ni benim ol

³² Kur'an-ı Kerim 2/2: İşte kitap; onda asla şüphe yoktur.

Allāh ki İbrāhīmi dost ⁽³⁾ dutanlara İslām rûzı kıldım. Dağı ‘ālemleri besleyici pādişāhım ve rahmım aındur ki fazlıma ⁽⁴⁾ İkrār ide. Otuz beşinci āyetde eydür ki: İne ‘aşāü’l-kalīm ve be aḫze bī-naşihatü’l ḫalk ⁽⁵⁾ ecma’in. Benim ol Allāh ki Mūsā ‘aşasıyla kelime itdi. Benim emrimle ol vaḫit ki Fir‘avūn ⁽⁶⁾ öñünde ejderhā oldı. Ḳavmi ḳorḳdı. Ṭut didim ṭutdı. Ol ‘aşā ser ejderhā ⁽⁷⁾ oldı ki alında depesinde şaçları var. Otuz altıncı āyetde ider: İnnellezī ⁽⁸⁾ nazarete fi’lmelekūti felem ya‘bud ḡayri şeyin ve ḡābe ḡayri. Ya‘ni benim ol Allāh ki naḫar itseñ ⁽⁹⁾ ‘ālem-i melekūtda, yirde, gökde benden ḡayri naḫar idecek kimse yoḳdur. Ḡāybda, zāhirde ⁽¹⁰⁾ benden ḡayri ‘ālem yoḳdur. Otuz yedinci āyetde eydür ki: İnnellezī aḫşā hazalḫalk ve inne keşer ⁽¹¹⁾ ḫattā evīhim ālAllāh ya‘ni benim ol Allāh ki beni isrā‘īl ḳavmi gerçi çoḳdur. Ammā ki ḫisābım ⁽¹²⁾ didim. Ser cümlesin saña işmarladım. Otuz sekizinci āyetde eydür ki: İnnellezī lā-yetebeddü’l-tevli ⁽¹³⁾ le deyyi vemā enne biḫullāmü’l-‘abīd. Ya‘ni benim ol Allāh ki benim ḳatımda ḳul mübeddel olmaz ⁽¹⁴⁾ dağı kimseye ḫulm itmezem. Otuz ṭoḳuzuncı āyetde eydür ki: İne veliyyAllāh fī arḫa ⁽¹⁵⁾ ve’lmufavviz ileyh emrül-ḫākim fī ‘ibāde ve dağı benim ol Allāh ki seni dost dutındum. ⁽¹⁶⁾ Yā Dāvud ve dağı sen söyle ki Allāh benim dostumdur. Ol Allāh ki yirleri ṭutup ⁽¹⁷⁾ gökleri döndürücidür. Dağı ol Allāh ki ḫükm idicidür. Ḳırḳıncı āyetde eydür ki: ⁽¹⁸⁾ İnnellezī da‘vete’t-tabi‘i fācābūni bimā fīhim. Ya‘ni benim ol Allāh ki bu ḫalkı yaratdum. ⁽¹⁹⁾ Yedi ḳat gökler içinde cevāb virsünler ki benden ḡayri ⁽²⁰⁾ dağı Allāh va[r] mıdır? Ḳırḳıncı ³³ āyetde eydür ki: İnnellezī da‘vetü’ş-şems ⁽²¹⁾ ve’l-ḳamer fācābetini ve emr-i ḫümā minnet-şebūn illā emri. Ya‘ni benim ol Allāh ki da‘vet **[45b]** ⁽¹⁾ itdüm, yaratdum. Bu ḫalk için güneşi ve ayı ‘āleme şu‘le virüp māsivāyı görmek için pes cevāb ⁽²⁾ virsünler ki emr itdüm: Kim üzere niçün baña ṭa‘āt itmezler? Ḳırḳ ikinci āyetde eydür ki: ⁽³⁾ İnnellezī bi‘setü’l-nebiyyīn ve’l-mürselīn inne feṭerrü’l-‘ālemīn. Ya‘ni benim ol Allāh ki nebīler ⁽⁴⁾ dağı mürseller gönderdüm. Ḫalka ṭoḫru yol

³³ Müellif, metnin akışına uygun olarak “kırk birinci” yazması gerekirken “kırkıncı” yazmıştır.

göstermekçün. Dağı benim âlem yaradıcı pâdişâh. ⁽⁵⁾ Kırk üçüncü âyetde eydür ki: İne dâhi'l-arzın ve'l-âlem bi'l eķālim. Ya'ni benim ol ⁽⁶⁾ Allāh ki kudretimle Őu üstinde yirleri döşedüm. Ve dağı eķālim-i seb'in düzetdüm. Kırk ⁽⁷⁾ dördüncü âyetde eydür ki: İne emrAllāh verrūhü'l-ebhatiye yes'elüneke 'anir-rūh kâle'r-rūh ⁽⁸⁾ min emri. Ya'ni ol Allāh ki yā Dāvud sū'al iderlerse saña rūhdan sen dağı ⁽⁹⁾ it ki rūh Allāhuñ emridür. Kırk beşinci âyetde eydür ki: İnnellezī kâlAllāhu te'ālā ⁽¹⁰⁾ linebiyü'l-kıyā fī cehennem küllun küffārin 'anīdin. Ya'ni benim ol Allāh ki didi anuñ cehenneme ⁽¹¹⁾ her kâfiri ki 'inād idicidür. Kırk altıncı âyetde eydür ki: İnnellezī lem ekune bi'l-eşyā' ⁽¹²⁾ ba'ce tellevinihā bā meserre Rabbī. Benim ol Allāh ki olmadı anuñla kimse eyledükden Őoñra benim emrimden ⁽¹³⁾ ğayrı. Kırk yedinci âyetde eydür ki: İnnellezī ersitü'l-cibāl ve bašetü'l-arđ ⁽¹⁴⁾ Benim ol Allāh ki döşedüm yirleri. Ya'ni penāh tağları yir üstine. Kırk ⁽¹⁵⁾ sekizinci âyetde eydür ki: İne maħrece'l-uyūn ve minbete'z-zirū' ve mağrese'l-eşcār ⁽¹⁶⁾ ve maħrece's-şimār. Benim ol Allāh ki baña dilleri çıkarıcı dağı ekinleri ⁽¹⁷⁾ bitirici, ağaçları besleyici, yemişleri virici. Kırk toközuncü âyetde ⁽¹⁸⁾ eydür ki: İnnellezī eķadder aķvatehā. Benim ol Allāh ki ğalāyıkūñ kuvvetini taķdīr iderüm. ⁽¹⁹⁾ Ellinci âyetde eydür ki: İne münezzilü'l-ķaŗri ve semi'ü'r-ra'c ve mübarekü'l-bariķ. ⁽²⁰⁾ Benim ol Allāh ki ķaŗreler indürici ra'cđ iŗitdirüci berķi bālā ķadıcı. ⁽²¹⁾ Elli birinci âyetde eydür ki: İne muğiü'ş-şems ve muţţali'ü'l-ķamer ve münşīü'n-nücüm. Ya'ni **[46a]** ⁽¹⁾ benim ol Allāh ki şemse aydınlık virici, ķameri toğurucu dağı ıldızları gösterici. ⁽²⁾ Elli ikinci âyetde iderler ki: İne münşīü'l-cevāri'l-felek fi'l-cüd. Ya'ni benim ol Allāh ki yā Dāvud deñiz- ⁽³⁾ lerde kimi yürüdicü ve şaķlayıcı emvāc-ı deryādan ve ğarķdan. Elli üçüncü âyetde eydür ki: İnnellezī ⁽⁴⁾ aķvemü's-sa'ate. Ya'ni benim ol Allāh ki ķıyāmeti koparıcı, ğaŗr mīzān ŧurgurıcı, 'iķāb şevāb ⁽⁵⁾ kılıcı. Elli dördüncü âyetde eydür ki: İnnellezī inne ümmete lem ümmete ve in ķillete lem aķtel. Ya'ni benim ol Allāh ki ⁽⁶⁾ öldürürüm ölmezüm lā-yemüt, lā-şerīk, lā-zevālim. Elli beşinci âyetde eydür ki:

İnnellezī a‘lem mā yaħdis⁽⁷⁾ sā‘aten ba‘de sā‘atin. Ya‘ni benim ol Allāh ki iħdās iderüm. Bir sā‘ati bi sā‘atden şönraki⁽⁸⁾ zerrece tefāvüt yokdur. Elli altıncı āyetde eydür ki: İnnellezī a‘lem haṭarātü’l-ḳulüb⁽⁹⁾ el-‘ayün vemā taħfī’ş-şudür. Benim ol Allāh ki göklerdeki endişeleri bulurum.⁽¹⁰⁾ Daħı gözlerüñ nazār etmesini göğüslerde gizlü olanı. Elli yedinci āyetde ider: İne şalavat⁽¹¹⁾ el-mü‘minin ve zekātehüm ve cehennem ve cihādehüm. Benim ol Allāh ki mü‘minlerüñ namāzım, zekātım,⁽¹²⁾ ḥaccım, cihādım benim emrimle olur. Elli sekizinci eydür ki: İne nāḳürellezī ḳālAllāhu te‘ālā⁽¹³⁾ fe izzā naḳre fi’n-nāḳür. Benim ol Allāh ki didi kaçan urulsa şūr-ı kıyāmet ḳopa. Elli toḳuzuncı⁽¹⁴⁾ āyetde eydür ki: Enā şāhibü’l-neşr el-evvel. Benim ol Allāh ki evveli āhiri⁽¹⁵⁾ toḳurucu ve ḳoparıcı. Āyetde eydür ki: Enā şāhib el-kevkeb müzīlü’d-devlete enā şāhib⁽¹⁶⁾ ez-zelāzel ve’r-ricf. Benim ol ki ıldızlarıñ şāhibi kāfiriñ devletin giderici benim yā Dāvud⁽¹⁷⁾ yirleri ışığa geçürici āyetde eydür ki: İnnellezī a‘lemü’l-meşāya ve’l-belāya ve fazlü’l-ḥaṭṭāb.⁽¹⁸⁾ Benim ol ki bulurum rāḥatları daħı belāları daħı düñli sözlerüñ⁽¹⁹⁾ cevābını āyetde eydür ki: Enā şāhib erem zātü’l-‘imād elleti lem yaḥluḳ meşeluhā fi’l-bilād⁽²⁰⁾ ve nāzelihā ve’l-müttefik bimā fihā benim yā Dāvud! Benim ol ki şāhibim İrem şehrinüñ anuñ mişāli⁽²¹⁾ yir olmadı. Daħı and viriciyim. Anda olanlara nafaḳa viriciyim. Āyetde eydür ki: İnnellezī [46b]⁽¹⁾ ehleket’ül-cabbārın ve’l-ferā‘inte el-müteḳaddemīn bi’seyfi zūlfikār. Benim ol ki cabbārları⁽²⁾ Fir‘avunları zūlfikār ḳılıcıyla helāk idicim. Serkeşleri münḳād idicim.⁽³⁾ Āyetde eydür ki: İnnellezī ḥamleten Nūḥen fi’s-sefīnete. Benim ol ki Nūḥı gemiye bindürdüm. Tūfāndan⁽⁴⁾ necāt virdüm ve daħı eydür ki: İnnellezī ebḥiyet min İbrāhīm ‘an nār Nemrūd ve mūnisihi.⁽⁵⁾ Benim ol Allāh ki İbrāhīm³⁴ ḳurtardum. Nemrūd odundan daħı anuñ yoldaşayım. Ya‘ni⁽⁶⁾ rehber olup necāt virdüm ve daħı eydür ki enā mūnis Yūsuf eş-şadıḳ fi’l-cubbi⁽⁷⁾ ve maḥreca benim yā Dāvud ol ki şadıḳ Yūsuf’uñ mūnisiyim daħı zindāndan çıkarıcıyım.⁽⁸⁾ Ve daħı eydür

³⁴ Metnin anlamına daha uygun olması nedeni ile “İbrahim’i” şeklinde yazılması gerekmektedir.

ki enā şāhib Mūsā ve mu‘allim humā benim ol ki hāzretiñ şāhibi daḥı ⁽⁹⁾ bildiricisi ve daḥı eydür ki enā el-münşī va enā el-bāri ve enā el-muşavviru'l-fī'l-erḥām. ⁽¹⁰⁾ Benim ol Allāh ki yaradıcı ana ıarnında taşavvur idici tıfl yed-i kudretile ve daḥı eydür ki: ⁽¹¹⁾ İnnellezī ebriyü'l ekme ve'l-ebşar ve a'lem mā fi'z-zemāyir. Benim ol ki anadan göz sen ⁽¹²⁾ ıoğunu daḥı ebraşa şifā şifā virürüm. Ve daḥı eydür ki: Enā innikūm bimā te'kulūn vemā tedeḥḥerūn ⁽¹³⁾ fī buyütukum ve daḥı benim ol Allāh ki size haber virürüm yidigüñüzi öldügüñüzde daḥı ⁽¹⁴⁾ gizledüğünizi daḥı bilürüm. Ve daḥı eydür ki: İnnellezī riddet 'ale'eş-şems merretin. Benim ol ki ⁽¹⁵⁾ benim emrimle döner şarka ve ğarba ve daḥı eydür ki İnnellezī haşşa Allāh Cebrāil ve Mikāil ⁽¹⁶⁾ bi'-ta'ate. Benim ol ki muḥannaş itdüm. Cebrāil Mikāil dergāhımda hizmet itmege ⁽¹⁷⁾ ve daḥı eydür ki enā ismun esmāu'lllahü'l-ḥüsnā ve lā 'aliyī. Menim ol Allāh ki adım esmāu'l ḥüsnā- ⁽¹⁸⁾ dur. Kullarım adileyin diñle ki 'alī olmaya. Ve daḥı eydür ki: İne şāhibü't-ṭūr enā el-kitāb ⁽¹⁹⁾ el-meşūr. Benim ol şāhib Ṭūr. Ben ol Allāh ki dört kitāb ittim: Biri Tevrāt, ⁽²⁰⁾ biri Zebūr'dur ki saña münzil oldu. Biri İncıldür ki 'isā nām mürsel peygāmbere ⁽²¹⁾ nāzil olsa gerek. Atāsöz devretsem gerek. Ādem-i şafī gibi ve emrimle uluları **[47a]** ⁽¹⁾ didi kılsa gerek 'aziz gibi daḥı göge ağıdırsam gerek 'azerleyin ve daḥı yā Dāvud ⁽²⁾ dördünci kitāb ki Furkāndur. Anuñ şāhib şāfi' her dev cihāndur. İsm-i Aḥmed ve ⁽³⁾ Maḥmūd ola ve daḥı eydür ki: İne raḳkel menşūr enā beytü'l-ma'mūr inne'lḥarş ve'nnesl. ⁽⁴⁾ Ya'ni benim yā Dāvud ol Allāh ki raḳkı menşūr beyt-i ma'mūr itsem. Benim ḥarş ve nesl ıssı ⁽⁵⁾ yetmiş ikinci āyetde eydür ki: İnnellezī farz ṭā'ati 'ala külli ḳalbin zī-rūhin müteneffis ⁽⁶⁾ min ḥalḳAllāh benim ol ki farz eyleüdm ṭā'atimi her gönle ki rūḥ işidür, nefes viricidür. ⁽⁷⁾ Hılkatden ve daḥı eydür ki: İnnellezī enşer el-evvelin ve'l-āḥirin. Benim ol ki ⁽⁸⁾ yā Dāvud evvelin ve āḥirindür. Görsem gerek ve daḥı eydür ki: İne ḳātel eşḳiyā' ve maḥreḳühüm ⁽⁹⁾ bināri. Benim ol ki şaḳileri öldürücü daḥı yaḳıcı nār-ı cehennemdür. Ve daḥı eydür ki: ⁽¹⁰⁾ İnnellezī aḫhernī ed-din küllun. Benim ol ki dünyā

üzere dīni ġālib eyledüm. İnne'l bu'üze ⁽¹¹⁾ ellezī elletī ɗarabAllāh bihā el-meşel. Benim ol Allāh ki sūrı señüñle ɗarb-ı meşel itdüm. Nemrūd ⁽¹²⁾ ɗerisin ɗağıtdum. Nemrūd'ı helāk etdüm ve dağı eydür ki: İnnellezī iķāme tillāhi ⁽¹³⁾ ve'l-ħalkı fī'l-elā zillate ve du'ā ilā ɗā'ati felemmā zaharet ezkerū ve emrehu ķāl- ⁽¹⁴⁾ Allāhu te'ālā felemmā cā'e hum mā 'arefū küfrū bihi. Benim ol ki yā Dāvud ħāzır eyledüm. ⁽¹⁵⁾ Ħalkı 'ālemi ġaybda dağı da'vet eyledüm. Benim ɗā'atim üzere ve ķatıki zāhir eyledümse ⁽¹⁶⁾ inkār itdiler. Emrime muṭī olmadılar. Kāfir oldılar ve dağı eydür ki: ⁽¹⁷⁾ İnnellezī neşvetü'l a'zam summe kisvetu'l-a'zām leħimmā summe inşā'ete biķudretillahi te'ālā ⁽¹⁸⁾ Benim ol Allāh ki su³⁵ gökleri yaratdum. Añları gömeñler üzerine üritdüm. Ķudretimle ⁽¹⁹⁾ var itdüm ve dağı eydür ki: Enā ħāmilu 'arşullah me'a'l-ebrār min veledi ve ħāmil'ül-⁽²⁰⁾ 'ilm. Benim ol Allāh ki 'arş getürdici iyülerle mürebbilerümden dağı 'ilm getürdici ⁽²¹⁾ ve dağı eydür ki: Enā 'ilm bi'te'vīlül'l-ķurān ve'l kütubu's-sālifetihi ol ki Ķurān'ın te'vilin bilürüm. **[47b]** ⁽¹⁾ Bilürüm geçen kitāblaruñ dağı cümlesin ve dağı eydür ki: İnne'l mersūħun fi'l-'ilm. Benim ol ⁽²⁾ Allāh ki 'ālemde muħkemim 'ālem-i sultān-ı ezel lā-yezal lā-yezül lem yezel ve dağı eydür ki: ⁽³⁾ İnne vechullah fī's-semavāt-i ve'l arđ kemā ķālAllāh te'ālā külli şeyin hālekun illā vechehu ⁽⁴⁾ ve ileyhi turce'ün. Benim ol Allāh ki ħāzır nāzır yirlerde göklerde mekāndan münezzeh. ⁽⁵⁾ Ser cümle eşyā helakun illā anuñ zātı degül. Ve dağı eydür ki: Enā şāhibü'l-cebeti ve't-ṭāğūti ⁽⁶⁾ ve muħarriķ humā. Benim ol Allāh ki bütlerüñ büt-perestlerüñ ıssıyım dağı yaķıcısıyım. Cümlesin ⁽⁷⁾ ve dağı eydür ki: Enā bābü'l-lezī innellezīne kezzebū bi'ayātina ve's tekberū ⁽⁸⁾ 'anhā lā-yeftaħ lehüm ebvābe's-semāin velā yedħulüne'l-cennete ħattā yelbiħe'l-cümle fī semmā ħanīsāti ⁽⁹⁾ ve kezallik bi'ħazi'l-mücrimīn velā yekūnu zalike ebeden. Ya'ni āyet-i ⁽¹⁰⁾ ma'nī budur ki: İy şunlar ki bizim ħüccetimize ve āyetlerimize inanmadılar. Raħmetim ve göklerim ķapusu ⁽¹¹⁾ anlaruñ üzerine açılmaz. Cennetime dağı duħül

³⁵ Müellif, metnin anlamına uygun olarak “şu” yazması gerekirken “su” yazmıştır.

itmezler, ‘azāb içinde qalurlardır. Benim ⁽¹²⁾ şādıkım ve gerçek ‘āşıkıradur. Yā Dāvud şıdqla baña t̄ā‘at-i h̄ālī olma. Tā kim raḥmetim ⁽¹³⁾ ğarq olsun diyüp Āşaf bin Berḥiyā va‘z iderdi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁴⁾Enbiyā vü evliyā anda t̄uruben şaf-be-şaf

Oqıyup āyet-i Zebūrı va‘z iderdi ola şaf

Diñle imdi bir ‘acāyib dāstān idem naql

⁽¹⁵⁾Vir şalavat Aḥmede ammā itmeyüp ‘ömr telef

Der-beyān-ı Vefāt-ı Māder-i Süleymān a.s. : Ḥakīm qavlınce Āşaf bin Berḥiyā ⁽¹⁶⁾ bin Enkiyā bin İşmūyil peygāMBER a.s. kitāb-ı Zebūrı ki yüz elli süredür. ⁽¹⁷⁾ Ve her süresi yüz elli āyetdür. Ma‘ni-yi āyete ser cümlesi mev‘ize naşīḥatdür. ⁽¹⁸⁾ Süre-i evvelden ibditā kırup Āşaf bin Berḥiyā āyete āyete ma‘nisin oqıyup va‘z ⁽¹⁹⁾ itmekde. Ammā ki bizüm kışşamız Süleymān-ı Nebīnūñ ‘aleyhi’s-selām anası Batşebā‘ ḥātūn-ı ⁽²⁰⁾ mu‘azzama Sinop qal‘asında nā-gāh ḥasta ve za‘īf düşdi. Bağdād ḥalīfesi ⁽²¹⁾ Tabba‘ bin Eşda‘ kıızı yā Secher Bānū dahı gelüp ḥızmet itdi. Ḥālīn ḥātırın [48a] ⁽¹⁾ şordı. Görđi ki ḥālī müşevveş beñzeri müteğayyir sū‘āl eyitdi ki: ⁽²⁾ İy bānū-yı zamān iy server-i ḥavātin devrān-ı mübārek mizācu gözde şaf ⁽³⁾ eşeri vardur. Aşlı nedür diyecek cevāb virdi ki: Ben marāz-ı ecele giriftār ⁽⁴⁾ oldum. Tiz baña çāre kıluñ ki Loqmān nazarıma gele ve oğlum Süleymān ḥālūme muḥtali‘ ⁽⁵⁾ ola ve hem ve şayyıtım vardur. Birine kıoya diyecek ḥvāce serāyı kığırdılar. Ḥālī ⁽⁶⁾ ‘arz itdiler. Ḥvāce Serāyı eyitdi: Süleymāna ne vechle a‘lām ide. Ver eger ⁽⁷⁾ mektūbla adım irsāl idersün. Bu qal‘adan Qudūs ḥayli münezzıldür. Bir aya dek ⁽⁸⁾ ancak varuruz. Gelürüz eger kebüter gönderirseñ ol

diyârdan bunda gögercin ⁽⁹⁾ çift hâzır yokdur. Pes ne tedbîr idelüm ki Süleymân hazretine ta'cîl haber ⁽¹⁰⁾ yetiŝe diyüp 'acze varacağ ider. Azryâhû bin Emîr Ŗadık ve Bi'anâ bin Hûŝ bu iki ⁽¹¹⁾ kimesneleri Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâm hândânı üzere emîn ⁽¹²⁾ naŝib etmiŝdi. H'âce Serâyi anlara varup bu kažiyye'i bildirdi. ⁽¹³⁾ Süleymân hazretinüñ anası gâyet za'îfdür. Loğmânı taleb ider. Eger adam gönderirseñ ⁽¹⁴⁾ gec varur. Pes ne dermân idevüz ki Lođmân tîz gele nabzın tutup derd ne göre. Mu'alice ⁽¹⁵⁾ ide diyecek Azeryâhû bin Emîr Ŗadık bu nesne asândur. Ki Allâh te'âlâ Süleymân ⁽¹⁶⁾ hazretine sekiz dürlü mu'cizât virmiŝdür. Ki muğaddem gelen peygâmbere naŝib ⁽¹⁷⁾ itmedi. Cümlesinden birisi budur ki: Bir kimse Mûsâ peygâmbere ŝerî'atı mûcibince ⁽¹⁸⁾ bir yüksek yire çığup iki rek'at namâz kılsa yâ Süleymân diyüp çağırsa hûkm-i sübhânî ⁽¹⁹⁾ emr-i Yezdânî birle müvekkil-i bād iŝidüp Hazret-i Süleymâna 'arz ider. İmdi gelün ⁽²⁰⁾ biz dağı yüz depenün kellesine çığup namâz kıilup çağıralum. Ana senün hâlin ⁽²¹⁾ oğlı Süleymâna 'arz idelüm diyüp bir yüksek yire çığup iki rek'at namâz kıldılar. [48b] ⁽¹⁾ El getürüp hâcet dileyüp eyitdiler ki: Yâ Rabbü'l-âlemîn! 'İzzetün, celâlün hağkıçün ⁽²⁾ hazretünden dilerüz ki Hazret-i Süleymânun vâlidesi gâyet za'îf hasta düŝdügünüñ ⁽³⁾ me'alcesiçün Lođmân Hekîm istedüğini ma'lûm idesin.

Nağm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Yüz urup bunlar münâcât itdiler

⁽⁴⁾ Bād-ı hağka 'arz-ı hâcât itdiler

Hağ du'âsın bunlarun kıldı kabûl

Vir şalavât gör ne hâlet itdiler

⁽⁵⁾ **Der-Beyān-ı Āgāh Şoden-i Süleymān Ez-Za‘īf-i Māder ü Firistāden-i Loḡmān-ı Hekīm Berāy-ı Mu‘ālice:** Hākīm kavlince kaçan kim H̄vāce Serāyıla Azeryāhū bin Şādık ⁽⁶⁾ ve Bi‘ānā bin Hūşi bu vechle münācāt kılup hāllerin ⁽⁷⁾ ‘arz idecek Hāk-ı sübhāna ve te‘ālā du‘āların kabūl ⁽⁸⁾ idüp bād-ı şarşar emr-i Yezdānī mu‘ciz-i Süleymānī birle müvekkil-i bāda müvekkil-i bād sem‘-i ⁽⁹⁾ Süleymāna irürdi. Meger ki ol h̄inde Süleymān h̄azreti merḡadi Dāvud üzerinde ⁽¹⁰⁾ oturup Āşafuñ va‘zın diñlerdi. Anı gördiği müvekkil-i bād Naḡmaḡā’il melek a.s. sem‘-i ⁽¹¹⁾ Süleymāna haber virdi ki: Yā Nebiyy’allāh! Vālideñ ḡāyet za‘īf hāl olmışdur. Loḡmān ⁽¹²⁾ taleb ider ki derdine ‘ilāc itdüre diyecek Süleymān-ı Nebī işidüp melūl oldı. ⁽¹³⁾ Loḡmānı ḡatına ḡıḡarub müvekkil-i bāduñ sözün tekrīr itdi. Loḡmān eyitdi: ⁽¹⁴⁾ Yā Nebiyy’allāh! Her derde dermān Allāhdandur. Allāh şifā vire ben anda varmaḡa ḡāḡatim yoḡ. ⁽¹⁵⁾ pīr-i fertūtem diyüp ‘azad dileyecek. Süleymān ‘a.s. eyitdi: Elhenc-i cinnīye h̄ükm idelüm seni anı ⁽¹⁶⁾ vaḡt içinde Sinop ḡal‘asına yitürsünler. Var vālidenüñ derdine göre ‘ilāc eyle diyecek. ⁽¹⁷⁾ Loḡmān rızā virmedi Süleymān eyitdi: Çün cinne rızā virmezsen taḡt-ı revāna ḡoyup seni ⁽¹⁸⁾ rūḡ ḡuşına yakaladalum iletsün dedi. Aña daḡı rızā virmedi. Bundan müşkildür ki ḡuşdan ⁽¹⁹⁾ murād olan ḡanad ḡuyruḡdur. Aña daḡı hevā-yı fenāda yil buyruḡdur. Yil ḡod eczā-yı ⁽²⁰⁾ ḡākī rīze rīze ḡılıcıdır. Ben yile mensüb ḡalḡile anda varmazum. ‘Ömrüm gününü tehlikeye şalup ⁽²¹⁾ fenāya virmezüm diyecek. Yine Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Yā ḡekīm! Ma‘lūm oldı ki senüñ **[49a]** ⁽¹⁾ anda varmaḡa rızāñ yoḡdur. Ne ḡadar peyḡamberseñ daḡı ḡekīm mezḡebsin. İtikāduñ ⁽²⁾ bize yoḡdur. Anı bilmez senüñle taḡdīrde olan olacaḡdur. Hākīm kavlince Loḡmān-ı Hekīmüñ ⁽³⁾ sözi Süleymāna ḡüc gelüp gitmedüḡine incinüp Baḡlamyus ḡekīm ḡıḡırub kendüñ diyü emr ⁽⁴⁾ itdi. Hekīm getirüp Sinoba iletdi vālidesi h̄ālin göre. Ammā ki ḡaziyyesine nāme yazup kendüñ ⁽⁵⁾ eline vire gelüp Süleymān-nāmei ‘arz ide. Aḡvāl-i mācerāyına muḡḡalı‘ ola. Baḡlamyus ⁽⁶⁾ ḡekīm daḡı emr-i Süleymāna muḡī‘ olup icāzet alup otaḡına vardı. İki şandık ⁽⁷⁾

advetiyle kendüye gerek kitāblarını taht-ı revān içine koyup dört hāş şākirdiyle içine⁽⁸⁾ girüp oturdu. Geçmiş peygāmbler ervāhına şalavāt getürdi.⁽⁹⁾ Dağı kendüñ diyü taht-ı revān altına girüp hekīm esbābıyla şākirdleriyle getürdi.⁽¹⁰⁾ Uçup dem çeküp gün yüzüne çıkup gitdi. Bād-ı şarşarleyin tarafta el-‘ayn⁽¹¹⁾ içinde ziyā vaqtinde merkad-ı Dāvuddan hekīm getürüp vaqt-i ‘aşr olmadın. Sinob⁽¹²⁾ kal‘asına gelüp yatdı. Dağı çünkim bu taraftan Azeryāhū bin Emīr Şādık ve Bi‘ānā⁽¹³⁾ bin Hūşi münācātdan fāriğ olup ‘aşr-ı vaqt oluncaya dek münācāt yirinde tırup⁽¹⁴⁾ sarāy kapusına gelüp H‘āce Serāyla ki oturdular. Münācāt idüp⁽¹⁵⁾ nidā itdiklerin ‘arz etdiler. H‘āce Seray işidüp gāzaba gelüp kağdı.⁽¹⁶⁾ İldırımleyin şağdı eyitdi: Buna ‘ameldür ki itdüñüz bir yüksek yire çıkup çağırmağıla⁽¹⁷⁾ bir aylık yolda Süleymān sem‘ine söz irişdirmek kaçan ola bunuñ çāresi budur ki nāme⁽¹⁸⁾ yazup üstine mühr urup peyki eline irgürevüz tabangeşlik idüp beş on⁽¹⁹⁾ gün içinde varup nāme-i Süleymān hazretine ilete yoksa bu itdüğünizde hayır yokdur⁽²⁰⁾ diyüp hışım idince Ezeryāhū bin şādık eyitdi: Yā H‘āce! Serāy kayurmañuz bu gün⁽²¹⁾ tā hayr idek inşā‘Allāh taqdīr-i mu‘ciz-i Süleymānı göre. Siz ki ne yüz gösterür diyüp **[49b]**⁽¹⁾ söyleşince vaqt-i ‘aşr dağı ayırdı. Gün yüzüne nazar kılup gördiler ki bir yeşil atlas⁽²⁾ örtülü taht-ı revānı bir kara bulut gibi diyü omzuna alup getürüp dem çeküp uçup gelür. Velī⁽³⁾ şöyle yüksekdeki gök yüzünde bulutlarla berāber def idüp kal‘a kapusına konup⁽⁴⁾ bunlara karşı bā-āvāz-ı bülend çağırdı ki iyi Süleymān habībleri ve emīnleri⁽⁵⁾ Süleymān-ı Nebīnūñ vālidesi hasta olmuş. Loqmān-ı Hekīmi kendüye mu‘ālice için da‘vet⁽⁶⁾ etmiş. Anuñ yirine Baṭlamyus hekīmi gönderdi. Taht rahtıyla üşde getürdüm.⁽⁷⁾ Gelün hekīmi karşılayup ‘izzetiyle alup içerü gidün diyüp haber virince⁽⁸⁾ H‘āce Serāyla ümenā işidüp şād olup def yirlerinden tırdılar. Gelüp⁽⁹⁾ hekīm nazarına irdiler. İçerüden Baṭlamyus hekīm dağı emr itdi. Taht-ı⁽¹⁰⁾ revānuñ kapusın açdılar. H‘āce Serāy taht-ı revān kapusından içerü⁽¹¹⁾ girüp Baṭlamyus hekīm görüp görüşüp hāl ve hātır soruşup⁽¹²⁾ yine geldügin

bilüp icāzet alup taşra çıkup bir zerrīn ⁽¹³⁾ ayarlu şeb-reng katır getirüp hekimī
 bindürüp öñine düşüp ⁽¹⁴⁾ kullarıyla gitdiler. Qal'a kapusından içerü görüp hāş
 kapusına ⁽¹⁵⁾ yitdiler. Ümenā ve hüdemā karşı gelüp hekimē 'izzet idüp ta'zīm ⁽¹⁶⁾
 itdiler. Mihmān-hāneye kondurdular. Ni'metü nüzül gönderdiler. ⁽¹⁷⁾ Dağı görüp
 Süleymān-ı Nebīnūñ anasına haber virdiler. Hātūn ⁽¹⁸⁾ işidüp şād olup emr itdi: H'āce
 Serāya varup ⁽¹⁹⁾ Baṭlamyus hekim 'izzet-i ikrāmla alup sarāy kapusundan ⁽²⁰⁾ içerü
 getürdiler. Hāş sarāyñ perdesi taşında altun ⁽²¹⁾ kürsi kodılar. Hekīm geçüp oturdu.
 Andan [50a] ⁽¹⁾ hātūn yüzüne buka' şalup perdenūñ iç yanından hekimē ⁽²⁾ eyitdi:
 Merhabā yā hekim! Hoş geldün. Qademūñ mübārek ola. Benim hālim gāyet ⁽³⁾ za'īfdir.
 'Acebdür ki āhirete intikāl itmezsem diyüp āh itdi. ⁽⁴⁾ Hekīm, hātūnūñ āhından
 hātūnūñ nabzın tutmadın. Mizācın bildi. ⁽⁵⁾ 'Ömr-i āhire irmiş gönlünde eyitdi:
 Gördüğimi Loqmān-ı ⁽⁶⁾ Fertūtī ol iş görmüş qarı kurdu ki 'illet idüp ⁽⁷⁾ gelmedi kendü
 'ilm-i nücüm kuvvetiyle bunuñ helāk olacağı bilüpdür. ⁽⁸⁾ Anuñçün gelmege 'illet
 kılupdur. Hele nice idelüm buña 'ilāc ⁽⁹⁾ fāide kılmaz. Ve illā bir tedbīr itmek gerek.
 Hātūn olmadın ⁽¹⁰⁾ Süleymān ile buluşa cevāb virdi ki: İy muḥtereme ⁽¹¹⁾ ve iy
 mükerreme mu'azzama senūñ marāzuña şadā-yı āhuñ işitmekle muṭṭali' ⁽¹²⁾ oldum.
 Hātūn didi ki: Nice hekim eyitdi: Gözüñ ⁽¹³⁾ şuda, göñlüñ ni'met istemez. Yüregüñ
 yidigüñ siñmez. Göñlüñ ⁽¹⁴⁾ döner. Pis hastalığ ki sebep firāk-ı Süleymāndur. Devāsı ⁽¹⁵⁾
 dağı bu ki dīdār-ı Süleymānı göresin şifā hemendür. Anuñ ⁽¹⁶⁾ çāresi oldur. Süleymānı
 görmeklige cehd it diyecek. Hātūn ⁽¹⁷⁾ dağı hekimūñ sözinden remz alup ecel kendüye
 yaqīn ⁽¹⁸⁾ idüğün bilüp āh kılup tiz buyurdu: H'āce ⁽¹⁹⁾ Serāyı kendü ağzından oğlı
 Süleymāna bir nāme yazdı. ⁽²⁰⁾ Dağı tamām idüp hātūn eline virdi. Hātūn ⁽²¹⁾ okuyup
 bilüp çeşm yaşın silüp kılup götürüp durup [50b] ⁽¹⁾ üzerine mühr urup perdeden taşra
 hekim eline şunup oğlum Süleymāna ⁽²⁾ gönder diyüp vaşiyet itdi. Hekīm dağı nāmeyi
 serā perde ardından ⁽³⁾ alup kendüñi diyü da'vet kıldı. Nāmeyi şunup şeh Süleymāna

ilet didi. ⁽⁴⁾ Diyü daḥı dem çeküp ‘azm-i Süleymān kıldı. Bu biñādan ḥātūn ⁽⁵⁾ daḥı varduḡca za‘īf oldu. Ol gece gidüp şabaḥ oldu. ⁽⁶⁾ Ḥekīm da‘vet kılup eyitdi: İy benim derdüme ‘ilāc kıлмаḡa gelen ḥekīm! ⁽⁷⁾ Ḥaber vir baña ki bu derde dermān olur mı? diyecek. Baṭlamyus ḥekīm cevāb ⁽⁸⁾ itdi ki: Ey mu‘azzama mizācuñ bozulupdur. Ecel muḡadderdür. Vaşiyet ⁽⁹⁾ buyur ümīzdür ki Ḥaḡ te‘ālā teraḥḥüm idüp daḥı ‘ömr müyesser kıla diyüp ⁽¹⁰⁾ naşīḥat kılıcaḡ. Ḥātūn ‘aḡlını başına cem‘ idüp yatduḡı yirden ⁽¹¹⁾ işāret kıldı ki kıltuḡını görüp kıalduralar. Pes saḡ eline ⁽¹²⁾ Mışr sultānı kıızı yapışdı şol eline Baḡdād ḥalīfesi ⁽¹³⁾ kıızı yapışdı. Yapuşup cāme-ḥ‘āb üzere kıaldırup ⁽¹⁴⁾ kıoltıḡına girüp oturdu. Emr idüp devāt ⁽¹⁵⁾ kıalem eline alup ḥekīm nazārına gönderdiler. Ḥātūn baş kıaldurup ⁽¹⁶⁾ za‘īf diliyle eyitdi ki: Di benimçün oḡlım Süleymāna bir vaşiyet- ⁽¹⁷⁾ nāme yaz. Eyit ki: Yidi nesnesinden dilerüm kıabül eyle. Tā ki senden ⁽¹⁸⁾ rāzı olup südüüm helāl ola. Ḥekīm eyitdi ki: Buyuruñ yazalum. Ḥātūn cevāb virdi ki: ⁽¹⁹⁾ Evvel vaşiyetüm budur ki dāimā Allāhuñ kıullarına ‘adl ü dād eyleye. Tā kim Ḥaḡ te‘ālā ⁽²⁰⁾ andan ḥoşnüd ola. Zālimler elinden mazlūmları ḥalāş kılup göñüllerin ⁽²¹⁾ şād eyleye. Nitekim Ḥaḡ te‘ālā buyurur: İnnAllāhe ye‘muru bi’l-‘adli ve’l-iḥşāni.³⁶ İkinci vaşiyetüm **[51a]** ⁽¹⁾ budur ki ḥasūd sözine uyup kıavm ve kıardaşlarıyla ḥuşümet itmeye ve Adonyā bin ⁽²⁾ Dāvud ki kendünüñ kıardaşıdır. Dünyā sultānı ucundan aralarında ‘adāvet ⁽³⁾ vardur. Ol cihetden Adīna başına çok serencām gelmişdür. Anı ele getürmekçün ⁽⁴⁾ Sām Süvārı ve Rüstem-i cihāngiri ‘aḡabince şalmışdur ki anı ele getüre helāk ⁽⁵⁾ idüp vücūdun ‘ālemden getüre. Eger çeke Adīna bilmezlik itdi. Velī oḡlım ⁽⁶⁾ Süleymān anuñ itdüğine kıalmasun ve kıatıḡı eline göre helāk kılmasun. Mertebesine ⁽⁷⁾ göre bir dirlik itsün. Müttefik olup ikisi birlik itsün. Üçünci vaşiyetim daḥı ⁽⁸⁾ budur ki: Atası Dāvud peyḡamber Kıudüs-i mübāreki yapmaḡa binā uracak ḥaṭṭāb ‘izzet ⁽⁹⁾ geldi ki yā Dāvud! Sen çok kıan idüp kıurursın. Kıudüs’ün itmāmı saña müyesser ⁽¹⁰⁾ degildür. İllā

³⁶ Kur’an’ı Kerim 16/90: “Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder.”

kim oğluñ Süleymān tamām idecekdür diyü tenbīh oldu. İmdi ⁽¹¹⁾ tevaḳḳu‘ iderüm ki Ḳudüs-i mübāreküñ bināsına meşgūl ola. Anuñ itmāmını kendüye ⁽¹²⁾ farz-ı ‘ayn bile. Dördünci vaṣiyyetim budur ki: Ḥavātīnlerinden hiç birisin ⁽¹³⁾ terk itmeye, hoş ʔuta. Eger şafāsı daḫı olmazsa ḥalīfe-zādedür. Āḫir ⁽¹⁴⁾ ḥātūn daḫı olursa ğam degül ve lākin devlete lāyık budur ki bir kimesne bir ḥātūn ⁽¹⁵⁾ ile bir niçe gün dirlik kıla ‘āḳıbet ʔalāk vire. Ol ḥātūnı āḫir kişi ḳullana. ⁽¹⁶⁾ Bu devlete lāyık degüldür. Eger selīte ve nāşāyite olursa günāhına göre siyāset ⁽¹⁷⁾ eyleye. Tamām ḥaḳḳından gele. Bu sözüml ehl-i ḥükm oluna göredür. Velākin ğayrı kişilere ʔalāk ⁽¹⁸⁾ virsünler. Beşinci vaṣiyyetim oldur ki: Oğlum ulu pādişāhdur. Her ne deñlü ⁽¹⁹⁾ ḥātūn olursa aña lāyıkdur. Velākin evvel gözin açup gördüğü Bağdād ḥalīfesi ⁽²⁰⁾ Tebbā‘ bin Aşda‘ kızıdır. Ve andan soñra nikāḫ idüp alduğı Mışır sultānı Celā- ⁽²¹⁾ leddīn kızıdır. Ve andan soñra Efrāsiyāb kızıdır. Bu üçü daḫı ğāyet **[51b]** ⁽¹⁾ muḳbile, muḫsine, müşfikedür. Ve ben bunlardan rāzıyım ki her birisi benim ḥizmetimde yüz sürmüşlerdür. ⁽²⁾ Bunları terk itmeye ne ḳadar ḥātūn daḫı olursa cemī‘sinüñ bunlar üst yanında oturalar. ⁽³⁾ Ve altıncı vaṣiyyetim budur ki oğlum Süleymāna diyesiz: Enbiyāya ve evliyāya ziyāde i‘tikād kıla ve beglerini ⁽⁴⁾ hoş ʔuta ve sipāhīden māl dirīğ itmeye. Ve yedinci vaṣiyyetim budur ki: Benim meyyitümi Dāvud peygāmberüñ ⁽⁵⁾ ‘aleyhi’s-selām türbesi kenārına iletdüre daḫı üstüme şeddādī şaffa şeklinde sengīn ⁽⁶⁾ muḥkem ‘azīm ʔaşlarıyla bir binā bağlaya ki sedd-i İskenderden nişān vire. Zirā ki ıldırım ⁽⁷⁾ inmesinden ğāyet ḥavf iderüm. ‘Ömrüm içinde ḳorḳardum. Meyyitim üzere daḫı şā‘ikā ⁽⁸⁾ ine diyü ḳorḳardum. Ancılayın muḥkem binā yapsun ki ıldırım daḫı kār itmeye. ⁽⁹⁾ Pes bu yedi vaṣiyyetimi ḳaleme götürüp imlā eyle. Üzerine mühr ⁽¹⁰⁾ urup sende emānet ḳoyalum. Ümīzdür ki vaṣiyyetim birle oğlum Süleymān ‘amel kıla ⁽¹¹⁾ diyüp ḥükm idicek. Ḥekīm daḫı zıkr olan vaṣiyyet-nāmenin tamam ḳılıp ki imlā ⁽¹²⁾ itdi. Andan Ḥvāce Sarāya virdi. Ḥātūn üzerine mühr urdı. Daḫı ⁽¹³⁾ getirüp ḥekīm eline virdi. Andan ḥātūn buyurdi: Ḥazīneden ⁽¹⁴⁾ yüz biñ Yūsufī kızıl altun

çıkdılar ki her birisi senbūse Őeklinde ⁽¹⁵⁾ ve zinde yidiŐer miŐkāl idi cemī'in Sinop kal'asınıñ faķīrlerine, ⁽¹⁶⁾ 'ulemāsına fuzelāsına baŐı itdiler. Ve andan yūz biñ Yūsufī kızıl ⁽¹⁷⁾ altun daŐı ıŐkāt-ı Őalāt'ün Őodı. Ve yūz biñ kızıl altun ⁽¹⁸⁾ daŐı Őudūs-i mūbāreke varıncaya dek yol ĥarcın Őodı. Kim 'ulemā tābūtın ⁽¹⁹⁾ nevbetce baŐları ũzerine gōtūreler. Tā Őudūs-i mūbāreke iletūp yaturalar. ⁽²⁰⁾ Ve her menzilde aŐ biŐūrūp taŐadduŐ ideler.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽²¹⁾ Őūn vaŐiyyet itdi ĥātūn ol zamān

ĤaŐka teslīm itdi cānını hemān

El 'ekūp bu fānīden buldı beķā

⁽¹⁾ Mesken oldu cānına bāĝ-ı cinān

[52a] NeŐr: Ĥakīm ĥavlince ĥaŐan kim Sūleymān ⁽²⁾ Nebīnūñ vālidesi ge'emiŐ peygāmbler ervāĥına Őalavāt virūp yetmiŐ āyet Tevrāt oŐuyup ⁽³⁾ ve yetmiŐ āyet daŐı Zebūrdan oŐuyup ĩmāniyla cān ki teslīm itdi. Ĥātūnlar yirlū yirinden ⁽⁴⁾ Őurup ŐaŐların 'ōzūp Őīven kılup yās Őıtdılar. Efĝān ve zārı ⁽⁵⁾ itdiler. Andan BaŐlamyus ĥekīm emretti: 'Ulemā bir pīre cem' olup Őalā itdiler ⁽⁶⁾ ve Sūleymānuñ dedesi EvyāŐir peygāmbler ĥātūniyla pāk Őoyıyla Sūleymān anasın bũyūp ⁽⁷⁾ Dāvud peygāmbler Őerī'ati mũcibince pāk idūp zemzem Őuyına banmıŐ ĥarīm bezin ⁽⁸⁾ kefen Őarup abnūs aĝacından tābūt dũzūp i'ine Őoyup muŐallā yirine getũrūp ⁽⁹⁾ Őādık ŐaŐan ĥarındāŐı Rec'ā peygāmbler 'aleyhi's-selām namāzın kılup namāzdan ⁽¹⁰⁾ niyāzdan fāriĝ olacaŐsın. Őazup tābūtun emānet Őoyup nāme yazup ⁽¹¹⁾ Kebũter Őehirine baĝlayup Sūleymān cānibine gōnderdiler. Andan ĥātūnuñ vaŐiyyetinden ⁽¹²⁾ faķīr dervīŐlere ĥāllũ ĥālince rūĥı i'ün

kızıl altun taşadduk idüp ve aña bir eşya ⁽¹³⁾ hātūnuñ yāsın dutup siyāh pūş oldılar. Ve envā^c dürlü merşiye eyitdiler. Ol ⁽¹⁴⁾ bu nice zamāndan bir ve nāz ve na^cimle beslenmiş niçe biñ cāriye hizmetlenmiş. Süleymān ⁽¹⁵⁾ anası gibi evlü mu^cazzam hātūnı kara yire defn idüp emānet qodılar. Kim cihānuñ hāli ⁽¹⁶⁾ budur ki her gelen gitse gerek haber ve şer itdügini bulsa gerek qanı ol qaşr-ı Qayşer ki künküre-i eyvānı keyvāna irişdi. ⁽¹⁷⁾ Qanı şol a^cdil-i devr-i zamān melik-i ^cādil Nūşin-revān ki şevket-i ^cadliyle cihānı tutmuşdı. ⁽¹⁸⁾ Qanı kūs-i Keykāvus ki şadāsı felek gūşını ker itmişdi. Qanı Çatar Takyānus ki şemmemi şemse irmişdi. ⁽¹⁹⁾ Qanı şevket-i Süleymān ki ins ve cinn ve mūr ve māra hüküm idüp yillere emr iderdi. Tahtını getürüp kâfdan ⁽²⁰⁾ kafa seyr iderdi. Qanı haşmeti şāh Zülkarneyn ki şarq ve garb elinde yedi ve cemī^c dünyā taht bedendeydi. ⁽²¹⁾ Qanı Cem cāmı, qanı İfrīdün eyyāmı, qanı Şeddād şevketi, qanı Qārūn kuvveti, qanı Dārā devleti, [52b] ⁽¹⁾ qanı Fir^cavun ^cizzeti, qanı Buhtunnaşirüñ bahtı, qanı Erdeşirüñ tahtı, qanı Rüstemüñ rezmi, qanı Hüsrevin bezmi, ⁽²⁾ qanı Efrāsiyābuñ leşkeri, qanı bu şāhlaruñ qalanları noldı? Mülük-i ^caceb ve andan geçen ⁽³⁾ şāhlar, qanı Hind ilinden geçen pādişāhlar, Hoten şāhi ve Hıta ikliminüñ hānı, qanı Mışr ⁽⁴⁾ şehrinüñ sulţanı, qanı Rūma vālī olan pādişāhlar, qanı cihāna hüküm iden Ekāsire, qanı şol ⁽⁵⁾ hulefā-yı İslāmiyān, qanı ol emr-i ālemiyān, qanı el-^cabbās şevketleri, qanı ⁽⁶⁾ ol merdān devletleri, qanı Cengiz evlādı, qanı bu nice ebnā ve ehfādı ⁽⁷⁾ qanı el ^cOsmān hākānları, qanı hān Muhammed şevketi, qanı bu nice ^cizz ve heybeti, qanı şol ⁽⁸⁾ kuvvet ve kudreti, qanı şol şavlet ve saşveti, qanı siyāset ve şalāyet-i celālet ve şecā^cati.

⁽⁹⁾ **Nazm:**

[- . - - / - . - - / - . -]

Hüb zībā qasrdı dünyā vireñ

Ger içinde olmayaydı derd mireñ

⁽¹⁰⁾ Cennete dünyā olurdı hoş bedel

‘Ömre irse eger derd-i ecel

Hoş müzeyyen menzīlidi bu dehr

⁽¹¹⁾ Nevş ü niş ü şükri olmasa zehr

Ḳubbe-i mīnā idi maḥbūb ṭāḳ

Līk yokdur hiç sebātı añla baḳ

⁽¹²⁾ Ḳubbeye giren ḳıılır terk ḳabā

Şaffasın başan ḳıılır terk-i şafā

Ey cihān ‘içinden elinden zilleti

⁽¹³⁾ Nevşinüñ şehdine durur āfeti

Ḳanı Ḥüsrev kim sordı şīrīn ol

Viridi ecel telḥinde cān şīrīn ol

⁽¹⁴⁾ Niçe sulṭān ḥāke şaldı bu felek

Çoḳ Süleymān ḥātemin yuṭdı semek

Çok Sikender düşdi neçe zulmete

⁽¹⁵⁾ Kim hayātı gitdi irdi miḥnete

Ḳan[ı] sulṭān ḥān Muḥammed bin Murād

Aldı Ḳoştaṅṅin ḳıldı ekber-i cihān

⁽¹⁶⁾ Zabt idüp genc-i cihān ördügüyle

Yapdı ḳaşrı hemçü şeddād-i şedīd

Kendü gitdi çignine şalup kefen

⁽¹⁷⁾ Ḳaldı genc ü ḳaldı Mışır u der şemen

Ḳanı anuñ şöhreti vü mülketi

Şimdi yatur yirde ḳucup mülketi

⁽¹⁸⁾ Ḳanı şeh Cem yāḥū sulṭān Muştafā

Bu sehāvet ma‘deni ol kān-ı vefā

Āl-i ‘Oşmān ne ki virse cümlesin

⁽¹⁹⁾ Bu desde ḳucup yatur cümlemisin

Çün cihān kılmaz kişiye tez geçer

‘Ākil ol ki mālını yiyüp ier

⁽²⁰⁾ Ĥayra ĥarc it māl itme ĥādise

Bu ĥisse kısmet olur āĥir varsa

Ĥayra ĥarc olunmasa mālıyla genc

⁽²¹⁾ Sinde mār olur eker ŗāĥib-i renc

Ŗeh gerek ki ŗāĥib-ĥayr ola pes

Āĥir-endiŗ ola zākir her nefes

[53a]

⁽¹⁾ Hemü sultān ol ‘imāret yapa ey yār

Ni‘metin yiye kibār u pāŗ-ġār

Ŗer‘ icrā ide kıla ‘adl u dād

⁽²⁾ Def‘ ola ŗerr cihān zūlm u fesād

Mülki Rūmı ‘adl birle ābād ide

Kim kūyını Mıŗr u hem Baġdād ide

⁽³⁾ Devletinde şīn olubdur memleket

Tā haşr bākī ola aña salţanat

Bunca kim oķına urān-ı mecīd

⁽⁴⁾ Bākī ursun devlet hān Bāyezīd

Diñle imdi ışşa ne der bā-şāfā

Vir şalavat sen bi-cānı Muşţafā

⁽⁵⁾ **Nesr:** Hākīm avlınce Süleymān peygamberüñ ‘aleyhi’s-selām anası ⁽⁶⁾ vefāt idüp tábütile urmakda. Kendüñi diyü nāsa götürmekde. Bizim ışşamız ⁽⁷⁾ Süleymān peygāmbere geldi. Ol zamān ki Dāvud peygamber üzerinde urbān ⁽⁸⁾ idüp taşadduk kim ıldı. Andan şoñra nitekim bundan evvel ⁽⁹⁾ söyledük. Nāşen peygamber zerrīn minber üzerine ıkup yüz elli sūre-i Zebūrun ⁽¹⁰⁾ ibtidā sūresinden başlayup seksen sekiz dağı āyetüñ ma‘ninin virüp ⁽¹¹⁾ dağı andan şoñra eyitdi ki: Seksen okuzuncı āyetde eydür ki: İnnellezī hādmini ⁽¹²⁾ Cebrā’īl ve Mikā’īl benim ol ki hizmet itdi. Baña Cebrā’īlü Mikā’īl ve dağı eydür ki: ⁽¹³⁾ İnnellezī hamele Cebrā’īli’l-melā’i mine’l-cenneti ve yenalib el-melāiketü ‘ala ferşi ⁽¹⁴⁾ ve ya‘refeni ‘ibāde külli eāmlimü’d-dünyā. Benim ol ki Cebrā’īl’e getürdüm mā’-i cennetden ⁽¹⁵⁾ benimçün dağı melā’ikeler dutar. Benim maāmım üzere dünyā felek adamları. Beni ⁽¹⁶⁾ ve dağı eydür ki: İnnel-müntakim mineddālīn. Benim ol ki zālimlerden intikām alurum ve dağı eydür ki: ⁽¹⁷⁾ İnnellezī āri da‘vete’l ümem küllehā alā tā‘ati ve kefereti ve eşrati. Benim ol ki ⁽¹⁸⁾ cemī‘ ümmeti benim tā‘atime görürüm. Dağı kāfir oldılar, muzır oldılar. ⁽¹⁹⁾ Şüretleri döndi ve dağı eydür ki: İnnelleizi eraddi münāfıķīn ⁽²⁰⁾ min havzi resūlAllāh. Benim ol ki

münāfıqları Resül ⁽²¹⁾ havzından döndürürüm ve daḥı eydür ki: İne bābe fetḥullahi'l-
 ʿibāde [53b] ⁽¹⁾ min deḥale kāne āminen ve min ḥarace minne kāne kāfirān. Menim ol
 Allāh ki ḳullarım ⁽²⁾ iḥün bir ḳapu açdum. Kim girdi emīn oldu. Kim ḳıkdı kāfir oldu. ⁽³⁾ Ve
 daḥı eydür ki: İnnellezī biyedī mefātiḥü'l cinān ve meḳālidinnirān. Benim ol ki ⁽⁴⁾
 benim elümedür cennetiñ miftāḥı, cehenneminiñ kilidi. Ve daḥı eydür ki İnnellezī ⁽⁵⁾
 cihedü'l cibābirre bi't-ṭefā'i nūrullahi ve iddiḥāş muḥabbete fānī illā inne yetemme
 nüren velāyete ⁽⁶⁾ aḥṭā Allāh bi nebiyye nehrü'l-keṣer ve aḥṭā nehrü'l-ḥayāt. Menim ol
 ki cabbārlar ⁽⁷⁾ cehd itdiler. Nūrum söndürmege daḥı hüccetim bozmaḡa imdi ḳaçan
 olsa gerek. ⁽⁸⁾ Bunları ibṭāl itmek meger ol kimsenüñ ki nūrunı itmām eyleyem. Ben
 peyḡamberime virürüm. ⁽⁹⁾ keṣerle ḥayāt ırmaḡı ve daḥı eydür ki: Enā şāḥibun
 ResülAllāh fe'arrefni men yeşā' ⁽¹⁰⁾ ve memnu' mimmen yeşā'. Benim ol Allāh ki
 Resülüñ şāḥibiyim. Beni diledüğüne buldurur, dilemedüğüne ⁽¹¹⁾ men' ider ve daḥı
 eydür ki enā ḳāimun fī zilletin ḥazr ḥin lā rūḥ yuḥarrık velā nefes yeteneffes ⁽¹²⁾ ḡayrı
 enā ʿilmun şāmetun ve Muḥammeden ʿilmun nāṭıḳ. Benim ol ki yeşil gölünde ṭururum.
 Şol ve ḳata ki ⁽¹³⁾ bir cān yoḡdur ḳımıldıya daḥı bir ten yoḡdur ki nefes ura. Ve daḥı
 eydür ki enā şāḥibü'l- ⁽¹⁴⁾ ḳurūni Ya'ni ben ol Allāhım ki rüzgāruñ ıssıyım evvelüñi
 bulañlaruñ şāḥibiyim. Geḳmiş ⁽¹⁵⁾ gelecek nesneleri bilürüm ki ʿallāmü'l-ḡaybım. Ve
 daḥı eydür ki: İne cevāze Mūsā el-keḻim ⁽¹⁶⁾ fī'l-baḥri ve ʿarrefeti Fir'avun. Men ol
 Allāhım ki Mūsāya deñizden yol virdüm. Fir'avunı ⁽¹⁷⁾ ḡarḳ itdüm. Daḥı eydür ki enā
 ʿazābun yevme'zzilleti innellezi a'lam humā hümmü'l-beḥāyim ve mantıḳu't- ⁽¹⁸⁾ ṭayr.
 Men ol Allāh ki bilürüm. Ḥayvānātuñ āvāzlarını, ḳuşlaruñ dillerini ⁽¹⁹⁾ daḥı ḳıyāmetde
 ʿazāb idiciyim. Yüz ikinci āyetde eydür ki: Enā āyātullah ve ḥaccAllāh ve emīnAllāh ⁽²⁰⁾
 enā iḥyā ve ümīti enā iḥlaḳe ve urzaḳe. Ya'ni ben ol Allāhım ki öldürürüm ⁽²¹⁾
 dirgürürüm. Ben ol Allāhım ki yaradıp rızḳ virürüm. Ve daḥı eydür ki enā es-semī'c
 [54a] ⁽¹⁾ el-ʿalīm innellezī acūru's-semavāti es-seb'ı velarḳınü's-seb'ı fī ṭarafetihi ʿaynin.

Benim ol ki yā Dāvud! ⁽²⁾ Yirleri gökleri bir nazarda döndürürüm. Ve daḥı eydür ki enā Zülkarneyn benim ol ki yaratdum. ⁽³⁾ İskender-i zülkarneyni ki pādişāh-ı a‘zam u sultān-ı ekrem idi. Dünyāya k̄āf tā k̄āf ḥükm ⁽⁴⁾ eyledi. Yidi biñ yidi yüz yetmiş yidi yirde tāriḥ yazdı. Eşşāḥ kul budur ki biñ ikiyüz yıl ⁽⁵⁾ dünyā sarāyında salṭanat sürdi. Āḥir ölüm ḥavfından āb-ı ḥayāt istiyü zulümāta gitdi varup ⁽⁶⁾ āb-ı ḥayātı buldı. Ammā ki açmak naşīb olmadı. Süleymān peygāberden evvel geldi. ⁽⁷⁾ Ḥaḳ budur ki peygāber idi ‘aleyhi’s-selām. Ve ‘alā cemī‘ ilā nebīyi ve’l-mürselīn ve’l-ḥamdülillahi ⁽⁸⁾ rabbil‘ālemīn. Ve daḥı eydür ki enā şāhibü’n-nāḳate ḥarace’n-nebiyye Şāliḥ. Benim ol Allāh ki Şāliḥ peygāber için ⁽⁹⁾ taşdan nāḳe çıkardum ve daḥı eydür ki: İnne enaḳre fi’n-nāḳuri zalike yevmi ‘asr zalik ḡayrun ⁽¹⁰⁾ yesīr. Benim olki emrimle İsrāfīl ‘as. şūra vurur. Ol gün düşvār gündür. Ve daḥı ⁽¹¹⁾ eydür ki: Enā K̄āf Hā Yā ‘Ayn Şād enā mütekellimu ‘alā lisāni ‘īṣā f i’l-mehdi. Benim K̄āf Hā Yā ‘Ayn Şād³⁷ daḥı benim ⁽¹²⁾ ‘īṣā dili üzere söyleyen beşikde. Ve daḥı eydür ki enā mütekellimu ‘alā lisāni’ş-şabiyyü fi’l-mehdi. ⁽¹³⁾ Benim ol Yūsuf-ı şiddīḳa söyleyen oḡlınıñ dili üzere söyleyen ve daḥı eydür ki: Enā Yūsuf ⁽¹⁴⁾ eş-şiddīḳ ve innAllāhillezī tābe ‘alā Dāvud. Benim ol Allāh ki sen Dāvuduñ tevbesin ḳabūl ⁽¹⁵⁾ ḳıldum. Ve daḥı eydür ki: İnnellezī leyse kemişli innel‘azābelazīm. Benim olki meşel bu ḳadar. Ve daḥı ⁽¹⁶⁾ kāfirlere ‘azāb ediciyim. Ve daḥı eydür ki: İnnelāḥere ve’levlī innā abdi’ ⁽¹⁷⁾ vā‘īd. Benim ol Allāh ki dünyānuñ, āḥiretūñ āyetim ve her nesneyi yoḡ idüp yine var iderüm. ⁽¹⁸⁾ Ve daḥı eydür ki: Enā fer‘u min ḳuru’n-nübuvveti ve ḳandīlü min ḳanādilü’n-nübüvveti. Benim ol Allāh ki ⁽¹⁹⁾ ḳudret zeyt ile peygāberler ḳandillerin rüşen ḳıldum. İnne mişbāḥel hadi ⁽²⁰⁾ inne mişkeveh fīḥ nūru’l-Muştafa. Benim ol Allāh ki ḳullarıma hidāyet çerāḡın gönderürüm. ⁽²¹⁾ Ve daḥı ḳandil ‘arşda nūr-ı Muştafāyum. İnnellezī eri a‘māl el-‘ibād lā yaḡribu [54b] ⁽¹⁾ ‘annī şey’in fi’l-arḍ velā fi’s-semā’i. Ya‘ni ol Allāhım ki yirde gökde

³⁷ Kur’an-ı Kerim: 19/1: ” K̄āf Hā Yā ‘Ayn Şād”

kullarımıñ ‘amellerin ⁽²⁾ görürüm. Ve dağı eydür ki: Enā hāzinu’s-semavāti velā razīn
 enā kāimu bi’l-kıst. Ben ol ⁽³⁾ Allāhım ki yerlerüñ gökleriñ hazine-dārim ve ‘ādilim ve
 dağı eydür ki: Enā bitağayyirü’zamānı ⁽⁴⁾ ve hadiṣāti innellezī leyse şey’in ‘amel ‘āmil
 illā bima‘rifeti. Ben ol Allāhım ki zamānuñ ⁽⁵⁾ tagayyürātına ve hūdūşına ‘ālim ve her
 nesne benim irādetümle olur. Ve dağı eydür ki: ⁽⁶⁾ İnnellezī a‘lemu ‘adede’n-neml ve
 veznehā ve haffitehā ve miqdāre’l-cibāli ve ⁽⁷⁾ veznehā va‘dede katerü’l-emṭār. Benim
 ol ki qarıncalarıñ ‘addedin ⁽⁸⁾ veznin haffetin ve tağlaruñ miqdārın ve yağmurlaruñ
 katresin bilürüm ve ⁽⁹⁾ dağı eydür ki: Enā āyetü’l-kübrālleti ra’hā Fir‘avun ve ‘isā.
 Benim ol ayāt-ı ⁽¹⁰⁾ kebiri ki Fir‘avun gördi. Dağı ‘āşī oldı. İnnellezī ⁽¹¹⁾ aḳtelü’l-ḳatlin ve
 hayyı merretin ve aḫher keyf şeb’et. Benim ol ki kullarımı ⁽¹²⁾ iki kez öldürürüm. Yine
 der görürüm ve aşıkāre iderüm. Nice dilersem ⁽¹³⁾ İnnellezī rameyte vechel küffār keffe
 türābe ferac ‘avelhaliki. Benim ol ki ⁽¹⁴⁾ kāfirlere bir avuc toprak saçdum ger öldüler ve
 dağı eydür ki: ⁽¹⁵⁾ İnnellezī aḫşi ‘addü’l-ḫalāyık. Benim ol Allāh ki ḫalāyıkun ⁽¹⁶⁾ ‘adedin
 bilürüm. Ne kadar çok dağı olsalar ve dağı eydür ki: İinne- ⁽¹⁷⁾ llezī ‘andī elfu kitābin
 min kitabi alā enbiyā. ⁽¹⁸⁾ Menim ol ki benim ḳatımda enbiyā kitāblarından biñ kitāb
 vardur. Ve dağı ⁽¹⁹⁾ eydür ki: İnnellezī hüccede velāyeti elfu ümmeti feshāvahum
 inne’l-mezkūr ⁽²⁰⁾ fī sālifü’z-zamānı vel ḫāric fī aḫirü’l-zamān. Benim ol ki ⁽²¹⁾ biñ bir
 ümmet benim velāyetüme inkār itdiler. Ben dağı anları meşḫ itdüm. **[55a]** ⁽¹⁾ Menim ol
 Allāh ki mezkūr geçmiş zamānda ve dağı meşhūrum. Dillerde ve dağı ⁽²⁾ eydür ki: İinne
 mu‘azzebe’l-cibbeti vel-ṭāğūtı ve muḫarrekuhum ve mu‘azżab ya‘ūk ve ya‘ūs ve
 nesren ⁽³⁾ lā ‘azżabennehüm ‘azāben şedīden. Benim ol Allāh Cālūt putlarına ve put ⁽⁴⁾
 perestlerine ‘azāb idiciyim ve yaḫıcıyım. Ve dağı eydür ki: İinne’l-mütekellimu biseb‘in
 lisānen ⁽⁵⁾ ve müftī külli şey’in ‘alā sa‘ībin ve cāhen. Benim ol Allāh ki yetmiş iki dil
 beni ⁽⁶⁾ tesbīḫ iderler. Ve her nesneye yetmiş vech üzere fetvā virürüm. Ve dağı ⁽⁷⁾
 eydür ki: İnnellezī a‘lam ta’vile’l-ḳurāni vemā yeḫtācu ileyhü’l ümmete. Benim ol ki ⁽⁸⁾

ta'vīl kūrānı bilürüm. Ve ümmete muhtāc olduğu nesnelere bilürüm. Ve daḥı ⁽⁹⁾ eydür ki: İnnellezī a'lamu mā yeḥdişu fī'l-leyli ve'n-nehāri emren ba'ce emrin ⁽¹⁰⁾ şey'en ba'ce şey'in alā yevme'l-ḳiyame. Ben ol Allāhım ki ḳiyāmetdeñ gice ve gündüzde ⁽¹¹⁾ olanı bilürüm. Ve daḥı eydür ki: İnnellezī 'indi eşnānin ve seb'ün ⁽¹²⁾ ismen min esmāu'llahi el-ʿazām. Benim ol ki benim ḳatımda yetmiş iki ism vardır. ⁽¹³⁾ esmā-i ʿazāmdan anuñ zıkrine meşğul olasin. Ve daḥı eydür ki: İne ⁽¹⁴⁾ llezī erā a'mālū'l-ḫalāyık fī meşāriḳü'l arḍi ve meğāribühā ⁽¹⁵⁾ velā yaḥfā 'aliyyun minhüm şey'in. Ya'ni ben ol Allāhım ki ḫalāyıḳuñ 'amellerin ⁽¹⁶⁾ görürüm. Ve meğarib ve meşariḳde bir şeyi benden gizli degil. Ve daḥı ⁽¹⁷⁾ ve eydür ki: İnnelka'be ve'lbeytü'l-ḫarām innelbeyt'ül-ʿatīk. Benim ol Allāh ki 'ibādet ⁽¹⁸⁾ için gökde beyt-i ma'mūr, yirde beyt'ül-ḫarām yaratdum. Tā ḳullarum baña 'ibādet ⁽¹⁹⁾ ḳılalar. Ve daḥı eydür ki: İnnellezī yemlike bī-şerḳül arḍ ve ğarbihā ⁽²⁰⁾ Esra' min ḫarafate ve lemḫi bi'l-başīr. Benim ol Allāh ki şarḳa ğarba mālīkim ḫarafü'l'ayn ⁽²¹⁾ ve lemḫil başar. Ya'ni göz açup yumunca şarḳa ğarba ḫükm iderüm. Ve daḥı **[55b]** ⁽¹⁾ eydür ki: İne Muḫammedü'l Muştafā inne 'aliyyü'l-murtaza kemā ḳāle ResülAllāh 'aliyyü menne ve enne minne. Ya'ni ⁽²⁾ Benim ol Allāh ki aḫir zamānda Muḫammed Muştafāyı 'aliyyü'l murtażāyı ve ḳatında gönderem ki ⁽³⁾ biri ḫabībim biri velīmdür. Ve daḥı eydür ki: İne'l memdūḫ Birūhü'l-Ḳuds. Benim olki ⁽⁴⁾ Rūhü'l-Ḳudūs dilinden ki cemī' melā'ikenüñ a'zamıdır. Cemī' dillerde mezkūrum. Ve daḥı ⁽⁵⁾ eydür ki: Enā aḫlaḳu ve erzaḳu uḫyi ve umītu benim ol Allāh ki yaradırım, rızḳın virürüm ⁽⁶⁾ dirgürür ve öldürürüm. Ve daḥı eydür ki: Enā ma'nillezī lā yaḳa' 'aliyyü ismü velā şebiye. ⁽⁷⁾ Ben ol Allāh ki benim ismüm gibi bir ism yoḳdur. Daḥı baña mānend ve beñzer yoḳdur. ⁽⁸⁾ Ve daḥı eydür ki: Enā aḫheru keyfe yeşā' inne bābe ḫaḫtitühüm şümme lā ḫavle velā ⁽⁹⁾ ḳuvvete illā billāhi'l'aliyyü'l-ʿazīm. Benim ol Allāh ki āşīkāre iderüm. Her nesnenin ⁽¹⁰⁾ nice dilersem. Benim ol Allāh ki murād ḳapısı benim ḳatımdadır. Nitekim saña ⁽¹¹⁾ murād virürüm. Yir yüzünde ḫalīfe ḳıldum.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Şükrümi bil kıoma t̄ā'atde kıuşūr

⁽¹²⁾ T̄ā'at kıalbiñde olacağız kıuzūr

T̄ā'atimden kıālī olma kııl 'amel

Okıyup Teverāt ile Şuhuf u Zebūr

Der-Beyān-ı Mev'ize-i Aşaf Bin Berkıyā Bā-Hükkām-ı Zebūr

⁽¹³⁾ Hākīm kıavlince Aşaf bin Berkıyā bin İşmūyil peyğāmbere^{38 (14)} 'aleyhi's-selām kıtāb-ı Zebūruñ kı yüz elli sūredür. Evvelki ⁽¹⁵⁾ sūresin okıyup ma'nisin āyet āyet kı tefsīr kıldı. Andan şoñra yine va'z kıldı kı: ⁽¹⁶⁾ Yā benī isrā'īl kıalkı! Agāh oluñ kı Dāvud 'alehi's-selām ulu peyğāmbere idi. Bir kerre günāh için ⁽¹⁷⁾ Niçe yıllar ağladı. Hāk sübhāni ve te'ālā 'afv itmeyince uykıya varmadı. Yemek kıyüp ⁽¹⁸⁾ şı içmedi. Andan şoñra Hāk te'ālā yarlığayıp Zebūr kıtābın gönderdi. Dağı niçe dürlü va'z ⁽¹⁹⁾ ve naşīhat itdi. İkinci sūrede Dāvud'a eydür kı: İy Dāvud! Seni baña tesbīh ⁽²⁰⁾ edici kıldum. Senden şoñra 'İsā geliser anı kıoyup aña Tengri dilerler. Anı ⁽²¹⁾ kıudretimden terkīb itdüğümeñ ve ölüleri diri kıldığümeñ ve dağı eydür kı: Yā Dāvud! [56a] ⁽¹⁾ öksüz oğlancıklara şefkatlü analeyin ol kı rızkıñ çok eyleyüp günāhuñ ⁽²⁾ yarlığayım ve dağı eydür kı: Yā Dāvud! Hārāma bakma ve yalan söyleme ve kıalka eyü şān ⁽³⁾ ve benden dā'im yarlığanmağı dile yarlığayayın ve dağı eydür kı: Eger sen ol kıybet idenlerüñ ⁽⁴⁾ dilini neylediklerin kıyāmet gününde görseydüñ bir dağı gelmeyedyüñ. Ve dağı yā Dāvud işit ⁽⁵⁾ ben didüğüme ve oğluñ Süleymāna dağı it işitsün. Senden şoñra buyır yüzün ⁽⁶⁾ Muħammed'e ve anuñ ümmetine mīrāş virsün. Ağır pādīşāh Muħammed 'aleyhi's-

³⁸ Müellif, kelimenin yazmında "elif" harfini yanlış yerde kullanmıştır.

selām olurdur ⁽⁷⁾ ve daḥı eydür ki: Yā Dāvud! Ulu günāhlardan şorarsuñ evvel ⁽⁸⁾ baña şirk getürmekdür. İkinci atasına ve anasına ʿaḳ olmakdur. Üçüncü ⁽⁹⁾ ḳan itmekdür. Dördüncü ribā yimekdür ve daḥı eydür ki niçe gözsüz göçecek oḡlan ⁽¹⁰⁾ anası ḳarnından çıḳmadan vefāt itdi. Niçe ana oḡlanı südden kesilmeden vefāt ⁽¹¹⁾ ve niçe kişiler hiç hasta olmadan bunlar ehline ʿibret yiter ve daḥı ⁽¹²⁾ bir kişi ki bir kişinin bir zālīm pādişāha ol pādişāh ol kişinüñ perdesin ⁽¹³⁾ yırtsa³⁹ ḥalk içinde rüsvāyī eylese yarın ḳıyāmet güninde ben ⁽¹⁴⁾ ol ḡammāzuñ perdesin yırtup rüsvāyī ideren. ⁽¹⁵⁾ Ve daḥı eydür ki: İy Dāvud! Lecüclük eyleme ve lecüc kişilere muşāhib ⁽¹⁶⁾ olma. Ve daḥı eydür ki: İy Dāvud! Buyur beni isrāʿīl ḡazāya ⁽¹⁷⁾ mülāzemet eylesünler. Şol kimse ki kāfirdür. Beni bilmez anıñla ḡāyet ⁽¹⁸⁾ şavaş eylesünler. Ben anlara ḥesābsuz şevāb virem. Daḥı ⁽¹⁹⁾ eydür ki: Güler söz bilmez söz ki olam irdigüzcedür sizi ḫaleb ⁽²⁰⁾ ider. Eger nazār itseydi ve göz cān alıcınüñ aʿvānına ḳıllar dibinden ⁽²¹⁾ cānı çeke çeke nice alurlar. Ve andan cān bu ḡāza gelecek ʿAzrāʿīl ʿas. nice alur. Ol [56b] ⁽¹⁾ ol nesneʼin görüdüñ imdi. İy Ādem oḡlanları! Size bu nesne nasīḫat degül mi? Cānu gözden ⁽²⁾ oñdan niçün ulu ölümünüz ekmezsiz ve daḥı eydür ki göz eksük dutmak ve tırāz ve göz eksük ⁽³⁾ ḫutmak dilünize and içmek öğretmek ve benim ʿazābumı dünyā pādişāhlarına beñzetmek ve baña şirk ⁽⁴⁾ getürmek. Ben ol Tengriyüm ki ʿavretten, oḡuldan, ḳızdan münezzeḫ müberrāyım. Ve daḥı ⁽⁵⁾ eydür ki: Yā Dāvud! Ne geldi saña kim seni epsem görürin hiç nefsünçün saḡu saḡanıyla ⁽⁶⁾ saḡu şanmazsın eger ḫamuyı ve anuñ içinde olan zebānīleri görüdüñ. Envāʿ ⁽⁷⁾ ʿaḳūbāt ʿazāb u şiddet mütekebbirler için ve şeyḫān yolunda duruşun için ve zālīmler ⁽⁸⁾ için neler yaraḳladum görüdüñ. Ve daḥı eydür ki: İy Dāvud! Her kimüñ ki aʿzāsı ⁽⁹⁾ yalana meşḡul ola benim ḳatımda ol kişinüñ heybeti sākıt olur. Kim ki ḳaḳmaḡı ⁽¹⁰⁾ şanʿat idinse ben siddīḳlar mertebesinden düşürürüm. Ve her kim ki mālından ⁽¹¹⁾ ötüri bay kişilere ḫürmet itse ol kişinüñ imānı eksile.

³⁹ Müellif, kelimenin yazımında hata yapmıştır.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹²⁾ Buñlara ʿālem h̄izmet eylese

Varuben bulduğı sözi söyleye

Cāiz olur eger h̄ürmet itmemek

⁽¹³⁾ Muḳtedā t̄utup azına gitmemek

Ancılayın ʿāleme iy p̄iṣī-bīn

Dime ʿālim yekdür andan cāhilin

⁽¹⁴⁾ **Nesr:** Ḥakīm ḳavlince ḳaçan kim Nāsen peygāmb̄er ʿas. ṣuḥuf-i Dāvuduñ. ⁽¹⁵⁾ Yaʿni kim kitāb-ı Zebūruñ evvelini sürenüñ āyetin āyet āyet tā yüz elli āyete dek ⁽¹⁶⁾ āyet āyet tā yüz elli āyete dek taḥtū'l-hıfz maʿninin virüp tekr̄ir eylediye ⁽¹⁷⁾ geḳmiṣ gelec̄ek peygāmb̄erler ervāḫına evvel Ādem, āḫir Muḫammed Muṣṭafa ruḫına ⁽¹⁸⁾ ṣalavāt virüp Allāha tekb̄ir getürüp Ḥazret-i Süleymān el getürüp duʿā ḳılup ⁽¹⁹⁾ bāḳī on biñ enbiyā, evliyā, etḳiyā el ḳaldurup āmīn diyüp duʿā ki ḳılındı. ⁽²⁰⁾ Ḳurbān daḫı ki ḳabūl olundu. Andan Süleymān peygāmb̄er ʿaleyhi's-selām, atası ⁽²¹⁾ Dāvud rūḫına ḫayr duʿā ḳılup on biñ dinār Yūsufi daḫı türbedār-ı ṣādıḳ [57a] ⁽¹⁾ Ḳuḫn ile türbe-i Dāvuda mülāzemet ḳalan Hārūn ođlanları Sādāta ʿAbbāda ve Zühhāde ⁽²⁾ taṣadduḳ ḳılup daḫı ḳuṣlar sultānı Simurğ ḳatına aḳıdı. Eyitdi ki: Yā sultān-ı mürğān ⁽³⁾ aṭyār! Canından ḳanḳı ṭāife ola ki Çin diyārına varup nāfe-i āhu cemʿ idüp getüreler. ⁽⁴⁾ Atam ḳabri devlet mezārı ṣandūḳına ḳoyup pür-ḳelām Simurğ cevāb ⁽⁵⁾ virdi ki: Yā Nebiyy'allāh! Bunuñ gibi meṣāmiḫi kerkes ṭāifesi baṣarur. Rızā ki ⁽⁶⁾ yiryüzinden hevā-yı ađup on iki mil miḳdārı

yüksekden nazar kılop ⁽⁷⁾ görse yir yüzünde ki leşe beşe muttali^c olur. Nafaqasın alur ve bir dağı bu ki bundan ⁽⁸⁾ aqdim bu hizmeti anlar görmışdür diyince Hazret-i Süleymāna hoş ⁽⁹⁾ gelüp emr eyledi: Ne kadar kerkes varsa kanad açup uçup ⁽¹⁰⁾ kerkes başına birer nafe meşk şaldı. Anu vaqt içinde diyār-ı ⁽¹¹⁾ Çine geçüp ol kadar nāfeler buldılar ki hadd u nihāyeti ⁽¹²⁾ yok cem^c idüp alup getirüp Süleymāna ‘arz etdiler. Andan Süleymān ⁽¹³⁾ peygāmbere ‘as. emr ol gelen nāfe-i āhu şanduk içine koyup hıfz ⁽¹⁴⁾ itdiler. Misk koğusu dimāğlarını mu‘aţtar itdi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁵⁾ Ol zamāndan bu zamāna dek tamām

Qabr-i Dāvud içre koğar misk hemān

Zī Süleymān kim getürtdi murğa misk

⁽¹⁶⁾ Görene devlet virdi aña Rabbü'l-enām

Residen-i Nāme-yi Māder-i Hazret-i Süleymān as.

⁽¹⁷⁾ Hakīm qavlince qaçan ki Süleymān peygāmbere hazreti ‘as. kerkeslere ki misk getürdi. Dağı dīvān ⁽¹⁸⁾ tağudup dillerüne bir dem gavgā ve galebeden ferāgat kıla h‘ābe vardı ki bir zerāhet ⁽¹⁹⁾ ola. Nāgāh bir vaq‘a görüp bilünleyüp tırdı. Geldi Yūsuf ⁽²⁰⁾ peygāmbere neslinden Evyāser oğlu Dāniyāl-i mu‘teberi kığırttı. Halvetine girüp ⁽²¹⁾ selām virdi. Süleymān hazretinün ‘aleyhi’s-selām nazārına qarşu [57b] ⁽¹⁾ zerrin kürsī üzerinde oturdu. Andan Süleymān eyitdi: Yā Dāniyāl-i mu‘teber! Bir ‘aceb ⁽²⁾ vāqı‘a gördüm. Ta‘bīr eyle diyecek. Dāniyāl-i mu‘teber ider: Buyuruñ yā Nebiyy’allāh! İşidelüm. Süleymān ⁽³⁾ eyitdi: Vāqı‘amda görürüm ki Sinop Qal‘ası içindeki sarāyuñ tāk

sütünü şındı ⁽⁴⁾ muğarrib cānından yaña kubbessinüñ bir tarafı yıkılup ins ü cinn binālarını ne kadar ki cem^c ⁽⁵⁾ idüp yapdum ise yine yıkıldı. ‘Āķibet ‘Arab tarafından bir kara bulut ⁽⁶⁾ koptı. Üzerime yakın geldi. Egerçi ki od şaçardı. Ve lākin baña ziyān ⁽⁷⁾ itmezdi. illā ki baş barmağım la şehādet barmağım a bir kara kömürleyin od düşüp ⁽⁸⁾ yaķdı. Acısı cānıma geĉdi. Bu eşnāda uyanu geldüm diyüp Süleymān ⁽⁹⁾ ĥaber viricek mu‘teber Yūsuf peygāmbere ĥazīnesinden çıķmıř rü’yā kitābın eline alup ⁽¹⁰⁾ nazār kılup görüp ta‘bīr-i aşlıyla bilüp didi ki: Yā Nebiyy’allāh! ⁽¹¹⁾ Ceddım Yūsuf ‘aleyhi’s-selām naķlınce gördüğüm rü’yānuñ ta‘bīri budur ki: Ol ⁽¹²⁾ Sinop Kāl‘asındaki köşk tāk kim içinde ĥānedānuñ tırur. Ol ⁽¹³⁾ sütün vālideñdür. Tāk yıkıldığı ‘aceb budur ki fenādan beķāya rıĥlet ⁽¹⁴⁾ itmezse ve ol başlar cem^c idüp ceħd idüp yapmaduğın ⁽¹⁵⁾ Baķlāmyūs ĥakīmi gönderüp derdine dermān bulmaduğına işāretdür. ⁽¹⁶⁾ Ve daĥı ol kara bulut kendüni diyü der. Ve āteř şaçduğı acı ĥaberdür. Ve barmaķlaruñ ⁽¹⁷⁾ yaķduğı bir nāme getüre ki oķumağa dilüñ varmaya ĥabere delāletdür.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁸⁾ Naķl-i Yūsuf iş budur iy pāk-i zāt

Sen beķā bul vālideñ itmiş vefāt

Bu düşüñ ta‘bīri budur ki eşşah

⁽¹⁹⁾ Baķīsin bilür Ĥudā-yı kāināt

Der-Beyān-ı Temşilāt

[. - - - / . - - - / . - -]

İşit senden saña bir hoş mişali

⁽²⁰⁾ Sözüñ tut varsa nefsiñ kemali

Haķikatde cihān tezer tamāmet

Süleymān rūhın olur řağ selāmet

⁽²¹⁾  Aķl Loķmān olur idrāk Aşaf bil

Göñül taht-ı Süleymāndur hevā yil

Cihānuñ mişli bir hoş düşe beñzer

[58a] ⁽¹⁾ řafāşı düşüñ içre cūřa beñzer

Ne kim görseñ hemin düşüñ mişali

Uyanacaķ şalur gözde şayali

⁽²⁾ Cihān çünki fenā durur bilürsin

Niçün rağbet bu fāniye şılursın

Cihānuñ mihri degmez çahrına çün

⁽³⁾ Nebātı şükker ide çahrına çün

Gül açılmadı bu bāğ içre bī-ḥār

Mül açılmaz k'olmaya ḥımārār

⁽⁴⁾ Cihānuñ dirliği mevtine degmez

Zamānuñ feraşeti fevtine degmez

Ḥalāş olmak ne mümkündür almadan

⁽⁵⁾ Ḥaber cāna arar iken ölmeden

Kişinüñ cānına yetmez mi almada

Düşecek göñlüne nāgāh olmada

⁽⁶⁾ Ecelden isteriseñ ger necātı

Ḥuzur-veş istesüñ 'ömr ü ḥayātı

Ḥalāyıqdan kesil Ḥaqqı bulasın

⁽⁷⁾ 'Alāyıqdan kesil Ḥaqqı bulasun

Eger fark eyleseñ bātılla ḥaqqı

Ḥaqqı iste idüp sen terk ḥalkı

⁽⁸⁾ Halāş olmaz kişi derd ü ‘anādan

Göñül қаt‘ itmeyince māsivādan

Huzūr ile ide ger Hākka t‘at

⁽⁹⁾ Hudānuñ virdigine kıl қanā‘at

Emīr-i a‘zām didiler ol gedāya

Қanā‘atle olan irmez ‘anāya

⁽¹⁰⁾ Riyāzet çüñki nefesüñ ola mağlūb

Қanā‘at kıl ki ele gire mağlūb

Қanā‘atle riyāzet olsa kāriñ

⁽¹¹⁾ Gümān yoқ raḥmet ide Kirdigāriñ

Sözün Firdevsīnūñ tut cān ile sen

Bulasun cenneti ğilmān ile sen

⁽¹²⁾ Şalavat vir velī dāim resüle

Düşüñ ḥayra işüñ döne uşüle

er-Beyān-ı Meclīs-i Āhır

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹³⁾ Hakkā minnet iy emīr-i kām-yāb

İki yüz yetmiş sekizdür iş bu bāb

Virdi vasi‘at ol kerīm kim yüzüñ

⁽¹⁴⁾ Söyledüm buldı nihāyet şah cevāb

Kim gör budur bunca bir tārīh-i eşşah

Yā hū tašnīf kim ider bile kitāb

⁽¹⁵⁾ Ğam degül hāsed kılsa ger hāsed

Nār-ı ğayret bağrını kıldı kebāb

Var mı dost işitmeye düşman sözün

⁽¹⁶⁾ Var mı düşmān kılmaya kahr u ‘ikāb

Kāmil kāmil bilür bu kadar nizā‘

Cāhili cāhil bilür zāğ-ı ğarāb

⁽¹⁷⁾ Söz güher ağız şedef baħr fikir

Dür-i nazmım gūşa şala kām-yāb

Lü'lü'-yi menşür olur neşrim tamām

⁽¹⁸⁾ Naẓmumuz şīrīn suḥan ḥasr u enāb

Ḥaḳ te'ālālar virür 'ömri hem

Yāri yarın görürisem bī-ḥicāb

⁽¹⁹⁾ Bāķisin de meclisüñ zikr idevüz

Diñleye taḥsīn ide şeyh şāb

Līk umar Firdevsī kıl ḥayr du'ā

⁽²⁰⁾ Kim ḳabirde çekmeye rūḥı 'azāb

Kim oḳursa rūḥımız çün fātiḥa

Ḥaḳ murādın virsün anuñ bī-ḥisāb

⁽²¹⁾ İy Ḥudā u yidi cihān dāne ḳadīr

Pādişehsin mülküñ olmaz hīç ḥarāb

Kün didiñse zāhir oldı kāināt

[58b] ⁽¹⁾ Dön didiñse çarḥ urur çarḥ āsiyāb

Bāb-1 adriñde Süleymān mūre

ızz-i adriñdı siniñdür bir zübāb

⁽²⁾ Ol Muammed nūri aı yā ilāh

Sāyebāndı üstine her gün seāb

āhid anuñ ıdına İncil ü Zebūr

⁽³⁾ a ılubdur mucizeyle māhtāb

Bū Leheb kāfirine var mūñker ise

Kim muarrerdür māhtāb

⁽⁴⁾ O abīnūñ alnı nūri ürmeti

Ramet it Firdevsīye bula evāb

ün didūñ lā-tanetū itdūñ kerem

⁽⁵⁾ Ömrüm ki cennet ola feth-bāb

Ger dilerseñ iriesin cennete

Vir alavāt Mutafāya iy eāb

⁽⁶⁾ Oқыana diñleyene yazana

Eylegil hayr du‘ā kıılma şitāb

Süleymān-Nāmenüñ İkiyüz Yetmiş Toқuzuncı Meclisinüñ Zıkrindedür

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

⁽⁷⁾ Bū-yı zülfiñden şabā ‘ālemde olupdur müşg-bār

Şevk-i ruhsarıñla ‘ālem bāğı açıpdur lālezār

⁽⁸⁾ Başın açup ser u du‘āya el tutar şāh-ı çınār

Cennet-i kūyında tūbā kıaddiñe alkıř idüp

Bu kıamer devrinde yā Rāb gör ne sāhirdür gözüñ

⁽⁹⁾ Siħrle zülfüñ kıılan kejdüm ider ol kāhmār

Ceddinüñ tarafında hıttın şormuşum la‘lin didi

Bāğ-ı harīm olur muğaylān gül havālisinde hār

⁽¹⁰⁾ Bağ-ı hüsnüñ bülbül iken ol zāğ-ı raķīb

Kim mülk-i şeytāna maħrem olmağ ola kıatı ār

Dāmen-i gülde şanasın seni ki hindū durur

⁽¹¹⁾ Yā beyāz-ı leyl mehde ol sevādī zülf-i tār

‘Arızın üstinde zülfüñ tağıdur çünki şabā

Ter gül üzre şanki ‘anber itdi misk ile nişār

⁽¹²⁾ İy şanem nāzik beden ‘isī nefes Yūsuf nazār

Bu Süleymānnāmesinden diñle āhır nāmdār

Nazmını Firdevsīnūñ gūş eyleyüp ‘irfān-ı cān

⁽¹³⁾ Pendini gūşında tutar hiç dūr-i şāhvār

Ne Süleymānnāme mişlidendi bir tārīḫ-i eşşah

Ne Süleymān mişli sulṭān geldi mülke tācdār

⁽¹⁴⁾ Vir şalavat cān u dilden sen be-cān Muşṭafā

Müstemi‘ ol söze andan gūş tutup ihtiyār

Der-Beyān-ı Āgāh Şoden-i Süleymān Ez-Maraż-ı Mevt-i Māder ‘as.

⁽¹⁵⁾ Loḳmān İbn-i ‘Ād ol ḫakīm üstād ḳavlınce ve Eflāṭūn-ı Yunānī ⁽¹⁶⁾ Bu kitābuñ tercümānı naḳlınce rāviyān-ı aḫbār nāḳilān-ı muḫtār ol vechle şaḫīḫ rivāyet ⁽¹⁷⁾ ḳılıp iderler ki: Çünki Süleymān ḫazreti ‘aleyhi’s-selām bu acı sözi ki sözi ki ⁽¹⁸⁾ işitdi. Çeşm nemgīn göñli gamgīn olup ḫuzūr-ı dilden gitdi. Henüz Mu‘teber yanında otururken ⁽¹⁹⁾ anı gördiği kendüñ diyü ḳara bulutlayın gök yüzinden inüp iḳerü ḫāş perdeye girüp ⁽²⁰⁾ bir nāme şundı ki nişfi siyāh nāmeyi alup mihrin getürüp müṭāla‘a ḳılıp ⁽²¹⁾ oḳudı. Gördi yazılmış ki nite.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Şeh Süleymānnāme ki itdi nazar

[59a] ⁽¹⁾ Gördi mi mektüb içre bile pes haber

Nām-ı evvel kāvildür Rabbü'l-nām

Lā yemūt lā şerīķ añla tamām

⁽²⁾ Ol Hudādur lā şerīķ Allāhü'ş-şamed

Kim şafāyı ķul huvallāhu ahed

Hayy bāķi ol Hudādur bī-gumān

⁽³⁾ Andan artıķ halkdur cümlesi ķan

Hażretü gider ol Haķķuñ peygāmbere

Hem cihānuñ pādişāh u serveri

⁽⁴⁾ Nāme benden vālide kim yaşar

Nāme içre bu durur söz muhaşşar

Saña şağlık olmuşam hattā za'if

⁽⁵⁾ Düşmişim mevt yaşduğına men hayf

Bilürüm ki irser baña ecel

Kim kişiye mevtdür taqdır-i ezel

⁽⁶⁾ Öldüğüme efgān itmezem kıatī

Yağdı bağrım līk yüzün ħasretī

Çāre yok mı yüzün görem senün

⁽⁷⁾ Ĥāk-ı pāke gözlerim sürem senün

Līk nidem ‘aksa döndi rūzgār

Kem alurum ħasretünnden şehriyār

⁽⁸⁾ Key za‘īf oldı bilesin ħālünñi

Mevte yakın añlağıl aĥvālümü

Gerçi kendirdiñ baña kıldı řabīb

⁽⁹⁾ Yok ħayātımdan velī nidem nařīb

Ĥazretünnden bu durur ammā murād

Vālidenñ unutmayup kıl řāh-yād

⁽¹⁰⁾ Bir iki gün hâlimüz ma'lûm ola

Sirmezüm ammâ ki cân bâkî kıla

Böyle diyüp âhîr etmiş nâmesin

⁽¹¹⁾ Vir şalavât Muştafâya yâ emîn

Neşr: Hâkîm kavlince Süleymân hazreti ⁽¹²⁾ 'aleyhi's-selâm vâlidesi nâmesinden bu melcebden keskin hayrı kim işitdi. Gâyet gamgîn olup durur niteden âh itdi. ⁽¹³⁾ Gördüğü vâkı'a olacağıın bildi. Andan Künk-i Dîve haber şordı. Cevâb virdi ki: Yâ Nebiyy'allâh! Hâli ⁽¹⁴⁾ mükedderdür. Zîrâ ki Baṭlamyusdan işitdüm ki Loḫmân Hekîm 'illeti idüp gelmedü. Kendün bilürmüş ki vâlide-i ⁽¹⁵⁾ Süleymân bu marazdan ḫalâş olmaz ve beni anuñçün gönderdi ki ḫademim nâ-mübârek ola. İllâ ki emr ⁽¹⁶⁾ Allâhuñdur. Nitekim gerek Süleymân mürsel peygâmberdür. ḫâziyye anuñ ma'lûmı olacaḫdur diyüp ⁽¹⁷⁾ kendüñ diyü haber viricek nâgâh anı gördi ki melekü'l-mevt 'azâ ṭonın giyüp siyâh-püş olup ⁽¹⁸⁾ Süleymân nazarına gelüp selâm virdi. Anı görecek kendüñ diyü nâ-bedîd oldı. Andan ⁽¹⁹⁾ melekü'l-mevte Süleymân hazreti 'izzet itdi. Taḫt kenârına alup beḡâyet ḫürmet itdi. Andan sū'âl ⁽²⁰⁾ itdi ki: Yâ melek-i a'zam! Siyah-püş olup 'azâ ṭonın giydüğüne sebep nedür? Diyecek. Melekü'l-mevt ⁽²¹⁾ cevâb virdi ki: Yâ Nebiyy'allâh! Nice siyâh-püş olmayam ki senüñ bigi mürsel peygâmbereñ melekü'z-zamân serveriñ [59b] ⁽¹⁾ vâlidesi rûḫını icâzetillahile ḫabz itmege gitdüm geldüm. 'Âlî hazretüne uğradum ki vâlideñün ölümünden ⁽²⁾ âgâh idem diyecek. Hazreti Süleymân melekü'l-mevtden bu sözi işidecek. Lemine'l-mülk'ül-yevmun Allâhü'l-vâḫid'ü-⁽³⁾ḫahhâr diyüp daḫı itdigi İnnAllâhe ve inne'l-yerâce'un diyüp gözlerinden yaş revân olup ⁽⁴⁾ aḫdı. Andan Süleymân eyitdi: Yâ ḫarındaşım! 'Azrâ'îl 'âlî hazretünden temennâm budur ki: Vâlidem dünyâdan İmânile ⁽⁵⁾ gitti mi yoḫsa gitmedi mi? Baña

diyü viresin diyecek. ‘Azrā’īl cevāb virüp eyitdi ki: Yā Nebiyy’allāh! Bu sözi ⁽⁶⁾ ḥazreti İsrāfīl bilür. Zīrā müvekkil-i levḥ-i kalemdür. Her gelmiş gelecek olmuş olacak ser cümle ⁽⁷⁾ levḥ-i maḥfūzda yazılmışdur diyecek. Süleymān ḥazreti ‘aleyhi’-selām iki rik‘at namāz kılop ḥacet ⁽⁸⁾ dileyüp İsrāfīl’i da‘vet itdi. Allāhu te‘ālā Süleymānuñ du‘āsın kabūl idüp cānib-i ḥaḥdan emr ⁽⁹⁾ oldı ki Süleymāna var. Andan ḥazreti İsrāfīl ‘aleyhi’-selām altı biñ altıyüz altmış altı ⁽¹⁰⁾ ḳanadın açup ‘arş-ı a‘zamdan uçup yidi ḳat gökler ḳapularından geḥüp yir yüzine süzölüp ⁽¹¹⁾ anda daḥı dergāh-ı Süleymāniye şıgmaḳ için silkinüp bir yeşil tūṭī şüretine girüp nazār-ı ⁽¹²⁾ Süleymāniye ḳarşu gelüp taḥt kenārına ḳondı. Daḥı ‘Azrā’īl ḥazreti İsrāfīl bilüp yirinden ⁽¹³⁾ ḳalkup ‘izzet itdi. Andan İsrāfīl daḥı Bismillah diyüp yine silkinüp ḳudretAllāh birle ⁽¹⁴⁾ bir ḳad-i kūtāh şekil alup Süleymān ḥazretine gelüp göründi. Nite Süleymān ḥazreti daḥı İsrāfīl ⁽¹⁵⁾ görüp ta‘zīm idüp üst yanına alup oturdu. Daḥı eyitdi: Yā Nebiyy’allāh! Ḥükm Allāhuñdur. Cihāna ⁽¹⁶⁾ her gelen gitse ḥayr ve şer her ne itdiyse bulsa gerek. Vālideñ öldüğüne melūl olma ve bir daḥı ⁽¹⁷⁾ Yā Nebiyy’allāh didüñ ki vālidem ĩmān ile gitti mi? Yāḥūd ĩmānsuz mı gitdi didüñ? Öyle olsa Yā Nebiyy’allāh ⁽¹⁸⁾ Ḥaḳ-ı sübhāna ve te‘ālā baña iki nesnei bile ma‘lūm ider. Evvel bu ki eger vefāt edecek mü’minse ⁽¹⁹⁾ ḳalbime cānib-i ḥaḥdan cānib-i ḥaḥdan ilhām olup meikle ḥayāt defterine nazār kılorum. ⁽²⁰⁾ Anuñ ismine nazār itdidüm gibi gözüme bir yeşil ḥaṭṭ-ı nūrānī göz görüñe. Filān bin filān ⁽²¹⁾ dünyādan ĩmānile gidecekdür. Ve eger ol kişi ĩmānsuz gitmelü ise ḳudretlü levḥinüñ **[60a]** ⁽¹⁾ üzerinde bī-ḥurūf bī-noḳta ve bī-implā meşūr olan deftere ki nazār kılorum. Gözüme ⁽²⁾ ḥaṭṭ-ı siyāh görünür ki bilürüm ki filān bin filān dünyādan ĩmān ile gidicekdür. Ben daḥı emr-i ⁽³⁾ ḥaḳḳı gözedüp melekü’l-mevt aña görem ḥaberdār iderüm. Velī yā Nebiyy’allāh! Vālideñ ol şāliḥa ⁽⁴⁾ ‘ābide dünyādan ĩmān ile gitdi. Ğamgīn olmayasın dedi.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁵⁾ Böyle diyüp anda İsrāfīl-i yār

Sākin oldı ol müvekkil kām-ķār

Diñle imdi bir ‘acāyib dāsītān

⁽⁶⁾ Līk vir gel hoş şalavāt yādigār

Der-Beyān-ı ‘Acāyibhā Goften İsrāfīl-i A‘zām ‘Aleyhi’s-Selām:

⁽⁷⁾ Hākīm kavlince kaçan kim İsrāfīl-i a‘zām bu vechle cevāb viricek. Anı gördüler ki Cebrā’īl’le ⁽⁸⁾ Mikā’īl ‘aleyhi’s-selām geldiler. Süleymānuñ vālidesi dünyādan gitdiğiçün evvel hāzret-i Cebrā’īl⁽⁹⁾ eyitdi: Yā ResūlAllāh! Sen sağ ol ki vālideñ vefāt itdi. Hüküm Allāhuñdur. Nitekim gerek ⁽¹⁰⁾ diyüp ‘azā virüp didi ki: El-ḥükmulillāh el-vāḥidü’l-ķahhār ve Mikā’īl daḥı ‘azā virüp dedi ki: ⁽¹¹⁾ Yā Nebiyy’allāh! Cihān fānīdür. Bākī āḥirdür. Fenādan beķāya ĩmānile rıḥlet itmek ‘ayn-ı ⁽¹²⁾ sa‘ādetdür. Biḥamdullah ki ol āḥiret ḥātūnı ĩmānile gitdi. “İnna lillāhi ve innā ileyhi ⁽¹³⁾ rāci‘ün.”⁴⁰ diyüp ‘azā viricek. Süleymān hāzreti daḥı bunlara ta‘zīm tekrīm kılup ⁽¹⁴⁾ gāyetde ‘izzet itdi. Sağ ḫarafına hāzret-i Cebrā’īlve anuñ altına Mikā’īl oturdu. ⁽¹⁵⁾ Ve şol ḫarafına hāzret-i İsrāfīl ve anuñ altına hāzret-i ‘Azrā’īl oturdu. ⁽¹⁶⁾ Halk gözinden nihān-ı Süleymān ‘aynında ‘ayān dört melek-i muķarribile cān şoḫbetin itdi. ⁽¹⁷⁾ Andan şoñra Süleymān hāzreti ‘aleyhi’s-selām baş kıldırup eyitdi ki: Yā ḫarındaşım! İsrāfīl ⁽¹⁸⁾ levḫ-i maḥfūzdan naḫl itdik ki: Hāḫ te‘ālā bir ķalem yaratdı. Cevherden on sekiz biñ ⁽¹⁹⁾ ‘ālemce ululuğı vardır. Ucu yarıķdur. Ol yarıķdan nūr çıkar. Ehl-i dünyā kılmandan ⁽²⁰⁾ mürekkeb çıkduğı gibi

⁴⁰ Kur’an-ı Kerim: 2/156: “Onlar; başlarına bir musibet gelince, "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz" derler.”

ammā ki ol nūr-ı kalemde levh-i a‘zama nev vechle yazılır. İmlā olur. ⁽²¹⁾ Bize haber vir ve daħı sa‘īd sa‘īd şaķī şaķī yazıldıģınıñ aşlı nedür? Sū‘āl idicek [60b] ⁽¹⁾ İsrāfīl ‘as. cevāb virüp eyitdi ki: Yā Nebiyy’allāh! Kaçan kim Allāhu te‘ālā kaleme olup olacağı ⁽²⁾ yaz didi. Ol nidānuñ qorħususından kalem ditredi. Kalemüñ terci‘ olduğı tesbīħinden ⁽³⁾ ra‘duñ terci‘ gibi andan şoñra cārī oldı. Levħde şol nesne ile ki Allāh te‘ālā ⁽⁴⁾ cārī kıldı. Şol nesneden ki ol olacağdur. Kıyāmet günine degin levħ çünki tıldı. ⁽⁵⁾ Her neki yazdı. Teğayyür olmadı. Şol kimse ki sa‘īd yazdı. ‘Āķıbet sa‘īd oldı. Şol kimse ki ⁽⁶⁾ şaķī yazdı. ‘Āķıbet ol şaķī olur. Nitekim es-sa‘īdu sa‘īdun fī baṭnı ümmehi şaķķī şaķķī fī baṭnı ⁽⁷⁾ ümmehi mūcibince İsrāfīl bile diyecek. Yine Hāzret-i Süleymān ‘as. sū‘āl kılup eyitdi ki: Yā İsrāfīl! ⁽⁸⁾ Hıç bu levh-i maħfūzda kalem yazdığı olmış olacağ. Eger sa‘īd eger şaķī hılķat olanda hılķat ⁽⁹⁾ olacağda fi’l-cümle cemī‘ne muṭṭali‘ oldun mı ve yāħūd idrāküñ irmedüğü nesne var mıdır ki ⁽¹⁰⁾ sen anı bilmeyesün cevāb viridi ki: Yā Nebiyy’allāh! Şol nesnelere ol ‘allāmü’l-ğayb baña bildirmişdür. ⁽¹¹⁾ Bilürüm bildirmidi bilmezüm. Egerçi ki levh-i maħfūzuñ emīnim benim mişālim şuña beñzer ki: Bir pādişāhuñ ⁽¹²⁾ Bir hāzīnedārı var. Egerçi ki kapaşu kapaşılınıñ miftāħın aña işmarlayup virmişdür. Ve anı ⁽¹³⁾ emīn-i naşīb itmışdür. Ve lākin ol hāzīnedār ol hāzīne içine girür. Ol ⁽¹⁴⁾ tolu şanduğları görür ve hasır ve anı küblere muṭṭali‘ olur. Ve lākin anlaruñ kapağları ⁽¹⁵⁾ üzere mühr olmağın cānı yoğdur ki el ura. Mührün bozup içinde ne vardur göre. Ve daħı ⁽¹⁶⁾ Yā Nebiyy’allāh levh-i maħfūz bir āyine-i mişāl nazarıma karşı tırmışdur. Velī ancılayın ‘azīmdür ki ⁽¹⁷⁾ üçyüz altmış altı kerre yüz biñ bağşı vardur. Her bir bağşı on sekiz biñ ‘ālemden ⁽¹⁸⁾ ‘azīmdür. Şol bağşını görebilürüm ki aña benim gözüm nūrı yetişe. Ve daħı yā Nebiyy’allāh! Taħķıķı ⁽¹⁹⁾ anı bil ki bu levh-i maħfūz ki āyine şeklinde iki yüzlüdür. Ol yüziki benden yañadur. Biñde birine ⁽²⁰⁾ muṭṭali‘ ve ol yüzü ki a‘lāsından yañadur. Anuñ sırrına hıç muṭṭali‘ olmazam. Tā haṭṭā ki Ādem-i ⁽²¹⁾ şafıyi Hağ te‘ālā yaratmağ dileyüp yaradur. Olacağ ‘āķıbet yaradup secde buyurup

evvel [61a] ⁽¹⁾ Cebrā'īl secde kıilup andan Mikā'īl andan ben andan 'Azrā'īl 'aleyhi's-selām secde kıilup Hāḡ te'ālādan ⁽²⁾ 'izz u ḡurbet bulup İblīs-i la'cīn secde kıılmayup la'net olacak. İblīsın İgvālarından melek-i muḡarrabīn ⁽³⁾ iken ve ba'zı kerrūbiyyūn ve ruḡāniyyūnden sū'al kıilup eyitdiler ki: Yā İsrāfīl 'āli ⁽⁴⁾ ḡazretüñ ki levḡ-i maḡfūzda müvekkıldür. Olmuş olacağı dāīm nazār kıılırsun ⁽⁵⁾ ve bilürsü ya niḡün Ādem-i şafīnūñ ḡılḡatinden ve İblīs secde kıılmayup la'net olacağın ⁽⁶⁾ ve Ādem-i şafī yir yüzine ḡalīfe olup bu nice fazīlet ve kerāmet bulacağın niḡün dimediñ ki ⁽⁷⁾ āḡāḡ olaydık. Cevāb vir dimege: Yā melā'ike-i muḡarrabūn! Ḳaçan ki Hāḡ te'ālā bir nesne yokdan var eylemek ⁽⁸⁾ dilese ki anı ḡudretiyle var eylese. Egerḡi ki evvel levḡ-i maḡfūzdaki muḡadder itmişdür. Ben ⁽⁹⁾ İsrāfīlūñ öñünde ḡurur. Ammā ki baña destūr virilmedi ki levḡ-i maḡfūza nazār kıılam. Tā emr ⁽¹⁰⁾ olmayınca ammā ki Allāḡ te'ālā bir emr-i ḡazā itse ol vaḡit baña nazār itmek emr olunur. ⁽¹¹⁾ Ve bir daḡı biñde bir sır-ı Hāḡḡa ben muḡḡalı' olmazam. Bu taḡdīrce Allāḡ te'ālā celle celālühü ol levḡ-i ⁽¹²⁾ a'zama her üç yüz altmış günde bir kerre nazār ider. Ve her bir nazārda nefsanıyye ⁽¹³⁾ rızḡın muḡadder eyler ve yaradur. Ve dir görür ve oldurur. Ve anı 'azīz ve bunı ⁽¹⁴⁾ ḡaḡīr ider. Ḳālallauḡ te'ālā yef'alu mā yeşā' ve yuḡkimu mā yurīd ve daḡı yā Süleymān taḡḡīḡ biline. Allāḡ te'ālā ⁽¹⁵⁾ levḡ-i maḡfūzda her ne ki olacaktur def'aten vāḡid iḡre eyledi. Ḥikmet ne ḡikmet oldur ki ⁽¹⁶⁾ ḡökler ve yirler ehli bilsünler ki aḡkāḡ-ı ḡalāyık cārīdür. Şunuñ üzere ki Allāḡ te'ālānuñ ⁽¹⁷⁾ 'ilm-i sebḡat eyledi. Eger idilse ki öyle olsa ya ma'nāsı nedür ki? Allāḡ te'ālānuñ ḡavliniñ ki ⁽¹⁸⁾ ḡüllü yevmin huve fī şāne didi. Bundan ma'nā ḡalḡ ḡaşıl olmaḡdur. Daḡı vücūda gelmekdür. ⁽¹⁹⁾ Her zamānda şunuñ üzerine yazılmışdur ki levḡ-i maḡfūzda.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Böyle diyüp anda ol a'zam melek

(20) Sākin düşürüp bāl u yelüñ

Güş iderseñ bu ğarāib kışşayı

Cān-ı dilden vir şalavāt bul dilek

(21) **Neşr:** Hākīm kavlince Mikā'īl 'as. bu vechle cevāb viricek. Süleymān 'aleyhi's-selām [61b] ⁽¹⁾ işidüp kudretAllāhi ta'accüb itdi. Dağı melekü'l-mevte sū'āl itdiki: Yā qarındaşım. 'Azrā'īl cemi'c cānlu maḥlūkātuñ ⁽²⁾ ervāhın ki Allāhu te'ālā emriyle ki kabz idersen hemen İsrāfīl qarındaşımıñ 'as. emr itmeme gözedürsen ⁽³⁾ yāḥud senüñ başka bir 'ālemüñ var mıdur? Cevāb virdi ki: Yā Nebiyy'allāh kaçan ki Allāh te'ālā kemāli, ⁽⁴⁾ kudreti birle 'ālem-i kāinātı ki 'adem 'āleminden kim getürdi? Andan soñra ol ḥallāyık 'ālem ki Ādem-i ⁽⁵⁾ şafī ḥalk itmek dileycek. Evvel Cebrā'īl ḥazretin gönderdi. Yir yüzünden bir kabza ḥāk alup ⁽⁶⁾ getüre. Yir and virdigi benden toprak alma. Ol topraktan ādem olanuñ zürriyātı üzerimde ⁽⁷⁾ kan dökse ve günāh-ı kebāir işlese gerek. Ben aña tākāt getürmeyüm gerek diyüp and virdügi ⁽⁸⁾ cihetden ḥazreti Cebrā'īl 'as. ğabrā-yı zemīne merḥamet idüp ḥazreti 'izzete gelüp ḥālını 'arz ⁽⁹⁾ itdi. Andan Mikā'īl emretti ki: Var yir yüzünden bir avuc toprak getir toprak eyitdi: İy ⁽¹⁰⁾ Cebrā'īl! Beni nidersin? Mikā'īl eyitdi: Seni ḥazrete iletsem gerek senden bir ḥālīfe ḥilkāt itse ⁽¹¹⁾ gerek ki beytü'l-esrār ola. Andan toprak eyitdi: Bi'-'izzeti zü'l-celāl beni iletme ki benim kurba ⁽¹²⁾ tākātım yokdur. Ben anuñ ḥürmete lāyık degilüm. Bu ıraklığı andan ötrü ihtiyār etdim ki anuñ ⁽¹³⁾ kahrı ulūhiyyet darbesinden ḥalāş bulam ki yakınlığıñ korḥusu düşvārdur. El-muḥlişune ⁽¹⁴⁾ 'alā ḥatrin 'azīm andan Mikā'īl ḥazreti 'aleyhi'-selām andı ğabrā-yı zemīni işitdi. Terahḥum itdi. ⁽¹⁵⁾ rücu' idüp ḥazrete gelüp ḥālını 'arz itdi. Andan Allāhu te'ālā ḥazret-i İsrāfīl'e emr ⁽¹⁶⁾ itdi ki: Sen var andan İsrāfīl 'as. yir yüzüne indi diledi ki yirden bir üç toprak ala yir ⁽¹⁷⁾ eyitdi: Benden niçün toprak

alursun? İsrāfīl ‘as. cevāb virdi ki: Hāḡ te‘ālā senden ⁽¹⁸⁾ bir ḡalīfe yaratmaḡ ister ki eşref-i maḡlūḡāt ola ve anuñ neslinden bir peygāamber zūhūra gele ki ⁽¹⁹⁾ ḡātemü’l-nebiyyīn ve imāmü’l-mürselīn ve nebiyyü’l-muttaḡīn ve ŧefī‘ü’l-müznebin ola ve maḡsūdı ḡilḡat-i ⁽²⁰⁾ eflākdan anuñ vücūdı ‘āleme gelmekdür ki ḡaḡḡında ḡavle te‘ālā levlākü’l-maḡluḡāt ⁽²¹⁾ ü’l-felāk dimiŧdür diyecek ḡāli zemīn eyitdi: Ben neyim ki? bir esfelim. Benden anuñlayın peygāamberler [62a] ⁽¹⁾ ceddini ḡilḡat ide. Zīrā ki benden ŧu ŧerīfdür ve pākdur. Ümmen ḡalḡu’s-semavāti ve’l-arḡi ⁽²⁾ ve unzile leküm mine’s-semā’in mā’en feinebetenā biḡadāiḡ zātun biḡüccetin. Zīrā ki cemī‘ mevcūdātıñ ḡayātı ⁽³⁾ ŧudur. Eger ki Allāhu te‘ālā ŧuları bulutlardan yaḡdırmasa anuñla otlar bostānlar ⁽⁴⁾ perverde olup yemiŧler bitmeyi. Ve bu yir yüzinde ḡayvānāt ḡarār ḡutmayadı ki ⁽⁵⁾ cemī‘ nesnenüñ ḡayātı ŧuyıladur. Ḳāle’llahu te‘ālā ve ce‘alnā mine’l-mā’ külli ŧey’in ḡayyin. Ve daḡı Hāḡ te‘ālā ⁽⁶⁾ ol ḡalīfeyi ŧudan ḡalḡ itmezse hevā-yı laḡīfden ḡilḡat itse kim hevānuñ ḡuvveti ve ḡudreti ⁽⁷⁾ ben ḡopraḡdan ve ŧudan daḡı ḡuvvetlüdür ki hevānıñ ḡuvveti cemī‘ maḡlūḡāt ḡuvvetinden ⁽⁸⁾ ziyāde idiḡi ma‘lūmdur ki eger Allāh te‘ālā hevādan yaratmaḡ lāyiḡ görmezse ol ḡalīfenin ⁽⁹⁾ oddan yaratısına me‘a hazā ki ‘ālem-i ‘ulvīdendür. ‘ālem-i süflīde ḡarār ḡutmaz. Hāḡ te‘ālā ⁽¹⁰⁾ celle celālühü odda ḡoḡ menfa‘at ḡomıŧdur ki cemī‘ maḡlūḡāta menfa‘ati vardur. Pes ⁽¹¹⁾ eger āteŧ ve ger bād-ı hevā durur. Eger ḡāk baḡr-ı mā durur. Ser cümlesi benden efḡal durur. ⁽¹²⁾ Ben bir süflī za‘īfim. Benden ne gelür. Var beni terk eyle diyüp and virecek. Mikā’īl daḡı ⁽¹³⁾ dönüp ḡazreti Hāḡḡa rüçü‘ idicek. Eyitdi ki: Ḥudā ondan sen a‘lamsın ki ḡopraḡ ⁽¹⁴⁾ el virmez. Pes Allāh te‘ālā men kimisine ḡiḡāb itdi ki: Var sen daḡı ⁽¹⁵⁾ ḡopraḡ getür eytdüm. Yā Rabbü’l‘ālemīn! Benden a‘zam olan ḡullarıñ varup getürmediler. ⁽¹⁶⁾ Men kimisine ne vechle getüreyüm diyecek. Sen elbette getür diyü emr olundu. Emr mücibince rü-yı ⁽¹⁷⁾ zemīne and bir avuc ḡopraḡ almaḡa ḡaŧ idicek. Baña daḡı and virdi. Ben daḡı ⁽¹⁸⁾ Emrullah mücibince yirüñ andına muḡayyed olmayup bu avuc ḡopraḡ alup ḡazrete ⁽¹⁹⁾

geldüm. Hazrete ʿarz itdüm. Andan emrullahla ol toprağı Mekke ile Tāif arasında dökdüm. ⁽²⁰⁾ Hāq teʿālā kemāl-i kudretiyle Ādem-i şafī andan hilkat kırup cān ve ʿaql u fehm u idrāk ⁽²¹⁾ ihsān itdi. Ve uçmağı ki koydı. Andan Ādemi uçmāğdan çıkarup yir yüzine ki indirdi. **[62b]** ⁽¹⁾ Andan Allāhu teʿālā emri birle nesline ve kendüye ki olam muqadder kıldı. Dağı ben kılına Allāh teʿālā ⁽²⁾ hitāb idüp eyitdi ki: Seni melekü'l-mevt ki kılmışdur. Nesl-i Ādemüñ dağı ervāhını sen kabz it ⁽³⁾ diyecek niyāz kırup eyitdim ki: Yā Rabb! Men ne günāh etdüm ki bu düşvār emri ben kuluña havāle ⁽⁴⁾ kılduñ. Ādem-i şafīnüñ ve dağı neslinde onca mürseller gelecekdür. Huşūşā ki āhir zamān peygāmberi ⁽⁵⁾ Muḥammed Muşţafā şallAllāh ʿaleyhi ve sellem hātemü'n-nebiyyīn olacağdur. Qāb-ı kavseyñ arasında ʿarş-ı ⁽⁶⁾ ʿazīm üzerinde mekānı lā-mekānda kurbıyyet bulacağdur. Pes ol mürsel peygāmberlerüñ ervāhını ⁽⁷⁾ kabz iderken maʿlūmdur ki cān virmek düşvārdur. İncinseler gerekdür. Vaqt ola ki ⁽⁸⁾ anlarıñ mübārek haıtrına ğubār ide. Bu zaʿif kuluñ günāha gire. Ben bu ʿazīm emri ⁽⁹⁾ yirine getüremezem diyüp ʿac göstercek. Allāh teʿālā eyitdi ki: Yā Azrāʿil! Ben ol mürsel peygāmberlerime ⁽¹⁰⁾ evvel dünyā fenā idiğın āhiret beğā idiğın bildürsem gerekdür. Beğā mülk mülk-i āhiretdür diyü ⁽¹¹⁾ tenbīh itsem gerekdür. Anlar kendü rızāsınla saña muṭīʿ olurlar. Sen dağı esenlikle ⁽¹²⁾ rūḫların kabz idesin diyecek. Eyitdüm ki: Yā Rabbi! Vaqt ola ki cümlesinden biri ⁽¹³⁾ incinse hışm idüp meni dergāhıñdan redd idesin. Huşūsa ki ol mürseller ⁽¹⁴⁾ içinde peygāmberler ola ki Nūḫ-ı Necī İbrāhīm-i Ḥalīl, Mūsā-yı Kelīm ve Süleymān-ı emīn ⁽¹⁵⁾ ve ʿİsā-yı rūḫullah ve āhir zamān peygāmberi Muḥammed-i Muşţafā gibi şalavāt. Allāh teʿālā ⁽¹⁶⁾ ʿaleyhim ecmaʿin. Benim ne haddim var ki bunlarıñ yanına varup sīnesine el şunup rūḫlarını ⁽¹⁷⁾ kabz eyleyem diyüp tazarruʿla niyāz idecek. Allāhu teʿālā yine hitāb kırup eyitdim ki: ⁽¹⁸⁾ Yā ʿAzrāʿil! Anlarıñ için ğam yime. Anlarıñ rūḫlarını yid-i kudretümle ben kabz iderüm. ⁽¹⁹⁾ Yine niyāz kırup didim ki: Yā Rabbi! kullarıñda onca zühhād u ʿabbād u ʿallām olıya ⁽²⁰⁾ ve etḫıyā vardır.

Rūhlarımı ki kabz iderüm. Ser cümlesi baña beddu‘ā kılsa gerek. ⁽²¹⁾ Vaqt ola ki birisinin du‘ası maqbül ola. Ben za‘if kuluña hısm idesin. **[63a]** ⁽¹⁾ Dağı melā’ike iderler ki gördün mi ‘Azrā’îl’i ki qahhāruñ qahrı hızzmetin qabül itdi ki ⁽²⁾ qabül etdüğün ehlullahuñ beddu‘ası yetişüp cabbāruñ cebrine uğrayup ‘Azrā’îl ⁽³⁾ kibi dergāhdandur dergāhdan sürüldi diyeler. Ben bu hızzmeti edā idemezem didüm. Allāh te‘ālā ⁽⁴⁾ buyurdi ki: Yā ‘Azrā’îl! Ol qullarımıñ her birisinin ölümünü bir dertden kılam iderler ki falān ⁽⁵⁾ falān derdden gitdi. Helāk oldı diyeler, hıç seni añmayalar. ‘Ulemāyı hılkāt kılup ⁽⁶⁾ ‘ilm ebedān virem. Edyān-ı ruzı kılam. Üc bin üç yüz otuz üç derd yaradam. ⁽⁷⁾ Kimine ‘ilāc buyuram ve kimine ‘ilāc buyurmayam. İllā ki ‘ilmin buyuram. Amma ki biñ üç yüz otuz üç ⁽⁸⁾ derdün ne ‘ilmini buyuram ne ‘ilācını bildürem. Cümle derdün üzerine nefsün ölümün muqadder kılam ⁽⁹⁾ diyüp eyitdi ki: “Küllü nefsin zā’ıkatü’l-mevt.⁴¹” diyecek. Melāike-i kerrübiyyün ve men kimesne dağı bu yanımda ⁽¹⁰⁾ oturan hazreti Cebrā’îl ve Mikā’îl ve İsrāfîl şalavāt Allāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘în ⁽¹¹⁾ işidüp şād olup eyitdiler ki: Çok şükür yā Rabbi. Bu ölüm ve elem nefsi olana yimiş biz de ⁽¹²⁾ hıç nefsin yok. Bu ‘aşşadan emîn olduk diyecek. Hak te‘ālā celle celālühü buyurdi ki: “Küllü men ⁽¹³⁾ ‘aleyhā fān. Ve yebka vechu Rabbike zü’l-celāli ve’l-ikrām.⁴²” diyecek. Melā’ike-i cümlenin hayrata varan ⁽¹⁴⁾ sâkin olup gam-nāk olduk. Ve cemî‘ kerrübiyyün buldılar ki Allāh’dan gayrı kim varsa ⁽¹⁵⁾ ölüm şerbetin çatsa gerek imiş. Dünyādan āhirete intikāl itse gerek imiş. Dağı ⁽¹⁶⁾ yüz Haqqa tutup eyitdiler ki: Yā Hayy! Bākī lā-yemūt bī-zevāl Allāh ki kevn ü mekân ⁽¹⁷⁾ emrü ki muṭī‘ ve münkâddür. Beķā saña yaraşur ki Hayy ve Bākī lā-mekānsın lā-vezîr ve lā-şerîk ⁽¹⁸⁾ sultān-ı ‘ālem-nişān-ı hümāyün senüñ. Ammā ki hākānını nişān sem‘inā ve aṭa‘nā ölümüne rızā ⁽¹⁹⁾ viricek. Ammā ki bizim dağı rūhlarımızı ki kabz ider Allāh te‘ālā eyitdi ki: Şöyle taqdîr itdim ki: ⁽²⁰⁾ Cemî‘ gözün

⁴¹ Kur’an-ı Kerim 19/57: “Her nefis ölümü tadacaktır.”

⁴² Kur’an-ı Kerim 55/26-27: “ Yeryüzünde bulunanların hepsi fanidir. Azamet ve kerem sahibi Rabbinin zâtı ise bakidir.”

rūḥunı ‘Azrā’īl ḳabz ide. ‘Āḳıbet ‘Azrā’īl’iñ daḡı rūḥunı celālim şıfat birle ḳahrum ⁽²¹⁾ ḡükmiyle emr iderüm. Kendü kendünün rūḥunı ḳabz ide. Hiçbir ifrīde cānludan ḳılmaya **[63b]** ⁽¹⁾ andan idmege lemıne’l-mülkü’l-yevmü’l-lahül vāḡıdū’l-ḳahhār. Kim kimesne cevāb virür. Bulunmaya ammā ki yā Nebıyy’allāh! ⁽²⁾ Ḳaçan kim Allāh te‘ālanunñ celle celālühü ‘amme nevāle bu vechle ḡıḡāb ‘ızzeti ḳılıcaḡ cemī‘ melā’ike ⁽³⁾ süḳūta varup “Amennā ve şaddaḡnā.” diyüp yüz yire surdular. Yā Nebıyy’allāh! Ḳaçanki melā’ikenünñ ervāḡın ⁽⁴⁾ ḳabz itmek emr olacaḡ. Bildim ki taḡdīr-i Rabbānī taḡyīr olmaz. Bu emre inḡıyād idüp muḡı‘ oldum. ⁽⁵⁾ Amma ki eytdüm ki: Yā ‘Allāmü’l-ḡayb! Çünki bu emr-i ‘azīmi ben ḡuluña emr itdün. Pes vaḡt ola ki ⁽⁶⁾ bir ḡışınunñ ‘ömrı āḡır olmadın. Rūḡını ḳabz idem. Benim daḡı nazargāḡımda ‘ilmim iriceḡ ⁽⁷⁾ bir nesne gerek diyecek. Allāhu te‘ālā bir ağac yaratdı. Göḡı dördüncı ḡat gökde budaḡları ⁽⁸⁾ ucı ‘arş ayaḡında yapraḡları ḡāyet sıḡ ve lākin ve şaḡı nārenc yapraḡında ol ḡadar çok ki ⁽⁹⁾ mecmū’-ı ḡalayıḡ şaḡışınca ḡaçan bir oḡlan ana raḡminden vücūda gelse ol ağacda bir yapraḡ ⁽¹⁰⁾ durur. Ol tıfl bu yediñci ol yapraḡ daḡı büyür. Üzerinde yedi ḡudretile bī-ımlā bir noḡta ⁽¹¹⁾ yazılmışdur ki bu yapraḡ falān bin falānunñ ‘ömr-i defterdür. Ecelinden kırḡ ḡün önnden ⁽¹²⁾ şararmaḡa başlardı. Yidi ḡün kala ḡararur. Üç ḡün kala yapraḡ ḡavrulup özündeki ḡalup ⁽¹³⁾ dökülür ḡīn-i mevtden bir sā‘at öñerdi. Ol yapraḡ yerinden ḡopup ben melkü’l- ⁽¹⁴⁾ mevtünñ öñine düşer. Bilüp şāḡıbinünñ rūḡını ḳabz iderüm. Eger mü’мінse başı yuḡaru ⁽¹⁵⁾ düşer ve eger şaḡı yapraḡısa başı aşaḡa düşer. Andan bilürüm ki şāḡıbi sa‘īd mi yāḡud şaḡımidür. ⁽¹⁶⁾ Ma‘lūmum olup aña ḡöre rūḡını ḳabz iderüm diyecek. Yine Süleymān ḡazreti sū‘āl ḡılup eyitdi ki: ⁽¹⁷⁾ Yā ḡarındaşım! Azrā’īl bir ḡışınunñ ‘ömrine miḡdār olacaḡını bilür misin? Cevāb virdi ki: Bilmezüm. ⁽¹⁸⁾ Anı Allāh bilür. Ve lākin şol ḡader ma‘lūmumdur ki bir ḡışınunñ ecelinden kırḡ ḡün o ḡördi. Ma‘lūmum ⁽¹⁹⁾ olur bu zıkr olan tafşīl mücibince yoḡsa ḡaybı Allāh bilürüm ki ‘Allamu’l-ḡayb’dur. **Lā ya‘lemü’l-ḡaybu** ⁽²⁰⁾ illāllah.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Her kişinüñ müddet-i ‘ömrin iy yār

Ol bilür ki eyleyüpdür anı var

⁽²¹⁾ Böyle diyüp oldı sākin ol melek

Cān-ı dilden vir şalavāt yādigār

Der-Beyān-ı Cevāb-Dāden-i ‘Azrā’īl Ḥazret-i Süleymān Be-Ṭarīḫ-i Ḥikmet-i ‘Aleyhi’s-selām [64a] ⁽¹⁾ Ḥakīm qavlince yine Süleymān ḥazreti melekü’l-mevtden bu ḥaberi ki ⁽²⁾

işitdi. Qādirüñ qüdretin ta‘accüb idüp bildi ki müddet-i ‘ömri ⁽³⁾ Allāhdan ğayrı kimse bilmez. Andan yine Süleymān ḥazreti sū’āl itdi ki: Yā qarındaşım! Cebrā’īl, ‘Azrā’īl bu ⁽⁴⁾ kadar maḥlūkātuñ, cānların ki qabz idersin. Her birine nice yetişirsin. Ve daḥı hıç

rūhını qabz ⁽⁵⁾ iderken kimseden incindüñ mi ‘acz çekdiñ mi ve yā kimseye teraḥḥüm itdi mi veyā cānın alurken kimsenüñ ⁽⁶⁾ hıç şafā sürdüñ mi? Cevāb virdi ki: Yā Nebiyy’allāh! Ḥaḫ-ı sübhāna ve te‘ālā on sekiz biñ ‘ālemi ⁽⁷⁾ baña bir tıbaḫ gibi gösterür.

Kemāl-i qüdretille eyle āsān kılmışdur ki her bir kişinüñ ‘addedince Ḥaḫ te‘ālā ⁽⁸⁾ baña ḥizmetkār ve a‘vān virmişdür. Öyle olsa sa‘idüñ ve şaḫīnüñ rūḥlarını qabz itmekde ⁽⁹⁾

Benim emrimle iderler ve bir daḥı Ḥaḫ te‘ālā baña şol kadar sağıssuz el virmişdür ki her ⁽¹⁰⁾ kimüñ ki ḥayātı vardur, rūhını qabz idecegini benim daḥı ol kadar Ḥaḫ te‘ālanuñ ⁽¹¹⁾ qüdrat-i ḥikmeti birle ol maḥlūkāt sağışınca yed-i kuvvet iḥsān ider. Her kimüñ ki rūhını ⁽¹²⁾ qabz itmegü olsam ben nazār kılinca bir el zāhir olup yed-i qüdrat

bigi ol kişinüñ ⁽¹³⁾ rūhını qabz idüp anı vaḫt içinde yine maḥv olur. Şol şemsüñ şaḫdığı gibi daḥı ⁽¹⁴⁾ yā Nebiyy’allāh! Bir daḥı ‘aceb bu ki ol yed-i qüdrat bigi zāhir olan el ervāḫı tenden şöyle ⁽¹⁵⁾ çıkar alur ki ibrişim tozu üstinden ibrişim çıñladuğı gibi çarḫla

tā dokunınca Ādemüñ hayvānuñ ⁽¹⁶⁾ daḥı cemī^c hayātuñ bu vechle ḳabz iderüm. Ḳula ḳul yeteffikum melekü'l-mevt ellezī ve külli yeküm şümme ileynā ⁽¹⁷⁾ turce^{ün} mūcibince ve daḥı yā Nebiyy'allāh! A^vānlarum daḥı ol ḳadar bī-nihāyedür ki Allāhuñ ⁽¹⁸⁾ irādeti ve benim icāzetümle va^cdesi bitmiş hayvānātuñ, nefsāninüñ rūḥlarını ḳabz iderüm.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁹⁾ İtmezem ben emr-i Ḥaḳsız hīç ḳabz

Ki emr-i Ḥaḳḳı gözlemekdür baña farz

Böyle diyüp oldı sākin ol melek

⁽²⁰⁾ Vir şalavāt tā sa^cadet ola ^carz

Neşr: Ve ammā ki yā Nebiyy'allāh! Bu nice ⁽²¹⁾ zamāndan berü ki rūḥ ḳabz itmekte incinmezüm. İllā ki enbiyā'ı-murselīn ervāḥını ve Ḥaḳ te^cālānuñ [64b] ⁽¹⁾sevdüğü ḳullarınıñ ruḥlarını ḳabz itmede gāyet ihtirāz iderüm, ḳorḳarum ki incineler. ⁽²⁾ Ḥaḳ te^cālā ḥazretinde günāhkār olam ve daḥı yā nebiyyallāh! Bunca rūḥ ḳabz itmekte hīçbir kimseye ⁽³⁾ teraḥḥüm itmedüm amma ki bir gün beyabānda bir ma^cşüm oḡkancığı anası toḡurmuş. Allāh te^cali ⁽⁴⁾ ḳalbinden emr oldu ki ol ḥāṭunuñ rūḥını ḳabz idem itdim. Oḡlancuḳ issuzluḳ yirde ⁽⁵⁾ aḡlayu ḳaldı ölmüş ^cavratuñ ki anasıdur. Memesin emer süd çıkmaz. Daḥı yüzün göke tatar ⁽⁶⁾ daḥı aḡlar aña teraḥḥüm itdüm ve bir daḥı ḥizmet-i Ḥaḳḳa giderken geldüm gördüm. Bir evrān-şifat ⁽⁷⁾ ilan bir kuyuda bir güc südi içüp ḳarnını ḳabardup yürüyüp gitdi. ⁽⁸⁾ Gelüp ol issuzluḳda ol oḡlancuḳı bulup bir yir çuḳuruna ol ⁽⁹⁾ Aḡzındaḡı südi ḳuşdı. Bu oḡlan gelüp ol südden içdi. Daḥı

⁽¹⁰⁾ Bu ilan bu oğlancuğı yeñildi tā yine sehergāh olunca ol ilan ⁽¹¹⁾ yine varup yine bir yirden süd bulup içüp gelüp ol ⁽¹²⁾ yalağda kusup ol oğlancık ol südden içdi. Bunuñ üzerine kırk ⁽¹³⁾ gün geçdi. Nāgāh Cemşid cihānuñ yolu aña uğrayup ol oğlanı görüp ⁽¹⁴⁾ terahhüm idüp aldı. Oğlı idindi ‘ākıbet-i civān oldı. Cemşidüñ tācın tahtın ⁽¹⁵⁾ Elinden aldı. Ol südüñ te’sirinden omzında iki ejderhā bitdi. Her gün gıdaları ⁽¹⁶⁾ Bir adam bitirdi. Biñ yıl dağı bir gün ‘ömr sürüp ‘ākıbet-i dünyādan ĩmansuz gitdi. ⁽¹⁷⁾ Ol vaqıtden birü yitince yetime dağı terahhüm itmedüm. Yine kim bundan ğayrı Nemrūduñ ⁽¹⁸⁾ birinde anasınuñ rūhın kabz idüp yetim qalup Nemrūduñ kırk ⁽¹⁹⁾ gün bir peleng emzirdi. Anunçün Nemrūdı didiler ki ‘ākıbet ana dönüp kim du‘ā- ⁽²⁰⁾ sını kıldı. Nemrūd demek peleng emzirdi demek olur.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽²¹⁾ Ol zamāndan berü iy şāh-ı cihān

Kimseyi esrikmedim ben ‘ayān

Emr-i Hakkı hoş eylermen edā

[65a] ⁽¹⁾ Taşra andan olmazam ben bir zamān

Nesr: Ve dağı yā nebiyallāh! Rūh kabz ⁽²⁾ itmekde şafā sürdüğüm Qābilüñ cānını alurken ğāyet zevk itdüm. Ruħuma bir zevk hāşıl oldı ki ⁽³⁾ Qābil degil zīrā ki Hābil qatıl itdi. Qan itmek andan kıldı. Pes anuñ rūhını biñ dürlü cezā ki ⁽⁴⁾ kabz itdüm.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Böyle diyüp anda ‘Azrāil-i emīn

Oldı sâkin şâh öñünde pes hemîn

⁽⁵⁾Şeh Süleymân gūş idüp ‘ibret alur

Hayrata varup dağı ve ile qalur

Qargāhı fıtrata eyle nazār

⁽⁶⁾Şun^c-ı şāni^cden bulasun tā eşer

Ol eşerle bulasın Haqqā ittişāl

Raħmet ide tā saña zü'l-celāl

⁽⁷⁾Diñle imdi kışşa nedür bā-şafā

Vir şalavāt sen be-cān-ı Muşafā

Der-Beyān-ı Ameden-i Ta‘ziyyet-Nāme Be-Piş-i Süleymân ‘Aleyhi’s-selām

⁽⁸⁾Haķīm qavlince melekü'l-mevtden Hażret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selām ⁽⁹⁾ elince Baqlamyus haķīm yazduğı ta‘ziyyet-nāme ki gögercinle hażret-i Süleymāna göndermişlerdi. ⁽¹⁰⁾ Meger ki bir kebüterüñ adına Qaytafün dirlerdi. Gāyet zīrek idi Süleymân anasınuñ ⁽¹¹⁾ gögercinleriyle bile olurdu. Gördi ki vefāt itdi. Haķ siyeh-pūş ⁽¹²⁾ olup mātemin tıtdı. Dağı hükmünde olan gögercinlere tenbīh itdi. Hāl dilince bildirdi ki ⁽¹³⁾ ol kebüterler ma‘lūmuñuzdur ki bir dağı bu hānedānuñ perverdesiyüz. Süleymân ⁽¹⁴⁾ nebīnuñ anasınuñ ni‘metiyle büyüdü. Çünki dārü'l-fenādan dārü'l-beqāya rıhlet itdi ve hem bu diyār ⁽¹⁵⁾ haķkı siyeh-pūş olup anuñ mātemin tıtdı. Pes revādur ki biz

dağı anuñ mātemin tutavüz ⁽¹⁶⁾ ve merķadı üzerine varup fiğān ve zārılık kıilup
ötüşevüz diyüp ⁽¹⁷⁾ bunları alup Sinop şahrāsı içinde bir şulu kıara balçık bulup içine ⁽¹⁸⁾
gürüp yüzlerin, gözlerin kıara balığa sürüp kıanad açuşup uçuşup ⁽¹⁹⁾ birbirin geçüşüp
gelüp Süleymān anasınun ‘aleyhü’l-raħmete merķadı kenārında baş ⁽²⁰⁾ uçunda
konuşdılar, ötüşdiler. Derün-i dilden zārılık kıilup inleşdiler. Āh u efgān ⁽²¹⁾ idişdiler.
Şöyle ki inlemekden ‘uķķāb felegi bile inletdiler ve hem kendülerün mātem
tutdukların [65b] ⁽¹⁾ halka añlatdılar. Baṭlamyūs heķīm bularun zihn ü idrākini görüp
ta‘accüb eyledi. Dağı ta‘ziyyet- ⁽²⁾ nāme yazup Kıaytağon-ı kebuterün şehperine
bağlamak diliyecek. Kıaytağon-ı kebuter bulup heķīm önünde yüz ⁽³⁾ yire sorup ağızıyla
nāmei bulup andan kıanad açup ‘azm-i Süleymān kıilup gitdi. ⁽⁴⁾ Gelüp dergāh-ı
Süleymāna yetdi. İçerü girip taht-pā önüne inüp baş yire kıoyup nāme’i birini ucuyla ⁽⁵⁾
tutup sağ kıanadın Hızr ‘ilmi gibi yukaru kıaldurup ve şol kıanadın seccāde-i İlyās ⁽⁶⁾ gibi
yire döşeyüp yüzcegizin sürüyüp gelüp gitdi. Nazar-ı Süleymāna varurdu. ⁽⁷⁾ Yetdi dağı
nāme-i Süleymāna şunup edebiyle dutıp gitdi. Kıanad açup uçup gelüp ⁽⁸⁾ yirinde kıarār
itdi. Andan sonra mantıķu’t-tayrca du‘ā kıilup eyitdi:

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁹⁾ İy emīr-i ins ü cinn ü mūr u mār

Tā kıyāmet ol cihānda pāyidār

Vālideñ fevt oldı sen çoklar yaşa

⁽¹⁰⁾ Devletiyle ‘ömrün olsun bī-şümār

Böyledür bu her gelen gitse gerek

Kim degil bâķī zamān u rūzgār

⁽¹¹⁾ Nice biñ Ādem-i şafī geldi buña

Nice biñ Nūḥ itdi ṭūfān āşikār

Nice biñ tāc senüñdür ḳapdı bu

⁽¹²⁾ Nice Behmen yutdu işbū ef'i mār

Nice sulṭān ḥātemin ḳapdı bu dīv

Nice Belķīs zülfin itdi tār u mār

⁽¹³⁾ Her hücre sinle ṭaşıdır şübhe yoķ

Her ḳader firaķ mülkidür bil iy yār

Göge ḳıķsañ gūne-i İdrīs ger

⁽¹⁴⁾ Ḳurtulınmazsın ecelden kām-kār

Müķtezā-yı çarḥ kec-rev böyledür

Şabr ḳıluñam rāzi ola Kirdgār

(15) Geçmiş İmān ehlinüñ ervāhını

Fātiḥayla yād eyle şehriyār

Rāzı olsun dir iseñ ḥay u ḳadīr

(16) Cān u dilden vir şalavāt yād-gār

Neşr: Ḥakīm ḳavlince Ḥazret-i Süleymān ⁽¹⁷⁾ ‘aleyhi’s-selām insanuñ vefātın işitdi. “İnna lillahi ve innā ileyhi raci‘ün.” diyüp nāme açup ⁽¹⁸⁾ gördi ki yazılmış ki Bismillahirrahmānirrahīm el-ḥükmü’l-lahü’l-vāḥidü’l-ḳahhār ḳahhār-ı ⁽¹⁹⁾ ‘ālem oldur ki ḥüdāvend-i ‘ālem ḳāhen-i cin ve ādem oldur. Ḥalkı oldur ki ḥāki ⁽²⁰⁾ Ādem-i şafī ḳıldı. Dergāhında ṭā‘ātile raḥmet buldı. Mālikü’l-mülk oldur ki ⁽²¹⁾ iblīs gitdi didi şaḳī olup la‘net buldı. Bir cihāndārdur ki ḥazīnedārdur. **[66a]** ⁽¹⁾ Müstağnī mülki tāc-baḥşdur ki tāc u tāc-dārdan ḡanī ḥayy u ḥāfiḫ ol Allāh vāḥid ⁽²⁾ vāriş u bāḳidür ki şol demde ki müddet-i mühlet-i ‘ālem başa vara kün dimekden zühre gelen kün feyekün ⁽³⁾ mūcibince ‘ömr-i ‘ālem māsivā ve külli eşyā müddeti āḫire ire muḥavveṭa-i dünyā yakın ola ‘arş-ı zemīn mālīkān-ı ⁽⁴⁾ mecāzī ve mīrās-ḥ‘ārān-ı ‘arıyyetiden ‘ārī ola. Eḳālīm-i arzın mülük-i kām-kār ve selāṭīn-i ⁽⁵⁾ cihāndārdan ḥāli ola zemīn mülki memlūkinden fāriḡ olup tāc u taḫtı ra‘ıyyet ⁽⁶⁾ ḳaş u raḫt yabana şala ḳavlehu te‘ālā innā naḫnu nerişü’l-arz ve min ‘aleynā ve ileynā yerci‘ün ⁽⁷⁾ ḥükmiyle lemīne’l-mülkü’l-yevm şadāsı cihānı ṭūta ve zamān-ı remz lisān-ı ḥālile Allāhü’l-vāḥidü’l-ḳahhār ⁽⁸⁾ cevābı her zerreden zāḫir ola her köşeden bir āvāz gele. Kim ḳanı ol mülük-i ‘ālem ḳanı ol ⁽⁹⁾ selāṭīn beni Ādem ol şāḫib ḳıranlaru ol pādīşāḫ-ı devrānlar ol ḥüsrevān-ı ⁽¹⁰⁾ āyīn-i cemler ol gerden keşānı gerdün ḥaşemler ḳanı ol devletü istizḫārları ⁽¹¹⁾ ḳanı ol miknet ve iḳtidārları ḳanı ol āyīn-i şāḫānleri ḳanı ol ⁽¹²⁾ erkān-ı pādīşāḫāneleri ḳanı ol serā-yı serverleri ḳanı ol meclis-i ⁽¹³⁾ ḥubūrları ḳanı ol nuşret ve

fütūhları anı ol ‘ayyū Őubūhları ⁽¹⁴⁾ anı ol kevkeb-i celālleri anı ũbbehet cemālleri anı ol maba Őarāb-hāneleri ⁽¹⁵⁾ anı ol ‘ilm abl-hāneleri anı kimdũr mũlki ıssı diyincek hibir ifride ervāhdan ⁽¹⁶⁾ ve cānlu malũdan bulunmaya bu hiāb-ı ‘izzete cevāb virũr. Ammā ki İdrīs peygāمبر ‘aleyhi’s ⁽¹⁷⁾ -selām kim melekũ’l-mevt sāgarından ōlũm Őarābın imiŐdũr cennet iinde emr-i Hā ile ⁽¹⁸⁾ arār itmiŐdũr. Cevāb virũp ide ki lebbeyk lebbeyk yā Rabbũ’l-hũkmu’l-lahi’l-vāhidũ’l-ahhār ⁽¹⁹⁾ diye pes ‘uelādan mafī degildũr ki cihān anıdur. Beā āhıret mũlkidũr. ar-ı felek ⁽²⁰⁾ addār ‘ōmr nā-pāyidārdur. anı Ādem-i Őafī Havvā ki anlara misken idi. Cennetũ’l-me’vā’da Őimdi ⁽²¹⁾ hā-i abrāda yaturlar. Bī-ser ũ pā anı Őīt veyā Nū veyā İbrāhīm-i Hālil her biri **[66b]** ⁽¹⁾ mũrsel peygāمبر iken Őimdi her birisinle de yatur ki ũzerlerine gedi nice bi yıl. anı Ya‘ũb yā Yũsuf ⁽²⁾ Mũsā ve Hārũn’ı daı hāke yeksān itmedi mi? Anları ar gerdũn anıdur aysereũn kũnkũre-i eyvānı ⁽³⁾ ũc keyvāna irmedi mi? Őora ecel barını ā idicek. Efgān-ı zemīn āsumāne irmedi mi? ⁽⁴⁾ anı CemŐid u Cem ki cihānı utmuŐdı veyā anı Keyubād ki kũs-i erisi Őadāsı felek uŐını kibr ⁽⁵⁾ itmiŐdi. Cihāna bunlar gelmemiŐ. Salanat hātemin ellerine almamiŐa dũndi. anı Őāh-ı Zũl’arneyn ⁽⁶⁾ ki Őar u arb elindeydi. İderdi ins ũ cin ile arb u hārb. Yā anı Ferīdũn ⁽⁷⁾ eyyāmı ki cemī‘ dũnyā tatı yesinde idi anı hā u hātin ilīmīnũn hānları. Yā anı MıŐr ⁽⁸⁾ Őehrinũn sultānları anı Rũma vālī olan ayāŐire anı cihāna hũkm iden ⁽⁹⁾ Ekāsire anı Őol hulefā-yı İslāmiyān veyā anı ol emr-i ‘ālemiyān ⁽¹⁰⁾ cũmleten hāke yeksān olmadılar mı? Pes bu muaddimededen arāz bu ki: Yā Sũleymān! ⁽¹¹⁾ Dũnyā bir pīrezen ‘acũzedũr ki libās-ı duterānda orũnũr. Ve bir hārab-ābād vīrāne ⁽¹²⁾ dũr ki: Mazar-ı abādānda oz or anu zevk u Őafāsı, vefā-yı zenān ebr-i tābistān ⁽¹³⁾ bigi nā-pāyidārdur ve uŐŐa ve cefāsı evrā-ı eŐcār u a‘dādur. Māl bigi bī-Őũmārdur. ⁽¹⁴⁾ Gorbeleyin ourduın yine yir ve kelb bigi te‘allu itdũgin iŐurur kimũkle ‘ahd itdi ki ⁽¹⁵⁾ yine bozmadı. Ve kimũnle ‘ad itdi ki yine ozmedi. Kimdir ki rũzgāru ⁽¹⁶⁾ revācını

bi kesād ve şala ħani bī-fesād ve şu‘ūdını bī-hubūṭ ve vuşlatını ⁽¹⁷⁾ bī-nükūṭ ve evini bī-
ħazīz nāzil ve şhadeti bī-sitem kaṭl u şulḫunı bī-cenk ⁽¹⁸⁾ cidāl ve devletini bī-tağyīr ve
zevāl ve ṭulū‘unı bī-eḳvāl ve nüzulunu bī-kufül ⁽¹⁹⁾ ve şerefini bī-vebāl ḳudūmını bī-
irtihāl ve ferḫini bī-terḫ-i ğinā ve rāḫatını ⁽²⁰⁾ bī-bilā ve miḫnet ve beḳāsını bī-fenā ve
ni‘metini bī-niḳmet ve lezzeti bī-şiddet ve şerbeti bī-zuhur ⁽²¹⁾ ve luṭf-ı bī-ḳahr ve
‘izzeti bī-mezellet ve devleti bī-zillet ve eślāḳı bī-firāḳ ve muḫabbeti bī-nifāk **[67a]** ⁽¹⁾
ola bu bir odur ki ‘imāretleri ḫarāb ve emelleri nā-yāb ve ‘izzetileri taḫḳīr ve ta‘zīm- ⁽²⁾
leri taşğīr u ‘arşa-i āfāt ve menzil-i beliyyātdur. Pes Süleymān-ı zamān ḳünki ḫāl-i
‘ālem bile olacaḳ ⁽³⁾ ‘āli ḫazretüñden temennāmız budur ki vālideñizüñ ‘aleyhi’-raḫime
vafāt etdüğün işidüp mübārek ḫāṭıruña ⁽⁴⁾ ğubār yürünmeye āmīzdür ki anlar yirde
yatduḳca Ḫaḳ te‘ālā size ‘ömr virür.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽⁵⁾ Yirde yatduğunca anlar māḫ u sāl

Sāki saġlık rūzı ḳılsun Ḫaḳ te‘ālā

Devletüñ olsun ziyāde gözüme ‘ac

⁽⁶⁾ Düşmānuñ ḫor u ḫaḳīr pür-melāl

Biñ bir ümmet emrüne mā’mūr olsun

Ḫizmetüñ itsün hemişe ḫayra āl

⁽⁷⁾ Ḫācetüñi müstecāb itsün mucīb

Virdüğü maḳbül ḳılsun zü’l-celāl

Ḥayra rāci‘ olduğunca müştērī

⁽⁸⁾ Āfitāb ‘ömrüñe irmesün zevāl

Ḥaḫ te‘ālā baḫtuñı kılup ziyād

Taḫtuña merkeb ola bād-ı şimāl

⁽⁹⁾ Ḳarşuña diyü tütuben dīv ü ğül

Üstüñe mürġān açup per ü bāl

Der-Beyān-ı Emr-Kerden-i Süleymān Namāz-i Ġālb-i Güzārdan Berā-yı Rūḫ-I Māder-i Ḥod

⁽¹⁰⁾ Ḥükemā kavlince kaçan kim Süleymān ḫāzret-i ‘aleyhi’s-selām Baḫlamyus ⁽¹¹⁾ ḫakīmüñ gönderdügi ta‘ziyyet-nāme’i oḫuyup mazmünuna muḫḫali‘ olup ⁽¹²⁾ anası vefātın bilüp eyitdi ki: “İnnā lillahi ve inna ileyhi rāci‘ün” diyüp daḫı emr eyledi: Beni İsrā’īl’den ⁽¹³⁾ on iki biñ mu‘cizātı zāhir olmuş. Enbiyā ve on iki biñ vilāyete ḫadem basmış. Evliyā enḫiyā ⁽¹⁴⁾ birle ḫırk sekiz kerre yüz biñ ādem-i zārile şaḫrāya çıkup pāk şudan arı abdest ⁽¹⁵⁾ alup anası rūḫiçün iki rek‘at namāz ḫılmağa ḫaşd idüp Süleymān peygāmber imām yirinde tırup ⁽¹⁶⁾ sağ yanında a‘zīm-i melā’ike-i muḫarrabīn ḫāzreti Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām anuñ altında İsrāfīl ‘as. ⁽¹⁷⁾ ve şol cānibinde Mikā’īl ve anuñ altında ‘Azrā’īl tırdı. Şalavāt Allāh te‘ālā ‘aleyhim ⁽¹⁸⁾ ecma‘īn ve selāma andan müvekkil-i taḫt müvekkil-i bād müvekkil-i ḫātem-i ins ü cinne ve ḫoş tıyūr mūr u mār ⁽¹⁹⁾ baḫr u berre bāde āteşe cemādāta mu‘ādına müvekkil olan rūḫaniyyūn sağ ḫarafda şaf bağlayup ⁽²⁰⁾ tırdılar. Ve andan soñra şol ḫarafda Nāşin peygāmber ve Eş‘iyā peygāmber ve Evyāşer peygāmber ⁽²¹⁾ ve Raḫmīmān peygāmber ve Āşaf bin Berḫiyā mā

haşıl-ı kelām on iki biñ enbiyā'ı beni [67b] ⁽¹⁾ İsrā'îl şol tarafda şaf duṭup ṭurdılar ve ikinci şafıñ sađ tarafda on iki biñ ⁽²⁾ vilāyete ḳadem başmış evliyā ve etḳiyā ve ařfiyā ve şol tarafda yidi biñ yidi yüz ⁽³⁾ fetvāsı yürür. 'Ulemā ḳikmetde māhir ḳükemā server-i selāṭin ve umerā, vüzerā. Ve üçüncü ⁽⁴⁾ şaffiñ sađ tarafında perriler ḳānı Hümāyün şāhile melik-i Rūḫşāh cinniyle ⁽⁵⁾ ülyā-yı 'ālem Dālis ḳānı Dānā ve cinniler meliki Elhenc-i cinni ve melik-i Sepīd ve melik-i ⁽⁶⁾ Dehniř ve melik-i mayṭatarūř ve melik-i Melekü'l-meymün a'zam perrī ve cinnī mü'minleri ⁽⁷⁾ ve ervāḫ-ı müslimīn ṭurdılar. Ve şol tarafda daḳı kefilsiz mefilsiz ⁽⁸⁾ bigi āteři ve yādı cinnilerün muvaḫḫidleri şaf bağladılar. Ba'c ⁽⁹⁾ ez-ān. Dördüncü şafda yine insān cinsinden yetmiş iki milletün ehli yigirmi ⁽¹⁰⁾ kez yüz biñ miḳdārı ekābir eřyā pīr ü bernā ayāđın ṭurup ⁽¹¹⁾ şaf dutdular. Andan soñra cennetden ṭāvus ḳubūbāt yiyen ḳavuřacađlar ki ⁽¹²⁾ ṭūṭı ve derrāc şeklin ve gönlün miřāli mazlūm ḳavuřacađızlar. Daḳı dört ⁽¹³⁾ ḳul şaf bağlayan güzār maḳlūḳātuñ beşinci şaffında ḳavuřacađızlar. ⁽¹⁴⁾ ṭurdılar altınca şafda daḳı sīmurđ ı 'anḳāyile raḳne ḳuřı ve rūḫ ⁽¹⁵⁾ ḳuřı ve 'uḳḳāb şāhīn ve řehbāz senḳūr serfirāz miřāli ⁽¹⁶⁾ yırtıcı ḳuřlarla birbiriniñ yanında inüp ḳondılar. Yönlerini ⁽¹⁷⁾ anlar daḳı ḳıbleden yaña dönüp mantıḳu't-tayrca Ḳaḳḳa tazarru' ve zārı ⁽¹⁸⁾ ḳıldılar. Ve yidinci şafda biñ bir ümmet ḳařerāt ve ḳayyāt ⁽¹⁹⁾ ef'ī bigi yüzlerin secdeye yorup ḳāl dilinden Allāḫ te'ālāya tesbīḫ itmege başladılar. ⁽²⁰⁾ Ol namāz ve niyāziñ biñ bir ümmete imāmlıḳ iden Süleymān-ı serfirāzuñ ⁽²¹⁾ du'āsında bile olan insān ervāḫı bigi namāz ḳılmaḳ elümüzden gelmezse daḳı [68a] ⁽¹⁾ yoḳdan var iden perverdigāruñ cemī'c kāināt müseccīddür. Cemī'c ⁽²⁾ cemādāt ve nebātāt daḳı sebbiḫ-i Ḳaḳdur. Öyle olsa cümleten ve inni ⁽³⁾ min řey'in illā yusebbiḫu biḳamdihi ve lākin lā bifāḳḫüne ḳükmince tesbīḫ-i tehlīl meşğül ⁽⁴⁾ oldılar. Süleymān ḳazretine göz diküp ṭurdılar ki du'ā diledikte ⁽⁵⁾ āmīn diyeler.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

İns ü cin ü vahş u tayr u mūr u mār

Hālîkı zîkr eylediler bî-şümār

⁽⁶⁾ Cinsi cinsiyle şaflar bağlayup

Ṭa‘ate ṭurdılar iy fahr-i kibār

Neşr: ⁽⁷⁾ Hükemā kavlince Süleymān peygāber ‘as. imām yirine ṭurup sağ ṭarafına nazār ⁽⁸⁾ kıilup Hızr-ı hāzırı gözetdi ki tekbīr getüre anı ⁽⁹⁾ gördi. Hāzret-i Hızr ve İlyās hāzır olup ⁽¹⁰⁾ geldiler. Enbiyā şaffında Süleymān kurbunda ṭurup kāmēt ⁽¹¹⁾ getürdiler. Daḥı Süleymān peygāber ‘as. imāmlık idüp ⁽¹²⁾ vālidesi rūḥına niyyet idüp gāib namāzın kııldılar. ⁽¹³⁾ Namāzdan fāriğ olup Aşaf bin Berḥiyā emr itdi. Baṭlamyus ⁽¹⁴⁾ ḥekīme nāme yazup gönderdi ki vālidesi tābūtını ‘arabiye yükledüp ⁽¹⁵⁾ dört biñ ‘ulemā bilesince sağ ve şol Tevrāt Zebūr ⁽¹⁶⁾ okuyup Dāvud peygāber şerī‘atı mūcibince Kudūs-i mübāreki alup geleler. Ve her ⁽¹⁷⁾ yire ki tābūtı yaturalar. Ol vilāyet-i sālīline taşadduḫ kıilup ve bilince ⁽¹⁸⁾ yürüyen ‘ulemāya ni‘met ve taşadduḫ eksük itmeyeler. Pes nāme-i Aşaf yazup tamām idüp ⁽¹⁹⁾ daḥı Süleymān ḥāzreti eline virdi. Hāzret-i Süleymān, üzerine mühr urup ⁽²⁰⁾ Ṭālīshān-ı perrīne virüp Baṭlamyus ḥekīmi gönderdi. Ṭarafetü’l-‘ayn içinde nāme’i alduğı ⁽²¹⁾ vaḫt gün kubbe-yi feleke degildi idi Sinop Ḳal‘asına geldüğü vaḫt ḥalk [68b] ⁽¹⁾ öyle namāzın kıilup ṭururlardı. Baṭlamyus ḥekīm daḥı mescidden çıḫduğı dem Ṭālīs ⁽²⁾ ḥānı perrī hevā yüzinden yire indi. Mescid kurbına ḳondı. Andan silkinüp bir ‘ābid şekline girdi. ⁽³⁾ Ḥekīm görüp ilerü varup nāme’i şundi. Mühr-i Süleymānī görüp ‘izzetile alup öpüp ⁽⁴⁾ başda ḳoyup daḥı gelüp

maḳāmına yitdi. Nāmenüñ mührin getürüp oḳıyup H̄vāce Sarāya ⁽⁵⁾ emr-i Süleymānī beyān itdi. Nite şol şöyle kim nāme-i Süleymānī.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Şeh Süleymān-nāmesinde ol zamān

⁽⁶⁾ Bezmiş evvel nāme nām-ı müsteʿān

K'ol cihānı var iden H̄ālīḳ durur

Evvel āḫir oldurur rāzıḳ durur

⁽⁷⁾ Her ne yirde isteriseñ ḫāzır ol

Evvel oldur āḫir oldur nāzır ol

Her ne yirde isteriseñ ḫāzır ol⁴³

⁽⁸⁾ Ol münezzeh cümle şeyden bī-gümān

Kevn anuñdur līk oldur lā-mekān

⁽⁹⁾ Ḥayy u bāḳī oldur hem lā-yezāl

⁽¹⁰⁾ Lā-şerīk lā-müşīr ü bī-mişāl

Şāh odur kim bu Süleymān bendesi

⁴³ Bu mısra, şiirin uyak düzenini bozmaktadır.

Çapusından mürden efendisi

⁽¹¹⁾ Luṭf kı lup devletüm itti ziyād

Kim felekde getir tahtımı bād

Gerçi şāhım ʿālem içre bī-gümān

⁽¹²⁾ Līk bir gün olmamışum şādümān

Kim haḳīḳat bu cihān gün fesād

Ḥayrını az gösterür şerri ziyād

⁽¹³⁾ Kim felekler mühri degmez çahrına

Şerbeti çandı nebāt u zehrine

Furşatı da degmez anuñ fevtine

⁽¹⁴⁾ Dirliğı de degmez anuñ mevtine

Hızr olup içse kişi āb-ı hayāt

Bāḳī çalmaz ʿārazıdur bu hayāt

⁽¹⁵⁾ Gerçi elümde şarç u çarb memleket

Lîk nidem bâķī almaz salanat

Nevbetiledür cihân sulanlığı

⁽¹⁶⁾ Müddetince ider âdem hânlığı

aa budur o Őükürle minnetim

Kim benimdür bu cihân var minnetim

⁽¹⁷⁾ Geri âker ne ki varsa zeyd u ‘ömr

Lîk hayfâ tîz geçer işbu ‘ömr

Nie kim ‘ömrün geçirdi ol anam

⁽¹⁸⁾ Hâke Şaldı cismini eflâk âtâm

a te‘âlâ rahmetin itsün ziyâd

Lîk senden dilegüm bu hoş nihâd

⁽¹⁹⁾ İmdi tîz ut tâbûtın getür baňa

ut vaŐiyyeti ne kim itdi saňa

ıl taŐaddu rûhiün o sîm ü zer

⁽¹⁹⁾ Kendü mālın ḥarc ide gör nāmver

Her yire kim tābūtile varasın

Aş bişirüp ḥalka iḥsān viresin

⁽²⁰⁾ Bu ḥuṣūṣda ḳomağıl ḳaṭ‘ā ḳuṣūr

Ṭut sözüm ki saña emrüm pes budur

Böyle diyüp şeh Süleymān tāc-ver

⁽²¹⁾ Nāmesin itmiş tamām ol muḥtaşar

Diñle imdi ḳıṣṣa ne d[ir] bā-şafā

Vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

[69a] ⁽¹⁾ **Nesr:** Ḥükemā ḳavlince Baṭlamyus ḥekīm nāme-i Süleymānı kim oḳudı Ḥ‘āce ⁽²⁾ Sarāy ile cemī‘ ḥavāş kim işitdiler emr-i Süleymāniye itā‘at etdiler. Daḥı Süleymān ‘as. anasınıñ tābūtını ⁽³⁾ emānet yirden ḳıḳardılar. Tesbīḥ tehlille ‘ulemā başlarına getürüp ‘arabaya getürdiler. Öñince ḳara mumlar ⁽⁴⁾ yaḳup ‘arabanıñ üstine siyāh atlās örtüp ḥuffāzlar Tevrāt Zebūr āyetin oḳıyup ⁽⁵⁾ ve ‘araba ‘aḳibince ḥoş-ḥānlar merşiyyeler idüp ta‘zīm ve tekrīmle alup Ḳudüs-i mübārek cānibine gitdiler. ⁽⁶⁾ Her ne yire kim irişürlerdi ḳazḳanlarıyla envā‘i ni‘metler bişürürlerdi. Taşadduḳ ḳılıp ⁽⁷⁾ ol yirüñ fuḳarāsın şadaḳa mālile ḡanī iderlerdi. Me‘a’l-ḳıṣṣa iki ay diyince tābūt merḳad-ı Dāvuda ⁽⁸⁾ getürdiler. Ḥavrān şehrine baturdılar. Tābūt gelinceye dek Süleymān ḥazreti

‘aleyhi’-selām vālidesiçün ⁽⁹⁾ Dīv-i ‘İfārite buyurdi. Kūh-ı cihānnümādan seniñ hārā mermerler yonup her birisinin ‘arab ⁽¹⁰⁾ arışıyla kırk arış anı ve yüz arış üzünü vardı. Anuñ bigi ‘azametlü kayalar idi ki ⁽¹¹⁾ her birisin yitmiş nefer dīv nevbetce onar onar omuzlarına urup ⁽¹²⁾ getirürlerdi. Binā olacak yire yatururlardı. Çünki murād oldukça ⁽¹³⁾ bu mermerler yir yir ki yığıldı. Bir ulu taş bigi kūh-i hucurāt oldu. ⁽¹⁴⁾ Çünki hicr gelüp nihāyet buldı. Hāzreti ⁽¹⁵⁾ Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyitdi: Buña bir üstād mühendis mi‘mār buluñ ki anuñ ⁽¹⁶⁾ mühendis cihān sarāyında bir dağı olmasun. Zīrā ki bu bināyı tamām etdügümden şöıra ⁽¹⁷⁾ Kudūs-i mübāreke dağı el ursam gerekdür. Pes isterüm ki gāyet üstād binā ola. Şöyle ki ⁽¹⁸⁾ ebniye-i çinī üzerinde yumurda-yı depsi üzerine dege tura düşmeye.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁹⁾ Gāyet üstād ola kāmil pür-hüner

Kim mişālın bulmaya cinn ü beşer

Diñle imdi kışşa nolar yā hemān

⁽²⁰⁾ Aḥmed’e ammā vir şalāvāt nām-ver

Der-Beyān-ı Ameden-i Mühendis-i Kāmile Be-Piş-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām

⁽²¹⁾ Hükemā kavlince kaçan kim Hāzret-i Süleymān üstād-ı mühendisi kim istedi? Egerçi her taraftan çok binā geldi ki [69b] ⁽¹⁾ illā ki hiçbirinin elinden gelmedi. Ebniye-i çinī üzerinde yumurda dike turgur ‘ākıbet ⁽²⁾ Hindüstān’dan bir ‘arab geldi. Egerçi kāmēt ve kaddi kütāh ve eger ki hünermend ve kāmil ve nīk- ⁽³⁾ h’āh hāzreti Süleymān aña Süleymān sū’āl itdi ki: Senüñ üstādlığıñ neden bilelüm? eyitdi. ⁽⁴⁾ Bennālīk tārīkide

her ne fenden dirseñ hüner ‘arz ideyin. Ser cümlesi beyza vey ola Süleymān ⁽⁵⁾
‘aleyhi’s-selām işle görelüm didi. Pes bir mücellā ebniye-i Süleymānī naẓarında ẓodı.
Dağı barmağından ⁽⁶⁾ hātemin çıkarup ebniye üzerinde ẓodı. Ve beyza’ın dağı hātēm
üzerinde diñdi. Dağı eyitdi ki: ⁽⁷⁾ Yā Nebiyy’allāh! Bir hünerüm dağı budur ki yüklü
‘arabanūñ ẓarhı teker bigi gelüp yumurdanuñ üzerine ⁽⁸⁾ uğradı. Kim ašlā halk
gelmesün diyüp bir sengin mermerüñ ortasın oyup yumurdayı tamām ⁽⁹⁾ vezniyle
yumurda örtüñdi. Dağı bir ‘arabainn tamām yüklü idüp tekerlegin üzerine uğrattılar.
⁽¹⁰⁾ Ašlā yumurdaya hālel gelmedi. Süleymān hāzreti ‘as. görüp ta‘accub idüp sū’āl itdi
ki: Bu ne ⁽¹¹⁾ hikmetdür? Cevāb virüp eyitdi ki: Aña hikmet yumurdayı rāst vezniyle
ẓomağ gerekdür. ⁽¹²⁾ Eger şöyle ki bir ẓubbe-yi rāst yapılsa ammā bešāret anıki sağında
şolında peşinde pesinde zerre deñlü ⁽¹³⁾ tefāvüt olsa ol ẓubbenüñ üzerine Kūh-i
cihānnümāyı dağı ẓorsuñ. Getürür ve illā ki bir yirinde ⁽¹⁴⁾ zerre deñlü ẓuşūr olsa
durmayup taḥammül kılmayup ḥarāba varur.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

⁽¹⁵⁾ İşbu binā ‘ilmi dağı bī-gümān

Key ‘acāyib ‘ilm olur ey şeh cihān

Degme kişi itmez ‘imāret ẓubbei

⁽¹⁶⁾ Alsa nola sīm u zerle cübbei

Pes gerek binā bigim üstād ola

Yapduğı bākī ẓalup Bağdād ola

(17) Hendese ʿilmidür işbu hüner

Degme kişi bilmez anı nāmver

Böyle diyüp ol mühendis bî-gümān

(18) Sākin oldı vir şalāvāt şādümān

Neşr: Hükemā kavlince kaçan kim Süleymān (19) hāzreti miʿmāruñ bu kemālin ki gördi. Taḥsīn kıilup ʿilmine āferin itdi. Daḥı ḥilʿat-ı (20) ḥāş giyerdi ve niʿmet virüp kıarnın toyurdu. Andan adın şordı. (21) Eyitdi ki: Benim adım Dānā-yı binnādur. Pes Süleymān ʿas. Yā Dānā-yı binnā benim vālidem ki vefāt [70a] (1) itdi. Bir ʿaceb ḥāli vardı. Kaçan kim raʿd-ı felek gürlöse bulut ʿālemi kıalkup yağmur (2) yağsa ol vaḳtın ıldırım inmesinden gāyet ihtiyāt kıilup şāʿiқа heybetine doymazdı. (3) Pes vaşiyet itmiş ki: Benim üzerime senüñ ḥārāy ile bir ʿazīm binā yapıdurasın ki kıaṭʿā şāʿiқа (4) kār etmeye imdi baña bir gür ḥāne yapıvir. Vālidem için ki aña şāʿiқа daḥı inerse kār itmeye. (5) Hāzret-i Süleymān ʿas. bile diyecek. Miʿmār cevāb virdi ki: Muḥkem binā yapmak benden miʿmārlığı (6) ben iden eger kim diyü ʿafārīt diledüğim kıadar ḥükümünde kıorsuñ. Ammā şāʿiқа ki gökden (7) yir yüzine inse indüğü yir kıırķ kıulac çinī pülād olsa tokundığı yiri mumleyin eridüp (8) kıırķ kıulac yir altına girüp gider. Degil ki binā duta diyüp cevāb viricek. (9) Süleymān hāzreti ʿaleyhiʿs-selām hükemā cemʿ idüp sūʿāl etdiki: Hīç (10) bir nesne bilür misiz ki ol olduğı yire ıldırım inmeye cevāb virdi- (11) ler. Neʿam aña ḥāşşa vardur. Her ne yirde kim olsa aña ıldırım inmez. Evvel (12) ḥāşşa ḥacerāt cinsindedür ki aḳ yaşım olduğı yirde iledürüm inmez. İkinci (13) ḥāşşa şecerāt cinsindedür ki aḳ gönlüñ ağacı olduğı yirde ıldırım inmez (14) diyüp cevāb viricek. Süleymān hāzreti ʿas. Ṭālishānı Perriye bi niçe (15) perrīler ki Kūh-i semāvātndan bir niçe biñ miḳdārı diger men taşleyin (16) yeşim aḥcārı getürdi. Andan şoñra Süleymān ʿas.

Ca'ca'a dīvle: ⁽¹⁷⁾ Oñ biñ Ehremen 'afārīt gürbüzlerin seçüp melekü'l-mevte ⁽¹⁸⁾ hizmetkār virdi. Ol gür-hāne tamām olinca hizmet ideler. ⁽¹⁹⁾ Muḥaşşal-ı kelām mi'cār insān işleyin 'afārīt Ehremen kırk gün tamām olinca gür-hānei ⁽²⁰⁾ tamām itdiler. Nite evvel yüz kulac yiri aşığa kazdılar. Toḫsan ⁽²¹⁾ toḫuz kademe iner dehliz itdiler. Kim Süleymān peygāmbere 'as. insi içinde kona **[70b]** ⁽¹⁾ andan ol 'azīm taşlarla birbiri üzerine ol çāre kūşe yontılmış ruḥāmī mermerleri ⁽²⁾ yığıp ḫurşunile pūlādla kündeleyüp bir şeddādī şaffa vaz'ında yapup tamām üzerine bir müdevver ⁽³⁾ ḫubbe yaptılar. Muşanna' işler işlediler. ḫubbe tamām oldı. Tābūt daḫı geldi. Ḥazret-i Süleymān ⁽⁴⁾ enbiyā ve evliyā ve etkīyāyla piyāde ḫarşu varup emr itdi: 'Ulemā tābūtı 'arabadan alup ⁽⁵⁾ başları üzere getürdiler. Enbiyā ve evliyā Tevrāt, Zebūr okıyup tābūt öñince ⁽⁶⁾ gitdiler. Server ve selāḫinler tābūt 'aḫabince yürüyüp yās ve mātem tutdılar. ⁽⁷⁾ Dārācāt ve 'azamet ile tābūtı gür-hāneye ilettiler. Mūsā peygāmberele Dāvud peygāmbere ⁽⁸⁾ şeri'atince 'aleyhi's-selām tekrār yine namāzın ḫılup andan duyışlara biñ deve ⁽⁹⁾ yüki kızıl altun üleşdürüp daḫı aşlar bişürüp ḫurbānlar ḫılup faḫīrleri ⁽¹⁰⁾ ḡanī eyleyüp andan tābūtı gür-hāne içine iletüp ol toḫsan toḫuz ayak nerdübāndan ⁽¹¹⁾ aşığa indürdiler. Yidi ayaklu kızıl altun sīpā üzerine bindirdiler. Andan ḫapusın ⁽¹²⁾ muḫkem ḫılup daḫı ol gür-hāne ferş döşediler ve ḫapusını kenlek ağācından ⁽¹³⁾ itdiler. Ya'ni ıldırım inmesün için. Çünki bu tertīb āyīni tamām itdiler. Ol gün ⁽¹⁴⁾ aḫşam daḫı yitdi. Gür-hāne ḫaydı tamām bitdi. Hemān 'ālemler ḫıldı ki gür-hāne üzerinde ⁽¹⁵⁾ sākin olup Tevrāt, Zebūr okıyup ḫā'at-i Ḥaḫḫa meşḡul olup ḫururken ⁽¹⁶⁾ nāḡāḫ ḫazreti Cebrā'īl geldi 'as. Süleymāna selām virüp eyitdi ki :Yā Nebiyy'allāh! Ḥaḫḫ ⁽¹⁷⁾ te'ālā saña selām ḫılup eydür ki bu gice şubḫ-dem yetişdüğünden şoñra atasınuñ gür-hānesi ⁽¹⁸⁾ üzerinde olan zühḫādı 'abbādı taşra ḫıḫarsun. Kimesne ol gür-hāne yöresine ⁽¹⁹⁾ varmasun. Zīrā ki ḫudretüm izḫār olsa gerek. Andan şoñra yine bildüğün ḫıla diyüp ⁽²⁰⁾ ḫāvus-ı ḫudsī yine ḫazretine gitdi. Ol gice Süleymān 'as. şubḫdan ḫā'at itdi. Bu emri ⁽²¹⁾ Ḥaḫḫ ne ola

diyüp fikre bitdi. Ādem gönderüp gūr-hāne içinden ne kadar ʿulemā ve huddām varsa [71a] ⁽¹⁾ çıkdı. Şubḥ-dem daḥı bitdi. Süleymān ḥazreti anı gördiki raʿd-ı felek nazārına gelüp ⁽²⁾ selām virdi eyitdi: Yā Nebiyy'allāh ḥazretü! Ki vaḳitsüz geldüğim maʿzūr tut ki Allāh teʿālā ⁽³⁾ kıblenden emr şöyle oldı ki: Yağmur yağduram felekler yüzine bulutlar ağduram. İzn-i Ḥaḳḳ ile ⁽⁴⁾ tūfān-ı Nūḥı ḳoparam ve bu gūr-hāne üzerine ıldırım inüp taş ağacın zīr u zeber kılup ⁽⁵⁾ irdüm imdi. Tenbīh idüñ gūr-hāne ḳatına kimse varmasun. Emr-i Ḥaḳḳı yirine getürelüm. Kimse helāk ⁽⁶⁾ olmasun ve bir daḥı ḥāk-ı pāyuña geldüğim budur ki duʿā kılasın ki vālideñ tābūtın şāʿiḳa ⁽⁷⁾ odı yaḳmaya. Zīrā mürsel peygāmbersin. Şeksüz ḥācetüñ maḳbūldur diyüp raʿd-ı ⁽⁸⁾ felek icāzet alup gitdi. Süleymān ʿas. bu kelāmı işidüp abdest alup iki rikʿat ⁽⁹⁾ namāz kılup tazarruʿ kılup eyitdi ki: Ehl-i pādişāhlık saña yaraşır ki cihān pādişāhlığın ⁽¹⁰⁾ kime dilerseñ virürsin ve kimden dilerseñ alursın. Kāh Firʿavunleyin laʿīni mālīk-i mülk-i ⁽¹¹⁾ Mışır idüp Mūsā-yı kelīmi kelīm-pūş kılup külbe-yi aḥzān ḡurbetde mübtelā eylersin ve gāh ⁽¹²⁾ yine ol melʿūmı ḳahrıñ deñizine ḡarḳ idüp Mūsāyı memleketine pādişāh idersin. Gāh Yūsuf-ı ⁽¹³⁾ şiddīḳ ḥased çāhına ve belā zindānına giriftār idersin ve gāh çıkarup Mışır taḥtında sultān ⁽¹⁴⁾ idersin. İlāhī sen ol mālīkü'l-mülksin. Ezelsin, ebedsin. Her kime dilerseñ ⁽¹⁵⁾ taḥt ve memleket virürsin ve kimden dilersin tāc ʿizzeti alursın ve her kimi isteseñ ⁽¹⁶⁾ derecāt-ı ʿizzete yitişdürürsin ve her kimi dilerseñ derecāt-ı münzilete bıraḡursın. Mefātīḥ-i ⁽¹⁷⁾ ḥayr u saʿādet ḳabza-ı ʿayīn irādetüñdedür ki nevāşı kāināt yed-i ḳudretüñde muḳahhar ⁽¹⁸⁾ selāsil taşarrufātuña me'sūrlardur ki inneke ʿalā külli şey'in ḳadīr nūr ve zulmeti musahḫari ⁽¹⁹⁾ āşāri ḥikmetüñdür. Yā ilāhelʿālemīn ve yā ḥayra'n-nāşirīn! Bilürüm ki ḳādırsın. Ḳudretüñ çoḳdur. ⁽²⁰⁾ taḳdīriñden taşra daḥı iş yoḳdur. Ben bu bināyı yıldırım inerse daḥı bozan yıḳmasun ⁽²¹⁾ diyü yapmadum. Taḳdīrüñden taşra tedbīr idüp şırāt-ı mustaḳīmden şapmadum. Ammā ki vālidem vaşıyyetin [71b] ⁽¹⁾ tutdım. Bu vechle binā bünyād itdüm ve hem ʿalā ḥazretüñden temennām budur ki

nitekim vālidem vaşiyetin ⁽²⁾ yirine getürdüm. Günahkār olmadum ve taqđiriñde olacağa dağı inkār kılmadum. Zīrā şol ⁽³⁾ ahhār-ı lem-yezelsen kün didiñse cihān yoğiken varlık bulur. ün feyekün diyesin. Cihān ⁽⁴⁾ mülki zīr u zeber olup irlik bulur. Ammā ki izziñ celālũñ hağıün azameti nūruñ ⁽⁵⁾ hağıün dilerüm şāıa gönderüp bu gūr-hāneyi eger yıkarsañ vālidem tābūtın hađ itmeyesin ve amu ⁽⁶⁾ gūr-hāneyi zīr u zeber kılursañ vālidem tābūtın şağ itmeyesin diyüp duā kılacaq. Hađ-ı sübhāna ⁽⁷⁾ ve teālā, Süleymānuñ duāsın müstecāb itdi. Nite ünkü şub-ı şādık oldı. Hađret-i ⁽⁸⁾ Süleymān as. Ağı Melihe emr itdi. Ne kadar gūr-hānede Tevrāt, Zebūr ve kitāblar varsa ⁽⁹⁾ zühhād ve ibād ser cümlesin aldurup taşra ıkarup tağıtdı. Yanında kırk adım yire ⁽¹⁰⁾ kimse almadı. Dağı kırk adım yirden evre alup ne alāmet ola diyüp bağışdılar. Anı ⁽¹¹⁾ gördiler ki rad-ı felek gömüldi. Tās-ı felek ıñladı. Gök yüzine bulutlar ağdı yir yüzine ⁽¹²⁾ azım seylāb yağmurlar yağdı. Şimşekler şağıdı. Ağıbet şāıa inüp ubbei ol ⁽¹³⁾ azım dişleri ve ferş yirine döşenen yeşimleri hıred haşhāş idüp tağıtdı. Her bir ⁽¹⁴⁾ pāresin tünbetüne atdı. Şeyāın zürriyatı Süleymān vālidesi üzerine şāıa indügin ki gördüler ⁽¹⁵⁾ Hađ teālā, Süleymāna hışm itdi diyü birbirine haber virdiler. Tā ki sem-i Süleymāna irdi ⁽¹⁶⁾ gök ubbeyi feleke dökülünce bulutlar tağıldı. Bağır zulumāt def olup ⁽¹⁷⁾ gün şulesi ālemi rüşen itdi. Andan Süleymān peygāamber as. cinnīler sultānı Elhenc ⁽¹⁸⁾ cinnīye emr itdi: Ol şāıa uğrayup yağduğı taşları irtileyüp ⁽¹⁹⁾ pāk idüp tābūtı buldılar. Gördiler tābūt yirinde ađā şāıa ⁽²⁰⁾ ziyān itmemiş. Pes şeyāın nesli gör hacıl olup tağıldılar. Bildüler ki bu hışm binā yapulđına ⁽²¹⁾ olmış. Süleymān anasını diñlemiş. Bağurına şeyāın nesli akın akın olup söyleşürler ki **[72a]** ⁽¹⁾ Hađ teālā Süleymāna acebdür. Bu bināyı yapduğından ötürü hışm itmezse tāc u tađt u salţanat ⁽²⁾ elinden gidüp yabana atılmazsa zirā ki hışm bināya oldı. Bināyı hod yapan Süleymāndur diyüp ⁽³⁾ şād oldılar. Hađret-i Süleymān buña incinüp yüz hağrete dutup nāliş itdi. Nāgāh bir ⁽⁴⁾ nidā-yı izzet yetişdi ki: Yā

insān melikleri ve cinn serhengleri ve yetmiş iki millet ⁽⁵⁾ uluları ve baħr u berde biñ bir ümmetüñ yüzi şuluları! Bilüñ ki ⁽⁶⁾ şeh Süleymān Hax te‘ālānuñ mürsel peygāberidür ve ħalk-ı ‘ālemüñ serveridür. ⁽⁷⁾ İmdi bu bināyı ki yaptı. Vālidesinüñ vaşiyetin tıttup yaptı ki ıldırımından vālidesi ⁽⁸⁾ ħorħup üzerime şā‘iķa inmesün diyüp Allāh te‘ālā daħı şā‘iķa gönderüp ⁽⁹⁾ bu ‘azīm bināyı ħarāb kıldı. Tā ħalk-ı ‘ālem görüp bileler ki taķdīr Allāhdan taşra nesne ⁽¹⁰⁾ yoķdur. Tedbīr-i insān taķdīr-i ħaķķı bozmaz ve ħazā şā‘iķasın def‘ itmege Süleymān daħı ⁽¹¹⁾ ħādir olmaz. Eger Allāh te‘ālā, Süleymāna ħışm itse şā‘iķa anuñ tāc u taħtına inüp ⁽¹²⁾ vīrān iderdi. Ammā ki bu ħuşuşda Süleymānuñ zerrece günāhı yoķdur. Anuñ ⁽¹³⁾ ħıybetinde söz söyleyenler kāfir, münāfıķdur.

Nazm:

[- . . . / - . . . / - . . -]

Nīl u Dicle yolına baĭlansa sed

⁽¹⁴⁾ Cāiz ammā yoķ ħazāya ħiĭ meded

Gel ħazāsına Ĥudānuñ vir rızā

Tā ki senden ola rāzı ol Aħed

⁽¹⁵⁾ **Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān**

[- . . . / - . . . / - . . -]

Sem‘-i ‘aķlı bāķi tıtt kim pür-hüner

Sāna senden şerħ idem bir ħoş ħaber

⁽¹⁶⁾ Ten ‘Arab mülki Süleymān rūḥdur

‘Aql olur Loḳmān-ı ekber nāmver

Nefs-i emmāre ḳavāsi dīv u ḡūl

⁽¹⁷⁾ Cehd ḳıl maḥkūmuñ eyle neki var

‘Aql-i pāk rūḥile dem-sāz ḳıl

Nefs-i dūnı çāker eyle bī-zarar

⁽¹⁸⁾ Nefs-i mü’min eyleyen cennet bulur

Nefse evyān āteşi eyler maḳar

Ger cihād-ı ekber dilersenñ ḳatl ḳıl

⁽¹⁹⁾ Nefs-i şūmı bul selāmet bī-ḥaṭer

Çün Süleymān eyle Ḥaḳḳa ṭā‘ati

Nefs içinden ḳıl ḥuzur iy dād-ger

⁽²⁰⁾ Nefs-i ejder cev‘ile olur zebūn

Vir riyāzet gūşmālin ol ḳadar

Çün melek-ḥūy ola nefsiñ cev^c ile

⁽²¹⁾ Arş-ı ‘ālādan kılasın sen güzer

Çek bu dünyā ni‘metinden sen elüñ

Fāni’i qov bākīye eyle sefer

[72b]

⁽¹⁾ Kibr ü kīni terk idüp kıl meskenet

Kāmil alçaq cāhilān gögüs gerer

Göñül alçaq tut cihānda çün Ḥālīl

⁽²⁾ Olma çün Nemrūd saqın özin görür

Tut sözün Ferdevsīnūñ firdevs bul

Yoḥsa olur meskenet veyl saqar

⁽³⁾ Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir

[- . . . / - . . . / - . . . / - . . .]

Minnet ol Allāha kim vāḥid Ḥudādır lem-yezel

Pāk-i zātı kulhuvallāhu aḥeddur bī-ḥalel

⁽⁴⁾ Ḥāk iken Firdevsīyi gūyā idüp virdi ‘aql

Kim ḥadīṣ aḥsen kelām emlaḥ sūḥandur mā-ḥaṣal

Luṭf idüben virdi vüs‘at ben faķire ḥaķ kerīm

⁽⁵⁾ İkiyüz yitmiş ṭoķız meclis tamām dinildi bil

Dilden elden geldigince söylenüp oldu tamām

Söyeldüm nazm durur kim olmaya gevher bedel

⁽⁶⁾ Kāh ḥikmet kāh hey‘et eyleyüp taķrīr men

Söyledüm ‘ilm-i meşāḥı mūcibince ḥoş meşel

Munşif insāf ider ekmel sözlerüm bilür benim

⁽⁷⁾ Nola kim ḥāsīd ḥasedden eylese ceng ü cedel

Ger ecelden vire Allāh ben faķire mūhleti

‘Ömrüm ĩmān bulayın ki irmeye derd-i ecel

⁽⁸⁾ Bāķīsīnūñ muḥlīsīnūñ āḥir idüp söyleyem

Tā ki taḥsīn ide dā‘īm gūş idicek her kümel

Līk bu durur Firdevsinūñ maķşūdı pes

⁽⁹⁾ Fātiḥayla yād ide ki keremdür hem maḥal

Rūḥumuzçün kim iderse şıdqla ḥayr-ı du‘ā

Ḥācetin itsün müyesser ol Ḥudā ‘izz ü cel

⁽¹⁰⁾ Yā ilāhī ‘arş-ı ekber levḥ-i a‘zam ḥaḳḳıçün

Ḥurt-ı Ādem ḥüsn-i Ḥavvā ḥaḳḳıçün vir gel mühel

Bu Süleymānnāmesin cümle kılam āḫir tamām

⁽¹¹⁾ Kılar ḥayr-ı du‘āyı gūş idüp ümmet-i milel

Raḥmet-i Ḥaḳdan dilerseñ vir şalavāt Aḫmede

Tā bulasın nār-ı dūzaḥdan necātı bī-‘ilel

⁽¹²⁾ **Süleymān-nāme’nüñ İkiyüz Seksen Meclisinüñ Zikrindedür.**

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Kūyuñuñ kim seddidür firdevs-i cennet bāğ-i İrem

Dergeh-i dārü’s-selāmuñ ‘āşıka cennet yiter

⁽¹³⁾ İy cemālūñe nūrından şems-i ‘ālem şem‘e fer

Vey yanağın āteşinden nār-ı Mūsā pür-şerer

⁽¹⁴⁾ Hicrañ odı deldi bağrım ney bigi efgān iderüm

Bu ‘aceb kim ḥazretiñ şefkat kı lup itmez nażar

Tübā kıaddüñ mişli servi görmedi bostān-ı çarh

⁽¹⁵⁾ Nā hū hıddiñ mişli gül bāğ-ı cihān içre yeter

Zerrece irmez dehānuñ sırrına ‘aqlım didim

Didi keşf olmak dilerseñ sözüñ eyle muhtaşar

⁽¹⁶⁾ Gözlerim yaşın şarāb itdi ğam-ı la‘lūñ didim

Nār-ı hicrūñ bağrımı kıldı kebāb uşda düter

Dilince itmeye vişāl-i ka‘besin yārūñ tavāf

⁽¹⁷⁾ Kim muğaylān-ı firākı zaħmetin cānım çeker

Aħsen-i taķvīme taħsīn itdügi Firdevsīnūñ

Hālīk-ı a‘zam didi kertnā adıma pür-hüner

⁽¹⁸⁾ Muşhaf-ı hısnūñde iy cān hāl-i hizbiñ ma‘nāsīn

Seb‘ h‘ān vā‘izle nāşih şanma kim tefsīr ider

İy leb-i mühr-i Süleymān bu hıandān mūra baķ

⁽¹⁹⁾ Gör Süleymān kışşasından niçedür almağ haber

Lîk vir gel hoş şalavât bir revân-ı Muştafâ

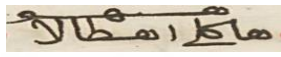
Ki enbiyâ vü evliyâ şefkat kamu andan umar

⁽²⁰⁾ **Der-Beyân-ı Ahkâm Tâli'-i Mevlûd**

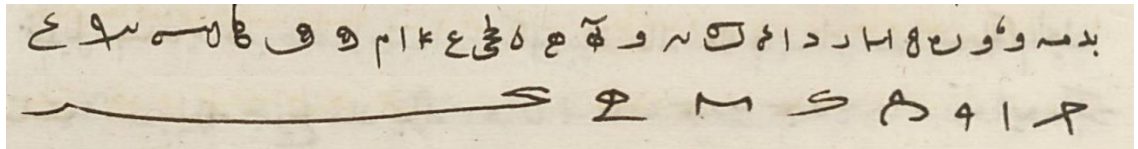
Loğmân-ı ekber ol hekim pür-hüner naklınce ve Eflâṭûn-i ⁽²¹⁾ şadık ol hekim-i hâzık kavlınce râviyân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı muhtâr [73a] ⁽¹⁾ ol vechle şahîḥ hikâyet kı lup iderler ki kaçan ki Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâm ⁽²⁾ vâlidese ravzasınıñ üzerine şâ'ika inüp ḥarâbe viricek. Ḥayli müteellim oldı. ⁽³⁾ Egerçi kim yine ihyâ itdi. İllâ ki ḥasûdâne gıybetde dâsitanlar düzetdiler. Süleymâna daḥı ⁽⁴⁾ 'acebdür yakın zamânda ḥışm inmezse kimi vâlidese üzerine ḥışm indi diyüp ⁽⁵⁾ söyleşdiklerin yıl sem'-i Süleymâna ki irişdirdi. Süleymân muḳayyed olmayup Ḥaḳ te'âlâya ⁽⁶⁾ tevekkül eyledi. Bunuñ üzerine ol gün geçdi. 'Alâ'ş-şabâḥ Süleymân-ı dîvân ḳurdi. ⁽⁷⁾ Kaçan kim dîvân-ı Süleymânı ṭuracaḳ. Meger ki pehlivânlar şaffında oturan ra'dın bir ḳañ ⁽⁸⁾ ḳarındaşı vardı. Ğâyet kâmil şâ'ir tab' ve ehl-i ḳalem olduğı ecelden ḥazînedârı ⁽⁹⁾ Süleymân idi. Adına eşmü'ı dirlerdi. Şar' 'alâmeti bulurmuş idi. Bir ay miḳdârı vardı ki ⁽¹⁰⁾ 'aḳlı zeyl olup delürmişdi. Az ḳalupdı ki helâk ola. Pes ra'dın berḳ ol pehlivânı şarḳ ve ⁽¹¹⁾ ğarb ḳarındaşı İşmü'iniñ elin alup ḥazâmet ile getürdi. Dîvân-ı Süleymâna getürdi. Andan serîr ⁽¹²⁾ öñünde yüzün sürüp devâm-ı devletine du'a ḳı lup eyitdi ki: Yâ emîrü'l-cinnü'l-ins ḥazretüñ ⁽¹³⁾ Süleymân-ı zamândur. Ḳuluñ daḥı pehlivândur. Niçe biñ ḥükemâ emrü ki mâ'mûr ve fermân ⁽¹⁴⁾ birdür. Eyyâm-ı devletüñde revâ degildür ki İşmü'ı ḳarındaşım derde giriftâr, mübtelâ ola. ⁽¹⁵⁾ Lâyıḳ budur ki Loğmân-ı Hekim'e emr idesin. Derdine devâ var. Nicene şifâ kı la diyüp pehlivân ⁽¹⁶⁾ tazarru' idicek Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâm Loğmân bin 'ada ol hekim üstâda ḥükm eyledi. ⁽¹⁷⁾ İşmü'iniñ nabzîñ tutdı ve cinn fi'ili idügin bilüp ve tâli' ihtiyâr ḳı lup eyitdi ki: Yâ Süleymân-ı ⁽¹⁸⁾ zamân!

İy melik-i ins ü cān! Bu marīzūñ daḥı marazī cinnī fi'li dūr. Ve ṭālī' daḥı sünbüle burcıdur. ⁽¹⁹⁾ İlduzı 'uṭāriddür. Müvekkil-i burc sünbülei da'vet eyle tekvīnün getür ve tekvīne daḥı cinn-i re'īslerine ⁽²⁰⁾ ḥükm idüp buña zarar irgüreni bildüre. Ḥaḫḫından gele diyecek. Süleymān 'as. yirinden ⁽²¹⁾ ṭurup iki rek'at ḥācet namāzın kıilup nübuvvat ḥātemūñ altıncı ismin oḫuyup sünbüle burcunun **[73b]** ⁽¹⁾ üzerine müvekkil olan meleki da'vet idüp teşḥīr kıldı. Ḥükm-i sübhānī ve mu'cize-yi Süleymānī ⁽²⁾ birle müvekkil-i burc senile geldi. Süleymāna selām virüp serīrine qarşu izhar-ı mine'-ş-şems ⁽³⁾ Süleymān 'aynında 'ayān kılan ḥalāyık gözine nihān-ı Süleymān 'aleyk olup nazār kıilup ⁽⁴⁾ gördi ki bir 'aceb hey'et müvekkil nazārına qarşu gelüp ṭurur. Ammā ki ḡāyet 'aceb hey'et dört ⁽⁵⁾ başı var dört başında dört yüzi ol her yüzinde bir aḡızı birbirini var ammā ⁽⁶⁾ ki dört gözleri ve dört kaşları var ve dört daḥı ādem eli bigi eli var. Bir ⁽⁷⁾ elinde zerrīn levḥ dutar üstinde yed-i ḫudretiyle esmā-i Allāh yazılmış ve bir elinde daḥı menşūr-nāme ⁽⁸⁾ dutar ve bir elinde daḥı āteş-i 'amūd dutar ve bir elinde daḥı bir deste sünbüle dutar ter u tāze ⁽⁹⁾ cenneti ḥāşşa kim ol sünbüle ṭutduḡı elinūñ barmaḡında bir nūrdan ḥātem ṭutar üzerinde ⁽¹⁰⁾ ṭılsimāt yazılmış ḫazılmış. Dest-i ḫudretiyle ve daḥı dört başında dört nūrānī tācı var ⁽¹¹⁾ 'āleme şu'le virir ve bir 'aceb daḥı bu ki sekiz ḫanadı var. Dört ḫanadıyla cemī'c a'zāsın ⁽¹²⁾ bürümiş ve lākin her şehperlerinūñ vaż' ve endāmı sünbül yapraḡı endāmına beñzer. Andan Süleymān ⁽¹³⁾ peygāMBER 'as. sū'āl kıilup eyitdi ki: Mübārek ismūñ nedür? Ve yine müvekkilsin ve bu getürdigün ⁽¹⁴⁾ levḥūñ ve nāmenūñ ve ḥātemūñ üzerinde menḫūş olan ṭılsimātuñ ḥavāşı nedür diyecek. ⁽¹⁵⁾ Cevāb virdiki: Yā nebiyy'allāh! Benim adım Eşḫiyā'ıldür. Yidinci ḫat gökde ferişterler içinde laḫabım ⁽¹⁶⁾ Şef'iyāıldür ammā müvekkilün melā'ike arasında Ḳadūrācdur. Sünbüle bucına müvekkil benim ⁽¹⁷⁾ ḥükmümde altı kez yüz biñ melā'ike-yi müvekkilün vardur. Ancılayın melā'ike-yi müvekkilündür ki her ⁽¹⁸⁾ birinūñ ḫabz taşarrufında altışar kez yüz biñ melā'ike vardur ki kim her melegün

emrinde altışaruñuz ⁽¹⁹⁾ yüz biñ cinn cemā'atine hüküm ider. Tekvînler māmūrı vardır ve dağı yā nebiyy'allāh! Bu elümde ⁽²⁰⁾ getürdigüm sünbüle burcına müvekkil olduğumuñ nişānidur ve dağı bu hātem üzere yed-i kudret ile ⁽²¹⁾ menkūş olan ism-i Allāh havāşı berekātında cemī' melā'ike emr-i Haqla fermān-beremdür ve her kim [74a] ⁽¹⁾ bu hātemüñ tılsımātın kamer-i sünbüle bir canda iken 'aṭṭārid sā'atinde yeşil yeşim üzere kızdurup hāteminde ⁽²⁾ getürse hīç cihānda kimseye muhtāc olmaya ve yoksullık görmeye ve düşmāndan zarar ir görmeye ⁽³⁾ **hātem in-est**

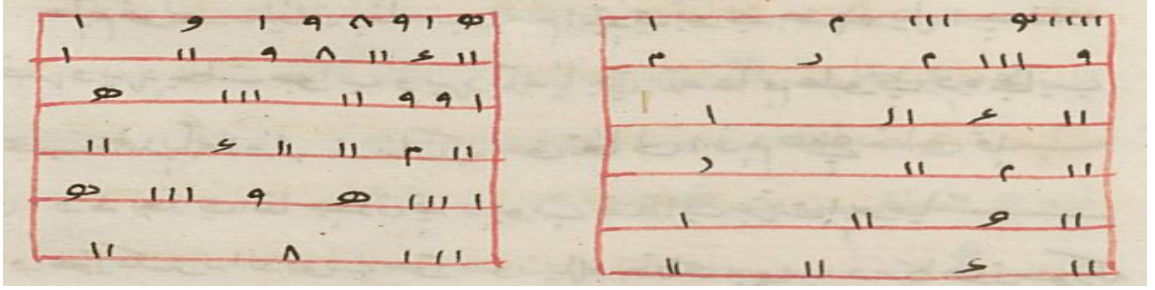

ve dağı yā nebiyy'allāh! Her kim bu nāme-yi menşūrum içinde olan tılsımātı ⁽⁴⁾ kamer-i sünbül burcunda yakīn misk-i za'ferān birle yeşil rengin kāğıt üzerine yazup kāfūrī ⁽⁵⁾ mum ile kaplayup pāklığile kendüde getürse baht ve rüz-ı devleti ziyāde ola her ⁽⁶⁾ ne kim tutarsa kolay gele. Eger kim yazup kıbleye karşı akar şuyıla yeşil çanağ içinde kāğıdı ⁽⁷⁾ ezüp hasta olmuş tuvar üzerine ol şudan sepse şihhat bula ve dağı nebāt ve şecerāt ⁽⁸⁾ üzerine şuyından sepse āfāt-ı semāvātdan emīn ola. **Du'ā ve tılsımāt in est:** ⁽⁹⁾

⁽¹⁰⁾ **ve dağı** yā Nebiyy'allāh! Bu levhimüñ ⁽¹¹⁾ üzerinde mestūr olam ism-i Allāh'ın havvāşı budur ki her kim şāfi bakar levhe eşkālını ⁽¹²⁾ raqm idüp tığle kızsas ve bir yeşil çanağ içine kıoysa şuyından zirā'at olmuş ekin üzerine ⁽¹³⁾ şaşsa yāhūd bāğ bāğçe üzerine şaşsa çekerekden ve ağıudan cemī' āfāt-ı semāvīden ⁽¹⁴⁾ emīn ola ve dağı kendüyile getürse Allāhuñ hıfz ve emānı içinde ola. Ammā beşareti tālī' ⁽¹⁵⁾ ihtiyār kıla. Kamer sünbüle bir canda ola yazılmağda ve çizilmekde ve dağı yazarken 'uṭṭārid buhūrın ⁽¹⁶⁾ ide

Levh-i 'Azīm Īn estset:

Naẓm

[- . - - / - . - - / - . -]

Böyle diyüp ol müvekkil sünbüle

⁽¹⁷⁾ Sākin oldı Şeh Süleymānla bile

⁽¹⁸⁾ Diñle imdi bu ġarāib kışşayı

⁽¹⁹⁾ Līk vir gel hoş şalavāt gel dile.

⁽²⁰⁾ Der-Beyān-ı 'Ömr-i Müvekkil-i Sünbüle ⁽²¹⁾ vü Dīden-i 'Acayibhā Goften-i Ust

[74b] ⁽¹⁾ Hākīm kavline çünki müvekkil-i burc-ı sünbüle hātemüñ ve nāmenüñ ki aşlını beyān itdi. Süleymān peygāMBER 'as. ⁽²⁾ hüküm itdi: Loqmān-ı Hekīme 'aleyhi's-selām te'lif itdügi kitābına ser cümlesinüñ eşkālüñ raqm itdi. ⁽³⁾ Andan Süleymāna ol meleke sū'āl itdi ki: Yā Eşkā'ıl haber vir baña ki 'ömrüñüñ eṭvālüñ bilem ve cihānda ⁽⁴⁾ acāyib ve ġarāyib ne gördüñ naql eyle ki 'ibret alam diyecek. Cevāb virdi ki: Yā nebiyy'allāh! Benim 'ömrüm ṭavīldür ⁽⁵⁾ ne miqdār idügin fark itmezüm. Zīrā ki Hāk ṭe'ālā on iki burücü ve yidi ılduzları hilḫat ⁽⁶⁾ idicek müvekkil-i melā'ike tekvīnleri birle ol zamān yaratmışdur. Bu taqdīrce hallāḫ-ı 'ālem ⁽⁷⁾ eflāḫ-ı hilḫat ılduzları var idelden ne miqdār idügin ol 'allāmu'l-ġayb bilür. Ammā ki 'ömrümde ⁽⁸⁾ bu kadar fark iderüm ki 'arş ayağında bir yeşil nūrdan ḫandīl vardur. Yetmiş biñ yılda bir kerre ol ⁽⁹⁾ ḫandīl içinden

bir nūr zāhir olup on sekiz biñ ‘āleme şu‘lesi pūr-tāb urur. Şöyle kim ay, ⁽¹⁰⁾ güneş nūri maḥv olur Allāh te‘ālānuñ emriyle cemī‘ melā’ike ol zamān secdeye secdeye varup iderler ki ⁽¹¹⁾ Lā ilāhe illAllāhü’l-Mülkü’l-Ḥaḫḫu’l-Mübīn Muḫammedü’r-resūlullah şādıkü’l-va‘dü’l-emīn diyüp tesbīḥ oḫurlar. ⁽¹²⁾ Andan ol nūr-ı a‘zam ne der diyü müvekkil levḥ-i ḳalem, ḳaleminden İsrāfīl-i a‘zāmdan sū’āl itdük ki: Nedür? ⁽¹³⁾ Cevāb virdi ki: Rūḥ-ı envār-ı Muḫammedīdür ki ‘ālemi Ḥaḫ te‘ālā anuñ dostluḡına yaratmışdur. Ḥakkında ⁽¹⁴⁾ levlāke lemā ḥilḳatu’l-eflāk el-eflāk demişdür. Ol rūḥ-ı Muḫammedīnūñ yetmiş biñ kerre bir ḳoyup ⁽¹⁵⁾ ‘āleme şu‘le virdügin bilürüm.

Nazm:

[- . - - / - . - - / - . -]

Eşḳā’il ol zamān virdi cevāb

⁽¹⁶⁾ Şeh Süleymān ‘ibret aldı kām-yāb

Güne bī-ḥad yaşamışdur ol melek

Gör ne çokdan devr ider çarḥ-ı āsyāb

⁽¹⁷⁾ **Neṣr:** Ḥakīm ḳavlince Süleymān peygāMBER ‘as. eyitdi: Bunca ‘ömr-i ṭavīl içinde ⁽¹⁸⁾ ‘acāyib ne gördüñ? ‘Ālem-i ‘ulvīde ḥaber vir diyecek cevāb virdi ki: Yā nebiyy’allāh! ‘Ālem-i ‘ulvīde ‘acāyib ⁽¹⁹⁾ ‘ibretullāh Allāh çok gördüm. Ammā andan ‘aceb gelmediği ol zamān ki Ḥaḫ te‘ālā Ādem-i şafī ḥalk ḳılıp ⁽²⁰⁾ uçmaḡa girüp sünbül ağācına yakın olma. Buḡdāy ağacından yime diyüp ḥiṭāb ‘izzet irecek. ⁽²¹⁾ Ādem-i şafī iblīs iḡvāsına uyup ve Ḥavvā mekrine iledüp Ḥavvā söziyle buḡday büyüüp dergāhdan sürmekle **[75a]** ⁽¹⁾ emr olup yir yüzine inüp ücyüz yıl tamām eddüm. Şafī ‘aleyhi’s-selām göz yaşın döküp münācāt ⁽²⁾ ḳılıp iderdi kim ḳāle te‘ālā Rabbenā ḫalemnā enfusenā ve in lem

tağfirlenā ve terḥamnā linekūnnen mine'l-ḥāsirinlehi ⁽³⁾ diyüp niyāz itdükdən sonra Ḥaḡ te'ālā günāhın ki 'afv itdigi şoñra Ādem-i şafī 'aleyhi's- ⁽⁴⁾ selām yetmiş gün şavm u şalātile rūḥ-ı Muḥammede yetmiş biñ kerre şalavāt getürdi. ⁽⁵⁾ Yetmiş birinci gün gün münācāt kılup eyitdi ki: Ehli bulunmadığı nūr-ı Muḥammed çerīsün ⁽⁶⁾ bencileyin mübtelā olmuş kıluñ var mı ki ḥaḡā itdüğinden otur ve üçyüz yıl ağlamış ⁽⁷⁾ evlā diyecek nidā-yı 'izzet yetişdi ki yā Ādem-i şafī 'arş-ı 'azīm ayāğında dördünci kat ⁽⁸⁾ Ḳāf kıllesine kıdretüm ayīnesi vardur. Bir bir ferişteye emr idem seni. Ol ⁽⁹⁾ yire altı müşkilin ḥallola diyüp yidinci kat gökde bir mülk-i muḡarrib vardur ki ⁽¹⁰⁾ adına Nūr Nā'īl dirler. Azīm-i 'arşı ḡavāf eyleyicidür. Anuñ bigi 'azīm feriştedür ki ⁽¹¹⁾ otuz biñ kanadı vardur. Bir nefesde yetmiş biñ yıllık yol alır. Ādem-i şafī 'aleyhi's- ⁽¹²⁾ selām Nūr Nā'īl melek getürüp kıdret kanadların açup 'arş-ı 'azīm ⁽¹³⁾ ayağında göçdi. Daḡı kıdret ayīnesine Ādem-i şafī naḡar kıldı. Gördigi 'arş-ı ⁽¹⁴⁾ 'azīm ayağındandır. Dördünci kat ḡāf kıllesine ininceye dek nūrdan ḡilḡat olmuş ⁽¹⁵⁾ bir kıdretullah ayīne şekl-i levḡ aşılımış. Velī eyle nūrānī ki on sekiz biñ 'ālemüñ naḡşı ⁽¹⁶⁾ anda mevcūd görünüñ idi. Ādem-i şafī 'ibret alup on sekiz biñ 'ālemüñdür ve nite ⁽¹⁷⁾ naḡar şalup gördigi her bir 'ālemde yidi deryā var ve yidi kat ⁽¹⁸⁾ yir ve yidi kat gök va ay, güneş var. Bir 'aceb daḡı bu ki her bir ⁽¹⁹⁾ 'ālemde Beytullahü'l-ma'mūr var. Kıızıl yāḡütđan ver her Beytullahuñ ⁽²⁰⁾ kıpusı ḡalkına bir şaḡış her biri bir hey'etde ḡalkaya yapuşup niyāz kılup ⁽²¹⁾ eydür ki:

Naẓm:

[- . - / - . - - / - . -]

Her birinüñ çeşmi kıan seylāb-veş

Zārı zārı inleşür dolāb-veş

[75b]

⁽¹⁾ Her biri seyrān dilince ser-firāz

Ḥaḫḫa nāliṣ ḫılup ider ok niyāz

Dir ki yā Rāb ḫāzretüñdür reh-nümā

⁽²⁾ Raḫmet eyle ḫāzretüñdür reh-nümā

Geri buġdāy ziyüp itdüm men günāh

Tövbe yā Rāb anmagil yüzüm siyāh

⁽³⁾ Virdüñ evvel ben ḫulu ki cenneti

Yime buġdāy diyüp itdüñ ‘izzeti

Uydum iblīs sözüne itdüm ḫaṭā

⁽⁴⁾ Tövbe yā Rāb eylegil luṭf u ‘aṭā

Böyle diyüp nāliṣ ider her biri

Beyt-i Ḥaḫḫı öpeyin sürer seri

⁽⁵⁾ Ḳıldı ḫayrān göriben Ādem-i ṣafī

Vir ṣalāvāt tā diyem ḫıṣṣa ṣafī

Neşr: ⁽⁶⁾ Yā nebiyy'allāh! Ādem-i şafī 'aleyhi's-selām anları görüp haṭāsına tövbe idüp 'arş ayağında secde kıllup ⁽⁷⁾ istiğfār getürdi ve daḥı Nūr Nā'īl melek Ādem-i şafī getürdi. Beytül-ma'cūr eşiginde ⁽⁸⁾ bu rub'-ı meskūn 'āleminde menziline yitürdi. Andan Ādem-i şafī sū'āl itdi ki: Yā Nūr Nā'īl! ⁽⁹⁾ Ma'lūmum oldugı Allāh te'ālānuñ bu rub'-u meskūn 'āleminden ğayrı daḥı 'ālemleri varmış. ⁽¹⁰⁾ 'Ale'l-ḥuşūş ki her bir 'ālemde bencileyin bir haṭā itmiş kullı varmış diyecek. Nūr Nā'īl ⁽¹¹⁾ melek eyitdi: Yaḳīn şöyle bilki yā Ādem 'arş-ı 'azīmüñ niçe yüz biñ ayağı var. Her bir ayağında ⁽¹²⁾ bir kudret ayīnesi aşılmışdur. Her bir 'ālemüñdür daḥı Ḳāfiñ ḳullesi üzere ⁽¹³⁾

Nazm:

[- . - / - . - - / - . -]

Yā ḥalīfe şöyle belki bī-gümān

Niçe biñ 'ālem yaratdı müste'ān

⁽¹⁴⁾ Biñde birin görmemişim men anuñ

Aña göre 'ibret alup ḳıl hemān

Neşr: ⁽¹⁵⁾ Yā Eşḳiyā'īl! ol 'arş-ı 'azīmüñ ayaḳları ki vardur bir ayağından bir ayağına ⁽¹⁶⁾ mābeyn ne ḳadar yıllıḳ yoldur kimse bilmez illā ki Allāh te'ālā bilür. 'Arş-ı 'azīm ancılayın ⁽¹⁷⁾ 'azametlidür. Allāh te'ālā 'arşı bu ḳadar 'azametle nūr-ı Muḥammedīden ḥilḳat itmişdür. Aña ⁽¹⁸⁾ göre nūr-ı Muḥammedīnün şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'azamet ve şerefın bilesin.

Nazm:

[- . - / - . - - / - . -]

⁽¹⁹⁾ Diñleyecek şeh Süleymān pādişāh

Bildi kim durur Muḥammed Muṣṭafā

Ḥoş şalavāt viridi aña vü āline

⁽²⁰⁾ Sende virgil bul şevāb ḥoş şafā

Neşr: Ḥakīm ḳavlince Süleymān peygāber ⁽²¹⁾ Muḥammed Muṣṭafānuñ ‘aleyhimü’s-selām ‘aẓametin bilüp daḥı yine sū’āl eyitdi ki: Yā Eşḳiyā’īl kerrubiyyūn [76a] ⁽¹⁾ arasında ḥiç ‘arş ṭavāf itmiş melek-i muḳarrabin var mıdur? Cevāb eyitdi ki: Yā nebiyy’allāh! Bir melek-i ⁽²⁾ muḳarrabin adına ‘Azimā’īl dirler ‘arş-i ‘azīm ṭavāfiçün münācāt idecek eytdi: İlahi! ⁽³⁾ Dilerüm ki ‘arşuñı görem, ‘aẓametin bilem. Ḥiṭāb-ı ‘izzeti geldi ki senüñ vüçüduñ za‘if, ḳanadlarıñ ⁽⁴⁾ az. Pes ‘arş-ı ‘azīm görmek saña maḥāldür. Yine niyāz ḳılup eyitdi ki: İlahi! Otuz biñ ḳanadım var. ⁽⁵⁾ Her ḳanadımıñ ululuḡı otuz biñ yıllık yoldur ve her bir ḳanadım aralıḡı otuz biñ yıllık ⁽⁶⁾ yoldur ve her bir nefesde yetmiş kez yüz biñ yıllık yol menzil alurum ve yine ḥiṭāb ⁽⁷⁾ geldi ki yā ‘Azimā’īl Bu sen ve şaf eyledigüñ ‘arşıñ ‘aẓameti deñizinden bir ḳatre degildür. Ol ⁽⁸⁾ kadar ḳanadlarıyla ve ḳuvvet-i ‘aẓametele senüñ ṭāfetüñ yoḡdur ki ‘arş-ı ‘azīmiñ nişfinuñ ⁽⁹⁾ rub‘ını daḥı ṭavāf idüp görebilesin diyecek. ‘Azimā’īl yine münācāt ḳılup eyitdi ki: ⁽¹⁰⁾ İlahi! Ḳuvvetüm ve ḳanadlarum artur Allāh te‘ālā eyitdi. Yā ‘Azimā’īl! Ne dilersin eyitdi İlahi. Üc yüz ⁽¹¹⁾ biñ ḳanad vir. Her bir ḳanad aralıḡı üc yüz biñ yıllık yol olsun ve her bir günü ⁽¹²⁾ üc yüz yıllık yol ola. Ḥiṭāb-ı ‘izzet geldi ki murādıñ ḥāşıl olsun. Virdüm yine eyitdi ki: ⁽¹³⁾ Her bir ḳanad şaḡısınca yüz biñ yıl mühlet vir. Ḥaḳ te‘ālā eyitdi ki: Virdüm pes ‘Azimā’īl ⁽¹⁴⁾ ḳudret ḳanadların açup uçdı. Üçyüz biñ yıl ki her nefesde üçyüz biñ ⁽¹⁵⁾ yıllık yol alurdı. Andan eyitdi: İlahi! Ne kadar uçdum, münezzil aldum, nidā-yı elü heyyet ⁽¹⁶⁾ geldi ki. Yā ‘azimā’īl. Eger ki bir ḳanaduñ şaḡısınca yüz kez yüz biñ daḥı uçarsıñ. ⁽¹⁷⁾ ‘Arşıñ bir ayaḡından bir ayaḡına irişüp geçmeyesin. Ferişte

çünkü bu nidâyı işitdiğince ⁽¹⁸⁾ varup bu tesbîhi okıdı. Sübhâne men lâ gāyete lia‘zimeti velākünne liḡudreti ente’l-lezī lā nihāyetü’l ⁽¹⁹⁾ melike ve lâ ḡaddü’lmülketi Ma‘ni oldur ki: Zihī ‘azīm Allāh ki ‘azametiniñ ḡadd-i ḡesābı yok ve pādīşāhlığınuñ ⁽²⁰⁾ nihāyeti yok.

Naẓm:

[- . - / - . - - / - . -]

‘Aczine iḡrār idüp ṡurdu melek

Tövbe itdi dileyüp ḡaḡdan dilek

⁽²¹⁾ Niçe biñ yıllık niyāz itdi tamām

ḡaḡ günāhın ‘afv idüp itmez helāk

Der-Beyān-ı Hey’et-i Burc -ı Sünbüle

[76b] ⁽¹⁾ ḡakīm ḡavlince Eşḡiyā’īl melek bu ‘arş sözlere naḡl idecek ‘ibret alup ḡayrete varup ⁽²⁾ ‘arş-ı ‘azīmiñ alevliḡin bilüp Allāha tekbīr tehlīl ḡetürüp secdeye varduḡdan soñra yine sū’āl ⁽³⁾ itdi ki: Yā müvekkil-i burc-ı sünbüle ḡaber vir baña ki sünbüle burcınıñ hey’eti ne vechledür. Cevāb ⁽⁴⁾ virdi ki: Yā nebiyy’allāh! Tebārek ve te‘ālā sünbüle burcını sekizinci ḡat felekde yaratmışdur. Bir ervāḡ ⁽⁵⁾ şeklindeki sağ elinde bir ṡutam sünbüle ṡutar ve bir elinde das ṡutar ammā şehperleri sünbüle ⁽⁶⁾ vuz‘ındadır diyecek. Süleymān ‘as. ider ol elinde sünbüle va das ṡutduḡına delālet nedür? ⁽⁷⁾ Cevāb virdi ki: Āfitāb on iki burcı seyr itdüḡi taḡdīrce sünbüle burcına muḡārib ⁽⁸⁾ olacaḡ ekin biḡşin va ḡatı olur. Bir yüzündeki ḡalāyık zirā‘at ehli olan kimesne ⁽⁹⁾ eline das alup biḡşin cümle başlar yoḡsa yā nebiyy’allāh taşavvūr itme ki sünbüle burcında ⁽¹⁰⁾ ekin biḡşin buḡday ve oraḡ ola. Ma‘āzallāh böyle taşavvūr itmek ‘abeşdür.

Nazm:

[- . - / - . - - / - . -]

⁽¹¹⁾ Ol şekilde hilkat olundı sünbüle

Şanma tutar orağ ile sünbüle

Böyle diyüp sâkin oldı ol melek

⁽¹²⁾ Al şalavât sözlerini sen dile

Der-Beyân-ı Hey'et-i Burc-i Sünbüle Be-Ķavl-i Ħükemâ-yı MüteĶaddimîn

Ħakîm Ķavlince müvekkil-i burc-ı sünbüle ⁽¹³⁾ böyle diyecek sū'âl itdi ki: Yâ EşĶiyâ'îl sünbüle ⁽¹⁴⁾ burcınıñ şıfatın beyân itdüñ. İmdi senden dilerüz ki tekvînüñi getüresin. Tâ kim bu hazînedârıma ⁽¹⁵⁾ zarar irgüren cinnî bilüp siyâset Ķılam diyecek. Müvekkil-i burc-ı sünbüle icâzet alup tekvîn ⁽¹⁶⁾ getürmege gitdi. Ammâ ki bu cānibden Süleymân LoĶmân-ı Ħekîme 'aleyhi's-selâm sū'âl Ķıldı ki: ⁽¹⁷⁾ Ħükemâ Ķavlince sünbüle burcınıñ hey'eti nicedür? Cevâb virdi ki: Yâ nebiyy'allâh! ĦaĶ te'âlâ sünbüle ⁽¹⁸⁾ burcını ki altıncı burcdur. Şekli vuzu' âdem şeklidir. Ve lâkin ayağınuñ barmağınuñ ve saçınıñ ⁽¹⁹⁾ şeklinüñ Ķılları ve gövdesi pîr-i müvedder ser cümle sünbüle vuz'ındadır. Elinde bir 'azîm ⁽²⁰⁾ orağı var iken biçen va Ķatı gelinceye dek biçen ve Ķatı ola sünbüle dağı kendü teninde biten sünbüle ⁽²¹⁾ Şeklindeki Ķılları orağıle biçer ve çünki yaz faşlı olsa gine taĶayyülleyin biter. [77a] ⁽¹⁾ ĦaĶ te'âlânuñ Ķudret ile ve dağı yâ Süleymân sünbüle burc Ħakîdür de dişidür, şayfîdür, leylîdür ⁽²⁾ ve cenübîdür. Mustakîmu't-tulû'dur. Ağız yüzlüdür. Muţţâlî' çokdur. Endülüsüñ, Fârsuñ, ⁽³⁾ Şâmuñ, Kirmânuñ, Fırâtuñ tâlî'idür. Anda bir ılduz olur. Adına ĦarĶa dirler şimâlîdür ve ammâ ki ⁽⁴⁾ sünbüle burc dağı Ķâyet 'azîmdür. Şöyle ki elindeki uzağı işbu dünyâ serâbınca ola. ⁽⁵⁾

Nazm:

[- . - / - . - - / - . -]

Naql böyle eyledi hermes ḥakīm

Sünbül burcı durur ğāyet ‘aẓīm

⁽⁶⁾ Özgesin Allāh bilür yoḡdur gümān

Ki oldurur ‘allām-ı ğayb añla nidim

Der-Beyān-ı Aḥkām-ı Şemiyye

⁽⁷⁾ Ḥakīm ḳavlince Süleymān ‘as. yine sū’āl itdi ki: Ḥaber vir baña ki afitāb sünbüle burcına gelicek. Ḥükemā ḳavlince ⁽⁸⁾ kūsūf ve ḥusūf vāki‘ olsa ve ay ağıllına ve yazılarla veya şā‘iḳa veya kurre-yi nār ⁽⁹⁾ düşse fi’l-cümle ‘ālemde bir ḥādiṣe vāki‘ olsa yine dalālet ider. Cevāb virdi ki: Yā nebiyy’allāh! ⁽¹⁰⁾ Afitāb ki neyyīr-i a‘zamdur. Ḳaçan kim esed burcından sünbüle burcına taḥvīl eylese rūḥānīler ⁽¹¹⁾ arasından kerrubiyān içinden müvekkilün melā’ike şınıfından bir ferişte-yi ‘aẓīm Allāh te‘ālānuñ ⁽¹²⁾ emriyle āfitāba müvekkil olur ki adına ol müvekkilün Ṭamāhā Bünyā’īl dirler. Afitāb ⁽¹³⁾ sünbüle burcından taḥvīl edinceye dek ‘ālemüñ taşarrufātı kevākib-i seyyāre arasında ve eflāk-ı ⁽¹⁴⁾ devvār içinde anuñ ḥükminde olur ve ol feriştenüñ ḥükminde yidişer kerre ⁽¹⁵⁾ yüz biñ müvekkil melā’ikeye ve tekvīnlere ḥükm ider. Melekūt-ı muḳarrabīn vardur ve daḥı güneş sünbüle ⁽¹⁶⁾ burcına āb ayınuñ on beşinde gelür. Nücümü ḳavlince ol aya soñ yāy ayı ve Süryānī ⁽¹⁷⁾ dilince āb dirler ve Rümīler dilince aḡustos dirler. Otuz bir gündür ğāyet ⁽¹⁸⁾ ıssı olur ve her soñ nesne kim vardur. Süd ve yoḡurt ve yemişler gibi eyüdü. Ammā laḥana ⁽¹⁹⁾ yirmez. Eger yiseler renc getirür ve bu ayda furyāz eser eti çullamaḳ gerek ve hem az cimā‘ ḳılmaḳ gerek. ⁽²⁰⁾ Pes evvel gün Nīl taşmaḡa başlar ve

şular şuya başlar. Üçüncü gün sa‘iddür. Dördüncü gün ⁽²¹⁾ şümdür. On dördüncü gün toğar sa‘idü’s-sā‘ūd tölünür. Mücerrebdür gāyet şerlü gündür. **[77b]** ⁽¹⁾ On yedinci gün eyyām-ı naḥsdur. Meryem anamuz āhirete gitdüğü gündür. On altıncı günü ki sā‘at ⁽²⁾ olur ve gice sā‘ati bir olur. Güneş sünbüle burcına yetişüp sekiz gününde ikindüden şoñra ⁽³⁾ göke naẓar kıllalar tā erteye degin eger gökde bulut olursa aḥiturisde yağmur bī-ḥisāb ⁽⁴⁾ olur ve göz akını eyü olur ve akıncılar işin tīz bitürir ve ammā gök yüzi açuğ ola, ⁽⁵⁾ bulut olmaya. Bilgil ki yağmur kıt ola. Ammā eger yatsudan aḥituriseñ evvelinde yağmaya. Ortasında ⁽⁶⁾ yağa. Ammā dün biçoğundan şoñra bulut olsa āḥirinde ola. Pes bir dün bir aya haber⁴⁴ ⁽⁷⁾ ideler. Her ne vaqt olursa ol vaqtde belāler ve bundan şoñra eger seḥāb-ı ğalīz ⁽⁸⁾ olursa yağmur dilim ola. Eger az olsa az ola havā düpdüz olursa yağmur daḥı ⁽⁹⁾ düpdüz ola. Eger bulut pāre pāre olursa gāh yağa ve gāh yağmaya ve ekin öket olmaya ve her ne ⁽¹⁰⁾ vechle olursa buluda göre ola. Bulut çok olsa çok yağa, az olsa az yağa. ⁽¹¹⁾ On sekiz günden tā yigirmi beş güne degin şayup şaḫınmağ gerek ve her bir gün ⁽¹²⁾ bir aya ḥükm eyler ve lākin orta güzden başlayup tā mayıs ayı çıkınca ḥisāb ⁽¹³⁾ olur. Ya‘ni on sekizinde Aḥitursin ḥükm ider. Orta güz ayıdır. On ⁽¹⁴⁾ toközünde Nev‘urīs ḥükm ider. Şoñ güz ayıdır. Yigirmisinde Gevrīs ḥükm ider. ⁽¹⁵⁾ İlk kış ayıdır. Yigirmi birinde Yanār ḥükm ider. Orta kış ayıdır ve yigirmi ⁽¹⁶⁾ ikisinde Kavāris ḥükm ider. Şoñ kış ayıdır. Yigirmi üçünde Mātebis ḥükm ⁽¹⁷⁾ ider. Orta yaz ayıdır. Yigirmi dördünde İbrīl ḥükm ider. Yigirmi beşinde Māyīsa ḥükm ⁽¹⁸⁾ ider. Şoñ yaz ayıdır. Kış ḥisāb içindedür. Bākisi ḥisāba gelmez. Bil ki ⁽¹⁹⁾ bu kalan dört ayda yağmur yağduğı daḥı maṭlūbdur ve aydur ve yigirmi ⁽²⁰⁾ ikinci gün ıssı sākin olur ve yigirmi sekizinci günü harekete ⁽²¹⁾ başlar. Yigirmi toközüncü gün Yahyā peygamber ‘as. şehīd olduğı gündür ki **[78a]** ⁽¹⁾ ağaclara gözünle ve bālisi düşmege başlar. Eger bu ayda gün dutılsa bir ulu pādişāh ⁽²⁾ helāk ola ve il tūlğalığ ve emīnsizlik ola. Uğrı ve

⁴⁴ Müellif, kelimenin yazımında “b” harfinin noktasını kullanmamıştır.

ḥarāmīden ḥalāyık ziyān ⁽³⁾ göreler. Eger işbu ayda gün ağıllansa yedi yıla dek şerr ve fitne ve bir günsüzlük ola ve elkiyā⁽⁴⁾ burūv ola ve ekserī kırla ra‘iyyetler ve yohsullar şavaş ve fitne içinde ola. Ammā ucuzlık ⁽⁵⁾ ola. Eger işbu ayda ay dutılsa düşmān kopa yollaruñ pādişāh ile ola dilim ⁽⁶⁾ ziyān ve zaḥmet kıla ve dilim kan döküle ve fitne ola. Ammā Şām çerisinüñ kılıcı üstün ola. ⁽⁷⁾ Düşmānların kahrıyla ammā kış katı ola. Kar ve yağmur ve toñ ve sergün dilim ola. ⁽⁸⁾ ay ağıllansa alk ve ekin ve biçin eyü ola. Balık kār dilim ola. Ammā emīnlik ola. Eger ⁽⁹⁾ işbu ayda yeñi ay çalıkyun tağa yemiş dilim ola. Ammā bi uci kaldırurduk. Olsa yemiş ⁽¹⁰⁾ ve taḥīl o geş ola. Ammā degermi olsa erkenüñ arası çok olsa kızılılık ola ve elkiyā ⁽¹¹⁾ bir ve ola ekserī kırla. Ammā dik arudursa aşlık varya ve kamu dürlü taḥīllar ⁽¹²⁾ ve üzüm öküş eyü ola ve eger bu ‘alāyimler muḥerrem ayına gelse bir ulu pādişāh ⁽¹³⁾ kahr ve helāk ola. Fitne ola. Eger işbu ayda saçlu ılduz toğsa müşriğden ⁽¹⁴⁾ yaña görünse ‘Irākda iki pādişāh birbiriyle çekişeler. Arada dilim kan döküle ve dilim ḥarāblık ⁽¹⁵⁾ ola ve bülbül pādişāhınuñ düşmānı dilim kopsa ammā nuşret bülbül pādişāhınuñ ola. Eger ⁽¹⁶⁾ mağribden yaña görünse Pars ve Kirmān elinde üç yıla dek kıtlık ola. Halk arasında ⁽¹⁷⁾ zaḥmet ve meşakḳat ve ḥastalık ve sıtma dilim ola. Eger bu ayda yılduz döküle. Döküldüğü ⁽¹⁸⁾ yirüñ pādişāhı helāk ola. Halk arasında fitne ve şavaş ola. Uğurdan ⁽¹⁹⁾ ḥarāmīden ḥavf üzere olalar. Ammā ekiñ ve ot ve taḥīllar eyü ola. İşbu ayda ⁽²⁰⁾ elegümsağmal maşrıık ilinde cānibe toğsa ol yılda la Çīn ilinde kızılılık ola. Eger ⁽²¹⁾ mağribden yaña görünse fitne ve şerr dilim ola ve bir ulu pādişāhı helāk eyleyeler [78b] ⁽¹⁾ ve Pars maşrıık ilinde kızılılık ve ḥastalık dilim ola. Eger işbu ayda ḥarb-ı maşrııktan yaña görünse ⁽²⁾ ‘Arablar arasında cenk ve fitne dilim ola. Pars ve Ḥorāsān ilinde ḥarāmīlerden uğrılardan ⁽³⁾ çok zaḥmet ve şavaş ola. Eger işbu ayda gök kızarsa kış katı ola ve toñ ve kar dilim ola ve ⁽⁴⁾ Mağrib ilinde katına ve şavaş ola. Āḥir pādişāh eli üstün ola. Düşmanları ⁽⁵⁾ helāk ola. Eger işbu ayda hevāda ‘aceb nesne görünse katı düşvār yıl ola. Elem ve gam ve ḥavf ⁽⁶⁾

dilim ola. Ammā ekin ve biçin eyü ola. Eger işbu ayda hevāda cānverleyin nesne görinse ⁽⁷⁾ hayırlar dilim ola. Halk kayguya düşeler. Bir ulu pādīshāh helāk ola ve taşrağılar ⁽⁸⁾ dilim miḥnet göreler. Ammā yıl şonuñda emīnlik ve eyilik dilim ola. Eger işbu gün görülse ekinler ⁽⁹⁾ biçin dilim ola. Ammā şayruluk dilim ola. Eger gürlerken bir ılduz düşse bir ulu pādīshāh öldürelər. ⁽¹⁰⁾ Şehirler ḥarāb ola. Eger ay artarken gizlese bu nesnelər yıl şoñunda ola. Eger işbu ⁽¹¹⁾ ayda ıldırım şakısa halk kayguya ve guşşaya düşeler ve yalan ḥaberler dilim kopa ve bir ulu ⁽¹²⁾ pādīshāh ğalebe ve fitne dilim kıla. Ammā öldürelər halk guşşaya düşeler. Eger işbu ayda ⁽¹³⁾ Ötüken düşse düşdügi yire savaş ve fitne dilim ola. Pādīshāhlar ve begler arasında ⁽¹⁴⁾ fitne dilim ola. Eger bu ayda katı yağmur yağsa ekinler, yemişler çüriye, ırmaklar ⁽¹⁵⁾ taşsa, ḥastalık dilim ola ve elkiyā börü ola. Ekseri kırıla kaḥṭ-ı sāl olma. Eger işbu ⁽¹⁶⁾ ayda tolu yağsa dermānsız ḥastalıklar dilim ola. Kızılık ve tarlık ve savaş ve fitne ⁽¹⁷⁾ dilim ola. Re‘āyā pādīshāhlardan zulm ve sitem dilim göreler. Eger işbu ayda toprak ⁽¹⁸⁾ yağsa daḥı kızıl yıl toprak getürse Mısr ilinde kızılık ve tarlık oğulları ⁽¹⁹⁾ ḥarāmīler dilim olup halka kaygı ola. Eger işbu ayda kurbaga ya şoğulcan yağsa pādīshāhler ⁽²⁰⁾ ve begler arasında ve fitne ve kan dilim ola. Ḥastalık ve ekine āfet ve kaḥṭ ve tarlık ⁽²¹⁾ dilim ola. Eger işbu ayda toz kopsa korkuluk ola ve şular şuğıyla ekin biçin ot [79a] ⁽¹⁾ eyü ola ve kazancsuz yıl ola. Bu yılda dilim ‘imāretler odu yine ve dilim yirler dirine ve bāzer-ğān- ⁽²⁾ lara dilim ziyān ola ve hem bir ketsüz yıl ola. Eger işbu ayda berķ olsa söñülük ⁽³⁾ ve kızılık ve tarlık ve savaş veylān ḥaberler ve perīshānlık ve zahmet halk içinde dilim ⁽⁴⁾ ola. Eger işbu ayda katı yıl isse mağrib ve birbir ilinde kızılık ve tarlık ola ve dilimler ⁽⁵⁾ çalışda helāk ola ve elkiyā bir ve ola ve ekinlere tolıdan āfet ve yağmur yağup ⁽⁶⁾ öküş ziyān ola. Eger işbu ayda gök gümlerse katıdur. Mānsız yıl ola bir ulu ⁽⁷⁾ pādīshāh helāk ola. Halk kayguya, guşşaya düşeler. Ḥarāmīden ve uğrıdan ⁽⁸⁾ dilim ziyān ve zahmet göreler. Eger işbu ayda yir gümlerse pādīshāhuñ ve beglerüñ ⁽⁹⁾ düşmānları ğalebe ve

ğavğa ideler ve fitne ve şerlik kıllup illerini ħarāb kıllalar ⁽¹⁰⁾ ve bu yılda yir dilim deprene. Eger işbu ayda yir deprense gündüzden ölüm ve ħastalık ⁽¹¹⁾ ve ıalğa ve ħuşşa dilim ola. Ammā yir deprenürken ħürlese kış kıatı ola ve şarp ⁽¹²⁾ ola ve māhın elinde fitne ve kıan dilim ola. Ammā dūn içinde deprense kıamu dürlü ⁽¹³⁾ taħlīller ve ni‘metler ucuz ola. Ammā deprendüħi yiriñ pādişāhı za‘īf ola ⁽¹⁴⁾ ve çerisi ħāin ola. Pādişāha dilim zaħmet kıllalar. Arada dilim kıan ola ve iller ⁽¹⁵⁾ dilim ħarāb ola. ħarāmīden ve uğrıdan zaħmet ve ziyān dilim ola.

Naẓm:

[- . - / - . - - / - . -]

⁽¹⁶⁾ Pes nücūmı kıavli bu ki itdüm beyān

Özgesin bilür ħudā-yı müste‘ān

Böyle diyüp oldı ħāmūş ol ħakīm

⁽¹⁷⁾ Cān u dilden vir şalavāt şādümān

Der-Beyān-ı Aħkām-ı Mevlūd Be-Ĥükmi Seyr-i Āfitāb

⁽¹⁸⁾ Ĥakīm kıavlince Loķmān-ı Ĥekīm aħkām şemsiyye-yi beyān idicek. ‘İlmine taħşīn kıllup ⁽¹⁹⁾ yine sū‘āl itdi ki ħaber vir baña ki āfitāb sünbüle burcında iken ana raħminden ⁽²⁰⁾ bir mevlūd gelse anuñ şıfatı ve aħkāmı tālī‘ne vechledür ve daħı ba‘zı ⁽²¹⁾ kimsenüñ tālī‘i sünbüle ve ılduzı ‘uṭārid olur velākin sīretinde ve ef‘ālinde [79b] ⁽¹⁾ tefāvüt olur. Ĥakīm cevāb virdi ki: Sebeb budur ki ana raħmine kıatre-yi menī ⁽²⁾ ne sā‘atde düşse ve ana raħminden mevlūd vücūda geldüħi vaķt āfitāb kıanħı burca dāħil ⁽³⁾ ise ve māhitāb kıanħı burca taħvīl itdiyse aña göre ef‘ālī ve aħvālī ve taħbī‘atı ve ma‘rifeti ⁽⁴⁾ olısdardur diyecek. Süleymān ħazreti didi ki: Nite cevāb virdüñüz? Yā nebiyy’allāh! Kıaçan kı

güneş esed ⁽⁵⁾ burcını ki tamām seyr ider. Andan sünbüle burcına gelicek. Cihān bir levne daḥı döner nebāt ⁽⁶⁾ taḥıl dāneleri. Ekinler gelmege yüz tatar. Cümle yir yüziniñ revnaḳı gider. Güneş ⁽⁷⁾ ḥarrı zemīni bozar. Ğayet acuzluḳ, ḡanīlūḳ olur. Zamāne kavminüñ gözi ve göñli ⁽⁸⁾ toyar ve cümle anbārlar daḥı tolar. Ni‘met bol olur. Çoḳlar işlerin güclerin ⁽⁹⁾ ḳuralar ve bir daḥı bu ki cenk u aşıplar ol vaḳt çoḡ ve kılıçlar daḥı rāvīş ⁽¹⁰⁾ olur. Ammā ki güneş sünbüle burcında iken her kim andan toḡsa ḡāyet rençber ⁽¹¹⁾ ola. Māl u genci daḥı vāfir ola. Yiyici ve yedürici ola. Ḥelāl kesb itmekden şafālu ⁽¹²⁾ ve ekin biçen ıssı ni‘metlü vefālu ola. Her yine kim el şunarsa ısshı kıla ziyān ⁽¹³⁾ itmeye. Ammā ki ḳamer daḥı sünbüle burcunda iken vücūda gelse dalālet ider ki ol ⁽¹⁴⁾ şahış ḳan dökücü ve çoḳ ḥaṭā kılıcı serfirāz ola ve eger ki ḳamer mīzān ⁽¹⁵⁾ burcunda ekin vücūda gelse serr ü ḳadd ü lāle-ḥad deger mi? Yüzlü o şalv sözlü ⁽¹⁶⁾ çüşt ü çābük mubaşşar ḳopa ve eger ḳamer ‘aḳreb burcunda iken vücūda gelse ⁽¹⁷⁾ aḳ tenlü, gök gözlü ve küçük ḳulaḳlu yüzi nişānlu, ḳahhār, zālīm, ⁽¹⁸⁾ nā-pāk ḳoya ve eger ki ḳamer ḳavs burcunda iken vücūda gelse dalālet ider ki ⁽¹⁹⁾ yumşaq āvāzlu baḡdeyi ekilü dutlu dillü, ince bellü yaman şiken ve mükevven ṭab‘ ola ⁽²⁰⁾ ve eger ḳamer ciddi burcunda iken vücūda gelse serr ü ḳadd ü lāle-ḥadd ola. ⁽²¹⁾ Ammā ki kāzib ve ḥased ehli fitne-engīz ḳopa. Eger ḳamer delv burcunda iken **[80a]** ⁽¹⁾ vücūda gelse siyah çehre ḥışm-nāk bī-behre ḳopa ve lākin deryā seferinden ṭālī‘ler ⁽²⁾ bāḡ bāḡçeden naşīblü ola. Eger ki ḳamer ḥüt burcunda vücūda iken vücūda gelse fāzıl, hünermend, ⁽³⁾ kāmīl, ‘āḳil ḳopa. Ammā ki seyr ü sefer idici bī-raḥīm ḳopa ve eger ḥamel ⁽⁴⁾ burcunda iken vücūda gelse ḥüb şüretlü ‘ālā himmetlü mücessim müleḥḥim ḳopa ⁽⁵⁾ ve lākin ‘ömri ḡāyet az ola. Eger ḳamer şevr burcunda iken vücūda ⁽⁶⁾ gelse müdevvir yüzlü, şaru beñizlü şecā‘atlı, ḳuvvetlü ḳopa. Ba‘zı rencberleri ⁽⁷⁾ emüñin yiyici ba‘zı ‘avān şeci‘ tīg-zen ola ve eger ḳamer cevzā burc- ⁽⁸⁾ ında iken vücūda gelse ser ü ḳāmet faşīḥ lisān, bārik miyān ola. Ṭoprāḡa ⁽⁹⁾ el şunsa gūher ola. Ba‘zısinuñ diger gün ebter ola. Ammā ki bāḡ ⁽¹⁰⁾

dikmekte ve der hutistān ʿilminde t̄ālīʿlü ve eger ki kamer sereṭān burcında iken ⁽¹¹⁾ vücūda gelse çatıķ kaşlu, açuķ dişlü deger mi yüzlü ola. Seyāḥat ⁽¹²⁾ edici, k̄azib tamaʿdār ķopa. Seyāḥatden uşanmaya t̄ālīʿve devleti daḥı ⁽¹³⁾ ber-ķarār olmaya gāh miḥnet gāh raḥmet ola ve ger kamer ⁽¹⁴⁾ esed burcında iken vücūda gelse dalālet ider kim orta boylu ve büzürk şikemlü ⁽¹⁵⁾ ķumral saçlu ola. İnce āvāzlu, şehlā gözlü, şirīn ⁽¹⁶⁾ sözlü, müdevvir yüzlü. Ammā ki t̄iz nefes ola ve lākin aña birden ⁽¹⁷⁾ t̄ālīʿ ve saʿādetlü ola.

Naẓm:

[- . - / - . - - / - . -]

Naql-i İdrīs ol ki itdim men beyān

⁽¹⁸⁾ Özgesin Allāh bilür bī-gümān

Böyle diyüp oldı sākin ḥaķīm

Vir şalavāt Muştafāya sen hemān

⁽¹⁹⁾ Kışşā-yı Cenk-i Rüstem ve Āheng-i Cabbār-ı Aʿzim ve Ẕaziyye-yi İşān

Ḥaķīm ḳavlince Süleymān ḥazretine t̄ālīʿ sünbüle-yi merdān ⁽²⁰⁾ şerḥ itmekte. Ammā ki bizim kışşamız ez-ān cānib Rüsteme ⁽²¹⁾ geldi. Nite cezīre-yi kübrāda heftomīn ḳalʿası öñünde Edinā [80b] ⁽¹⁾ Edinā bin Dāvud’la ol Cezīrede muḳābil olup ṭururken meydana evvel kim gire diyü ⁽²⁾ göz ururken Ṭāgūt pehlivān altmış arşı ḳadd ü ḳāmetile ḳahāmānī heybetile şalāmāni ⁽³⁾ şavlet ile ʿazim-i meydan ḳırup Rüstem üzerine ḥamle eyledi. Pes meydan ⁽⁴⁾ irüp luʿb ve hüner gösterüp meydana girdi. Daḥı naʿra urup çağırdı ki ḳanı ol ⁽⁵⁾ Rüstem dedikleri murdārın gelsün cenk idelüm. Çeşmine vāsīʿ cihānı teng idelüm diyüp ⁽⁶⁾ tekrar naʿra urunca Rüstem-i Tehemten ol pehlivānı şaf

şiken raḥş sürüp ⁽⁷⁾ meydana girüp Rüstemüñ yatın yarağın görüp taḥsīn eyledi. Andan Rüstem eline gürz alup ⁽⁸⁾ siper yapınup Ṭāgūtuñ ilin alup gürz ḥavālince Ṭāgūt ieydür. İy pehlivān! ⁽⁹⁾ Digil imdi göster erligiñ. Bilelüm Rüstem daḥı ‘amūd-ı girāniyla Ṭāgūta ⁽¹⁰⁾ sürdi. Ṭāgūt gürzine beraber ‘amūd virdi. İki ‘amūduñ ḍarbından odlar şaçıldı. ⁽¹¹⁾ Şol kadar gürzle döğüşdiler ki ellerinde ki ‘amūd dize dize oldu. Andan ⁽¹²⁾ sügüler birle cümle kılışdılar. Sügüleri pāre pāre oldu. Bu kerre ellerine ⁽¹³⁾ kılıclar alup kalkanlara şol kadar çalışdılar ki kılıcları daḥı erriye ⁽¹⁴⁾ döndi. Ne kılıc ne sügü ne oğ ne yay kaldı. Hoş cenk kıldılar. Şanasın iki ejderhā ⁽¹⁵⁾ birbirine şarmışdı diyüler. Anlaruñ cengini gördiler ve hem alup şöyle turdılar. ⁽¹⁶⁾ Pes cenk vücūbuyla birbirine çāre ide. İmdiler bu kerre kemendlerin ele alup ⁽¹⁷⁾ ḥalka idüp şırtmac şalup birbirinüñ üzerine itdiler. Kemendi berk idüp zor idüp ⁽¹⁸⁾ atlarına kāmçı çarpdılar birbirini çekişdiler. Ḥām-ı ibrişīm kemend bunlaruñ oyunına ⁽¹⁹⁾ doyayup pāre pāre oldu. Pes andan aşāga gelüp yire indiler. Birbiriyle güreş ⁽²⁰⁾ tutışdılar. Şöyle ki mirrīḥ zūḥal anlaruñ bakup göre kim bu iki nihanuñ cengini didiler ⁽²¹⁾ dīv ü perri bunlaruñ heybetinden uçundılar. Şöyle ki Ṭāgūt [81a] ⁽¹⁾ Rüstemi üç kerre zor idüp çekildi. Hergīz yirinden irmedi pes Rüstem daḥı ⁽²⁾ Ṭāgūtı dest urup dutdı. Pīl-i mest kibi na‘ra urup zor idüp ⁽³⁾ yirinden kapdı. Derḥāl Ṭāgūtuñ öñi gitdi. Bī-çāre oldu. Pes Rüstem başında ⁽⁴⁾ çevirüp yire itdi. İki elini revān bağlayup tıtdı. Yārenleri kātına gönderdi. ⁽⁵⁾ Leşker ol ḥālī görüp ‘inān-rīz oldılar. Rüstemüñ çeşmi daḥı cūş ⁽⁶⁾ eylediler. Ammā ki Cabbār-ı A‘zam anı görüp kākıyup gāzaba gelüp Kerek’den ⁽⁷⁾ sürüp meydana girdi. Na‘ra urup kağan arşanleyin añırdı ve gümredi. ⁽⁸⁾ Daḥı meydana irdildi Rüstem’i cihān pehlivān daḥı nazar kılıp gördi ki ⁽⁹⁾ bir pehlivān-ı nerre-şīr meydana geldi. Benim Cabbār-ı A‘zam diyüp na‘ra urup ⁽¹⁰⁾ kendüzin görüp meydana girüp lāf ki kıldı. Ammā bir erdür kim şecā‘atde kahrāmāna ⁽¹¹⁾ beñzer. Baķışı Efrīdūn şıfat anda oturuşı şāḥib-i kırāna beñzer ⁽¹²⁾ ve başındağı ışığı şu‘le virüp ay gibi bulkırdı başlu evren ⁽¹³⁾ gibi kılıcınıñ altun balçığı

yalab yalab yalayup gün gibi şok virür. Elindeki ⁽¹⁴⁾ ıldırım demrenlü qarğusıñu senüñ pergi gökde parlar ve altındağı bād-ı pāy ⁽¹⁵⁾ āhen-nāhūn hāş atı Süheyl urduqca yirler şarşulırdı. İki dizi ⁽¹⁶⁾ atınuñ kŭb kŭb göğsin döker. Qamçı şaldıqca felekdeki mirriḥ amān ⁽¹⁷⁾ dileyüp baş eger. İki başlu uran şıfat qatı tuncını görüp qavs-ı qazaḥ ⁽¹⁸⁾ kendüyi unuttı. Bu cānıbden Cabbār-ı A‘zam ol tīg-zen qal‘a ⁽¹⁹⁾ Küşā-yı Deliri daḥı Rüstem daḥı qarşusunda gördi. İldırım mişāli ⁽²⁰⁾ qazā ve qader gibi yetişüben eyleyin çevirüp sedd-i İskender bigi qarşusın alup ⁽²¹⁾ tırdı. Ammā kim bu Sām-ı Suvār aşıl nesli pehlivān ve qahramān ve neyyīr-i ‘ān ve girriyān **[81b]** ⁽¹⁾ aşlı Rüstem’i dāsītān bir erdür ki qahramānlara heybet itse qanlar qışandıra ⁽²⁾ kılıc ele aluben cenge girse mirriḥ felek qarḥusından ḥancerin elinden bırağup boşandıra ⁽³⁾ bir dilāver cihāndur kim qanlar içmege evrenleyin diş biler ve altındağı bedevī ⁽⁴⁾ eşqar gibi kişnib meydān diler süğüsi yelmanı üç felekdeki ülger ılduzınuñ ⁽⁵⁾ bağırını delmiş ve pŭlāddan qatı qavs-qazaḥ bāy tuncı süriyüben zih ucını ⁽⁶⁾ kiş ağızına şalmış simurğ yelekli demir qaynaqlı la‘l bed-ḥaşān ⁽⁷⁾ tıtuq oqlar kiş ağızında çağışır. Ağızı qanlı qara kılıc qarḥusından ⁽⁸⁾ qarḥ quşadan ejderhānuñ ‘aqlı şaşar. Quşağından yuqarusı şaru altun bedr olmuş. ⁽⁹⁾ Ay gibi yalab yalab yanar. Toquz toplu altun şalgın şaldıqca toqız kat felek ⁽¹⁰⁾ çenberin tağıdup on iki burcı yıqar. Altı yapraklı gümüş ⁽¹¹⁾ şaplu buz doğanın şolar ola. Qāf tağın yığruben yidi qat yiri ⁽¹²⁾ getüren öküzü balıq gibi muḥiṭ deryāsına diqer. Na‘rasından zühreler ⁽¹³⁾ çāk oluben. Erenleri at yıqar tīginden qan şaçıluben. Nefesinden ⁽¹⁴⁾ ‘ālemi oda yaqar. Hammām qubbesi gibi pŭlād ışığın başına giymiş ibrişim ⁽¹⁵⁾ bendlü gökde parlar. Arqasındağı Dāvudī zırhlarına gün toqundıqca ⁽¹⁶⁾ şu‘lesi yalayıben felekde uyanur. Yidi āyīnelü pŭlād qalkanınuñ bağlamış ⁽¹⁷⁾ qarğuşbaşasınuñ ucıla selām virdikce mirriḥ felek ayağ üstine qalkıp ‘aleyk ⁽¹⁸⁾ alup baş eger. Hükemā qavlince qaçan kim Cabbār-ı A‘zam ol qahhār-ı mu‘azzam ⁽¹⁹⁾ bile diyüp na‘ra uracaq. Rüstem’i cihāngīr daḥı şāh-ı merdān var bir ⁽²⁰⁾ na‘ra urdı. Kim

na'rasından Aşhāb-ı Keħf bekleyüp mirrīh felek ⁽²¹⁾ ħorħusından burcında ayağ üzerine turup andan Kīş ħaħuben ağız açup **[82a]** ⁽¹⁾ çağırdı ki benim Rüstem-i Zālī dāsītān ki cenk itsem ħılıcımdan ejdehā-yı felek evrengile ⁽²⁾ ol daħı ister amān. Pes sen ne ħişisin ki yā Cabbār-ı A'zam ki baña cenk itmege muħābil mu'ariz ⁽³⁾ olasin? Meger kim seniñ ecelüñ yitdi ola anuñün 'ömrüñ aħirinde dilersin kim ben Rüstemiñ ⁽⁴⁾ ħılıcında ölesin diyüp Rüstem berħ-veş şaħıyup ra'd-veş ħayħırup ħaħıyup ⁽⁵⁾ andan ol Kūh-i Elbürze beñzer. Dört biñ dört yüz baħman pūlād gürzini topuzluğundan ⁽⁶⁾ ħıħarup ele aldı. ħazā-yı Āsumānī Sa'd bin ħadr bigi yitişüp Cabbā-ı A'zama ħavāle ħıldı. ⁽⁷⁾ Egerħi ki Cabbār-ı A'zam daħı ħalkān muħābil tutdı. Ve illā ki gürz inüp ħalkānı alacağı Türkman ⁽⁸⁾ gibi tağıdıp Cabbār-ı A'zam başını gürzden ħaçurınca gürz Rüstem-i Cabbār-ı A'zamuñ atı ⁽⁹⁾ başında toħunup ħurd itdi. At yıħılup kendü bir ħara tağlayın düşdi. ħafasında turan ⁽¹⁰⁾ pehlivānlar, Cabbār-ı A'zamuñ üzerine zenbūr mişāl üşdi. Bir at daħı ħıkdılar. ⁽¹¹⁾ Tā ki Cabbār-ı A'zam ol tazi atıñ üzerine süvār oldı. Bu cānibden ⁽¹²⁾ Rüstem-i Zāl daħı gürzini topuzluğa şalup ol tarbe taħtasılayın ħam ħam ħılıcın ⁽¹³⁾ ħaħup Cabbāra ħavāle ħıldı. Cabbār-ı A'zam daħı anı görüp def'i ħılıcın ħeküp ⁽¹⁴⁾ şol ef'i ininden ħıħarur gibi ħıħarup Rüstem ħılıcına ħılıcın ħarşu tutdı. ⁽¹⁵⁾ ħılıc ħılıca toħınup iki ħılıcdan odlar ħıħup daħı cihān yüzün āteş tutdı. ⁽¹⁶⁾ ĆĀħıbet Cabbār-ı A'zam ħılıcın Rüstem-i Zāl ħılıcı yüz mānendi şıdı. ⁽¹⁷⁾ Cabbār-ı A'zam ħılıcıñ şınuğın görecek elinden ħılıc ħabzasın ħaħmağile ⁽¹⁸⁾ getürüp Rüstemi dāsītān üzerine atdı. Daħı dönüp ol bezir-ħāne diregi gibi ⁽¹⁹⁾ süğüsin ele alup Rüstem cihāngire ħamle ħıldı ve süğü demmin ħoltuğında berkidüben ⁽²⁰⁾ nize ucun at ħulağı arasında rāst tutuben. Rüstem-i Zāl üzerine at ⁽²¹⁾ şaldı. Rüstem-i Zāl daħı Cabbār-ı A'zam süğüsine yidi āyīnelü ħırmen **[82b]** ⁽¹⁾ ħadar Tımişħi ħalkānın muħābil tutdı ve lākin ol pūlād süğü ucı şol ħarīrden ⁽²⁾ ekine geħer bigi ħalkānı delüp Rüstem sīnesinde zaħmnāk itdi Rüstem-i Zāl ol ⁽³⁾ zaħmdan ħaħdı acdı ve şucdı daħı ol iki başlu ejderhā şıfatlu yayın ⁽⁴⁾ ele aluben

berkleyin şakıdı eyle kim gâzabından Rüstemiñ gövdesinde gâzabından kan ⁽⁵⁾
kalmadı. Andan ol elmâs kaynaqlı billürin tenlü yümni ‘aķık tuţuklu sîmurğ perlü ⁽⁶⁾
bir ayaklu kayın ağacı oķunı ele aluben. Göz kulaķda ve demren tırnaķda Cabbār-ı
A‘zamuñ ⁽⁷⁾ sînesin gözleyüben. Elindeki oķunı itdi Cabbār-ı A‘zam daķı ol karşudan
gelen kazâ ve ⁽⁸⁾ kâder bigi Rüstemi oķın gözleyüp elindeki oķunı gözleyüp yakın gelicek
şırça barmağile ⁽⁹⁾ urup şakķ eyledi. Rüstemi Cabbār-ı A‘zamuñ cesetliğine kaķıyuben.
Altı yapraklu gümüş ⁽¹⁰⁾ şablu gürzini topuzdan çıkaruben. Eline aldı lu‘b ve hüner
gösterüp başı üzerine birkac ⁽¹¹⁾ sağ şol şaldı. Andan soñra sağ eliyle ol kâf kalesi gibi
gürzini kazâ-yı ⁽¹²⁾ âsumânî gibi Cabbār-ı A‘zamuñ kafasından sürüben. Kafasına
yatışduruben havâle kıldı. Cabbār-ı ⁽¹³⁾ A‘zam daķı Rüstemi gürzine kendünüñ gürzin
kendünüñ gürzin muķâbil tutdı. Gürz gürze ⁽¹⁴⁾ tuķunup darbiñ kuvvetinden yidi kat
yir şarşılır. Öküz feryâd idüp balık nâle kıldı. ⁽¹⁵⁾ Rüstemi daķı kendünüñ gürzin Cabbār-
ı A‘zam gürzle men‘ itdügin ki gördi. Eyle kaķdı ki ⁽¹⁶⁾ kaķdığında gövdesi kanı
koruyuben kadîr olup bir zamân şöyle tırdı. Yine hamıyyet kılup ⁽¹⁷⁾ ğayret idüp ad ve
şan gözleyüp ol bezir-ĥâne direğine beñzer ejderhâ dillü süğüsüñ ⁽¹⁸⁾ eline aldı. Andan
at şalup elindeki süğüsüñ oynadup lu‘b ve hüner gösterüp erenler ⁽¹⁹⁾ meydânı içre
cevelân kılup baş üzere bir iki çevirüp süğüyü demmin koltuğında muĥkem ⁽²⁰⁾ kılup
yalman ucun at kulağı arasına geķürüp yordı. Cabbār-ı A‘zam daķı Rüstemi ⁽²¹⁾ süğüsine
kalķan muķâbil tutdı. Men‘ tutdı. Men‘ kıldı. Rüstemi süğüsü kalķan kenârından **[83a]** ⁽¹⁾
geçe varup süğü ucı yire miĥlanup öküzüñ bağrını çıkarup balıĝa cigeri kanın içürdi. ⁽²⁾
Ne söz dırâz kâla kim ki ol iki cihân pehlivân. Ya‘ni Rüstemi Cabbār-ı A‘zam-ı şâĥib ⁽³⁾
kırân ki anlara cengde muķâbil olmazdı. Nerimmân ve Ķahramân ol gün tâ güneş
kubbe-yi ⁽⁴⁾ felege çıkıncaya dek cenk itdiler. Birbiriniñ gözüne vâsi‘ cihânı teng ⁽⁵⁾
itdiler.

Nazm:

[- . - / - . - - / - . -]

Ejderhā mişli idüp aşup ceng

Qıldılar yiri birile bī-direng

⁽⁶⁾ Vehme düşdi vardı mirrih felek

Zühre zühre çāk idüp oldu denk

Neşr: ⁽⁷⁾ Hükemā kavlince ol iki dilāver birbirine giriv kılup kılıclar ⁽⁸⁾ bilencek idüp güçleri varınca çalışdılar. Kılıclar ⁽⁹⁾ çün gelüp birbirine zafer bulmayup bu kerre şalıqlarla döğüşüp gürz kıranları ⁽¹⁰⁾ dağı başı üzere şalıdılar ve ejderhā dillü süğüleri kollara ⁽¹¹⁾ şalışuben birbirine meyl ve mehāba itmeyüp sīneler söğüşdiler ⁽¹²⁾ ve altışar yapraklı boz doğānlarla yidi başlu uranlar gibi ⁽¹³⁾ birbirine bir dem aman virmeyüp göz baş dimeyüp günā-gün döğüşdüler ⁽¹⁴⁾ ve siperler sīnelere şalup hañcerler ‘üryān kılup ne kan ⁽¹⁵⁾ alıcı kim cān alıcı bigi ecel neşteriyle zaħm açışdılar. Bu iki uran bigi cenk ve cidāl ⁽¹⁶⁾ kılup birbirine qanını şarāb erguvān yirine qana qana içişdiler ve kavsi ⁽¹⁷⁾ kuzah şālī yayların eline alup elmās kaynaqlı billürin tuţaklı bir ayaklı ⁽¹⁸⁾ sīmurğ yeleklü ecel oqların hum hücüm kılup Sa‘d-i Vaqqāşeyin ⁽¹⁹⁾ birbirine atışdılar. Qahramān ve Kerīmān bigi birbirinüñ cisminden zaħm urduqca ⁽²⁰⁾ na‘ralar kılup haykırup aşlan gibi añrısub kaplan şıfat ⁽²¹⁾ gümreşüp ‘Ankā-yı cihān bigi ötişdiler. Birbirin aşığā yukarı sürdiler. **[83b]** ⁽¹⁾ Ad ve şan gözleyüp ğayret ve ħamiyyeti kılup cenge tırdılar. Yine ol gün geçüp ⁽²⁾ aħşam oldu. Bunlaruñ raħşlarından aqan qanlar yir yüzini boyayup ⁽³⁾ lāle renk itdi ve bu iki cihāngir serverüñ ve nerre-şir dilāverüñ ⁽⁴⁾ oqlarından felek taşu dilenüp kefgir olunca oq ve kılıclardan ⁽⁵⁾ yidi qat yir rişteleyin biçilüp öküz postı dağı yirilüp qalbir ⁽⁶⁾ olacaq ve gürzlerinden dağı kaf kafası delinüp

Kūh-i Elbürz yoğruluben ⁽⁷⁾ hıred olacak ve toköz toplu şalıqlardan yidi kat yirūñ ⁽⁸⁾ üzerinde yidi iklīm toprağı zerre zerre tağıluben. Öküz balık dahı meserred ⁽⁹⁾ olacak. Ol iki kan içici pehlivānuñ cübbe ve cevşenleri üzerlerinde tīg-i bürrāndan ⁽¹⁰⁾ ki deñiz riştesileyin biçildi ve zaħmlarından kızıl ele kara kanlar ⁽¹¹⁾ aķuben. Rū-yı zemīn üzere efşān olup şaçıldı. Başlarındağı ışıkları oklar ⁽¹²⁾ zaħmından yoğrılmış. Yüksege dönüben kefgīr bigi kim dilendi. Ve pūlād kalkanları ⁽¹³⁾ hod nīzeler ucından ğalbīre dönüp ki delindi ve kılıclar çalışdan kabzası ⁽¹⁴⁾ kandan ellere yapuşup kıomayup çün gelüp desteriye döndi ve kılıcları kabzası ⁽¹⁵⁾ kandan ellere yapuşup kıomayup mıhlanmış egriye döndi nite.

Nazm:

[- . - / - . - - / - . -]

⁽¹⁶⁾ Birbirine çok urup gürzile darb

Gümledi gerdūn-ı gerdān şark u ğarb

Şankim iki ejderhā cenk itdiler

⁽¹⁷⁾ Yā hū kaplandur ider şīrile cenk

Neşr: Hākīm kavlince ol iki pehlivān ⁽¹⁸⁾ yatsu vaķtı olunca birbiriyle cenk ve ğarb kılıp andan Cabbār-ı A'zam kal'a-i heftomīne girüp ⁽¹⁹⁾ kal'a kapusın muħkem yapdurup tā hacānīye çıkup Edinā bin Dāvudı yanına alup eyitdi ki: Ve Allāh ⁽²⁰⁾ nār u nūr haķķıçün ben bunuñ gibi pehlivān görmedüm. Ammā ki yarın olsun ben anı ⁽²¹⁾ öldürüp başın kesmeyince kal'a-i heftomīn kapusına aşmayınca kıomazum diyüp lāf urup **[84a]** ⁽¹⁾ c'ayş nūşa meşğul oldu. Bu yañadan Rüstem-i Tehemten dahı Cabbār-ı A'zamuñ kal'aya gitdügin ⁽²⁾ görüp at baş çevürüp līmūn-gāh ağızında bār-ı benengāh kıurdurup oturdu.

Buñları yanına gelüp dīvān ıurup ⁽³⁾ yemek gelüp yanup ‘aıabince sükkerī Őerbetler iııldı. Rüstem-i Tehemten Cabbār-ı A‘zamdan söz açıldı. Rüstem-ii ⁽⁴⁾ Tehemten eyitdi: Kıırk yıldır ki Őāhib kıranlar ederüm ben bu Cabbār-ı A‘zam bigi kuvvetlü Őecā‘atlı Őalābetlü ⁽⁵⁾ pehlivān gördüm. Ammā ki yāren olsun. Pāk-ı Yezdān haııııün anı ele getürmeyince kavmim diyüp sākī-yi ⁽⁶⁾ mührü elinden Őarāb iımege ‘alā arıam rüzgār begleriyle hoŐ geımege yüz tutdı. Biraz vaııt ⁽⁷⁾ ‘ayŐ nūŐ itdi. Meclis kemāle iricek dīvānī taııtıdı cāme-ıāba girüp yatdı. Tā ki nıŐfu’l- ⁽⁸⁾ leyl sürülüp ‘alāŐ-Őabbāıı ki yetdi. Heftomīn ıal‘ası burclarında pāsbanlar fānūsıların cereb ⁽⁹⁾ idüp Őeıer ıurūsıları ıalıŐup ötüŐdiler. Dün ıara kūsı Firdevsīnūn ıara baııtı gibi taıladı. ⁽¹⁰⁾ Nā-bedīd oldu. GümiŐ Őaçum gibi taı yiri aıarup ki sepīd oldu. Aldılar raııııiın gözüni ⁽¹¹⁾ göz güneŐ ıabıııı yüzi gibi ‘ālemi pür nūr itdi.

Nazm:

[- . - / - . - - / - . - - / - . -]

Dün serilüp ol zamānıııa Őubı iriŐup itdi taı

⁽¹²⁾ ıaıırup Allāı’a eger pes müezzın virdi bāı

ıal‘ada nevbet diyüben ıaıııırdı pās-bān

Deyr-i küffār iıre rāhib ıaldı nākūsile ıāı

⁽¹³⁾ **NeŐr:** Haıım ıavlınce ıünkim ol gıce geıüp ‘alāŐ-Őabbāıı oldu. Ol ıarafdan Cabbār-ı A‘zam ⁽¹⁴⁾ Őabbāıı olduıın görüp cübbe cevŐen giyüp füllü budluı urunup ıal‘a ıapusın açdırup cenk ⁽¹⁵⁾ cenk erenleriyle ıal‘adan inüp dört bıı dört yüz kıırk dört ıan iııcı pehlivānlarla meydan cengine ⁽¹⁶⁾ gelüp meymene ve müyessere kııup cenāıı āreste kııup alayı baııııyup kūs hızlı ıaldurup ıururdu. ⁽¹⁷⁾ Bu ıarafdan Rüstem-i cihāngīr daıı

şabāh ʔurup ʕibādete yüz urup nümādan, niyāzdan fāriğ olacağ. ⁽¹⁸⁾ hemān-dem otuz altı pāre cenk altına müstağrağ olup Raḥş atına süvār olup bir bezir-ḥāne sūtünü ⁽¹⁹⁾ gibi süğüsüñ eline alup ʕarab ʕarbā pehlivānları daḥı cenk āletlerin müheyyā kıldı. Atlu atına süvār ⁽²⁰⁾ olup muḳābil muʕārız-ı Cabbār-ı Aʕzama ʔuruşdular ve sekīneyi daḥı ʕulemā başları üzerine ⁽²¹⁾ getürdüler. Allāha kebīr ʔılıp geçmiş peygamberler ervāhına şalavāt virdiler. Daḥı iki cānibden [84b] ⁽¹⁾ kūs rıḥlet-i ḥüznlere çaldılar. Ecel irlerin irletdiler. Andan evvel Cabbār-ı Aʕzam meydāna girdi. Andan luʕb-ı ⁽²⁾ hüner gösterüp meydānda irdildi. Bu yañadan Rüstem daḥı Raḥş atı sürüp naʕra urup eyitdi ki:

Nazm:

[- . - / - . - - / - . - - / - . -]

⁽³⁾ Rüstem-i dāsītān zālīm ceddümüz Sām Süvār

Ḥalime doymaz benüm yüz biñ piyāde hem süvār

Oğ atarsam yidi ʔat kūtāsını kefgīr idem

⁽⁴⁾ Tīğ çeksem gün yüzün ʔararda ʔan ʔanlı baḥar

Neşr: Ḥakīm ʔavlince Rüstem-i Tehemten ʔaḥan ki bu vechle erlik ⁽⁵⁾ sözinden şecāʕatle ḥaber virince at ʕinān çeküp Cabbār-ı Aʕzamiñ önüñ alup ʔatına yaḥınacağ ⁽⁶⁾ idince ol yañadan Cabbār-ı Aʕzam el ʕamūda uruben ol ʔağ bigi biñ batman gürzün topuz ⁽⁷⁾ undan çeküp ʔaḥardı. Uşda vardım yā Rüstem erseñ ʔur diyüp ağızından odlar şaçılıp ʔıgılıcım- ⁽⁸⁾ lar ʔıḥardı. Cabbār-ı Aʕzam hemen sürüp ʕamūdın Rüsteme ḥavāle ʔılacağ. Rüstem-i Tehemten daḥı Cabbār-ı Aʕzamuñ ⁽⁹⁾ o ʔağ gibi gürzün yidi yüzü ʔadar ʔalkanı berbaber ʔıtdı. ʔalkān göbegine Cabbār-ı Aʕzam bir gürz ⁽¹⁰⁾ urdı. Kim şadāsından yir ve gök zelzeleye virdi. Felekler ʔās kem kem ötdi. Egerçi kim ⁽¹¹⁾ Cabbār-ı

A'zam gürzün darbından yidi kat yirler dutardı ve yiri getüren o gürz sürçdi ⁽¹²⁾ Ammā Rüstemün kat'a derdi olmayup gürzi kalkanla şavup Cabbār-ı A'zam öñünden geçdi. Andan ⁽¹³⁾ Cabbār-ı A'zam Rüstem gürzle yıkmadığına gāzaba gelüp kaçdı. Gürzün topuza şalup tırup Tahtaslīn ⁽¹⁴⁾ Tımaşķī kılıcın çeküp ıldırım bigi şakıdı. Andan kılıc çeküp at sürüp Rüsteme bir kılıc urdı. ⁽¹⁵⁾ Darbla ol kılıcuñ odundan cenūb şimāl yetmişdi. Bil ki maşrıķ dahı 'izzetile kaçan kim Cabbār-ı A'zam ⁽¹⁶⁾ ol kılıcı kim kınından çıkarup çekdi. Şanasın ol kılıc bir ejderhādur. Kim atdan taşra kaçdı ⁽¹⁷⁾ yidi başlu evren bigi baş çıkarup bakardı. Kaçan kim Cabbār-ı A'zam Rüstem'e kim kılıc çekdi? ⁽¹⁸⁾ Havāle kim kıldı? Hemān dem Rüstem dahı ıldırım bigi yetüşüp kılıc zahm kendüye irişmedi. Kılıcuñ ⁽¹⁹⁾ kabzasına muhkem yapuşup kılıc Cabbār-ı A'zam elinden "yā Allāh!" diyüp çeküp aldı. Andan ⁽²⁰⁾ Rüstem kılıcı iki eliyle tutup irkaşında kaçup urup üşendi. Pārelerin getirüp ⁽²¹⁾ Cabbār-ı A'zamuñ üzerine atdı. Cabbār-ı A'zam Rüstem kendü kılıcın elinden alduğına [85a] ⁽¹⁾ alduğına kaçıyup bir ejderhā dillü bezir-hāne diregi pūlād sügüsin eline aldı. Sügüsü koltuğı ⁽²⁾ altında muhkem kıluben ve sügü yelmanın at kulağına muhkem kıluben. Cabbār-ı A'zam Rüstem üzerine ⁽³⁾ at şaldı. Bu cānibdendür Rüstem dahı Cabbār-ı A'zama sügü çeküp kendü üstüne gelür göricek. Kılıc çeküp ⁽⁴⁾ hemān sügüyi ortadan iki buldı. Cabbār-ı A'zam Rüstemün ol pehlivānlığın⁴⁵ görüben yora ki cenge ⁽⁵⁾ dimeyüp kaşıkuna kuvvet diyüp meydāndan kaçdı. Cabbār-ı A'zam Rüstemün ol pehlivānlığın görüben ⁽⁶⁾ kaçınca Rüstem-i Tehemten dahı ıldırım gibi Cabbāruñ izinden sürüp yitdi. Hemāndem kılıc çeküp ⁽⁷⁾ Cabbār-ı A'zama kafasından tıgıle urdı. Cabbār-ı A'zam siper tutup men' idici kılıc kürkünden boynuna ⁽⁸⁾ uğrayup iki deldi. Cabbār-ı A'zam kendi yidi adım yerfīl üstinden pūr-tāb itdi. Bağur ⁽⁹⁾ Rüstem kılıc kınına katun gürz-i girānı eline alup hemān dem Cabbāra karşı yüri. Cabbār-ı A'zam ⁽¹⁰⁾ dahı çīnī kalkan muķābil tutdı. İllā

⁴⁵ Müellif, "ğ" harfinin yazımında nokta kullanmamıştır.

ki Rüstem-i Tehemten yidi yüz yetmiş yidi batman gürzle ⁽¹¹⁾ Cabbār-ı A'zam zür kılup bir gürz urdı. Şöyle ki ahsend koluña kuvvet diyüp beşinci kat felekde- ⁽¹²⁾ ki mirrih yerinden uruturdu. Gürz darbu kalkanı yoğurup kenarından kopup arkasına tokunup ⁽¹³⁾ gürz Rüstem'den Cabbār-ı A'zam bir gürz darbin açdı. Kim gürzlüyi korudu dem nefesi bağlandı. ⁽¹⁴⁾ Yüz koyuben yire düşdi. Rüstem gögsüne çıkup ejderhā kemendiyle kollarını, ellerini ⁽¹⁵⁾ muhkem kafasından bağladı. Cān ve cigerin tağladı. Dağı boynuna pelhenk taqup tağıta ⁽¹⁶⁾ tarrār eline virdi. Dağı rahşına süvār olup Edniyā turduğı şaffa 'alem ⁽¹⁷⁾ dibine at depdi. Şāhın şıgırcuğı ne vechle toğdursa dört biñ ⁽¹⁸⁾ 'askeri kurup tağıtdı. Edniyā bin Dāvūd anı görüp Cabbār-ı A'zam oğlu Fācirle ⁽¹⁹⁾ kaçup kal'aya girüp kapusın muhkem berkitdi. Cenk erleri erliglerinde turup ⁽²⁰⁾ top zenberek itmeğe başladılar. Rüstem cerisi şandüğün görüp Adonyānuñ kal'aya kaçdığın ⁽²¹⁾ bilüp kal'anuñ taşrağı halkın leşkerine yağma itdürüp bāğ bāğçelerin yakup yıkup andan [85b] ⁽¹⁾ gelüp otağına inüp kondı. Buñlar ser-firārlar mübārizler dil-nevāzlar qarşu egilüp Rüsteme alkış; ⁽²⁾ erligine taşsın kıldılar. Andan Rüstem emr eyledi. Cabbār-ı A'zamı 'azametle diyü ana getürdiler. Siyāset ⁽³⁾ nuç'ına çökerdiler. Rüstem eyitdi: Yā Cabbār-ı A'zam! Gel Müslümān ol. Allāh birle ve Süleymānı Haq ⁽⁴⁾ peygāMBER bil. Hem Müselmān hem Süleymāna fermā' olğıl diyecek. Cabbār-ı A'zam serkeş keşidi ⁽⁵⁾ bir bilineñ gibi kemendi şol zencirle bağı arslan gibi in dedi şöyle ki şadāsından yidi ⁽⁶⁾ felek taş oturun çekildi ve gāzaba gelüp eyitdi ki: Yā Rüstem! Sīmurğ peçe oğlu sen kim- ⁽⁷⁾ sen ki ben saña muṭī' olam ve yāhūd ol demirci Dāvūd zenbī örici Süleymāncuğa fermān olam. ⁽⁸⁾ Ben şol Cabbār-ı A'zam ki yidi başlu yıl evren gibi gözlerimde ziyān nice gözlerimde yokdur ⁽⁹⁾ ve tokuz kat çarh-ı felek bir çarh-ı āsiyābca yokdur diyüp her zevāt dürr-i hāt söyleyüp lāf ⁽¹⁰⁾ urdı. Rüstem gördiki Cabbār-ı A'zam işlāha gelüp kendüye fermān ve dīnine girüp müselmān ⁽¹¹⁾ olacaqlayın degildür. Hemān dem demür kafese koyup zinciri üzere zincir çeküp habshāneye

gönde-⁽¹²⁾ rüp kırk cellād peyk ile üzerine müvekkil kodı ve andan hūni Rüstemi geldi. Nite elvān⁽¹³⁾ nebātāt ni‘metler gelüp yendi. Şafdan şofralar getirilüp pīrlerinden du‘ālar itdiler.⁽¹⁴⁾ Andan sākīlere işāret olduğım şāh-ı servī gibi ayağ üzere tūrdılar. Meclis kurup⁽¹⁵⁾ zerrīn bādīlere el urup la‘l revānlar yir kı lup tōldılar. Kim gül endām-ı zūlf-miskīn-i dilārām⁽¹⁶⁾ ki ansuz itmezdi. Dilārām hūblar, maḥbūblar, mergūblar serr ü ḳadd ü lāle-ḥad sākīler ol⁽¹⁷⁾ gūmiş bileklerle ḳadeḥler ele alup gün bigi dūr itdüler ve sündüs kevşer şuyun üleşdürüp⁽¹⁸⁾ melekler seyrettiler. Āb-ı ḥayāt şuyı gibi ol altun gümüş la‘līn-pūş şurāḥī⁽¹⁹⁾ ve şağraḳları rāḥat alar ve āḥ diyüp ele alup yir kı lup oturan Ṭūrān selā-⁽²⁰⁾ ṭīn serverleri mīr u mübāriz muhtarlara behādur. Serfirāz dilāverlere ol maḥbūb⁽²¹⁾ sākīler şağ şol seyr edüben. ḳadeḥleri ḳar ḳamer gibi devrān itdiler. Göñüllerinden şarābla [86a]⁽¹⁾ şarābla ḡam ḡaşşaların def‘ idüben. Giderdiler anda gūyendeler ḥ‘ānendeler bezm kurup meclisine geḳüp⁽²⁾ oturdılar. Zühreyi zehrā-şifat ḳeng sāzların öñlerine getürdiler. ḳengḳīleriyle ḳeng-⁽³⁾ ler daḥı kimi cenk itdi ve rubābları ehl-i Bābil gibi iñlettiler. Bir baṭ ṭanbūrları serv-ḳadd maḥbūblarıki⁽⁴⁾ söyletdiler. Deflerüñ yüzine aşḥāb-ı keḥf bigi şibli urdılar. Ḳānūnlaruñ ḳānūn üzere⁽⁵⁾ gūşmāl virüben ḳulaḳların burdular. Dāvud elḥānlu gūyendeler ḳomadı. Mişāl ötdiler meclis-i revnaḳ⁽⁶⁾ tamām olup ḡam vehm göñülden giderdiler.

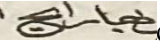
Naẓm:

[- . - - / - - . - / - . - - / - . -]

Ḥamrā olur gerḳi ḥarāmaḳmaz anı şāḥib-kemāl

⁽⁷⁾ Nef‘ ḳoḳ ḥikmetde ammā def‘ ider dilden lāl

Mīnā u maḥbūb sākī hūb ola muṭrib daḥı

Vaşl-ı gül faşlı olmaḡıl ḥālī kemāl

(8) **Ṭālī‘-i Sünbüle Aḥkām-ı Merdān Be-Ḳavl-i İdrīs** kaçan kim Loḳmān Ḥakīm kamer on iki burcu seyretdügi taḳdīr- (9) ce ve āfitāb sünbüle burcunda olduğı aḥkām üzere vücūda gelen mevlūduñ ḥükemā (10) ḳavlince aḥkāmın naḳl idecek. Süleymān ‘aleyhi’s-selām ḥakīmüñ ‘ilmine taḥsīn ḳılup (11) ḥil‘et u ḥāş giyerdi. Daḫı sū‘āl itdi ki: Yā ḥakīm! Zamān-ı İdrīs-nāmeden (12) istiḥrāc te’līf itdügün kitābın aḥkāmını ḥaber vir baña ki bir kişinüñ ṭālī‘ sünbüle ve ıldızı (13) uṭārid olsa anuñ ef‘āl ve aḥvāl cihān serāyında ne vechle olsa gerek. İttişāli (14) ve infişāli vardur ve ālā ve kemāl vardur. Fī’l-cümle ana raḥminden vücūda gelüp ‘ömr-i āḫirine dek (15) ḥālī ne olacaḳdur? Ḥükemā ḳavlince beyān it diyecek cevāb virdi ki: Yā nebiyy’allāh! Kimüñ (16) kim ṭālī‘i sünbüle olsa ıldızı ‘uṭāriddür. Şeref aşlı ṭopraqdandır dışıdır. ‘Uṭāridüñ (17) ayıdur maḡzīdür zührenüñ şerefidür, ḥünsādur. Ya‘ni kim hem erkek hem dışıdır eyüyle (18) eyüdür ve yaramazla yaramazdur. Mümtezic dāḫildür ve sa‘id-i ḥasdur. Kevni çehār şenebedür. Cehti şerīfdür. (19) ṭabī‘atı şu ḳadar ay rebī‘ü’l-evveldür. Levni ḳarad[ur] a‘zāda eller de ta‘alluḳdur. Çevheri şehdür. (20) ‘unşuru zīrā bir ḳarārda degıldür. **Her ḳanḳı kişinüñ** Ṭālī‘i sünbüle ıldızı cevzā (21) olsa aşlı ṭopraqdur ve hem şudandır. Yazgunına ta‘alluḳdur. Nitekim buḡdayı her kişinüñ aḡzındadır. **[86b]** (1) bu kişi kim daḫı eyle çizler ammā ṭālī‘i var velī erkek ṭālī‘lü kişiler arasında sitāresi azacaḳ (2) ola erkek ṭālī‘lü kişiler senüñ iylik bilmeyeler ve hem erkek ṭālī‘lü kişi dışı ṭālī‘lü kişiler (3) barışmaz ammā bu ṭālī‘lü kişi eyle gerek erkek ‘avrat olsun ḡāyet yedür ola. Zīrā (4) sünbüle dışıdır ve maḡzī ṭopraqa ta‘alluḳ olur. ‘Uṭāridüñ odur zührenüñ vebālidür. Göçebe (5) ta‘alluḳ olur rengi yeşil ider avāzı mu‘tedildür ve ba‘zı ḳolda aşlı ṭopraqdur ve hem şudandır. (6) Yaz gününe ta‘alluḳdur. Bu ṭālī‘lü kişinüñ ‘alāmet oldur kim hoş sözlü ola hoş yüzlü ola (7) ve özün bile ola ince bellü ola ve ince ḳaşlu ve buḡday aḡlu yaşşı baḡrınlu ola laṭīf avāzlu ve dinc (8) ve daḫı boynunda pehlūsunda nişānı ola ol nişān aña devlet nişānı ve sa‘ādet nişānı ola. (9) Hīç kimseye muḥtāc olmaya ve daḫı

âdemîleriyle barışıcı ola ve ba‘zı kolda ‘alâmet uzun boylu ⁽¹⁰⁾ orta boylu gülec yüzlü ve kara saçlu ve çatuk kaşlu küçük yüzlü ve kara yağız ve kamer al saçallu ⁽¹¹⁾ ola âdemîlere eyü şancı ve tatlu sözlü ve şefâ‘atlı ola. Boynunda ya pelüsunda gövdesinde ⁽¹²⁾ od zahmı ola. Ye nişâye bigi var ola ve hem ‘âlim ya añlamaklı ola ve hâzır cevâb kişi ola ve gülmek ⁽¹³⁾ ve ayınmak ve ‘işret itmek sever ola ve cömerd ola ve dañı hacc kıla ve bu t̄ali‘lü kişi dişi t̄ali‘lü ⁽¹⁴⁾ vezîrlere ve dīvān ehl-i aşhāb ve yazıcılar ve ‘amelde erlere nakkâş işin ve şıfat işin ⁽¹⁵⁾ işleyen kişilere mensūbdur. Bu t̄ali‘lü kişilerle dostluk itse yider ola. Ammā erkek t̄a- ⁽¹⁶⁾ li‘lü pādīshāh ulu kişilerde ve şan‘at işlemekte var işim işlemekte ve kıyunculuk kolda hoş ⁽¹⁷⁾ kişi ola. Āhīret k̄orkusın bilür ola ve illā ‘avratlardan şakına ve dañı selīm-i nefis ola. Kendü fikriyle ⁽¹⁸⁾ işleyici ola. Hīç bir vechle bir aħde ziyān degmeye. Kimsenüñ ne hayrında ne şerrinde ⁽¹⁹⁾ ola ve ne fesād nesnelere şuglı olmaya. Ehl-i şalāħa ehl-i kemāle i‘tikād muħkem ola. Hīç nesneye ⁽²⁰⁾ o gelinmeye öykülenürse t̄iz gice ve dañı gönünde kin t̄utıcı ola ve dañı ‘ömr içinde ⁽²¹⁾ bir ululuğa şataşa. Ğāyet devlet süre bir kişi uciyla ol sebep ola kim mertebesi yücele. Bu mertebe [87a] ⁽¹⁾ bu mertebe okumaqlada yazmaqlada ola. Ol mertebe adla añalar adın añmayalar ve dañı çok dürlüsü ⁽²⁾ seferler ide. Ammā āhīr girü toğduğı yirde kıala. Ammā her eşikim vardur eşleye t̄anışup ⁽³⁾ eşlemeye. Ammā kendü kendüye deli gözi dökici ola ve hem halk gözünden ve dilinden şakına ⁽⁴⁾ ve dañı üzerinden çok muħabbet geçe. Ammā muħabbet itdiği kişi erkek olmaya meyl itdiği ⁽⁵⁾ kimseile pāyidār olmaya ve dañı yol ortasında eşik dibinde kendüyi şakına. Kim nesne fi‘line ⁽⁶⁾ uğramaya ve bu du‘ā bereketinde şakındığı oldur kim ol yerlerde şu dökme ve yaramaz işi ⁽⁷⁾ işlemeye. Ādem cinn ü ins şerrinden emīn ola. Bu du‘ā bereketinde ol du‘ā budur kim Allāhu’r-raħmānu’r-raħīm ⁽⁸⁾ inne şerrü’d-devābbei ‘indallāhe şümmü’l-bükmüllezi lā ya‘kilün⁴⁶. Allāhümmeħfeznī min şerri külli ⁽⁹⁾ dābbetin ente

⁴⁶ Kur’an-ı Kerim 8/22: “Allah katında canlıların en aşağı derece olanları, sağır, dilsiz ve düşünemez olanlarıdır.”

eḥāzna saytühā inne rabbī ‘alā şırātin mustekīm ve daḥı yüzinden bunu bile ⁽¹⁰⁾ yazıldı yaña silse hā huve lā huve huve yā bi’llāhü’l-‘aliyyü’l-‘azīm ve ba‘zı kolda bu ṭāli‘lü kişi oddan ⁽¹¹⁾ ve kırtan ve yırtıcı cānverlerden ve toköz şūretler nesnelere ve aķarşu kıraklarından ⁽¹²⁾ ve dōrt yol ortasından ḥazer kıla. Zīrā bu ṭāli‘lü kişinūñ cinnīsi ve perrīsi anlaruñ ⁽¹³⁾ anlaruñ gibi yirlerde olur. Pes gerek kim anlaruñ gibi yirlerde şu dōkmeye ve yaramaz iş işleme ⁽¹⁴⁾ ve yatup uyumaya ve ol canāvarları urmaya, şaķına. Zīrā ki düşler görmek ve düşünde ⁽¹⁵⁾ beliñlemek ve ağır başmak düşünde şayıqlamak ve uyurken dişlerin kıçırdadmak ve ‘aqlın ⁽¹⁶⁾ yav kıalmak ve intisāğı olmak ve delü gibi yalđalu gibi olmak egerci ve şayru gibi ve boğazı ve cemī‘ a‘zā- ⁽¹⁷⁾ ları ṭutulmak ve gövdesi kıatı ıssı olmak ve düşdüğü yirde ya düşünde bilmez iken şu dōkmek ⁽¹⁸⁾ ve ḥasta olup dili ṭutulmak ve gice gündüz uyku uyumak ve gözlerine dürlü dürlü ḥayāller ⁽¹⁹⁾ görünmek ḥātır nesne istememek ve ağız egilmek ve el ayak ṭutmamak. Bu deñli cinnīler ⁽²⁰⁾ perīler anlaruñ gibi yirlerde olur. Şaķına emīn ola ammā anlardan bir ḥāl olsa bir kıara ⁽²¹⁾ kıoyun kıurbān ideler ve kıanı birle dōrt beti yüzeler. Bir sen dōrt yol ortasında [87b] ⁽¹⁾ gömelür ve bir beş gün şuyla içeler ve bir an daḥı şuyla yuya ve birin daḥı şuyla içeler ⁽²⁾ ve birin daḥı dāim kendüde getüreler ve arslan **اودن ييقورد اوين** ve yāḥūd yalağlar ⁽³⁾ neden gövdesine süreler. Tā kim anlaruñ fi‘ilinden emīn ola ve daḥı bu ṭāli‘lü kişinūñ ⁽⁴⁾ cemī‘ ömri içinde üç yıl iki ayı ıldızı geçecek ve alçacıķ olur. Şöyle kim aḥşamın ⁽⁵⁾ görünür yetsün olmadan girü beter hem bu ṭāli‘lü kişi ol vaķt fikirden ve ḥasāddan ⁽⁶⁾ ve teşvīden ve melüllükden işi güci bağlanmaķdan göñlü kıaralığından kıurtulmaya. Her kim gele ⁽⁷⁾ düz etmek ise dostluk eylese ardınca anı düşman göreler ve ḥalk göñlünde biraz ṭaşra ⁽⁸⁾ düşe. Eger bu ṭāli‘lü kişinūñ ılduzu yüksek olsa ve buysa gidikdür velī bu ṭāli‘lü ⁽⁹⁾ kişi kendü rāzımı kime gerekese söylemeye her ne deñlü erkek ṭāli‘lü kişiler er olsun ⁽¹⁰⁾ ‘avrat olsun göñüllerinde söz ola. Pes anlaruñ gibi kişiler için dil bağı ve şı- ⁽¹¹⁾ rinlik yazdurup

dāim kendüde tā kim anlaruñ gibi kişiler emīn ola. Elbetde ta‘vīz ⁽¹²⁾ söz olmaya bu
ṭālī‘lü kişi gerek kim birkaç dürlü ‘avratla dostluk eyleye. ⁽¹³⁾ Birisini düşmānlık gibi
ide. Biri Rūm aşlı gök gözlü hem iki dürlü ‘avrat ucundan ⁽¹⁴⁾ ya ‘avrat ılduzlu
aracından kim hem söz ilete hem söz getüre hem dostluk gibi ide. Ammā ⁽¹⁵⁾ anuñ
sözüne bu ṭālī‘lü kişi inanmaya. Evet ol düşmānlık ider gibi olan ‘avrat bu ṭā- ⁽¹⁶⁾ li‘lü
kişiyle ıldızı gāyet barışuq ola ve anuñ öcinden hayli fāideler göre ve pāre ⁽¹⁷⁾ kūya
nesne alurmak gibi eder. Ol pes anuñ gibi ‘avrat güzelse yider ola velī işden ⁽¹⁸⁾ gücünden
oturı dilden ve gözden ve halk dilin bağlamaqdan oturı tenkrādan getüre ⁽¹⁹⁾ eyü ola
‘ömr evi sünbüledür. Eger sıçan yıllarında toğmuş olsa özin uzak dirlik ⁽²⁰⁾ bu ola.
Ammā çok dürlü işlerü çok bühtānlar geçüre velī soñra girü kamusından sözün ⁽²¹⁾ üstün
ola ve hem bir edā ola ve oruc günlerinden bir ay burcı ola ve ba‘zı adağı borc varsa
[88a] ⁽¹⁾ varsa beş gün oruc duta. Her ne dürlü hācet varsa Hāq te‘ālādan dilese revā ola
⁽²⁾ ve ba‘zı kolda şihhatde sağlıkda ola. ‘İzzetle ve hürmetle geçe ‘ömri. Noqşānla
olmaya şāz- ⁽³⁾ luqda bişāretde ola olandan āheri yek ola. Hem sağlık bula ve hem
hoşluk bula. Māl evi ⁽⁴⁾ mīzāndur öküz yıllarında hem sanmaduğı yirden eline mālİKde
māl-ı zer rızkı ziyāde ola her ⁽⁵⁾ neye kim el şunsa irişe her gümān. Kim mālına ol māl
karışa olda arta ve dağı māl ver- ⁽⁶⁾ mekten almaqdan arta. Bir kimesnenüñ mālı dağı
aña esbāb ola ol māl sebīle. Ammā ⁽⁷⁾ dağı yirden devlete irişe māl ucundan hoşluklar
beşāretler çok süre. Kimseye ⁽⁸⁾ muhtāc olmaya. **Qarındaşları** evi ‘aḳrepdür ve ḳaplın
yıllarında ḳardeşi olsa dost- ⁽⁹⁾ luq ve fāide göre. Eger ḳarındaşı olmasa ol yılda
kimisinle ḳardeş olsa anlardan ⁽¹⁰⁾ rüz ola ve ba‘zı kolda ḳarındaşdan ve ta‘alluqdan
fāide görmeye. Heman maḳāmı ⁽¹¹⁾ sağlıklardan bula. **Ataları atları** ḳoşturdu ṭavşān
yıllarında illā kim andan ḳalan beḳā olmaya ⁽¹²⁾ ve mülk ve maḳām ṭatarsa çok fāide
bula ve eger şol yirde gerek kim bunu ḳalbiye baḳar ulu yol ⁽¹³⁾ ve ulu yol üstiye çay
ḳarañıya ḳatanda şu ḳuyusu ve berbāberinde şeyhi uyıya bir ulu ⁽¹⁴⁾ kişi evi olsa ve ol

evde gügercin ya bunu haletlü kuş salsalar bu ʔaliʕlü kiŕiye ⁽¹⁵⁾ yider ola ve baʕzı ʔolda atadan, anadan Һayr göre. Ŗaęlıklarında rağatlıklar süre. Ata, ana ⁽¹⁶⁾ arkasında, Ŗaęlııda, ҺoŖluıda ola. Sunmakda ola ammā Ŗoñunda kendü pāyidār olmaya. Nesne ⁽¹⁷⁾ ʔalmaya. Ammā atasından, anasından peyk ola. Atasınıñ yerin ʔuta. **Oęul kız evi** ceddı- ⁽¹⁸⁾ dūr neheng yıllarında oğlı kızı olsa artıķ oğlancıklar ve kızı ola ve kızından ʔoķ ⁽¹⁹⁾ fāide göre ve baʕzı ʔolda oğuldan ve kızdan zūrulu ola. ʕÖmrünüñ āĖirinde ve lākin oğuldan ⁽²⁰⁾ kızdan Һayr sehil göre. Erkek fāide sehil bula. Ammā Һayr görse diŖiden göre. Yine gerekse ⁽²¹⁾ bedeni zaʕıf mizāc ola. Kendün Ŗoñra diŖi ʔala, erkek ʔalmaya Һastalığı evi **[88b]** ⁽¹⁾ dilüdü. İlan yıllarında Һasta baŖ ağrısı ve bil olsa Һastalığı⁴⁷ Ŗoūıdan ve Ŗancu ve mekrden ⁽²⁾ ola. Eger ırak yıllarda Һasta olsa baŖ ve bil ağrısı ve diz ağrısı gibi ʔoķ ⁽³⁾ vāķıʕ ola ve ʔāamlarda ıssı ve ʔatlu yirer ola ve otlar Ŗüsen köki ve nebaķ ve zencebıl ve Һevlecān ⁽⁴⁾ ve dāpraĖanı bu döğülen dökülen balla maʕcün eyleyeler. Ƙoyun südiyle ʔaynadalar. Üç deñli ⁽⁵⁾ iĖse dükeli Һastalıklarından emīn ola ve dürlü ʕilletler ve nāfʕ ve Ŗifā ola ve baʕzı ʔolda ⁽⁶⁾ Һastacıęı ola. Bedende zaʕifluķ dağı ola. Ƙaçan kim Һastalık iriŖse yoldan Ŗoū yemekden ⁽⁷⁾ kendüyi Ŗaķına. Bedeninde zağmet olmaya. Ŗaęlıęa ŖıĖĖatle geĖe. Ƙuvvetde ola ve dağı her yılda ⁽⁸⁾ öt iĖse Ėāyet eyü ola. Һastalııdan emīn ola. ʕAvrat **kāben evi** Һütdur yıllarında ⁽⁹⁾ ʕavrat alsa kāben dört dürlü gice velī kendü Һısımlarından alsa yider ola. Eger bu ʔāliʕlü ⁽¹⁰⁾ ʕavrat alsa gerek. Kim Ŗuya taʕalluķ ola. Zīrā kim ʔopraęa taʕalluķ olur nefsi ve yavaŖ ve ⁽¹¹⁾ sākin olur. ʔabīʕatı ʔurı ve Ŗoū olur ve ʔabīʕatları dağı muʕtedil olur. İkiŖi ⁽¹²⁾ birbiriniñ Ŗözünden ʔaŖra olmaya ve dirlikleri ʔatlu ve küçük ola. Ŗöyle kim cemīʕ Ėalk ⁽¹³⁾ bunların dirliklerine ñesi ola ve Һasret geğeler. Zīrā kim ev barķ idinmek ve oęul kız ıssı ⁽¹⁴⁾ olmaķ ve ʔul Һalāyık idinmek ve ululara kerb ʔıķmaķ ve yemek, iğmek ve ҺoŖluķ sürmek ve cemīʕ Ėalka ⁽¹⁵⁾ ʔatlu derlemek ve birbiriyle ʔadı yaramaķ ve oğullara

⁴⁷ Müellif bu kelimenin yazımında “t” harfinin noktalarını kullanmamıŖtır.

varmak ve kızlar çıkmamak ve uludur bunlar eylemek ⁽¹⁶⁾ bu tali'li kişinün şu tali'li 'avrat alsa yider ola. Eger toprak tali'li kişi od tali'li ⁽¹⁷⁾ hātün alsa gāh şavaşmak ve gāh barışmak olur. Zīrā kim oda ta'alluk olan 'avratın nefesi tiz ⁽¹⁸⁾ ola. Pes odla şuya ta'alluk olan kişinün barışması tiz ola. Bir sehl 'ilac etseler tiz ⁽¹⁹⁾ barışa. Eger bu tali'li kişi yıl tali'li 'avrat alsa gerek. Kim birbiriyle barışmaya dāim çektiler ⁽²⁰⁾ ve şu aşmaklar eksük olmaya. Zīrā kim toprağla yıl birbiriyle gāyet düşmān olur. Hergiz ⁽²¹⁾ barışmaz. Her ne deñlü 'ilac etseler nesne yazdırmak gibi nesne itdürmek gibi hīc bunlaruñ gibi yaramaya. [89a] ⁽¹⁾ Tā birbirlerince ve ba'zı kolda iki kāben geçe. Erkek ıldızlı olsa fāide bulmaya ol giden fāide ⁽²⁾ bulmaya. Ammā soñra gāibden çok fāide bula. Evet oğul kız bulmaya Rūm aşlı dañı tuta ⁽³⁾ ve illā ki Rūm aşlından fāide bula. 'Örünüñ āhiri aşlıyla geçe. Hıyır andan göre. Āhirinde ⁽⁴⁾ Rūm aşlı tuta. Ölümü evi hameldür. Koyun yıllarında bu tali'li kişi üç dürlü elüm kor- ⁽⁵⁾ sın geçer bir kez katı hasta olup ve bir kez dañı nesne çıkarmakdan yañurdan zañm gibi nesneden ⁽⁶⁾ ayık zañmetin geçürüp birkaç gün aqsayıp elümden kurtulsa gerekdür. Aña girü 'alāmet koyun yılı ⁽⁷⁾ içinde yürek ağrısı gibi nesneden olur. Koyun yılı gelmek gerekdür. İçinde çekişmekden ⁽⁸⁾ ve günāh işlemekden ve kan akitmekden şakınmak gerekdür. İstiğfār tövbeye gelmek gerekdür ve bu tali'li kişinün ⁽⁹⁾ ölümü koyun yılı içindedür. Eger andan geçse hīc guşşa çekmeye ve ba'zı kolda kavline ⁽¹⁰⁾ veyā bil ağrısından veyā bıkır ağrısından o yıl kim kuş yılı ola. Ölüm dañı ol yılda ola hāzer ⁽¹¹⁾ şakına kendüyi demirden dañı kesmeye kimseyle şavaşmakdan şakına. Üc yirde ölüm korkusu vardır. ⁽¹²⁾ İki yaşında bir dañı beş yaşında ve bir dañı otuz yaşında bu üç vakitden gayrı vakitde ⁽¹³⁾ olmaya. Ammā ol yıl içinde şevvāl ayı olsa şenbe gün altıncı sa'atde ola. Sefer ayı ⁽¹⁴⁾ şevrdür meymün yıllarında her kanķı tarafa kim sefer itse yider ola. Şağ ve selāmete vara. Her ne dürlü mañsūd ⁽¹⁵⁾ varsa hāşıl ola ve çok dürlü işşilar ve fāideler ve mällar ve ni'metler eline gire ve eger irak ⁽¹⁶⁾ yollara sefer itse yaramazdur. Zīrā

ağrılık çok çeke ve fâidesi az ola ve ba'zı kolda gün ⁽¹⁷⁾ gün batısından yaña ola. Ammā varavüz ni'emet ucundan bula. Ammā şol yerde kim toğmuşdur ol ⁽¹⁸⁾ yerde rızkı naşibi olmaya. İrağ iklîmde ola āhîr gününüle toğduğı yerde ola. Āhîrine toprağı ⁽¹⁹⁾ **işî güci evi** cevzādur kuş yıllarında ulu begler işin işleye yider ola. Ammā ırağ yıllarda yoğsullar ⁽²⁰⁾ işin işleye yider ola ve ba'zı kolda işini ve yazıcılarla geçe ve ulu kişilerle geçe. ⁽²¹⁾ İşî güci işlemege geçmeye. Niçe kişiler aña hizmet ideler. **Ümîz evi** Sereţāndur it yıllarında ümîz hasret **[89b]** ⁽¹⁾ görmek ve mülk, maķām tutmaķ bire gövden nesne taleb etmek ve şatu bāzar itmek yider ola ve ba'zı kolda ümîz ⁽²⁾ ondaki hāli eyüdüdür. Her ümîz kim ider eger māl eken rızķ eker naşib eker. Mertebe cemî' ümîzleri hāşıl ⁽³⁾ ola. Ammā āhîr vaktinde bir hürmetlü 'avrat ucundan beşāretle gece 'avrat sebeb. **Düşmān evi** ⁽⁴⁾ eseddür. Hük yıllarında bu tālî'lü kişinüñ düşmānları çok ola. Velî bile oturup tırdığı ⁽⁵⁾ kişilerden yartavuz itmek yidigi kişilerden ola. Ammā Teñgri tea'lā şaklaya. Ol yolda çekişmekden ⁽⁶⁾ viremez. İşler etmekden ve günāh işlemekden gāyet şakınmaķ gerekdür. Zîrā ırağ yıllarda zafer bulmazsa ⁽⁷⁾ ol hük yıllarında elbetde zafer bulalar. İmdi ol düşmanlardan otur ve nesne yazdurup getürmek ⁽⁸⁾ gerekdür. Düşmanlardan emîn ola. Ba'zı kolda yabāndan ola ve ta'alluķātdan daħı ola. Her kimiñle dost ⁽⁹⁾ olsa gāyet şakına **ve günlerde** çahārşenbe günü mübārek ola. Her ne işlerse ol gün eyüdüdür. ⁽¹⁰⁾ Hıyır işlese arta şer işlese hıyra döne ve de hāmmāma girmek ve ton biçdirmek ve sefere gitmek ⁽¹¹⁾ eyü ola. Ol gözden ol günde bu tālî'lü kişiye yaramaz. Eger hıyırda işlese şerre döne. Eger cenk ⁽¹²⁾ eylese ziyān gele. Eger ma'şiyet eyleser ol gün rüsvā ola. Ol gün gāyet yaramazdur ve ba'zı kolda ⁽¹³⁾ yekşenbe gün hāzer eyle kim ol gün ziyāde bir eline nesne görmeyecekdür ve aylarda rabî'ü'l-evvel ayı ⁽¹⁴⁾ mübārek ola. Ol ay içinde melāmet guşşa görmeye. Her tıtarsa rast gele yılına degin sevinmek ⁽¹⁵⁾ lik gele. Eger ol ay melāmet görse yılına degin melāmetden kurtulmaya her ayın on günü gāyet ⁽¹⁶⁾ eyüdüdür. Onundan gir ve yigirmisine ve otuzuna

degin yaramaz ola. Yigirmisinden yaramazdur ve hem eyüdüdür. Mümtazic ⁽¹⁷⁾dür ve ba'zı kolda cemāziye'l-aḥireyi mübārek ola. Māl talep etmek 'amel tutmak ve uyumak ve kul ⁽¹⁸⁾ ḥalāyık şatun almak ve ḥayr ḥācetler dilemek. Eger borcu varsa borcundan kurtulmak ⁽¹⁹⁾ cemāziye'l-aḥire ayında söyleşmek ve barışmak ve ayrılmak gerektür. Biline degin gider **faşıl**da ⁽²⁰⁾ yāy āḥirinde gāyet eyüdüdür. Bedenine yarar. Zīrā kim tabī'atı ıssıdır gāyet kutlu ola. Hem ⁽²¹⁾ ol faşıl mizācına yaraya. Şağlıkda ola. Raḥmetden emīn ola. **Yıllarda** sıçan yılı eyü ola. Kaçan kim **[90a]** ⁽¹⁾ kaçan kim bu ṭālī'lı kişinüñ ıldızı ol ile varsa yigirmi toḫuzuyla degin yoksulsa ve ⁽²⁾ olsa gerektür. Ne deñlü mertebesi alçaḳ olsa ol vaḳt buyursa gerektür. Eger kul olsa ya yere gūya ⁽³⁾ kulluḳ itse bu bir ıldızı barışmadığı kişiyle bile olsa gerek. Kim anlaruñ gibi kişilerden ayırır ⁽⁴⁾ ve ıraḳ düşe ve anuñ sonuñda mällara ve ni'metlere ve şādılıklara ve sevinmeklere ve giyinmeklere ⁽⁵⁾ ve içmekle ve bağışlamaḳlara ve kul ḥalāyık idinmeklere ve hükmlere ve ḥayırlu direneñlere ve düşmān ⁽⁶⁾ başmaḳ irişecekdür. Her ne deñlü evvel zaḥmet ve meşakḳat çekdiyse on oluḳdur. Āḥir 'ömründe ⁽⁷⁾ öyle gelür ve raḥatlar ni'metler ve rızıḳlar eline göre çekedür. Eger **yeñi ay** görse yeşil ⁽⁸⁾ nesneye beḳāya gök yüzüne baḳ. O ol ayı çıkınca aña mübārek ol. İçinde melālet ⁽⁹⁾ görmeye mecmū'ı belādan ḳazādan emīn ola. Eger dilerse kimseyle ⁽¹⁰⁾ dostluḳ ide. Daḫı dostı düşmanı nicedür bile. Her ḥālüñe vardur yād biliş kendüye ⁽¹¹⁾ ne şıfatlu kişilerden ḥayr gelür ve ne şıfatlu kişilerden şer gelür. Eger erkek ⁽¹²⁾ ṭālī'lüyse eyidür. Eger yaramazdur, ziyāndur. Eger dostı daḫı sereṭān veyā ⁽¹³⁾ 'akreb ve yāḥūt ṭālī'lüyse eyidür. Eger ṭālī'ün bilse şıfatların bile niçe ⁽¹⁴⁾ dür. Ol ādem kim özün bilüdüdür. Aḳ tenlü olar geñdümī yüzlü ol çatık ḳaşlu ol ⁽¹⁵⁾ raḥīm dillü ola eyüdüdür ve daḫı kızl beñizlü şaruşın r[en]k çağır gözlü ⁽¹⁶⁾ ola. Uzun boylu mücessem ola eyüdüdür ve daḫı küçük yüzlü ola ḳara ḳaşlu ḳara gözlü ⁽¹⁷⁾ ola eyüdüdür. Her kime dostluḳ etse bāḳī ḳala. Ammā şaḳına şol kişiden kim ṭālī'ı cevzādur ⁽¹⁸⁾ mizāndur. Dilüdüdür şaḳına. Ammā

şifaları dağı budur. Uzun boylu ırk sebū yüzli kara ⁽¹⁹⁾ yaz eyü degildir ve dağı ak beñizli, ak tenli, ince billü, kızıl yañaqlu, gözlerinde ‘ayıbı ola ⁽²⁰⁾ ve dağı orta boylu, kara kaşlu, kara gözlü, yoğun tenli olduğı eyü degildir. Bu şıfatlı adamlar ⁽²¹⁾ dan eger eger ‘avrat ve eger yād biliş bu tāli‘lüden hayr gelmeye. Dostluk bākī [90b] ⁽¹⁾ kalmayana ziyānı irişse ta‘āmlarda her nesne kim taludur, eyüdür ve hem kuvvetli ola şouk nesne yemeye. Eger ⁽²⁾ dilerse kim mizācında za‘if ve hastalık olmaya toyluk ve zencībel ve havlecān ve de içini bu deñli ⁽³⁾ odları dökülür. Balla ma‘cūn ideler yāhūd dāim işe katlar deñli zahmetler yine nāf‘i ola. Eger ⁽⁴⁾ bu tāli‘lü kişi **altun** dokunsa eyü ol. Eyü olmağı odur kim elinden māl ve rızk ⁽⁵⁾ eksik olmaya ve dağı kimseye elin sunmak muhtāc olmaya al kayalarda al renkli ⁽⁶⁾ tutsa yaraya dişi türden gāyet rūzlu ola. Ziyān görmeye eger kimse katında cācını olsa ⁽⁷⁾ varsa sağ yatda turup söylese hāceti revā ola. Eger şol tarafında söylese ⁽⁸⁾ hāşıl olmaya. Her iş kim işlese rāst gele. Karşuda söylese eyü ola. **tonlarda** ak ⁽⁹⁾ ton giyse yaraya ve hem sağlıkla eskide vehm tabī‘atı ak ton giymegi sever ola. Eger ⁽¹⁰⁾ bu tāli‘lü kişi adam ya cin fi‘ili uğrasa ki anlar ucundan hasta gibi olsa veyā ‘aklı ⁽¹¹⁾ fikri işden ve gücünden bağlanmış gibi olsa gerek kim üç dürlü beti bezeler ⁽¹²⁾ birisiyle yönelür ve yuncağ şuyı akar bunları başından ‘ale‘ş-şabāh almak gerek. Ol ⁽¹³⁾ beyti içine kopup dağı ol şuyıla yoğun gerek ve birin dağı rencad andıran turı ve her hal ⁽¹⁴⁾ ve şek kāmān kara gönlün maşakī birle kendüzüne ve dutavüz ve beden dağı dāim kendüde getüre. İşi ⁽¹⁵⁾ gücü bağlanmağdan ve mekrden kurtula ve dağı bu tāli‘lü kişinün anadan toğup ahir ‘ömrüne degin ⁽¹⁶⁾ dört dürlü ölüm korhısı vardır. Evvel iki yaşında ve beş yaşında ve on sekiz yaşında ⁽¹⁷⁾ andan otuz yaşından eger bu bu deñli geçse yetmiş beş ve yigirmi gün ‘ömri ola. Lā ya‘lemū‘l-ğayb ⁽¹⁸⁾ ullullāh.

Nazm:

[- . - / - . . - / - . -]

Yā Süleymān naql-i İdrīs-i mu‘teber

Ol ki didim saña ben bil şah haber

⁽¹⁹⁾ Encümi İdrīs peygamber ‘ayān

Seyr ider bedr cümlesin bir bir hemān

Vardurur Tevrāt içinde kim melek

⁽²⁰⁾ Götürüp İdrīs gezdi nüh felek

Bildi nice seyr ider encüm burūc

İñledi ne vüzu‘la kıllur hurūc

⁽²¹⁾ O nebīnūñ naql üzere mende pes

Bu kitābı söyledüm kıllup heves

Ṭālī‘i mevlūd mişli bir kitāb

[91a] ⁽¹⁾ Görmedi ‘ālemde şöyle şah cevāb

Pes nücümü kul bu kim oldı şerh

Rāstın idüp gezüben etdüm şāh tarh

(2) Özgesin h̄ālīk bilür yoğdur gumān

‘Ālemü’l-ğayb oldurur añla ‘ayān

Böyle diyüp oldı sākin ol ḥakīm

(3) Vir şalavāt Muşţafā’ya yā Nedīm

Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[- . - - / - . - - / - . -]

Sem‘üñi tut bāki sen şāhib-i kemāl

(4) Saña senden şerḥ idem bir ḥoş mişāl

‘Aql güldür ol ḥakīm fī’l-mişāl

Şeh Süleymān ḥazreti rūḥa bedel

(5) Göñlüñ añuñ taḥşine olur mişāl

Kim qararı yoğdur añuñ māh u sāl

Yeḥu cismüñ oldı ol taḥta bedel

(6) Kim İdrīs ü sefer ol māḥaşal

Sende durur dīv ü cinn hem melek

Sende durur mürğ u mār u hem semek

(7) Diyü nefse ol yarasıñ az durur

Ki ol hevā bile gezdürür⁴⁸

Dīve olmazsuñ olasin bir melek

(8) Kim ola yir aheñg-i ‘arş u felek

‘Aql-ı Lokmān sözle eyle ‘amel

Nefs-i dīve kıl cihād eyle cidāl

(9) Ger dilerseñ idesin eger cihād

Virme nefs-i emmāreye göz murād

Vir riyāzet birle dāim gūşmāl

(10) Kim şerrinden geçmeyesin infi‘āl

Mevt-i mezāt ol ki mağlūb ola nefis⁴⁹

Ḥāk-rāh ol bulasın tā menzilet

(11) Meskenetdür ‘ālem içre ma‘rifet

⁴⁸ Müelif, bu dizede eksik kelime kullanmıştır.

⁴⁹ Bu mısra, şiirin uyak düzenini bozmaktadır.

Genc-i ḥalvet içre ʿuzlet kıl kabûl

Ḳurb-ı Ḥaḳḳa tâ bulasın sen vişâl

⁽¹²⁾ Dergeh-i Ḥaḳḳa irüp ol ser-firâz

Ḳo der-i ḥalkı oluben bî-niyâz

Bu ḥalâyıḳdan kesel düşme dile

⁽¹³⁾ Ḥaḳ rızâsın cân u dilden sen dile

Bu ʿalâyıḳdan kesb-i pâk eyle ḳalb

Virme gönül suflîye olmaya ḳalb

⁽¹⁴⁾ Ḥaḳḳa ṭâlib ol⁵⁰ ki gönül pâk ola

ʿÂḳıbet cevelân küheñ eflâk ola

Ser ü ḥaḳ irmek isterise ʿulvîye

⁽¹⁵⁾ Ḥâki itme meyl hergîz suflîye

Nefs ile evvelâ ol melek

Defʿî gökden göçebe vü bula dilek

⁵⁰ Metinde, bu sözcüğün önce “ola” şeklinde yazılıp sonra sanatçı tarafında düzeltildiği görülmüştür.

⁽¹⁶⁾ Sem'îni Firdevsî'nüñ tüt pendine

Düşmeyesin tã ki şehvet bendine

Bend-i şehvetden dilersen necât

⁽¹⁷⁾ Vir şalavât Muştafâ'ya pāk-i zât

Ez-Murād-ı Du'ā-yı Firdevsîdür Hâtem-i Kitâb

İlâhi 'âlâ hazretüñ ol 'azîz ⁽¹⁸⁾ lem yezel pâdişâhdur ki cemî' 'azîzlerüñ alnına 'izzetüñ raqam zül çekmişdür ve ol 'azîmdür. ⁽¹⁹⁾ Hazretüñ cemî' ulular yüzüne 'azametüñ dağı hürî kômışdur ve ol naqş-ı zillet yok kâmil pâdişâh ⁽²⁰⁾ 'âlâ hazretüñdür ki cemî' kâmillerüñ gözüne kemâlini yiteñ hâk noqşan ekmişdür. İlâhi hazretüñ ⁽²¹⁾ Ol 'azîm sulţândur ki meydân-ı 'azametinde müddetler geçmişdür ki bir toğ zerrîn-i gâltân turursın. Bir ahdüñ [91b] ⁽¹⁾ zerresi yokdur ki aña çevgân aldıra ve ol kâdir-i sübhân ve nâtır-ı müste'ân sen ki cihânıñ saqfında ⁽²⁾ zamânlar geçmişdür. Bir künbed-i 'âlâ gerdân idersen bir kimesnenüñ tãkati yokdur ki anı bir lahza toğura. İlâhi! ⁽³⁾ Ol kâdîrsin ki her ne isterseñ kudretüñle yaradırsun ve bî-vâsiğa mu'ayyen âlete hâcetüñ yok ⁽⁴⁾ ve her yirde hikmetüñle işlersin şâibe-i gârağ-ı 'illet yok. İlâhî bu doştu za'îf hâk iken güyâ kılduñ ⁽⁵⁾ 'aql iderek fehm virüp binâ kılduñ. İlâhi ol iki cihân fâhri Muhammed nûrı hürmet için 'arş-ı 'âlâ ⁽⁶⁾ levh-i a'zam 'izzetiçün bu Süleymân-nâmenüñ itmâmını müyesser it. Cürmümi 'afv edüben. Cânıma cennet Firdevsî ⁽⁷⁾ muqadder it.

Nazm:

[- . . - / - . . - / - . . - / - . . -]

Etdüm hitâb kıldım gene **istigfar Allâhü'l-'azîm**

Yüzüm haṭāsuñ siyeh ⁽⁸⁾ **İstıǵfar Allāhü'l-azīm**

Ey şāni'-i perverdigār zāyi' 'ömr kıldum baglar

'Afv it günāh-ı bī-şimār **İstıǵfar Allāhü'l-azīm**

⁽⁹⁾ Lā taḫnezūdan yā aḥd vardur ümīd eyle meded

Fazluñ durur çün bī-'aded **İstıǵfar Allāhü'l-azīm**

Tevfīk vir bu 'aşāya taḫkīk emriñ tāşaya

⁽¹⁰⁾ Taşdık vir aḥlā şaya **İstıǵfar Allāhü'l-azīm**

Allāh settārü'l-'uyup ve Allāh 'allāmü'l-guyüb

Allāh ey gāffārü'z-zünüb **İstıǵfar Allāhü'l-azīm**

⁽¹¹⁾ Firdevsī adım şükrüñ cihān 'afvuñ umar ey müste'an

Firdevs vir aña mekān **İstıǵfar Allāhü'l-azīm**

Der-Du'a-yı Pādişāh-ı El-İslām Ve'l-Müslimīn

⁽¹²⁾ Ḥamd bī-mülk ḥamd ol melek perverdigār bende nevāze kim bu ḥasta cānımı za'if
bid'atı dāne-yi rahmeti ve dest-i ⁽¹³⁾ şefkat birle gıdā-yı rüḥānī ve ḥavānī şamedānī
birle perverde kı lup 'ömr-i şıḥḥat virdi ve şükrüni 'ad ol ḳādir ⁽¹⁴⁾ bī-niyāza naşārdur ki
bu Süleymānnāme-yi kebirüñ tārīḫ-i eşşāḥ dilpeziñ elli altıncı cildün daḫı tamām-ı

te'lîf itmesin ⁽¹⁵⁾ muḳadder itdi ve iki yüz seksen meclisini tamām-ı tafşîli birle taşnîf idüp raḳma getürmesin müyesser itdi. ⁽¹⁶⁾ **min ba'd** inşā'allāhu te'ālā eger ecelden emān 'ömrden zamān bulursam elli yedinci cildün ⁽¹⁷⁾ daḫı ol melek sîret melek şüret cihān-arā-yı nūr-u efzāyı felek raḫşın tāc baḫş giyer zıll-ı ize ⁽¹⁸⁾ dek sulṭān-ı ibn-i sulṭān Bāyezîd bin Muḫammed Ḥānuñ Süleymān zamānuñ İskender-i devrānuñ iṭāllāhu 'ömrehu ⁽¹⁹⁾ devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif'atında ümîz-varum ki mensür manzûm raḳma getürüp imlā-yı ḫadîs-i muḫtârla ⁽²⁰⁾ ebyât-ı eş'ârla ḳaleme yaturup inşā ḳılıp tamām idevüz. Tā kim ol zillü ḫallākuñ āl-i İshāḳuñ şāh-ı ⁽²¹⁾ āfāḳuñ mergüb el-ḫazāyıl ḫāv-i fūnūn mekârim nāşîb-i rü'yet mu'allim câmi' riyâseti ins-i [92a] ⁽¹⁾ ekmel aşḫâb-ı nefsi-ı ḳudsî bu Süleymān-nāme-yi kebîr târiḫ-i a'zam eşşāḫ-ı dil-pezîr birle ⁽²⁾ tâ ḳıyâmet 'âleminde yâdigâr ḳıla ins ü cān arasında târiḫ-i rûzgâr ola. Müstemi' şāhuñ devām-ı ⁽³⁾ devletine, eyyām-ı rif'atine neşşâr ḳıla.

Fî Medḫ-i Nazm:

[- . - - / - . - - / - . - - / - . -]

Ey Süleymān hân senüñdür der ferîd-i şehriyâr

⁽⁴⁾ Kesr-i Cem ma'celet-i sulṭān 'âlem-i tāc-dâr

Ey ḳazâ şavlet ḳadar ḳudret-i züḫal rif'atı-ı mülk

Vey felek raḫş geçer taḫsin İldırım Ḥān kāmkar

⁽⁵⁾ Nüh felek fermā'-ı mülk bende muṭî' insân-ı cān

Baḫt-ı devlet muḫarremiñdür feth-i nuşret 'izle yâr

Ḳayser u Ḥākān ṭapuña ḥizmet ider ŧevḳle

⁽⁶⁾ Mirriḥ keyvān ḳapuña yüz sürer ider iftiḥār

Ġāza-yı ŧāhib-ḳırān ol ŧeh tab^c-ı mu^cizi

Kāfiri itdi müselmān anca yüz biñ ŧad hezār

⁽⁷⁾ Dergahınuñ ḥāki iksīr ḥayātuñ cevheri

Ḥāk-i pāsı cevheridür kuḥl-i çeŧm-i nām-dār

⁽⁸⁾ Ḥaŧre dek Yezdān vücūdı ŧehrini ma^cmūr idüp

‘ız u devlet birle mülke mālīk itsün pāyidār

⁽⁹⁾ Her ḥaṭarden ḥayy ḥāfiḻ saḳlayuben ḥazretin

Bu Süleymān-nāme birle ism ḳalsun yādigār

⁽¹⁰⁾ Dā‘idür Firdevsī ider sulṭānına ḥayr du‘ā

Vār ümīzüm müstecāb eyleye ḥālīḳ-ı Kirdigār

⁽¹¹⁾ Emīn yā mu‘īn bi-ḥürmet-i Muḥammedü’l-emīn

SONUÇ

Eski Türk edebiyatının önemli sanatçılarından biri de 15 ve 16. yüzyıllarda yaşayan ve Uzun Firdevsi, Firdevsi Rumi gibi çeşitli adlarla da bilinen Firdevsi'dir. Yaşadığı dönemde hem Fatih Sultan Mehmet hem 2. Bayezid hem de Yavuz Sultan Selim dönemlerine tanık olmuş olması, onu diğer divan sanatçılarından ayıran en önemli özelliklerindedir. Yazar, adı zikredilen bu üç padişah döneminde de oldukça üretkendir. Hayatına dair pek fazla net ve güvenilir bilgiler olmasa da yapılan araştırmalar ışığında, sanatçının Balıkesir'de doğup yine bu şehirde vefat ettiğini ifade edebiliriz.

Firdevsi, sanat hayatı boyunca hem nazım hem de nesir türünde çok sayıda eser vermiştir. Nesir alanında daha başarılıdır. Nazım türündeki eserlerinde çok sayıda aruz kusuru bulunmaktadır. Eserlerinin sayısı ise henüz netlik kazanmamıştır. Çok çeşitli ilim alanlarında ilgili ve bilgili olduğu, yazdığı eserler ile tespit olunan Firdevsi, Arapça ve Farsçaya da hakim olmasına rağmen Süleyman-name-i Kebir'de bu engin bilgi birikimini açık ve anlaşılır bir Türkçe ile aktarmayı başarmıştır. Bu durum, yazarın dile ve Türkçeye verdiği önemi ortaya koymaktadır. Yazarın dile verdiği bu önemi çalışmamıza konu olan Süleymanname'nin 56. cildinde de görmekteyiz.

Süleyman-name-i Kebir, o dönemin padişahı 2. Bayezid'e sunulmuştur. Eserin, kaleme alındığı dönem göz önüne alındığında Eski Anadolu Türçesinin özelliklerini yansıttığını görmekteyiz. Tespit edilen bu özellikler metnin inceleme kısmında ifade edilmiştir. Her ne kadar Arapça ve Farsça kelimelere yer verilse de bu durum eserin anlaşılmasını zorlaştıracak boyutta değildir. Manzum kısımlarda Arapça ve Farsça kelimeler daha yoğun kullanılmıştır. Bu şiirlerin sanatsal yönü zayıf olmakla beraber, mensur bölümlerin sonunda yer alan bu uzunlu kısımlı şiirler anlatımı tekdüzelikten kurtarmaktadır. Ayrıca bölümlerde anlatılan olaylar bu nazım kısımları ile özetlenmektedir. Bu yönüyle 56. ciltte yer alan şiirlerin önemli bir işlevi olduğu açıktır.

Metinde Hz. Süleyman'ın hayatı, mucizeleri, olaylar karşısındaki tutumu olağanüstülüklerle örülü bir şekilde anlatılmıştır. Olağanüstülükler metnin tüm bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır. Olaylar anlatılırken başta din, tarih, astronomi olmak üzere çok çeşitli ilim alanlarından da yararlanılmıştır. Hayatını okumaya ve yazmaya adanmış Firdevsi'nin bu alanlara ilgili oldukça hakim olduğunu görmekteyiz.

Sanatçı bu olayları anlatırken bir düzen içinde değil, içi içe geçen karmaşık bir anlatım tercih etmiştir. Birçok yerde olayın akışı kesilip başka bir konudan söz edilmeye başlanmaktadır.

Süleyman-name-i Kebir'in 81 cildinin çoğu henüz transkribe edilmemiş, üzerinde çalışılmamıştır. Ciltlerin tamamı araştırılıp incelendiğinde 81 ciltlik bir ansiklopedik eser meydana gelecektir. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile hem bu önemli eserin tüm ciltlerinin bir bütün olarak incelenme imkanına kavuşmasına hem de eski Türk edebiyatı araştırmalarına katkı sağlamayı amaçladık.

KAYNAKÇA

- Bıçer, B. (2005). *Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi SBE.
- Büke, H. (2015). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Canım, R. (hızl.) (2000). *Latîfî, Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsıratü’n Nuzamâ*. Ankara: AKM Yayınları.
- Çelik, Z. (2010). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazmasının Cilt 81, (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını Üzerine Dil İncelemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Erdem, M. D. (2005). *Kitab-ı Kısname-i Süleyman Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymanname 74. Cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi SBE.
- Genç, G. (1995). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler) Giriş-Metin-Sözlük*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi SBE.
- Gök, A. (2019). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr Cilt 37, İnceleme, Tenkitli Metin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Jafarova, İ. (2003). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazmasının (81. Cilt, 54b-82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerine Dil İncelemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE.
- Jafarova, İ. (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. Cilt) İnceleme-Metin-Dizin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi SBE.
- Köprülü, F. O. (1996). *"Firdevsi, Uzun", İslam Ansiklopedisi*, (16, 127-129). İstanbul: DİA Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1969), *Firdevsî, Uzun. İslam Ansiklopedisi Cilt 4*, İstanbul: MEB Yayınları.

- Kuran-ı Kerîm Meâli (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Onay, A. T. (2021). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama.
- Semiz, Ö. (2018). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'sinin 70. Cildi (İnceleme Tenkitli Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE.
- Şemseddin, S. (2002). *Kamus-i Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemseddin, S. (2007). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2005). *Firdevsî-i Tavîl Münâzara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, N. (2012). *Fars Mitolojisi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.